
NEDL TRANSFER
HN 67LL 9

Berättelser

ur

Swenska Historien

af

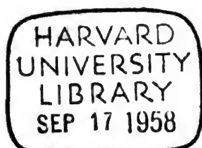
C. Georg Starbäck.

Femte delen.

Kalmare-Unionen.

Örebro,
N. M. Lindhs Boktryckeri,
1866.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
SEP 17 1958

Innehåll.

sid.

3. Christofer af Bayern.

sid.

Rättelser.

Wi hafwa sid. 133 framstält den wanliga åsigten om Engelbrekt, att han före sitt uppträdande i spetsen för Dalallmogen innehaft något embete och således intagit en jemförelsewis framstående plats, och wi hafwa anfört det bref, hwarpå denna åsigt stödes. Detta bref finnes i sin helhet infördt i F. H. Jahns "Danmarks historie under Unionskongerne" och har der årtalet 1431. Detta årtal är dock bewisligen oriktigt. Originalet till brefwet finnes på Linköpings Gymnasii-bibliotek, inhäftadt jemte en mängd andra gamla bref och handlingar rörande Linköpings biskopar i en bok, som skänktes till biblioteket af biskop A. O. Rhyzelius 1751. Denna bok har wid en senare ombindning blifwit med den oförsigtighet skuren, att årtalets, MCDXXXV, sista bokstaf mistat sitt högra streck, och till följd deraf en i manuskriptläsning mindre öfwad blick lätt kan komma att läsa I i stället för V. Biskop J. A. Lindblom, som utgifwit en tryckt förteckning öfwer Linköpings biblioteks handlingar, angifwer årtalet till 1432, och synes således hafwa märkt att något warit bortskuret, ehuru han antagit det bortskurna för I. — Då emellertid orten för brefwets utfärdande är Jungfruhamn, och man wet, att Engelbrekt såsom rikshöfwidsman jemte flere rikssens herrar befann sig der om hösten 1435 (sid. 183), synes man med skäl kunna antaga att årtalet är MCDXXXV, 1435.

Det är C. G. Styffe i hans Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver "[Del 2, sid. CVI not ***)]", som wi hafwa att tacka för denna upplysning, hwarigenom allt förklenande tal om Engelbrekt, som den ofwannämnde danske författaren welat stödja på denna hans förmenta höga samhällsställning och det förhållande, hwari han genom densamma kommit serskildt till Jösse Eriksson, helt och hållet förfaller.

Sid. 320 står Paul Laxmand, bör wara Johannes Laxmand.

Berättelser ur Sweriges Medeltid.

Kalmare-Unionen.

Första Bandet.

Berättelser ur Sweriges Medeltid.

Unionskonungarne.

Kalmare-Unionen.

510. Öfwerblickar man den tidrymd i wår historia, som bär namn af Kalmareunionen, finner man lätt, att den delar sig i twenne hwarandra wäsendtligt olika afdelningar. Räkna wi denna tidrymd ifrån den stund de tre rikena i werkligheten woro förenade under en regent eller från slaget wid Falköping 1389 och och till den, då Gustaf Eriksson Wasa blef wald till riksföreståndare eller år 1521, omfattar unionstiden ett århundrade och trenne årtionden. Under de första sextio åren söker man upprätthålla denna förening mellan de tre rikena, men försöken mißlyckas och de förhållanden, som af unionen alstrades, födde en helt och hållet ny och owanlig styrelse för Swериges land — riksföreståndarne. Om unionskonungarne äro hufwudsak under unionstidens första hälft, blifwa de under den senare bisak, likson under det främmande wäldet, hwars färger den förra hälften bär, den swenska nationaliteten bryter sig fram och under sina målsmän riksföreståndarne tilltwingar sig erkännande. Det är derför man kan kalla historien om de första sextio unionsåren företrädeswis **unionskonungarnes** historia, likson utom all fråga de följande sjuttio årens histora bör kallas **riksföreståndarnes**.

1.

Margareta och Erik af Pomern.

Swerige får en ny konung.

511. Innan wi berätta om den handling, hwilken gifwit hela denna tiderymd sitt namn, hafwa wi att om-

tala twenne saker af allt för mycken wigt, för att de skulle förbigås. De äro konungawalet i Skara och Margaretas reduktion.

Swerige war nu befriadt från Albrekt och hans Tyskar. Margareta hade infriat sitt löfte till de swenske herrarne, när de bådo om hennes hjelp. Men hon war Sweriges liksom Norges och Danmarks regent. En qwinna skulle döma konungsdom och anföra folkhären och föra ordet i männens samråd på herremöten eller ting! — Det war spörjsmål, som säkert framkastades, kanske till och med bland dem, hwilka stodo drottningen så nära, att de kunde bedöma hennes owanliga egenskaper. Det war ett fall, som i lagen icke war förutsedt. Om dessa förhållanden ocksä genom Margaretas utmärkta egenskaper kunnat afhjelpas, så war det dock en omständighet, som i än högre grad af henne borde tagas i betraktande, — den, huru det skulle gå med hennes trenne riken efter hennes död.

Hennes son, den utmärkte och hoppgifwande Olof war död [1]) och Margareta stod sålunda ensam på maktens höjd. Med den tidens uppfattning af statsförhållanden och fäderneslands stod hon sina trenne riken lika nära och kunde derför oförwillad af ettdera landets eller sina egna fördelar tänka på framtiden. I första rummet wisade sig då för henne behofwet af en för de tre rikena gemensam konungaätt [2]) och hon såg sig omkring bland sina fränder, hwar hon skulle finna den blifwande stamfadren för denna konungaätt.

512. Fränder hade Margareta både i Holstein, Meklenburg och Pomern. Utaf dessa woro de holsteinske grefwarne de aflägsnaste. I Meklenburg war hennes äldre syster Ingeborg gift med en Henrik, son till den för oß så bekante Albrekt, hertig Erik Magnussons måg. Deras dot-

---

[1]) Se Del IV, s. 348 (487).

[2]) Då det war allt kommet till,
som hon riket hafwa will,
då tog hon att hugsa uppå,
hwem riken efter henne skulle förestå —
säger St. Rimkrönikan.

ter Maria war gift med hertig Wratislaw i Pomern [1]), och en af deras söner, Albrekt, täflade med Margaretas son Olof om danska kronan efter Valdemar Atterdags död 1375. Ingeborgs och Henriks andre son, hwilken bar samma namn som fadren, synes deremot efter sitt syskonbarns, Olofs, död 1387 hafwa egt sin mosters, den mäktiga drottningens ynnest. Ty Margareta föreslog honom för Norges råd till sin efterträdare. Det norska rådet förkastade dock detta förslag, emedan den unge hertigen deltagit i sin farbroders, den swenske konung Albrekts krig mot Norge. Då wände sig Margareta till denne Henriks systers och sin egen systerdotters son, **Erik** af Pomern [2]).

Wi weta af det föregående [3]), att denne Erik, som wid Olofs död war helt ung [4]), blef utwald till drottning Margaretas efterträdare både i Norge och Danmark. I Norge skedde detta redan 1389. I Danmark och Swerige kom saken ej före förr än sedan Margareta war någorlunda betryggad i afseende på konung Albrekt, eller efter 1395. Mot slutet af nämnda år eller början af det följande (1396) blef Erik på Viborgs ting wald och hyllad till herre och konung i Danmark. Han blef det äfwen ungefär samtidigt i Swerige.

513. Att Margareta redan långt tillbaka hyst den tanken att göra sin systerdotters son till konung öfwer nordens trenne riken, kan man se redan af det förbehåll, som hon gjorde, då hon biföll de swenska herrarnes begäran om hjelp 1388. Det war på Dalaborg i Dalsland, som hon till de utsända swenska herrarne, när hon det nämnda året kom från sin hyllning i Opslo [5]), fälde det yttrandet, att hon sjelf wille bestämma om thronföljden ware sig under sin lifstid eller efter sin död, ett yttrande som uttryckligen intogs i de swenska herrarnes hyllningsbref af den 22 Mars

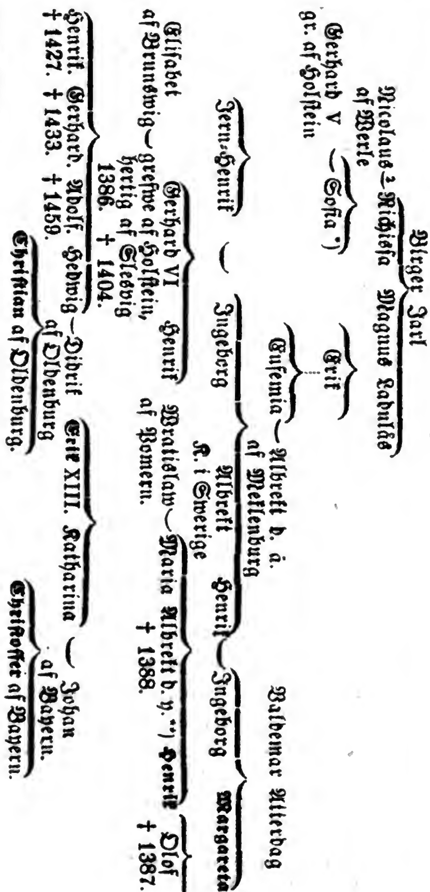
---

1) Se Del IV, sidd. 346—49 (485, 487).
2) Se följande sida (pag. 8).
3) Se a. st. (487).
4) Enligt några 5, enligt andra 9 år gammal.
5) Se Del IV, s. 351 (489).

1388. Naturligtwis förekom detta ärende sedan under följande möten, efter som drottningens sed war att så småningom förbereda allt, innan hon skred till utförandet.

---

²) För att belysa dessa slägtförhållanden äfwensom i allmänhet unionskonungarnes, uppställes följande slägttafla:

*) Se Del III, s. 289, not 1, samt Del IV s. 9 (250).
**) Se Del IV, s. 346 (485).

Måhända behöfdes denna hofsamhet. Åtminstone synes det, som om drottningens inflytande mera än herrarnes böjelse slutligen bragt saken till afgörande.

Det war St. Barnabæ dag d. 11 Juni 1396 som afgörandet skedde. I Skara woro då församlade erke-biskopen och de öfriga biskoparne samt rikens råd. Inför denna församling uppträdde drottningen med sitt förslag att wälja hennes frände, hertig Erik, till hennes efterföljare på thronen. De swenska herrarne swarade undwikande och me-nade, att det icke hastade med att utse en konung efter henne. "Nådiga fru" — sade de — "så länge Gud täckes låta eder lefwa, wiljom wi ej annan herra hafwa!" Swaret upptogs ingalunda nådigt af drottningen. "Jag menar wäl med eder och riket" — swarade hon, och man kunde höra på rösten, att hon bekämpade sin wrede; — "wiljen j ej följa mitt råd, så fån j stå edert eget kast. Efter min död will ej thronföljarwalet aflöpa utan wåda för riket. Kif-wens då, bäst j gitten!" — "Men" — tillade hon, när ännu ingen röst höjdes till bifall — "jag tänker, j försmån den herra för det att han är födder af min ätt." Detta tyckes ganska tydligt antyda, att owilja fanns hos de swen-ska herrarne, ehuru det kan wara tu tal om, huruwida drottningens tydning af densamma, att den gälde personen, är den rätta. Tänker man på medeltidsförhållandena i all-mänhet med deras föga utwecklade samhällsbegrepp, huru den enskilde då satte sig sjelf i första rummet, och huru föga äfwen hos de högst uppsatte det war fråga om det gemensamma bästa, om ett fädernesland, och ser man tillika på den närmast föregående tiden med deß strider mot ko-nungamakten, kan man lätt komma till den slutsatsen, att de swenske store hellre wille böja sig under en qwinna, än under en man. Sannolikt kan det också wara, att inom månget af dessa riddares bröst klappade ett hjerta, till hwars önskningar konungakronan hörde, såsom ett alldeles icke oupp-hinneligt mål. De woro mäktiga, rika och högbördade, be-slägtade med det utslocknade konungahuset, och deßutom med anor fullt ut lika gamla som folkungarnes.

Ware emellertid härmed, huru som helst, drottningens hofsamhet, men tillika hennes kraft, wreden som flammade ur hennes ögon, när hon kastade det sista spörjsmålet mot herreförsamlingen, — allt bidrog att böja herrarnes wilja efter hennes. Erik blef wald till konung, och drottningen tackade herrarne, för det de följt hennes råd, lofwande dem sin nåd och huldhet i rikt mått.

514. Nu kom Erik öfwer från Danmark med ett lysande följe af riddare och hofmän och möttes wid gränsen af de swenska herrarne, hwilka följde honom upp till Upsala. Här blef då ett stort möte af prelater, herrar och wäpnare, hwilka samlades för att efter gammal sed öfwerwara konungens hyllning på Mora äng.

När man wandrar sydost ut från Upsala genom Danmarks socken, går wägen, sedan man kommit förbi Danmarks kyrka, öfwer **Lagga**- eller **Säfja-ån** och följer sedan längs med denna å genom Lagga socken. Nära gränsen mellan dessa socknar, hwilken gräns på samma gång är länsgräns, ligga dessa från fordom så bekanta **Mora ängar** med sina stenar. Här samlades enligt urgammal sed herrar, prelater och allmoge, för att wälja eller rättare, eftersom det wanligen war herrarne som walde, bekräfta och i sitt embete insätta nywald konung. Derwid tillgick så, att, sedan lagmännen i ordning, som lagen föreskref, afgifwit sina röster, swor den nywalde konungaeden "å bok med helgedomar i händer," upplyfte sin hand och lofwade Gud och sin allmoge att hålla den swurna eden. Sedan derefter lagmännen och allmogen swurit konungen sin ed, hwarmed bands både ung och gammal, ofödd som född, okär som kär, frånwarande, såsom de när woro, upphöjdes konungen på konungastenen. Sedan inristades konungens namn jemte årtalet och dagen, då han hyllades, äfwensom rikswapnet eller andra zirater [1]), så att för hwarje ny konung en ny sten lades till den gamla Mora sten.

---

[1]) En afteckning af stenarna finnes i Dahlbergs Svecia Ant. et Hodierna. Några af dem hafwa runinskrift. På en sten ser man en konung afbildad med riksäplet i högra och en sköld i wenstra handen.

Men en ny tid kom med andra seder, och så breddes glömskans tystnad öfwer Mora ängar och deß konungastenar. De senare började förfaras. Den gamla Mora sten stod redan på Gustaf Wasas tid ej mer att finna. Först hundra år efter Gustaf I började wetgirigheten walfärda till Mora ängar. Genom **Olof Rudbecks** och andra Upsala-professorers försorg — heter det i en gammal berättelse från 1673, som förwaras i riksbiblioteket i Stockholm — uppfördes då en byggnad kring stenarna "med dörr och lås före, hwartill kronones engswaktare hafwer nyckeln." Detta hus, förmodligen af trä, förföll dock efter många års förlopp, då det ej underhölls, och **G. Benzelstjerna** klagar 1732 i bref till sin bror, erkebiskopen, "att Mora stenar blifwit så wårdslöst handterade, att der nu i några år bortåt ej en gång warit en gärdesgård öfwer," men tillägger "att då hade omsider landshöfdingen i orten fått order derom." Sedan år 1770 uppfördes det nuwarande lilla stenhuset öfwer de då befintliga fem eller sex stenarna.

På den sten, hwarå Erik upplyftades, inhöggs enligt ett notarialintyg, som wi ännu hafwa i behåll, följande: Anno Domini MCCCXCVI:o Electus est in Regem Sveciæ in hoc loco, Illustris Rex Dominus Ericus, — — — — Calend. Augusti; d. ä. Herrens år 1396 waldes till Swergiges konung på detta ställe herr Erik. — — — Rummet för dagen war, när stenen af notarius publicus besöktes, ännu ej ifyldt.

Drottning Margaretas reduktion.

515. Nu war Erik af Pomern konung i Swerige. Den första frågan blir nu, huru förhållandet skulle blifwa mellan den unge konungen och drottningen, hon som sammanbragt de tre kronorna på hans hufwud. Detta förhållande bestämdes dock i wiß mån af konungens ungdom. Drottningen behöfdes, hölls måhända äfwen qwar wid rikssty-

relsen af egen böjelse. Och med mäktig hand grep denna qwinna in i ärendena.

Hwad som nu först war att ordna, war kronans inkomster. Mycket gods hade gått från kronan under den föregående tiden, och wi påminna oß, att redan Albrekt fann nödwändigheten af en reduktion[1]).

516. Om förläningar i Swerige.

För att rätt kunna göra oß ett begrepp om, huru kronans egendom och inkomster kunde så betydligt förminskas, att en mer eller mindre sträng återbrytning till henne af bortkommet gods behöfdes, böra wi först taga något närmare reda på, huru det förhöll sig med förläningarna i Swerige.

Skilnaden mellan förläningarna eller länen i wårt land och i utlandet hafwa wi redan förut anmärkt[2]). Några feodalförhållanden i egentlig mening blefwo aldrig hos oß gällande, men wäl gjordes försök att åstadkomma sådana. Man ser till och med mot medeltidens slut hos de store ett omißkänneligt sträfwande att förwärfwa ärftlighet för sina län.

Enligt lagen skulle konungen tjenistumannum sinum län gifwa. Dessa län utdelas på olika wilkor och derigenom uppstodo olika slag af län. De wanligaste woro s. k. län på krigstjenst. Sjelfwa benämningen utwisar att ett sådant län gafs mot wilkor af krigstjenst. Med inkomsten af länet skulle ett wißt antal krigare underhållas och aflönas, och det är ganska klart att genom en sådan förläning de stores makt skulle winna en betydlig tillökning.

Ett annat slag af län woro län på afgift, hwarmed menades en förläning, för hwilken läntagaren förband sig att erlägga en wiß årlig afgift, så att, sedan detta wilkor blifwit uppfyldt, återstoden af inkomsterna från länet tillföllo läntagaren. Från dessa län böra skiljas länen

---

[1]) Se Del IV, sidd. 342—45 (482, 483).
[2]) Se Del III, sidd. 290—293 (202, 203).

på räkenskap, för hwilka redowisning lemnades af läntagaren för hela eller en del af uppbörden. I ett län på räkenskap kunde konungen betraktas som förlagsman, i län på afgift liksom i län på krigstjenst war deremot läntagaren förlagsman. Den senare lemnade konungen sin tjenst, ware sig för krig eller fred, och derför innehade han förläningen, som ersättning eller som lön för denna tjenst. Derför kunde icke konungen anwisa sitt hoffolk på något af dessa län, men wäl på ett "län på räkenskap".

Det sistnämnda slaget af län står derför närmast intill och bildar liksom öfwergången till det slag af län, som konungen behöll för sin räkning och hwilkas förwaltning han öfwerlät åt sina enskilda tjenare. Sådana län sades konungen sjelf hafwa i sin wärjo eller ligga wid hans fatabur. Wi behöfwa knappast påpeka den stora skilnaden mellan en sådan konungens enskilde tjenare såsom innehafware af ett konungens slott eller län och en af de store såsom innehafware af ett slott eller län på något af de förutnämnda wilkoren. Och likwäl woro alla konungens tjenstemän. Men stormannen tänkte mindre på tjensten än på inkomsterna af länet, och hans makt war emot konungen så stor, att han icke behöfde böja sig för honom.

Att länets betydelse af ersättning för tjenst så småningom förswann och till slut i sjelfwa werket blef en bisak, wisar sig tydligast af de s. k. pantlänen. Ett sådant län gafs af konungen såsom säkerhet för undfånget lån, och då det naturligtwis kunde hända, att ett bekommet lån ej på lång tid betalades, inträffade det, att ett pantelän kunde gå i arf genom flera generationer innan det blef betaldt. Af ett sådant "län på pant" uppbar innehafwaren alla inkomster utan afdrag på skulden, något som är märkeligt nog, då det war förbjudet denna tid att taga ränta å ett lån och detta betraktades såsom en swår synd. Någon förändring synes wäl denna sed i enlighet med "Guds och den heliga kyrkans lag" hafwa undergått, men denna synes hafwa warit snart öfwergående, ty mot medeltidens slut finnes stadgadt, att hwar god man skall njuta sin pant efter sitt brefs

lydelse utan tjenst eller tunga. Genom dessa pantelän war ocksä liksom en möjlighet gifwen för de store att winna ärftlighet för sina län.

Öfwer sitt län herrskade läntagaren eller, för att begagna ett wanligt ord, som betecknar detta förhållande, vasallen utan någon synnerlig inskränkning i sin makt, tillförordnade fogdar och embetsmän, pålade lagliga skatter och pantsatte länet åt andra, stundom mot wilkor af krigstjenst, så att vasallen fick i sin ordning vasall under sig. När nu flera län samlades på en hand, såsom hos en Bo Jonsson och många andra, med hwilka wi i det följande få göra bekantskap, kan man lätt förklara för sig, så wäl huru mäktiga de skulle känna sig, som det sjelfswåld, hwilket hos dem uppenbarade sig både mot konungen och mot lagen. Man förundrar sig då ej mera öfwer sådana handlingar, som då en vasall förklarar unionskonungen eller äfwen ett främmande lands konung krig, eller då inom riket en sådan krigsförklaring utfärdas af den ene vasallen mot den andre eller, som det tilldrog sig under konung Hans' tid, af en konungens embetsman på Örebro mot Wadstena stad. Med ännu större sjelftillit skulle naturligtwis dessa herrar uppträda, när flera af dem slogo sig tillsammans till gemensam handling.

517. Det war emellertid icke nog med att slott och län och fastigheter och konungsinkomster sålunda kommo från kronan, och under de närmast föregående tiderna ofta olagligt, mången kronobonde hade äfwen i nödens stund måst sälja sitt gods under någon frälseman, ofta äfwen på ett mer eller mindre swekfullt sätt till någon utländsk fogde eller embetsman. I och med ett sådant köp gick naturligtwis kronan miste om sin skatt, och på detta sätt hade äfwenledes kronoinkomsterna blifwit betydligt förminskade.

518. Herremötet i Nyköping 1396.

För att öfwerlägga och afhandla om dessa ärenden sammankallade Margareta rikets biskopar och råd samt en wäldig skara "riksens män", riddare och swenner. Det war

ett par månader efter hyllningsmötet wid Morastenar, mot slutet af September. Bland de wid mötet närwarande finna wi den gamle Carl Ulfsson till Tofta samt Sten och Thure Bengtssöner (Bjelke), hwilka äro oß bekanta från det föregående. Af prelaterna stodo endast erkebiskop Henrik i Upsala och biskop Thord i Strengnäs qwar från de sista striderna under konung Magnus Erikssons tid. Alla de andra woro mer eller mindre nykomna till sina wärdigheter. Märkligast bland de senare war biskopen i Linköping **Knut Bosson** (Natt och Dag) och biskop **Nils** i Westerås, som af domkapitlet derstädes blifwit detta år enhälligt wald emot både konungens och Margaretas wilja.

Dessa församlade herrar öfwerenskommo nu med sin herre, konung Erik, och med deras fru, drottning Margareta, i endrägtelig och god wilja och kärlek om följande artiklar:

1:o) Allt det gods och bönder som "fogdar och embetsmän" fått undan konungsdömet, allt som de fått i wärjo såsom pant eller län ända sedan den tid då kriget först började mellan konung Magnus och rikſens män i Swerige, som är det år konung Albrekt hit inkom, allt detta skulle "igendömas och komma under konungen och kronan, der alltid att blifwa och ingen lösen derför gifwas, men rådas bot uppå, att ej mera göres så."

Dock stadgades i en särskild punkt att några innehafware af stora pantelän skulle tills widare få behålla dessa efter deras bref. Bland dessa länstagare woro **Abraham Brodersson,** som hade Wärend och Finweden, **Swarte Skåning,** som egde Mark, samt **Claus Dowit** och **Hans Skytte.**

2:o) All skattejord, som kommit under frälset eller på hwilket sätt som helst kommit ifrån kronan och bönderna, skulle under kronan och bönderna igen dömas.

Härwid woro twå saker att märka: antingen hade bondens hemman blifwit lagligen såldt, eller också hade köpet skett swikligen eller bonden med makt och wåld blifwit trängd från sitt hemman [1]). I båda fallen skulle hemma-

[1]) Ordalydelsen i brefwet är denna: "Om någor hafwer trängt eller beskattat eller gäst någon bonde, så att han

net återgå från frälset och till skatt under kronan, men i det förra mot återbärande från bondens eller hans arfwingars sida af köpesumman inom en wiß tid, i det senare utan all lösen.

3:o) Alla ofwannämnda gods som på förbemäldt sätt frångått kronan och bönderna skulle beläggas med qwarstad, på det att icke något skulle roffas eller skinnas eller något deraf upptagas eller uppbäras, förrän laga undersökning på räfstating skett.

4:o) Rörande den förminskning i kronans inkomster, som uppstått derigenom, att månget hemman under dessa tider blifwit frälse, beslöt man, att allt frälse, som icke war förwärfwadt på de i lag stadgade wilkor, skulle upphäfwas och innehafwaren deraf återgå under skatt till kronan, så framt ej "wårs herres konungs synnerliga nåd" mellankom. Deßutom skulle alla, som wille åtnjuta sitt frälse, "warda konung Eriks män" inom 6 weckor sedan pålysning derom i de serskilda lagsagorna utgått. Ingen måtte blifwa frälse "utan med lagom" och frälse på stadsegendom endast förwärfwas "efter thy som deras byarätt utwisar."

5:o) Om alla dessa saker skulle ransakning ske och slutligen dom falla på de räfsteting, hwilka nu bestämdes att hållas inom hela riket på wissa tider från 14 dagar efter Michelsmessan till Fastan följande året. På dessa räfsteting skulle äfwen jordatwister mellan enskilda slitas, "så att hwarjom sker rätt".

6:o) Slott och fästen, som blifwit uppförda, sedan konung Albrekt inkom i riket, skulle nedbrytas, så snart konungen eller drottningen genom sitt bud gåfwo tillkänna, att de ej längre wille hafwa dem stående. Man skulle bättre hädanefter än härtill hålla konungens eller drottningens bref, och utan bemyndigande af dem skulle ingen ega rätt att lägga skatt eller tunga uppå. Den deremot bröte, han skulle bättra derför "efter thy lagboken utwisade."

---

någrom androm hafwer sålt eller pantsatt eller afhändt sig sitt gods . . ." Olaga beskattning och wåldgästning angifwas således här företrädeswis såsom orsaker till allmogens nöd.

7:o) "Likaledes" — heter det widare — "hafwer wår nådige herre konung Erik och wår fru, drottning Margareta för riksens bästa och riksens råds böns skull låtit anstå om de delar, gods och bönder", som kommit från kronan under Bo Jonsson (Grip) och som nu innehades af hans arfwingar, hwilkas talan fördes af **Knut Bosson.** Han erhöll anstånd till påföljande pingst att bewisa sina anspråk eller förlikas med kronan och bönderna. Underläte herr Knut Bosson detta, skulle lagmannen eller underlagmannen i den lagsaga, der godset låg, äfwensom biskopen i samma biskopsdöme jemte andra 12 goda män, hwilka dertill warda i hwarje lagsaga nämnde, genast döma alltsammans under konungen, kronan och bönderna igen, utan att hwarken konungsdömet eller bönderna derför skulle erlägga någon lösen. — Rörande åter hwarje annan tilltalan mot herr Knut, så egde hwarken konungen eller drottningen rätt att lemna anstånd, utan skulle derom dömas å nästa räfstetìng efter thy som lag och rätt är.

8:o) Rörande kopparberget i Dalarna beslöt man, att det skulle helt och hållet wara konungens och kronans med undantag blott af de twå bälgar, hwilka tillhörde biskopen i Westerås. Hwad Bo Jonsson och hans arfwingar der haft, skulle återgå till kronan.

Men så wäl kopparberget som jernberget och hela Dalarna öfwerlemnades åt drottning Margareta med full konungslig rätt för hennes lifstid. På samma wilkor öfwerlemnades åt henne deszutom först och främst hennes morgongåfwa eller hela Östergötland, och derjemte Rumlaborgs slott med alla de län dertill lågo, Jönköpings slott med län och widare Westergötland, Kind, Mark, Dal, Wermland, Mo härad med slott, fästen, köpstäder och land, ehwad det helst är eller heter, Westerås slott och köpstad med Norbohärad — allt att behålla och besitta med full konungslig rätt i sina lifsdagar.

De penningeförbindelser, drottningen förut erhållit, "då hon först kom till Söderköping" [1]), öfwerlemnades åt hennes

[1]) Se Del IV, s. 370 (502).

godtfinnande, och i afseende på Påbodenäs, som hon köpt af Vicke v. Witzen, och Rönö, som hon köpt af Carl Ulfsson till Tofta, "må hon gifwa, gälda och göra af, som hon tycker och will," och det skall blifwa stadigt både i hennes tid och efter hennes död.

9:o) En särskild punkt, icke minst wigtig, är den som genom sitt innehåll wetter emot en mer aflägsen framtid. "Och skolom wi" — heter det nemligen i beslutets 15:de punkt — "så månge af riket Swerige med all makt, när wår herre konung Erik eller drottning Margareta oß tillsäger och på det ställe han eller hon will, möta rikens män af Danmark och Norge, med dem då ens warda och ens blifwa på konung Eriks och allt Sweriges rikes wägnar efter wår herres och frus råd och wilja, efter thy att wi alla af dessa tre riken en herra och konung hafwa; och wiljom och skolom wi då öfwerens warda och sådan förwaring då göra dem och af dem igen taga, att både wår herre och fru och wi alle af dessa tre riken äro förwarade efter wårs herres och frus wilja, att icke ett af dessa tre riken skall någon tid örloga eller tränga på de andra."

519. Alla dessa beslut underskrefwos af de närwarande herrarne, af konung Erik och af Margareta, "efter thy att hon ock der närwarande war." Man anmärker tillika, att hon här icke kallar sig drottning utan "Valdemar Dannekonungs dotter".

Till slut heter det: "Wi alle biskopar, riddare och swenner — bekänna det, att wår fru, drottning Margareta, war för wår herre konung Erik under wår närwaro i dag (d. 20 Sept.) och erbjöd sig, att om hon någon af oß eller någon annan i Sweriges rike något skyldig eller pligtig wore, hon wille det gerna uträtta och betala efter deras tilltalan och hennes swar, så mycket som skäligt och rätt wore. Men eftersom hon oß intet skyldig war eller är, så låte wi drottning Margareta qwitt och fri i alla stycken, och hörde wi ingen af Sweriges män, som henne något krafde eller om något manade, medan wi woro der när och hörde derpå, att hon betalade och uträttade, gaf och gälde

flere rikens män, så att dem wäl åtnöjdes och både de och wi henne tackade och tacka." — "Widare hafwer wår fru drottning Margareta ofta det sagt så wäl för oß som flere gode män både förr och nu, att hwarken konung Erik eller hon wille wara något pligtig att göra efter något af de bref, som konung Albrekt hafwer utgifwit, hurusledes de helst lyda, för så widt som ingen synnerligen förtjenar det af dem eller undfår det af deras synnerliga nåd och goda wilja."

520. Wäl må man tillstå, om man tänker sig tillbaka under de föregående tiderna, om man ser, huru de stores makt liksom hafwets wågor stormade an mot konungamakten och slutligen så godt som fördränkte henne i ett swall af inre strider och oro, om man ställer framför sig taflorna af de stolte och sjelfrådige herrarnes brottning med Magnus Eriksson, med Håkan, med Albrekt, — wäl må man då tillstå, att den måste hafwa egt en owanlig kraft, som kunde höja sitt hufwud upp och mäktigt sträcka sin spira ut öfwer alla dessa trotsiga wiljor. Och der befunno sig ganska många bland herrarne, som hjelpt till att förödmjuka Magnus Eriksson och som sagt twärt nej till konung Albrekt, då han wågade framkomma med sitt försök att återwinna under kronan blott en del af hwad som nu wanns.

Måhända war det just hennes egenskap af qwinna, som möjliggjorde för Margareta detta werk. Ingen af dessa hetlefrade män skulle kunnat så som hon lemna bisakerna å sido för att uteslutande fästa blicken på hufwudändamålet, och för dettas uppnående underkasta sig mången tillfällig men blott skenbar uppoffring. Det der tålamodet, som förstår att afbida tiden och rätta sig efter tiden, det gaf denna qwinna segern. Och lika kraftigt hon gick framåt till segern, lika klokt begagnade hon honom, sedan han wunnits. Wi se i sjelfwa besluten, som fattades, huru hon wißte förbehålla sig utwägar att låta nåd gå för rätt och sätta sin ynnest såsom något eftersträfwanswärdt. Man kan lätt finna, hwilken rubbning i bestående förhållanden skulle uppstått, om Nyköpingsbeslutet omedelbart genomförts i hela

sin stränghet. Margareta insåg detta och gick derför warsamt till wäga, lät framför allt lagen råda. Besinnar man, att många af dessa herrar af nödtwång underkastade sig hennes wilja, länder det hennes minne till mycket beröm, att intet mißnöje af denna anledning mot henne förspordes.

Twenne omständigheter äro ytterligare härwid att märka. Först och främst torde man lätt finna, att besluten, som fattades i Nyköping, woro egentligen riktade mot den afsatte och besegrade konungen äfwensom emot hans män och gunstlingar. Många af dessa woro Tyskar, och då kronans fastigheter och inkomster togos från dessa, wann både kronan och den swenska nationaliteten. — Widare wäcker det ens förundran att se, hwilken widd af riket Margareta förbehöll sig med full konungslig rätt. Tager man dock i betraktande att riket hade en konung, till hwilken drottningen kunde komma att stå i stridiga till och med fiendtliga förhållanden, finner man det ganska naturligt, om hon wille försäkra sig om en sjelfständig och af konungen oberoende ställning. Man finner henne ocksä i de andra rikena wara betänkt på detsamma.

Att tanken på de tre rikenas förening för ewärdeliga tider redan nu ej blott fanns hos Margareta utan äfwen uttalades, det wisar oß den 8:de punkten i beslutet. Det näst följande steget i denna riktning lät icke länge wänta på sig.

Kalmare-Unionen.

521. Kalmar slott.

Wårt nuwarande Kalmar med sina för icke längesedan raserade wallar och grafwar är icke det Kalmar, som fanns på Folkungarnes och Margaretas tid. Den holme, hwarpå den nuwarande staden ligger, kallades då Systerholmen,

emedan den tillhörde ett nunnekloster. Sedermera förekommer den under namnet Qwarnholmen.

Medeltidens Kalmar låg wester om det nuwarande, der som Gamla staden nu ligger. Men äfwen detta Kalmar war omgifwet af wallar och torn, öfwer hwilka deß twenne kyrkor, Bykyrkan och S:t Britas kyrka, samt en mängd kloster och gillestugor höjde sina tornspiror. Utom ringmuren lågo ännu flera kyrkor, såsom S:t Jörans med sitt hospital och S:t Gertruds, så att för seglaren, som nalkades staden, framstälde han en herrlig anblick.

Kom man söder ifrån, möttes dock blicken först af Kalmar slott. Det ligger på en utskjutande udde, på trenne sidor omgifwet af hafwet och på den fjerde skiljdt från land genom en djup och bred wallgraf, hwaröfwer en windbrygga ledde in till slottet.

Det är wanskligt att tala om slottets utseende på denna tid; sitt nuwarande har det från Johan III:s tid, hwars namn prålar på de präktiga stenportalerna. Det stora tornet på westra flygeln fanns dock sannolikt redan nu liksom sjelfwa denna del af den nuwarande slottsfyrkanten, enär den sedermera s. k. unionssalen war der belägen. Ofwanpå detta torn skall fordom hafwa warit uppsatt en förgyld kula, som lyst flera mil utåt hafwet.

Unionssalen ligger i andra wåningen i denna del af slottet. Det är en stor sal, för dessa tider till och med owanligt stor, och sträckte sig öfwer hela byggnadens bredd 45 alnar i längd och 8 alnar hög. Bredden mellan murarna är 19 alnar. På båda långsidorna gingo rader af djupa fönsteröppningar, hwilka dock icke woro regelbundna. Wid södra gafweln mellan twenne fönster hade thronen sin plats. Till höger om denna ledde en liten dörr till slottskyrkan. Det sydwestra hörnet af salen, som är afskuret, stöter intill det der befintliga rundtornet.

Kalmar stad möter oß från wår äldsta historia [1]). Att han redan under de första Folkungarne war en wigtig ort,

---

1) Se Del II, sid. 51 (400).

kan man sluta till deraf, att konung Magnus Ladulås der firade sitt bröllop med drottning Helwig [1]). Om detta egde rum på slottet, weta wi icke, men kort efteråt under hans söners tid får man äfwen höra talas om Kalmar slott. Det war här och på Öland, som hertig Waldemar och efter honom hans efterlefwerska Ingeborg så gerna uppehöllo sig. Sedan deß hafwa wi ofta hört talas om detsamma, om festligheterna der, då hertig Eriks efterlefwerska hertiginnan Ingeborg mottog sin från Meklenburg kommande dotter och måg, om wåldet mot konung Magnus Eriksson, då hans son tog honom till fånga i sjelfwa kyrkan och lät insätta honom på slottet [2]).

Nu tilldrogo sig wigtiga händelser i Kalmar och på Kalmar slott.

522. Konung Eriks kröning.

I medlet af Juni 1397 samlades en mängd prelater och herrar från nordens trenne riken till Kalmar. Drottning Margareta hade nämligen kallat dem hit dels för att öfwerwara konungens kröning, dels för att öfwerlägga om wigtiga ärenden. Staden war öfwerfyld af riddare i glänsande rustningar, af hästar och hirdswenner samt af folk, som då, liksom ännu strömmade till för att se på ståten. Också hade wäl knappast i Swerige en så lysande samling af förnämliga män från så skilda håll någonstädes warit på en gång närwarande.

Bland prelaterna woro erkebiskop **Jacob** från Lund, som tillika war swenska kyrkans primas, och erkebiskop Henrik från Upsala de förnämsta. Utom dessa och deras lydbiskopar woro ock domprostar, dekaner och arkidiakoner från Opslo, Roeskilde, Upsala och Skara närwarande. Bland de werldsliga herrarne woro naturligtwis rådsherrarne och bland dessa gamle Carl Ulfsson till Tofta de förnämsta,

---

[1]) Del III, sid. 85 (67).

[2]) Se härom i det föregående Del IV, sidd. 80 (303), 245 (415).

men deßutom war der en betydlig mängd både prelater och riddare, hwilka icke hörde till konungens råd.

Trefaldighetssöndag den 17 Juni gick den högtidliga processionen till stadens förnämsta kyrka eller bykyrkan, och mängden stod undrande omkring och följde med sina blickar biskoparne i deras lysande skrudar, den unge femtonårige konungen och hela skaran af riddare och swenner.

De båda erkebiskoparne af Lund och Upsala, understödda af biskoparne, påsatte konungen kronan och werkstälde kröningen. Sedan denna akt war öfwerstånden följde riddareslag och det är antecknadt, att icke mindre än 133 personer derwid blefwo slagna till riddare, ett godt bewis för talrikheten af detta möte.

523. Efter kröningen qwarstannade de församlade herrarne i flera weckor och i Juli månad utfärdades om konungens kröning ett öppet bref af alla de tillstädeswarande.

"Wi" efterskrifne — heter det häri, och 67 namn på prelater, riddare och swenner följa — "wi, wår käre konung Eriks och hans tre konungarikens, Danmarks, Swериges och Norges rådgifware och män" med andre flere — intyga, att konung Erik hafwer warit tillförene i alla dessa tre riken och i hwart af dem blifwit tagen till wår och dessa tre konungarikens rätte herre och konung, och derefter hafwa wi öfwerwarit konungens kröning. Nu emedan Gud och wi och alle de i dessa konungariken hafwa så gjort och samtyckt, som föreskrifwet står, så wilje wi alle af dessa tre konungariken göra wår herre konung Erik allt det oß bör göra wår rätte herre och krönte konung."

"Framdeles" — heter det widare — "Gud löne wår kära fru, drottning Margareta med allt godt, att hon hafwe så när oß warit och med oß omgått och dessa tre riken så förestått, det wi alle, som i dem bygga och bo, henne intet skylla. Gud gifwe henne himmelriket för det hon hafwer med oß omgått och när oß warit! Wi tacka henne gerna för allt godt."

Detta dokument, uppsatt och undertecknadt den 13 Juli, war i sjelfwa werket det enda af någon wigt, som på detta möte i Kalmar uppsattes. Man känner icke egentliga anledningen, hwarför det uppsattes, men då man tager i betraktande den långa tid, som förgick efter kröningen, ser det ut, som om swårigheter mött wid behandlingen af det egentliga öfwerläggningsämnet, swårigheter hwilka ej ledt till något annat än detta intyg på konungens kröning.

Wi öfwergå nu till detta egentliga öfwerläggningsämne.

524. **Kalmare-Unionen.**

När Margareta wäl blifwit herrskarinna öfwer nordens trenne riken, och sedan hon börjat sitt arbete att gifwa dessa riken en konungaätt, ligger tanken på en närmare förening mellan denna konungaätts länder så nära, att det skulle wäcka ens förundran, om den icke uppstått hos Margareta. Men ett war att få en och samme konung wald inom de serskilda rikena, ett annat att förena dessa till ett rike. Det förra hade, om ock med swårighet, dock blifwit lyckligen genomfördt, det senare återstod.

Wid första påseendet syntes utförandet af denna tanke icke wara förenad med synnerligen stor swårighet. De tre folken, Swenskar, Norrmän och Danskar stodo genom stamfrändskap, genom gemensamheten i språk, i seder och bruk samt i allmänhet genom samtidighet i utweckling hwarandra så nära, de skilde sig härigenom såsom ett afslutadt helt från de kringboende folken i Europa, och sådant war äfwen fallet i afseende på belägenheten med de länder, de bebodde. Margaretas arbete bestod ju således endast i att återföra hwad som ursprungligen hört tillsammans. Och de serskilda folkens egna fördelar borde härwid komma henne till hjelp. Skulle icke nu de inbördes striderna mellan de tre få ett slut, skulle icke de krafter som dittills förtärt hwarandra, skulle de icke nu med större framgång kunna wändas utåt? — Tyskland stod här som den farligaste grannen för Margaretas blick, Tyskland och Hanseförbundet; och alla tre de

nordiska folken borde dela hennes fruktan för den fara, som hotade derifrån. Hennes fader hade med knapp nöd räddat Danmark från fullkomlig tillintetgörelse under tyska furstar, hon sjelf hade gjort Swerige samma tjenst. Der låg ett Ryßland på andra sidan Östersjön och Finska wiken, som wäl ännu icke war en så farlig granne, att trenne folks förenade krafter behöfdes mot honom, men likwäl hade Swerige der redan utkämpat en och annan dust och fördelen af öfwerlägsenhet ej blott i wapen och mod, men i antal, borde ej wara swår att finna. Men hwarför stanna blott wid förswar mot faran, hwarför ej gå henne djerft till mötes, hwarför ej krossa detta hanseförbund, dessa mäktiga köpmän, hwilka med sin handel utsögo nordens folk. Handeln skulle uppblomstra och rikedom och wälstånd råda i de riken, hwilkas herrskare hägnande sträckte sin spira öfwer Nordsjön och Östersjön!

Det är wanskligt att säga, om Margaretas tankar sträckte sig längre, om hon såg i politiskt afseende följderna af denna upprättade stormakt i norden, om hon syftade på att uppträda såsom täflande om inflytande bland Europas öfriga stater. Wi tro, att wid denna blick inifrån och utåt hennes tanke stannade wid det som låg norden närmast, och det war i första rummet förswar mot Tyskland och på sin höjd kufwandet af köpmannawäldet wid Tysklands kust. Staternas lif war icke då så utwecklad, deras förhållanden till hwarandra woro icke då sådana, att regenterna kastade sina blickar öfwer hela Europas karta; det inträffade först, när med upptäckten af nya werldar tanken liksom wande sig wid att betrakta Europa som ett helt för sig.

525. Såsom wi nämnt stötte dock Margareta på swårigheter. De mötte henne redan wid de första stegen och Eriks fördröjda konungawal stod dermed i sammanhang. Men Margareta war icke den, som genast släppte sitt mål, och de gånger, wi se det offentligen framskymta, häntyda på enskilda samtal och underhandlingar, liksom hela hennes sätt att gå till wäga ådagalägger ett bemödande att wänja sinnena wid gemensam handling. Tillfällen dertill saknades

icke. Från striden mot Albrekt, som till en del utkämpades med krigsfolk från alla tre länderna, och sedermera under öfwerläggningarna om den fångne Albrekts frigifwande samt i sammanhang dermed wid Hansestädernas löftesförbindelse för Albrekt, tills hon fått sin frände Erik till konung i hwarje af de tre rikena, öfwerlade hon och afhandlade ärendena samt tog och gaf förbindelser omgifwen af rådsmedlemmar från alla tre rikena.

Nu wid konungens kröning, måhända med afsigt begagnande sig af detta tillfälle, framlades frågan på fullt allwar till öfwerläggningsämne. Margareta wann dock icke sitt syfte. Fyra weckor efter kröningen befunno sig ännu sextiosju riksråd qwar i Kalmar, men sedan de undertecknat det ofwananförda kröningsbewiset, lemnade de den ene efter den andre staden, så att inom en weckas förlopp ej mer än sjutton herrar befunno sig hos drottningen [1]). Ibland dessa woro dock Sweriges erkebiskop jemte biskop Knut i Linköping samt derjemte gamle Carl Ulfsson till Tofta, Sten och Ture Bengtssöner (Bjelke), Erengisle Nilsson och Algot Månsson. Bland de danske woro erkebiskop Jacob från Lund och biskop Peder i Roeskilde samt 4 riddare, och bland de norske prosten i Opslo och 3 riddare.

Desse herrar underskrefwo nu, det war den 20 Juli, följande försäkran:

"1. **Konung och konungawal.** Dessa tre riken skulle hafwa konung Erik till konung i hans lifsdagar och sedan ewinnerligen en konung hafwa och ej flera, så att de aldrig skulle åtskiljas mera, om Gud will. 2. Efter konung Eriks död skulle en och ej flera till konung wäljas och tagas. Gifwer Gud denne konung, eller den efter honom kommer, en son eller flera, då skulle en till konung wäljas och tagas öfwer alla tre rikena, men de andra bröderna warda med annat herrskap förlänte och betänkte i rikena, och får han döttrar, göres som lagen utwisar. Faller konungen ifrån

---

[1]) Detta är mer troligt, än att de skulle hafwa qwarstannat och wägrat underskrifwa.

barnlös, det Gud förbjude, skulle rikens råd och män en annan wälja och taga, den Gud gifwer dem nåden till, som de efter bästa samwete weta wara för Gud rättast och rikena nyttigast med samtycke af alla tre rikena. 3. Alla tre rikena skulle blifwa i samdrägt och kärlek, så att icke ett skulle sig från de andra draga, med twedrägt eller söndran, utan hwad det ena pågår antingen med örlog eller med utländska mäns anfäktning, det skulle dem pågå alla tre och de hwarandra behjelpliga wara med trohet och all makt, dock så, att hwart rike skulle blifwa wid sin lag och rätt och en konung, som dem bör att hafwa.

4. **Krig med utlandet.** Konungen skulle styra och råda sitt rike i Danmark med hus och fästen, så ock i Swerige och Norge efter deras lag och rätt, och icke föra från ett rike i ett annat det, som der ej förr warit lag och rätt, så att hwart rike skulle blifwa wid sitt. 5. Kommer krig på för ett rike, skulle de andra tu, när konungen eller på hans wägnar hans embetsman tillsades, med trohet det anfallna riket till hjelp komma, ware sig till watten eller lands, och hwardera riket förse sitt folk med spis, kost och foder, att ej det angripna landet måtte genom för mycken tunga utarmas. Men om tjenst och lön, skada och fängelse skulle konungen sörja. 6. Och från sådan krigstjenst skall ingen fritaga sig eller undskylla sig dermed, att han ej wore pligtig till tjenst längre än till sitt eget landamärke, utan skulle i fråga om krig alla tre rikena wara som ett enda.

7. **Inbördes krig.** All fejd och twedrägt som härtill mellan rikena af långlig tid warit hafwer, skulle nedläggas och aldrig mer upptagas och aldrig mer det ena riket örloga på det andra eller det förorsaka, hwaraf örlog eller osämja kunde komma. Hwar man, hög som låg, skulle wid lag blifwa och med lag och rätt sig nöja låta och den ene icke fejda på eller förtrycka den andra som mindre förmår; men alla skulle rädas Gud och konungen. 8. Blefwe någon fredlös i ett rike, skulle han wara det äfwen i de andra, och ingen honom hägna eller förswara.

9. **Förhållande till utlandet.** Rörande underhandlingar med utländska makter, skulle konungen besluta om dem i det rike, der han för tillfället befann sig, och med de råd, som då woro tillstädes, äfwensom emottaga utländska sändebud.

10:e punkten innehåller ytterligare en försäkran om samdrägt rikena emellan, och den 11:e handlar om drottningens lifgeding."

"Till yttermera bewaring" — heter det slutligen — "är föraffkedadt, att bref skulle gifwas på pergament skrifna, tu af hwart rike, lydandes uti allo mätto och med alla artiklar, som föreskrifwet står, och att brefwen skulle beseglas med wår herre konungens insegel och wår fru drottningens och rikfens råds och mäns och köpstäders insegel af alla dessa tre riken; och att allt skall så fulländas, derför hafwa wi" — och så följa de 17 namnen — "låtit wåra insegel med god wilja hänga för detta bref."

526. Så lyder det bref, som genom sitt innehåll inleder wår medeltids sista period eller den så kallade Kalmare-Unionen. I sjelfwa werket blef detta bref aldrig utfärdadt. Konceptet, sådant det uppsattes i Kalmar, finnes ännu i behåll och bewisar bäst af allt, att det stannade wid att blifwa hwad det war — ett koncept. Det är skrifwet på papper, och af de 17 sigillen, hwilka enligt brefwets lydelse skulle finnas derunder, hafwa aldrig mer än 10 påtryckts. Spåren af dessa 10 sigill finnas wid brefwets nederkant och wisa tydligt att aftrycken skett i mycken brådska och med ytterlig wårdslöshet. De täcka nämligen till en del hwarandra, till en del sjelfwa skriften, som deßutom innehåller en mängd rättelser och skriffel.

Af allt detta synes tydligt, att det unionsbref, som nu upprättades i Kalmar, aldrig blef något annat än en på papperet utkastad tanke, och detta bekräftas äfwen, som wi få se, af den följande historien.

Orsaken, hwarför Margaretas storartade plan måste stanna wid blotta tanken, kan ej ligga i något annat än det motstånd hon rönte, det motstånd som hon war för klok

att med wåld söka betwinga. Hon uppgaf derföre alldeles icke sin plan, och hufwudpunkterna i densamma har hon ständigt widhållit. De tre rikenas råd sammankallades nästan årligen till öfwerläggning om wigtiga angelägenheter och de utfärdade handlingarna wisa att riksråden betraktades såsom unionens, icke såsom hwartdera rikets. Såsom ett helt talas också om de tre rikena i afhandlingar med främmande makter, och i den punkt, som i och för unionens bibehållande war en bland de wigtigaste, nämligen att den måtte hafwa en gemensam af intetdera riket serskildt beroende konungaätt, war Margareta synnerligt mån att winna stadga. Till den ändan ser man henne i slottshöfwidsmännens försäkringar intaga det wilkor, att de efter hennes och konung Eriks död, i händelse den senare doge utan arfwingar, skulle hålla slotten "jungfru Katarina" — det war konung Eriks syster — till handa. Äfwenså torde man derutinnan, att drottningen satte danska män till slottsherrar i Swerige, kunna spåra ett bemödande att så småningom sammangjuta och utjemna de olika nationaliteterna, så att ingen som war född inom något af de tre rikena, skulle betraktas såsom utländing.

527. Fråga wi åter efter orsaken till de församlade herrarnes motstånd, är det temligen sannolikt att detta motstånd wisade sig starkast hos dem, hwilka stodo Margareta fjermast, nämligen Swenskarne. Hwad som nu kunde ligga till grund för deras obenägenhet, är swårt att med någon wißhet afgöra. Närmaste förklaringsgrunden kunde ligga i den föregående unionen under Magnus Eriksson med Norge och de olägenheter som den lade i dagen. Att hafwa samma konung som Norge och Danmark med den konungabalk, som fanns i Magnus Erikssons landslag, war en otänkbarhet, för så widt, som lagen skulle efterlefwas. Denna omständighet war ensam tillräcklig att omöjliggöra föreningen, men dertill komma andra, hwilka dock mera tillhöra unionsbrefwet i sitt skick af ett utkast. Detta är nämligen fallet med de bristande och ofullständiga bestämmelserna, hwar och huru en konung skulle wäljas, eller huru widt konungen

war förbunden att gifwa slott och län endast åt hwartdera rikets infödda, liksom den fara, Swerige kunde löpa att få sina ärenden afgjorda af danska eller norska män, enär konungen enligt unionsbrefwet egde rätt att i frågor, rörande utländska makter, afgöra och fatta beslut med det rikes rådsherrar, der han tillfälligtwis befann sig.

Slutligen tillkommer en omständighet, som om den också icke i följd af lätt förklarliga skäl ifrågasattes, likwäl i sig innebär ett lifswilkor för unionens möjlighet. Det war ett namn, hwari de trenne rikenas namn kunde uppgå. Förhållandena gestaltade sig så, att det såg ut, som om Danmark skulle blifwit detta namn, men Danmark egde i sjelfwa werket för ringa makt att i sig liksom upptaga den swenska nationaliteten och uppbära detta namn. Der fanns för mycken lifskraft hos denna swenska nationalitet, för att deß sjelfständighet skulle kunnat utplånas. Och säge man hwad man will om föreningen och deß fördelar, hade den kommit till fullt bestånd, så hade det blifwit i stället för ett "Swerige-Norge-Danmark" endast ett stort Danmark, ty på namnet Skandinavien tänkte då ingen.

Ett annat lika wäsendtligt wilkor för de tre rikenas stadiga förening war ett lefwande medwetande inom de trenne folken sjelfwa om nödwändigheten och nyttan af densamma. Ett sådant medwetande fanns emellertid icke och det framkallades alldeles icke af de förhållanden, som af föreningen föddes. Twärtom war det just dessa förhållanden, hwilka alstrade det hat och mißtroende, som följt oß och wåra grannar åt allt sedan.

Men wi lemna Margareta och hennes ofulländade unionsplan, för att kasta en blick på de förenade rikenas grannar.

Unionens omgifning.

528. Wi gjorde, när den förra unionen, den mellan wårt land och Norge under Magnus Eriksson, knöts, en

wandring omkring densammas nabofolk och furstar, wi skola äfwen nu företaga en sådan och gå nu likson då från wester mot öster [1]).

Wi begynna med de britanniska öarna, Norges granne westerut. Redan sedan gammalt rådde en liflig beröring mellan dessa öar och Skandinavien. På Irland, i synnerhet på södra delen af ön, upprättades en mängd småriken af nordiska wikingar, hwilka der kallades Östmän och bibehöllo sin sjelfständighet ända tills konung **Henrik** II, den förste Plantageneten, lade denna ö under Englands wälde. Men äfwen sedan utgjorde östmännen på denna ö ett folk för sig med eget språk, tills de under det århundrade, hwars slut wi nu sysselsätta oß med, så småningom sammansmälte med **Angler** [2]) och **Irländare** [3]).

Wester och norr om Skotland ligga flera ögrupper, hwilka lika tidigt som Irland blefwo stamhåll för nordiska wikingar. Wester om Skotland lågo **Man** och de så kallade **Söderöarne** (nu **Hebriderne**), nordost om Skotland **Orkneyöarne** och nordost om dessa **Hjaltland** (nu **Shetlandsöarne**) samt nordwest om dessa **Färöarna**. Alla dessa äfwensom sydwestra kusten af Skotland (det nuwarande **Argyll**) egdes en gång af nordiska wikingar, och öarna behöllos under nordmäns wälde wida längre än Irland. Här nedsatte de sig till ett så stort antal, att nordiskt språk talades på dessa öar långt efter sedan nordiska konungar eller jarlar der upphört att regera [4]).

[1]) Se Del IV, s. 5 (248).
[2]) Se Del I, s. 156 (124).
[3]) Irlands ursprungliga befolkning utgjordes af Kelter.
[4]) På Orkneyöarna talades nordiskt tungomål ännu på 1500-talet och på Mainland, den största bland dessa öar, ännu på 1600-talet. Nu skall det dock wara utdödt, ehuru wissa ord och talesätt hafwa bibehållit sig och likson många namn påminna om sitt skandinawiska ursprung. På Shetlandsöarna skola infödingarne ännu i dag kunna tala sinsemellan på en dialekt, som ingen Engelsman förstår, och deras uttal säges likna det swenska eller isländska. Alla orter hafwa här äkta isländska namn och många hos nordens folk fordom rådande seder och bruk hafwa här ännu bibehållit sig. På Färöarna sjungas ännu folksånger om nordiska mäns bragder.

Wid denna tid hörde ännu större delen af dessa öar under norska wäldet. Söderöarna och Man såldes till Skotland år 1266 och det dröjde ej synnerligt länge efter de nordiska rikenas förening, förrän äfwen Orkney- och Shetlandsöarna kommo under samma rike.

Nu regerade huset **Stuart**, sedan 1371, i Skotland. I **England**, der snart twenne ätter, de så kallade **röda och hwita rosorna**, kämpade med hwarandra om thronen, och inweckade landet i de blodigaste och grymmaste strider, — der hade man nyß wunnit ett uppehåll i ett långwarigt krig med Frankrike. Nu war **Richard** II konung i England, men blef redan ett par år härefter eller 1399 afsatt och ihjelhungrad i fängelset. Hans efterträdare war **Henrik** IV, som tillhörde "röda rosen". Med denne Henrik kom unionen inom kort i ganska nära beröring, men England war allt för mycket upptaget dels af kriget med Frankrike dels af de båda "rosornas" krig, för att det skulle haft tid att utöfwa något inflytande på norden.

529. **Frankrike** stod utom håll för unionens politiska lif.

Icke så **Tyskland** och deß småstater. Detta rike, det stora och mäktiga, det s. k. "heliga romerska riket", hade liksom England och Frankrike och öfwer hufwud alla länder, som egdes af Germaner, sönderfallit i en mängd smålän, hwilka så småningom wunno allt mer sjelfständighet och oberoende af det gemensamma riksöfwerhufwudet, kejsaren. Frankrike och England återwunno sin statsenhet, det förra genom konungamaktens seger öfwer länsherrarne eller adeln, det senare genom länsherrarnes seger öfwer konungamakten, — men Tyskland återwann aldrig sin statsenhet, ehuru det ända till wåra dagar warit en sådan till namnet. Kejsaren war emellertid denna enhets synliga uttryck, och wid denna tid waldes wanligen den obetydligaste fursten i det heliga riket till kejsare, just för att riksfurstarne skulle få så fria händer, som möjligt.

Nu innehades kejsarthronen af en **luxemburgsk** ätt, som dock liksom sin medtäflerska, den **habsburgska** ätten, förstod

att förskaffa sig stora och rika arfländer, hwilka den kunde få behålla, äfwen om kejsarkronan ginge förlorad.

Den kejsare som nu regerade war en **Wenceslaus** eller **Wenzel**, som han wanligen kallas. Han kan wara wigtig såsom Pomerns länsherre. Han afsattes dock år 1400, då Tyskland höll på att få trenne kejsare (likssom kristenheten wid denna tid hade trenne påfwar), tills man 1411 förenade sig om Wenzels broder **Sigismund**, hwilken innehade denna wärdighet till år 1437 och således war samtida med konung Erik i Swerige, Norge och Danmark.

530. Af ännu större wigt för oß äro småfurstarne i norra Tyskland.

Här möta oß först de **holsteinska grefwarne.** Grefwe Gerdt, "den skallige grefwen", och hans söner, desse djerfwe och ärelystne riddare, hwilka kämpat med Valdemar Atterdag, woro ej nu mera. Jernhenrik dog 1381 och hans bror Nicolaus 1400. Men faran för Danmark söderifrån förswann ej med dem. Äfwen Margareta skulle mot sina dagars slut se de ständiga striderna med Holsteinarne förnyas — och orsaken war densamma som fordom, **Slesvig.**

Wi känna från det föregående, huru detta hertigdöme uppkommit efter Valdemar Seiers död, och att Abels ätt innehade det, samt huru hertigarne af denna ätt ständigt twistade med sin öfwerherre konungen om att få hertigdömet såsom ärftligt län [1]). Det hade warit en bland Valdemar Atterdags lifligaste önskningar att återförena denna del af Danmark med det öfriga riket. För det ändamålet hade han gift sig med den då lefwande hertigens, Valdemars, syster, och tillpantade sig det ena slottet och den ena landssträckan efter den andra, så att det såg ut, som om han till slut skulle winna sitt syfte, helst som efter hertig Valdemars död 1364 Abels stam syntes komma att utslockna med hans son **Henrik,** som war barnlös. Detta inträffade

---

[1]) Se Del III, sid. 26 (21); s. 38 (29); s. 175 (120); samt Del IV, s. 50 (283).

ocksă 1375, och då skyndade konung Valdemar att taga landet i fullständig besittning.

Men då började åter Holsteinarne röra på sig och man stod färdig att draga i fält, då Valdemar Atterdag dog samma år 1375. Nu bemäktigade sig Jernhenrik och hans bror med lätthet Slesvig, och ingingo förbund med hertig Albrekt af Meklenburg, för att försäkra sig om besittningsrätten till landet. Wi weta, huru willig den gamle, sluge Meklenburgaren war att samtycka till grefwarnes önskan, för att i sin ordning winna dem för sin sonson, hwilken han då lät kalla konung af Danmark [1]). Men den statskloke hertigen hade funnit sin mästare. Margareta förstod att öfwerkorsa hans planer. Sjelfwa detta förbund mellan den meklenburgske hertigen och grefwarne wißte hon att wända till sin fördel, och det war förnämligast denna för Jutländarne förhatliga förbindelse, som påskyndade Olofs wal till konung. Dock war den allmänna ställningen då så hotande för hennes son, att Margareta måste ingå ett stillestånd med de holsteinska grefwarne 1376, och låta dem behålla Slesvig "tills man kunde bli ense om en slutlig fred" och tio år derefter öfwerlemna landet, som ett **ärftligt** och **odelbart** län åt Jernhenriks son, grefwe **Gerhard** VI. Denne Gerhard war den förste, som kallade sig: "hertig af Slesvig". De föregående hertigarne af Abels ätt hade alla kallat sig hertigar af Jutland eller Söderjutland. Hertig Gerhard war nu wisserligen till sin person af föga wigt för de förenade rikena, men af desto större inflytande på dem blef — som wi få se — hans död, hwilken inträffade 1404.

531. I **Meklenburg** dog den gamle hertig Albrekt år 1379, denne hertig, som så djupt ingripit synnerligast i wårt lands öden. Efter hans död sökte hans söner, Henrik och Magnus, att fortsätta utförandet af fadrens planer, men dogo snart, då den öfwerlefwande brodern, konung Albrekt i Swerige, måste waka öfwer sina minderåriga brorsöner,

[1]) Se Del IV, s. 346 (485).

tills äfwen hans öde afgjordes genom slaget wid Falköping 1389. Året förut hade äfwen hans brorsson, den danske kronpretendenten blifwit död.

Meklenburg war numera helt och hållet förtyskadt, så att den gamla slaviska nationaliteten der war utslocknad. Detta war äfwen förhållandet med nabolandet österut.

Pomern — landets namn kommer af **po**, som betyder inwid och **more** haf — war liksom Meklenburg ett gammalt vendiskt land, ehuru tyskt språk och tyska städer äfwen der wunnit öfwerhanden allt sedan kristendomen der infördes. I sitt förhållande till norden liknar Pomern Meklenburg. Det är i afseende på den konung, som det gaf norden, nästan samma historia. En son af deß furstehus blir konung, blir afsatt och dör slutligen i sitt fädernehertigdöme. Deß liksom Meklenburgs inre historia är för oß i öfrigt af föga wigt.

532. Österut från Pomern komma wi till **Tyska ordens** och de med dem förbundna **Swärdsriddarnes** länder, **Pomerellen, Preussen, Curland, Lifland** och **Estland.** Den vendiska nationaliteten war också här, synnerligast i Preussen, utträngd och ersatt af tysk. Blomstrande städer lågo utefter kusten och hufwudlandet Preussen — deß namn kommer af de vendiska orden **po**, inwid och **russia** — war wäl odladt, samt åtnjöt wid denna tid ett lugn, som det egentliga Tyskland kunde afundas det.

Den tyska riddarestaten sträckte sig wid denna tid från **Odern** utefter kusten ända upp till **Narva** och hade nu uppnått höjden af makt. Den bland ordens högmästare, som wid denna tid är af största wigt för wårt land och unionen, war **Conrad v. Jungingen** mellan åren 1393—1407. Han war, liksom företrädaren, den werkligt store **Winrich v. Knieprode**, en utmärkt man. Han styrde med klokhet och kraft ej blott sin orden, utan äfwen de med densamma förbundna städerna, och följde med waksamt öga händelserna i det norra Europa. Han efterträddes 1407 af sin mer krigiske broder **Ulrich v. Jungingen.**

De preussiska hansestäderna woro: **Danzig, Thorn, Elbing, Kulm, Königsberg** och **Braunsberg.** De bildade en serskild förening wid sidan af de vendiska städerna: **Wismar, Rostock, Stralsund** och **Greifswald** — alla samtliga tillhörande det mäktiga **Hanseförbundet,** hwars wigtigaste stad **Lübeck** allt mer började blifwa. Lybsk handelsrätt, lybskt mynt, mått och wigt erkändes allmänt inom Hansan, och derigenom lades grunden till en wiß politisk öfwerwigt hos Lübeck, ehuru aldrig någon allmänt antagen författning bestämde det ömsesidiga förhållandet.

533. Längst i öster möter oß **Ryßland.** Det suckade ännu liksom under hela folkungatiden alltsedan 1240 under Mongolernas ok, och de ryska storfurstarne woro den mongoliska khanens (konungens) vasaller, samt måste uppwakta honom med skänker och wördnadsbetygelser i hans gyllene tält, den s. k. "gyllene horden". Inre strider mellan de ryska furstarne syntes wilja förewiga deras träldom, tills med år 1450, då det mongoliska riket sönderföll i flera delar, en ny dag uppgick för Ryßland. **Iwan Wasiljewitsch** war då storfurste i **Moskwa** i Ryßland. Det war en djerf och kraftfull man, som fattade ögonblickets wigt att afskudda sig det främmande oket. Han underlade sig flera af de ryska småfurstendömena, och, när så ett år sändebud kommo ifrån khanen att uppbära den wanliga skatten, lät han nedsabla dem, öfwerwann derpå sin öfwerherre, khanen sjelf, i strid, inbröt i hans eget land och förstörde hans hufwudstad.

Först derefter blir Ryßland farligt för Swerige, och politikens trådar lupo då från unionskonungens rådskammare äfwen öfwer Ryßland och till deß storfurste, för att snärja i sitt garn Sweriges land.

Wi återwända nu till Margareta.

Margareta winner Stockholm.

534. Det är att märka, att medan Margareta gaf Swerige en ny konung, medan det wigtiga beslutet i Ry=

köping fattades och förhandlingarna som bäst pågingo i Kalmar, war ännu icke Sweriges förnämsta stad, Stockholm, i Margaretas wåld och det kunde till och med inträffa, att Albrekt behöll Stockholm.

Enligt fredsslutet skulle nämligen Albrekt hafwa 3 år på sig att erlägga lösesumman för sig och sin son, och, om den erlades, behöll han både sin frihet och Stockholm. Först med Augusti 1398 war denna tid tilländalupen [1]). Det är ganska klart hwad Margareta tänkte om detta ärende. Hon kände sin man för wäl, för att ett ögonblick tro på möjligheten för Albrekt att utbetala den stora lösesumman, och som Albrekt helt wißt minst af allt skulle wilja återgå i sitt fängelse, ansåg hon och war berättigad att anse Stockholms uppgifwande på utsatt tid som något alldeles gifwet. Men detta kunde bero på löftesmännens redlighet.

Sju städer skulle nämligen enligt fredsslutet på Lindholm af 1395 innehafwa Stockholm, tills de tre åren woro ute, och då antingen öfwerlemna det åt Albrekt, i händelse han erlade de 60,000 markerna, eller i motsatt fall till Margareta.

535. I slutet af Augusti 1395 kommo de fartyg seglande till Stockholm, hwilka medförde en del af städernas krigsfolk, det från de preussiska städerna samt från Lübeck och Greifswald. Med sina serskilda anförare i spetsen intågade de i staden, och war hwarje krigare klädd så, att högra sidan war swart och den wenstra brun. Den 31 Augusti öfwerlemnades till dem slottet af twenne meklenburgska riddare, hwilka innehade det för konung Albrekts räkning, och samma dag swor stadens borgerskap trohetsed, för förpantningstiden, efter ett af städerna uppsatt formulär. Dagen derpå, den 1 September, ankom ytterligare Stralsunds krigsfolk. Befälhafware på Stockholms slott woro nu **Herrman v. der Halle** för Preussarne, **Johan Plescowe** för Lübeckarne och Greifswalderne, samt **Magnus v. Alen** för Stralsundarne.

---

[1]) Se Del IV, s. 278 (508).

Dessa funno Stockholms slott i ett förfallet skick. v. der Halles berättelser derom till de preussiska städerna äro af stort wärde i och för slottets historia, emedan de äro fullgoda intyg om slottets tillstånd år 1395. Befästningen utgjordes af ett högt torn, sannolikt Kärnan eller det sedermera så kallade "Tre kronor" [1]), samt deßutom af en förborg, som bestod af en mängd lägre byggnader. Dessa omgåfwo en stor borggård, hwarpå en mängd enskilde med konung Albrekts tillstånd byggt sig egna hus. När de hanseatiske befälhafwarne mottogo slottet, woro twenne meklenburgska hertigar närwarande och desse sökte utwerka, att byggnaderna skulle få stå qwar, hwilket dock hänsköts till hansedagens afgörande. En stor **kanon** — den första som i wår historia omtalas — fanns då på slottet och den inköptes af Hanseaterna, isynnerhet emedan de fruktade att den i annat fall kunde komma att anwändas mot slottet. Tjenstgöringen fördelades så, att Preussarne intogo förborgen, de öfriga tornet.

De främmandes ställning war ingalunda afundswärd. Dels war det swårt att bekomma tillräckliga lifsförnödenheter. Allt måste nämligen tagas utifrån, ty tillförseln till Stockholm war högst obetydlig, och till och med rotfrukter och trädgårdssaker måste införskrifwas från Preussen. Stadens qwarnar kunde icke heller anwändas, utan man måste begagna handqwarnar. Bland saker, som införskrefwos af den ofwannämnde v. der Halle, må äfwen nämnas 10 stycken stora hundar, som skulle begagnas "att wakta hwar nödigt wore". Dels hade man äfwen faror utifrån att frukta.

Fetaliebröderna swärmade ännu omkring i Östersjön, och en mängd af dem funnos i sjelfwa Stockholm. De, som icke sedan fredsslutet troddes hafwa ofredat köpmännen, fingo nämligen stanna öfwer wintern i staden. Men utom denna fara, som hotade, hade man äfwen att frukta både Margareta och Albrekt. Margaretas höfwidsman på Ny=

---

[1]) Jemför Del III, s. 49 (38).

köping, Sten Bengtsson (Bjelke), lade sig med mycken ifwer ut för 300 borgare, hwilka måst lemna staden, emedan de warit misstänkta för otrohet mot Albrekt. Sten Bengtsson och hans bror Thure yrkade, att de skulle få återwända, och påstodo att detta enligt fredsslutet icke kunde dem förwägras. De hanseatiske befälhafwarne ansågo det emellertid wådligt, men kunde ej förhindra dem att fara ut och in. Samma försigtighet iakttogo de mot drottningen. Hon inbjöd, då hon om sommaren 1396 wistades i mellersta Swerige, höfwidsmännen till sig flera gånger, reste dem till och med en gång till mötes på blott 2 mils afstånd från Stockholm, men de wågade icke öfwergifwa sin post.

När så ett år war gånget, blef v. der Halle efter flera gånger förnyad anhållan entledigad och en **Albrekt Russe** kom i hans ställe. Denne fick helt oförmodadt en dag ett besök, som föreföll honom ganska underligt. En man kom upp till honom från staden och bad honom wäl förwara slottet, ty högsta nöd stode för dörren. "Kära wän" — sade då Albrekt Russe — "wet du något ondt wara på färde, så låt mig weta det." — Mannen swarade, att han icke kunde säga något widare, men slutligen föll han på knä, lade twenne fingrar på en tegelsten och yttrade: "tegelsten, jag säger dig, så sant mig Gud hjelpe och helgonen, Stockholm är förrådt." Derefter reste sig mannen, lyfte sina händer mot himlen och utropade: "så sant mig Gud hjelpe i min sista stund, är det sant hwad jag swurit." Albrekt Russe sökte wäl ytterligare utforska mannen, men det war omöjligt att få ett ord widare af honom.

Kort derefter, det war wid midsommartiden, kom underrättelse till Russe, att Vitaliebröder kommo seglande genom Stockholms skärgård. Det war icke mindre än 42 skepp med 1,200 man om bord, hwilka kommo från Wisby, der konung Albrekts son om sommaren 1396 slagit sig ned. Nu förstod Russe, att mannen talat sanning, och att den yttersta försigtighet war af nöden, helst som besättningen war undertalig, emedan en mängd fått lemna tjensten, utan att de blifwit ersatta af andra. Albrekt Russes

klokhet och waksamhet räddade staden, som, enligt hans bref till de preussiska städerna, warit förlorad, om han icke förut blifwit warnad. Vitaliebröderna nödgades nu afsegla med oförrättadt ärende.

536. Slutligen randades året 1399 och den tid nalkades, då konung Albrekt skulle bestämma, hwilketdera han wille, antingen utbetala de 60,000 markerna eller återgå i fängelse eller öfwerlemna Stockholm.

Albrekt war ännu densamme, som wi lärt känna i det föregående, lika lättsinnig och obetänksam. Han hade uppfordrat sina undersåter att sammanbringa den stora lösesumman, som war wilkoret för hans frihet och det enda medlet att rädda Stockholm, och med högsinthet hade de meklenburgska fruarna och jungfrurna hopsamlat sina guldsmycken och prydnader och lemnat dem till Albrekt. Men den oförbätterlige konungen bortslösade pengarna på praktfulla hoffester och lät tiden förgå under twister om obetydligheter med staden Lübeck, tills det war för sent. När nu tiden nalkades, skrefwo de 7 städernas fullmäktige från ett möte i Lübeck i April 1398 till konungen och begärde få weta hans beslut i frågan. Albrekt sökte förhala tiden, men, då drottningen wille hafwa bestämdt besked af städerna, sändes i Augusti borgmästaren i Stralsund, **Wulf Wulflam**, till Albrekt.

På en ny församling i Lübeck i September uppträdde sändebud från konung Albrekt med åtskilliga klagomål mot drottningen. Städerna, som woro uppretade på Albrekt dels med afseende på Gotland, hwarom längre fram, dels öfwer hans twist med Lübeck, swarade helt kort, "att de icke wille befatta sig med hans enskilda förhållande till drottningen, att han med sina riddare och swenner sjelf kunde utkräfwa hämnd af henne, och att, om han icke på utsatt dag betalte lösesumman, skulle de öfwerlemna Stockholm.

Nu måste Albrekt foga sig i sitt öde. Borgmästaren i Stralsund sändes till Stockholm med bref om öfwerlemnandet, men det säges att swek funnits i brefwet. Dermed uträttades dock ingenting, utan Stockholm öppnade sina portar

för drottning Margareta och konung Erik, och deß borgare, Swenskar och Tyskar, gåfwo sig under dem, sedan de fått sina privilegier bekräftade.

Det högtidliga intåget egde rum den 29 September.

537. Sedan deß woro Margareta och Erik fullkomligt herrar öfwer Swerige. Albrekt gjorde wäl ännu försök att komma fram med sina anspråk och äfwen att göra dem gällande, men det är swaghetens wanliga sed att ej gifwa med sig, långt sedan deß sak är för alltid förlorad.

Slutligen år 1405 egde en stor herreförsamling rum i Flensburg, och der uppträdde Albrekt och affade sig formligen sina anspråk och all fiendskap mot de tre rikena samt mot Margareta och Erik. Utan twifwel war det hansestäderna, som hade förmått honom härtill.

Om konung Albrekts dödsår äro uppgifterna olika: Somliga säga, att han dog redan det följande året, andra år 1407 i Schwerin; en swensk krönika sätter året 1412 som hans dödsår.

Fetaliebröderna och Gotland.

538. Ännu oroades hafwen af sjöröfwarne. Gotland war nu deras förnämsta tillhåll.

Wi hafwa af det föregående sett, huru wigtig denna ö warit och huru litet emellan händelser der timade, som woro af stort inflytande på wårt land.

Vitalianernas wistande der gaf anledning till förhållanden, hwilka för långliga tider gjorde ön till ett twisteämne mellan Swerige och Danmark.

Ön tillhörde af gammalt Swerige. När Albrekt ingick freden med Margareta i Helsingborg 1395, bestämdes i afseende på Gotland, att konung Albrekt, hans son hertig Erik och brorson hertig Johan skulle innehafwa Wisby jemte den delen af ön, som de hade den 23 April; likaså skulle Margareta behålla den del af ön, hwaraf hon samma dag

war i besittning. Man är owiß om, huruwida Margaretas del tillhörde henne, såsom Danmarks drottning, då besittningsrätten skulle härleda sig från Valdemar Atterdags eröfring af ön, eller om denna del blifwit tagen nu under striden med Albrekt.

Men emellertid hade ön warit en kär uppehållsort för Vitalianerna och war det ännu, så att Albrekt och hans son der funno betydligt stoff för sin fåfänga werksamhet mot Margareta. Här fortsattes också striden. Konung Albrekts folk i Wisby erhöll sannolikt redan, när Stockholm öfwerlemnades åt hansestäderna, förstärkning genom krigsfolket från Stockholm, och om sommaren 1396 skickade Albrekt sin son, hertig Erik, dit öfwer. Denne kom, åtföljd af sin gemål, hertiginnan **Sofia från Wolgast**, samt mycket krigsfolk både till häst och fot. Han uppbyggde här söder om Wisby wid Klintehamn ett slott, som han kallade **Landeskrone** eller **Kronwall**.

I spetsen för Margaretas folk på ön stod **Swen Sture**. Han hade blifwit ditskickad kort efter fredsslutet. Det war till börden en dansk, ehuru han redan 1392 hade gods i Swerige, och bör skiljas från de swenska Sturarne, hwilka förde tre sjöblad i wapnet. Dennes sköld war tredelad genom en uppåt wänd winkel. Genom sin dotter blef han morfader till en i det följande mycket framstående man **Nils Bosson**, hwilken upptog sin moders namn och kallade sig Sture.

Mellan hertigen och denne Swen Nilsson uppstod nu en långwarig fejd, som slutades så, att Swen gick öfwer till hertigen med sitt folk, hwarigenom den senare kom i besittning af de fästen, Swen Nilsson uppfört.

539. Året 1396 hade dock Fetaliebröderna warit mindre synliga i Östersjön, naturligtwis i följd af de stora ansträngningar, som 1395 och 96 widtagits emot dem. De wisade sig då på farwattnen westerut och hade ett tillhåll i **Ost-Friesland** [1]). De glömde dock alldeles icke bort sina

---

[1]) Westligaste delen af det nuwarande konungariket Hannover.

gamla bekanta, utan gjorde sig litet emellan påminte, såsom då de 1397 på wåren i sjelfwa hamnen wid Marstrand togo icke mindre än 14 fartyg.

Längre fram på sommaren kommo de dock i massa tillbaka till Östersjön och hotade att blifwa farligare än någonsin. Naturligtwis blef Gotland nu som förut deras förnämsta tillhåll, och genom öns läge midt i stråkwägen för all seglats kunde de härifrån tillintetgöra så godt som all handel på Östersjön.

Hertig Erik kallade dem nu till Gotland och samlade dem omkring sig. Han behöfde dem för sina planer på Stockholm, hwilka dock, som wi weta, stannade wid blotta försök. I sammanhang med dessa planer ansåg han sig böra försäkra sig om Wisby och lyckades äfwen genom förräderi af en Tysk wid namn **Smal-Henrik** blifwa mästare af twenne torn, nämligen det s. k. **segeltornet** wid stranden och ett annat, som efter den tyska förrädaren kallades Smalhenrik.

Kort derefter dog hertig Erik på Landeskrone den 27 Juli 1397. På sin dödssäng hade han gifwit befallning att återlemna de båda tornen. Hans efterlefwerska, hertiginnan Sofia, utnämnde Swen Sture till höfwidsman öfwer Gotland och denne lät i alla sjöstäder kungöra, att hwem som wille hjelpa honom skulle få fritt tillhåll på Landeskrone, Slite och andra fästen på Gotland och halfparten af allt byte som togs. Detta måste hafwa till följd att sjöröfweriet skulle tilltaga i widd och djerfhet. Också klagades deröfwer på en hansedag i Lübeck i September, och hertig Johan drog öfwer till ön, för att om möjligt blifwa herre öfwer Fetaliebröderna. Men det war förgäfwes. Förhållandet blef snarare motsatsen.

540. Nu war tiden inne för Conrad v. Jungingen att skrida till handling. De förluster och faror, som hotade synnerligast de östra eller preussiska städerna, manade honom att uppträda, och i medlet af Mars utlupo 48 segel från ordenslandet med en här af 4,000 man och 400 hästar. Den 21 Mars år 1398 låg flottan i **Westergarns** hamn

strax söder om Landeskrone. Swen Sture drog sig tillbaka till Wisby, der han sökte förmå borgarne att hjelpa sig mot Preussarne, ehuru förgäfwes. Han och hertig Johan satte sig då i besittning af Segeltornet och Smalhenrik.

Ett häftigt snöfall hindrade ordenshären att genast börja belägringen af Wisby, emedan kanoner och belägringsmaskiner icke kunde framföras. Man sökte derför börja underhandlingar. Ordensherrarne begåfwo sig till Wisby och hertigen och Swen Sture kommo utanför staden, för att öfwerlägga. Herrarne förebrådde hertigen att han hyste hos sig och skyddade sjöröfwarne samt fordrade att han skulle bestraffa dem. Hertigen swarade, "att de hade mera makt öfwer honom än han öfwer dem." Man kom för öfrigt icke till något beslut, utan skulle underhandlingarna fortsättas följande dagen. Då redo hertigen, Swen Sture och stadens borgmästare till ordensherrarnes högqwarter i Westergarn, och här beslöts nu att staden skulle öfwerlemnas.

Den skriftliga afhandlingen uppsattes af hertigen sjelfwa långfredagen den 5 April, och deruti bestämdes att före solnedgången påskdagen skulle staden wara utrymd. Widare bestämdes, att de, som tillfogat orden eller hanseaterna någon skada, skulle från den stunden icke åtnjuta någon säkerhet på Gotland; dock skulle de, om de wid afseglingen af storm drefwos in under ön, få ligga qwar i hamn, tills de åter kunde utsegla, men de skulle icke få landstiga. Alla sjöröfwarborgar skulle genast nedbrännas och inga sådana widare få uppbyggas. Allt sjöröfwadt gods, som ännu kunde finnas på ön eller i staden, skulle till egarne utlemnas. Öns och stadens innewånare skulle behålla sina rättigheter och icke påläggas någon beskattning, förr än ordens högmästare kommit öfwerens med Albrekt.

Påskdagen intågade nu ordenshären i Wisby och flottan inseglade i hamnen. Hertig Johan med hertig Eriks enka lemnade staden och ön äfwensom Swen Sture och med dem 400 man. Ordensherrarne qwarlemnade endast

200 man och 100 hästar som besättning. Den öfriga styrkan hemseglade.

Wi skola straxt återkomma till Gotlands historia, wi följa nu först Swen Sture.

Swen Sture och Knut Bosson förlika sig med drottningen.

541. Swen Sture war, som wi nyß nämnde, wid krigets början en anhängare till Margareta. Redan 1388 har han jemte sin bror **Sune** och 4 andra herrar bewittnat och gått i borgen för Algot Månsson (Sture), då denne öfwerlemnade Öresten och Oppensten åt Margareta [1]). Likaledes bewittnade år 1394 han jemte **Swarte Skåning** och **Nils v. Skarzow** ett bref af drottningen, hwarigenom hon skänker **Bengt Sture** och hans moder wederlag för såwäl slottsgrunden som godset kring Oppensten, hwilket slott war bygdt på Sturarnes grund.

Hwad som sedan på Gotland förmådde Swen Sture att gå öfwer på Albrekts sida, är obekant. Han uppbjöd dock allt att wärja Gotland, tills han slutligen måste wika för öfwermakten och affegla derifrån. Han stälde då kosan norrut, förbi Stockholmsskären uppåt Bottnen.

Här uppe kring Bottniska wikens stränder hade fetaliebröderna länge haft sitt tillhåll och uppfört flera fästen. Bland sjöröfwarne war i synnerhet en utmärkt för lycka och djerfhet, han hette **Arendt Styke.** Med dessa fetaliebröder förenade sig nu Swen Sture och blef snart herre öfwer hela Norrland, både **Wester-** och **Österbotten,** sedan han bemäktigat sig slotten **Gaddaborg** i Gestrikland, **Fareholm** i Helsingland, **Styresholm** i Ångermanland och **Krytzborg** i Österbotten.

---

[1]) Se Del IV, s. 351 (489).

Söder om Österbotten innehades Finland af **Knut Bosson**, riksdrotset Bo Jonssons son, och han stod äfwen såsom fiende mot drottningen, så att detta året 1398, då Stockholm innehades af Hansestäderna och Gotland togs af Tyska Orden, woro utsigterna för Margareta ingalunda ljusa. Åbo slott med län skulle enligt de swenska herrarnes öfwerenskommelse med Margareta 1388 indragas till kronan [1]. Jakob Abrahamsson, som emottog det å drottningens wägnar, öfwerlemnade det dock 1395 åt Knut Bosson jemte det nya slottet **Wartholm** i Nyland, **Åborg** i Satakunda och **Bregdenborg** samt **Kastelholms** slott och Åland. Härigenom uppstod ett spändt förhållande mellan honom och drottningen, som på herredagen i Nyköping 1396 stämde herr Knut inför sig och konung Erik att med dem uppgöra sin twist.

Mot båda dessa män måste nu Margareta fortsätta kriget, och hon gjorde det med kraft. Redan på hösten 1398 måste Knut Bosson uppgifwa Åbo slott och äfwen Gaddaborg synes af drottningens folk hafwa blifwit eröfradt. Till en stor del får man wäl söka orsaken till drottningens framgång mot dessa herrar och fetaliebröderna i det understöd, hon fick från Hansestäderna, men äfwen i hennes egen klokhet och raska beslutsamhet, samt i den foglighet, hwarmed hon bemötte de fetaliebröder, hwilka öfwergingo till henne.

542. Om hösten samma år, några weckor efter sedan drottningen och konung Erik hållit sitt intåg i Stockholm, egde ett sammanträde rum mellan fullmäktige från drottningen och Swen Sture på **Almare-Stäk**.

Detta slott, under unionstiden så wigtigt för wår historia, låg på den lilla ön som skiljer Görweln från Skarfwen söder om Sigtuna. Här låg redan på 1100-talet ett slott, som bar namn efter S:t Erik och som nedbröts af

---

[1]) Jemför Bo Jonssons förläningar Del IV, s. 309 (458) och öfwerenskommelsen på Dalaborg. S. st. s. 351 (489) samther remötet i Söderköping 1389 s. st. s. 371 (502).

Esterna 1187, då de öfwerrumplade Sigtuna [1]. Stäket är numera en halfö mellan de nämnda fjärdarne, men fordom skildes den från fastlandet genom en graf, hwilken enligt sägen skall hafwa blifwit gräfd på en natt af en främmande konung, som kommit in i sjön ofwanför för att härja, men blifwit hindrad att återwända samma wäg han kommit [2]. Den har sedermera blifwit kallad **Ryßgrafwen**, och är numera till det mesta igenwallad. Det slott, som wid denna tid fanns på Stäket, synes emellertid ej hafwa warit gammalt.

Här infann sig nu, det war den 10 Oktober, Swen Sture och ingick på följande öfwerenskommelse med drottningen. De länder, som han hittills innehaft, skulle öfwerlemnas åt konung Erik, Faxaholm med Helsingland och halfwa Medelpad 14 dagar derefter, Styresholm med Ångermanland och andra hälften af Medelpad före Fastan året derpå och Krytzborg samt Norrbotten tre weckor efter påsk nästkommande år. Under tiden skulle de hålla fred ej blott med de tre rikena utan äfwen med preussiska och lifländska orden samt Hansestäderna. Stilleståndets fortfarande skulle bero på 8 weckors uppsägning. Såsom borgesmän undertecknade flera förnäma män sina namn.

Wid samma tid underkastade sig äfwen Knut Bosson. Äfwen Arendt Styke gick i drottningens tjenst och blef sedermera liksom Swen Sture af henne anwänd i wigtiga embeten, utan att deras fejdetid tillsammans med fetaliebröderna räknades dem till last. Gamla wänskapsförbindelser upplifwades och nya knötos. Så öfwerlät den rike kyrkoherden, herr **Peder Karlsson i Sund i Ydre** "till sin gode wän", Swen Sture, twenne gårdar i Westra härad i "Nyudingen".

Följande året 1399 kunde man segla trygg på Östersjön.

---

[1] Jemför Del II, s. 167 (486).

[2] Det anses numera såsom det sannolikaste, att det just war här, som Olof Haraldsson gräfde sig ut förbi Olof Skötkonungs härsmakt. Jemför Del I, s. 293 (258).

Den falske konung Olof.

543. När det 14:de århundradet gick till ända woro således Margareta och Erik obestridt herrar öfwer Sweriges rike med Finland. Gotland lydde under Tyska Ordens högmästare, men Margareta lemnade det icke ur sigte. Innan denna fråga slutligen afgjordes, uppstod för Margareta en fara af alldeles eget slag.

Hon fick med ens höra talas om, att hennes son konung Olof lefde och wistades i Preussen, och flera norska sjömän, som hemkommo från de preussiska städerna, omtalade, att de hade sett och talat med honom; de woro öfwertygade om att det werkligen war drottningens son, den unge konung Olof, som man trott wara död. Det uppkom naturligtwis i sammanhang härmed ondt tal om drottningen. Man wißte egentligen intet med säkerhet om konung Olofs död, och owißheten om det werkliga förhållandet är det farligaste af allt, när det är fråga om ett folks tro och mening. Man hade träffat honom — hette det — sjuk och öfwergifwen i trakten af Graudentz, och man kan lätt finna, hwilket intryck detta skulle göra på folket, som har så lätt att sätta rikedomen och prakten wid sidan af eländet. Och denne konung Olof, som nu war så förkastad, han war dock den rätte konungen öfwer både Norge, Danmark och Swerige.

Drottningen insåg genast den fara, som för henne kunde uppstå från detta bedrägeri, isynnerhet som mannen, hwilken utgaf sig för hennes son, snart fick ett betydligt anhang och år 1401 uppträdde i Danzig. Han höll der ett ordentligt, präktigt hof och war nog djerf att skicka en härold till Margareta och uppfordra henne att afträda sina tre riken till honom.

Om wåren 1402 sände då Margareta en af sina förnämsta danska herrar, **Folmar Jakobsson (Lunge)**, i hwilkens armar konung Olof aflidit på Falsterbo slott 1387,

på en beskickning till Preussen. Herr Folmar återkom på sommaren och träffade drottningen och konung Erik på Sölvesborg. Här uppsattes då i närwaro af 12 swenska och danska herrar en skrifwelse till Tyska Orden och de preussiska städerna. Man redogjorde i densamma först för konung Olofs död, omtalade hwilka personer, som warit närwarande wid dödstillfället, huru hans lik blifwit balsameradt och med obetäckt ansigte utstäldt till allmänt åskådande, och derefter fordrade man af orden och städerna, att de skulle till den ofwannämnde riddar Folmar och borgmästaren Wulf Wulflam i Stralsund "utlemna den bedragare, som så mycket beljugit och hånat deras drottning och dem sjelfwa."

Med denna skrifwelse afsändes riddar Folmar och borgmästaren i Stralsund Wulf Wulflam. Högmästaren ansåg sig icke kunna göra några swårigheter mot drottningens begäran, utan swarade i bref af den 21 Juli, att några ordensriddare och ombud för de äldsta städerna skulle infinna sig i Kalmar och medföra "den man som kallar sig konung af Danmark."

I Kalmar hölls i Augusti detta år ett möte med städerna om Gotland och wid detta möte öfwerlemnades den falske Olof till drottningen. Hwad som wid undersökningen med honom förwånade mången, war att mannen hade reda på en mängd förhållanden rörande drottningens enskilda lif, saker som ingen kunde weta utan att hafwa stått i det närmaste förhållande till henne. Men det war twenne omständigheter, som, detta oaktadt, fälde honom. Först och främst hade den werklige konung Olof en wårta mellan axlarna eller — som andra säga — en knut på nafweln; — något sådant fanns icke på denne man. För det andra saknade han kännedom om det danska språket, och Olof war dock en yngling om 17 år, när han dog, så att han borde icke på en 10, 12 år hafwa kunnat glömma sitt modersmål.

Mannen tillstod också sjelf sitt bedrägeri och omtalade, att han war född i en bondby wid Eger i Böhmen, att

hans egentliga namn war Wolf och att han synnerligast genom de norska köpmännens ärebetygelser och skänker samt uppmaningar blifwit förledd att utgifwa sig för konung Olof. Danska historier tillfoga, att hans moder warit konung Olofs amma och söka på detta sätt förklara hans kännedom om drottningens små hemligheter; andra säga, att modren i konung Olofs barndom tjent i drottningens gård.

Wid höstmarknaden år 1402 utleddes bedragaren till afrättsplatsen mellan Falsterbo och Skanör. Ett bål war upprest på platsen och en oräknelig menniskomassa war samlad, ty det war wid höstmarknaden. Här brändes Wolf och midt igenom lågorna stirrade hans ögon på tornen till det slott, der den werklige konung Olof 15 år förut uppgaf sin sista suck.

Margareta winner Gotland.

544. Conrad v. Jungingen syntes ej få mycken hugnad af sin eröfring af Gotland. Twärtom medförde den både obehag och kostnader, och ön sjelf war så utsugen, att den lemnade blott obetydlig afkastning.

Om hösten 1398 kommo konung Albrekt och hans brorsson hertig Johan ridande till Danzig och hade ett sammanträde med högmästaren. De fordrade ingenting mer eller mindre, än att tyska orden skulle återställa ön till dem. Det war naturligt, att högmästaren skulle afböja sådana fordringar, och konungen och hertigen återwände utan något afgörande. Men när Albrekt kom hem, föreslog han högmästaren att mot 10,000 engelska nobler afstå sina anspråk på ön under förpantningsrätt till tyska orden. Härom underhandlades, tills man påföljande wår kom till ett slutligt afgörande.

På slottet Ziwan [1]) i Meklenburg samlades en mängd herrar och här uppsattes och underteckandes afträdelsehandlingar af konung Albrekt, hertig Johan och 60 närwarande riddare och wäpnare. Konungen och hertigen erkände att de mot en summa af 10,000 nobler, hwilken de uppburit, till orden pantsatt Gotland och Wisby, och wille de eller deras arfwingar igenlösa landet, skulle utom denna summa ytterligare erläggas 20,000 nobler till ersättning för det orden befriat ön från sjöröfwarne, hwilka "emot både konungens och hertigens wetskap och wilja" gjort sig till herrar öfwer både landet och staden. Wille någon med wåld uttränga orden från ön, skulle konungen och hertigen med all sin makt och personligen understödja orden wid förlust af igenlösningsrätten.

545. Det war alldeles naturligt, att Margareta med oblida ögon skulle se denna uppgörelse mellan Albrekt och tyska orden. Det låg redan något för drottningen förolämpande i eröfringen af Gotland, som högmästaren bedrifwit i all tysthet, men ännu mera skulle hon känna sig förnärmad af detta aftal om ön. Och numera war hennes ställning en annan än för ett år sedan, då hon måste låta mycket gå för sig, hwilket hon gömde till bättre tider. Nu woro bättre tider komna, nu war hennes wälde obestridt inom de tre rikena, nu antog hon också en annan ton i afseende på Gotland.

Nu fordrade hon rent ut af högmästaren, att Gotland skulle till henne återställas. Det war 1399 om hösten. Högmästaren swarade undwikande, och så började bref och budskickningar gå fram och åter mellan drottningen och högmästaren och konung Albrekt, ty högmästaren hänwisade till Albrekt och fordrade af denne att enligt sitt löfte förswara ordens rätt. Högmästaren förnekade wäl icke drottningens rätt till ön, det kunde han icke, men han fordrade ersättning för de kostnader, orden gjort. Slutligen kom man öfwerens om ett möte i September 1401, och det lärer

[1]) Wid den n. w. staden Schwaan.

hafwa egt rum i Lund. Drottningen, konung Erik, hertigarne af Slesvig och Stolpe woro der närwarande, men konung Albrekt, som sjelf föreslagit detta möte, och som serskildt af högmästaren blifwit ditkallad, kom ej. Han skickade ej ens något ombud, utan bad blott i bref till högmästaren "att man ej måtte beröfwa honom hans arf."

Emellertid blef drottningens ton allt mera hotande. De båda hertigarne, som warit wid mötet, rådde högmästaren till eftergift, och denne yttrade i bref till konung Albrekt sin fruktan, att orden skulle få krig för Gotland. Så stodo sakerna, då den falske Olof uppträdde, och wi finna lätt, af hwilken wigt bedragaren kunnat blifwa, om drottningens fiende warit en sådan, som welat begagna sig af usla medel.

På det möte, der bedragaren utlemnades, förklarade drottningen, "att hon wäl kunde hänskjuta frågan om Wisby till städerna, men hwad Gotland beträffade, så wore det henne med wåld twärt emot fördraget fråntaget, och hon fordrade owilkorligen att det skulle återlemnas." — Emellertid förgick ännu ett år, men då förklarade Margareta att hon wille hafwa saken afgjord till den 11 November, och nu måste swärdet afgöra. Det war år 1403.

546. I medlet af November kom Margaretas här öfwer. Den bestod af både swenskt och danskt krigsfolk, men en Swensk, Algot Månsson (Sture), synes hafwa warit befälhafware. För öfrigt woro många både swenska och danska ädlingar wid hären, bland andra den ofwannämnde Swen Sture och Abraham Brodersson, som wid denna tid war slottshöfding i Kalmar. Man mötte föga motstånd och kunde utan synnerlig swårighet uppföra tre skansar, af hwilka den wid Slite war den wigtigaste. På nyåret 1404 började Algot Månsson belägra Wisby och wågade den 22 Februari en stormning.

Den preussiska besättningen i staden war högst obetydlig. Den hade redan år 1400 blifwit förminskad till 85 wäpnare. Men borgarne woro wäl öfwade i wapen och bistodo kraftigt den fåtaliga besättningen, så att, när

Margaretas folk lupo till storms, mötte dem ett owäntadt motstånd. Till en början syntes dock lyckan wara dem bewågen och en del hade redan bestigit murarna, men de blefwo med förlust tillbakaslagna, och sedan måste belägringen upphäfwas.

I början af Mars afseglade ordenshären under befäl af högmästarens broder Ulrik v. Jungingen. Den ansågs wara 10,000 man stark, men denna siffra är sannolikt öfwerdrifwen. När den landstigit på Gotland började den belägra unionshärens befästning wid Slite. Der lågo blott 150 man, men de woro alla tappra och oförskräckta krigare. Tre serskilda stormningar gjordes, men de blefwo alla tillbakaslagna, så att ordenshären förlorade 700 man. Sedan i April fingo Preussarne förstärkning, så att deras här då skulle hafwa uppgått till 15,000 man, eftersom minoriterbröderna antecknat i sin dagbok [1]), och nu började man med krigsmachiner och stora kanoner bedrifwa belägringen af Slite. I en hel wecka fortfor skjutningen, tills krutet började tryta för Preussarne. Slite hade emellertid lidit så mycket, att Algot Månsson och de öfriga swenska och danska herrarna i lägret utanför skansen afslöto ett stillestånd med ordensherrarne den 16 Maj 1404. Stilleståndet skulle räcka i 3 weckor, men inom 3 eller 4 dagar skulle det wid Slite uppförda slottet wara utrymdt och alla bössor, blidor och sådana armborst, som woro utan strängar, qwarlemnas, samt slottet derpå wid soluppgången den 21 Maj uppbrännas.

Efter stilleståndets slut fördes kriget omkring de båda öfriga fästena, af hwilka det ena kallades **Goltborch**, tills ett nytt stillestånd ingicks den 1 Juli, som efter långwariga underhandlingar ändtligen medförde slut på kriget.

547. Margareta beslöt nu att afgöra saken med konung Albrekt, till hwilken högmästaren alltid hänwisade. Genom enkegrefwinnan af Holstein närmade hon sig sin gamle fiende och lyckades åstadkomma ett möte i Flensborg, dit drottningen äfwen inbjöd högmästaren. Denne infann

---

[1]) Diarium Minoritarum Visbyensium.

sig dock icke, men Margareta wann fullkomligt sitt syfte i affseende på Albrekt. "Af synnerlig kärlek och wänskap för sin frände, konung Erik", afstod Albrekt här från sina anspråk på Gotland och Wisby samt uppmanade högmästaren att till konung Erik och de tre rikena öfwerlemna landet och staden.

Samma dag, som Albrekt utfärdade denna afträdelsehandling — det war den 25 Nov. 1405 —, erhöll han en förskrifning af 10 swenska och danska herrar å 8,000 lybska mark, att betalas före midsommar följande år. Twenne qwittenser finnas ännu i behåll, det ena å 5,000, det andra å 2,000 mark. Den tyske fursten borde sålunda, som det synes, kunna finna sig ganska belåten med denna handel.

Drottningen sände nu en afskrift af detta fördrag till högmästaren, men han swarade, att han först wille weta, hwem som skulle ersätta orden för deß utgifter och se innebyggarne på ön betryggade för obehagliga följder af den trohet, de wisat orden, innan han kunde inlåta sig på frågan.

Följande året förgick under underhandlingar, men i Mars 1407 dog Conrad v. Jungingen, och på sommaren det året blef man slutligen ense på ett möte i Helsingborg under bemedling af den oftanämnde borgmästaren i Stralsund Wulf Wulflam. Konung Erik eller hans arfwingar eller riksens råd i Danmark, Swerige och Norge skulle i Kalmar till Tyska Orden betala 9,000 engelska nobler, för att få behålla hwad högmästaren bygt på Gotland, och derefter skulle Gotland med Wisby och den nämnda byggnaden till konung Erik öfwerlemnas. Innewånarne på Gotland förbinda sig till trohet mot konungen och hans afkomlingar samt de tre rikena och skola erhålla bekräftelse å sina privilegier. Den 13 November 1408 utfärdade slutligen högmästaren Ulrich v. Jungingen en fullständig afträdelsehandling.

Det war med saknad som Gotländingarne sågo ordensbröderna draga bort, och Wisbyboarne uttalade genom om=

bud gång efter annan inför högmästaren sin önskan att få qwarstanna under Orden och sin bön om att Orden ej skulle öfwergifwa dem. Isynnerhet sågo de med sneda blickar murarne af det nya slottet uppföras i höjden, och konung Erik måste, när han 1411 sjelf kom öfwer till Gotland, serskildt gifwa dem den försäkran, att hwarken de eller främmande köpmän skulle hafwa någon olägenhet af slottet.

Gotland war sålunda en medlem af unionen. Det återförenades icke med Swerige, ehuru en serskild skatt för öns igenlösande uppbars inom Swerige, men frågan, till hwilketdera landet ön skulle höra, afgjordes icke derför. Här framblickar åter Margaretas tanke om ett enda stort rike i norden, men konung Erik skymde bort den här liksom sedermera äfwen i de tre rikena. Han insatte här danska fogdar och bland dem förekommer en med det för oß swenskar förhatliga namnet **Jösse** eller **Jusse Eriksson,** hwilken måhända war densamme som wi sedermera återfinna såsom konungens fogde i Dalarne.

Konung Eriks bröllop.

548. Sedan tog drottningen hura uppå
hwar hon kunde honom en drottning få,
och lät åter sammankalla
sitt råd af rikena alla,
och sporde dem i ett sinne,
hwar de kunde ena jungfru finne?

Wi låna dessa rader liksom öfwerskriften från rimkrönikan. De wisa oß i all sin enkelhet, huru det war drottningen, som spanande omkring sina riken sökte efter en stammoder för den konungaätt, som skulle fullborda hwad hon börjat.

Konung Erik hade nu hunnit sitt 18:de år och förklarades högtidligen på ett rådsmöte i Wadstena i Dec.

1400 för myndig i Swerige samt mot slutet af följande året, wid ett stort unionsmöte i Helsingborg, för myndig i Danmark.

Det senare året red konung Erik sin Eriksgata i Swerige. Den skulle enligt lag ridas före kröningen, men han mottog likwäl folkets eder och gaf konungaeden åt folket och lofwade att land sitt råda och rike styra, lag styrka och frid hålla — alldeles som lagen föreskref. Han synes dock icke hafwa följt den i lagen föreskrifna ordningen wid denna sin färd genom landskapen. Wid detta tillfälle blef tredjedelen af en kort förut pålagd skatt, som kallas **femtonmarkshjelpen**, efterskänkt, en omständighet som war beräknad att stämma folket gynsamt för den unge konungen.

549. Härunder pågingo underhandlingar med England om konungens giftermål. De woro redan började år 1400. Ett engelskt ombud befann sig då i Swerige, för att taga närmare reda på förhållandena så wäl här, som i de öfriga rikena, hwilken utsigt Eriks efterkommande hade på thronföljden i de tre rikena. En berättelse härom insändes till det hemliga rådet i England mot slutet af år 1400.

Konung i England war då **Henrik** IV, en man som sjelf året förut kommit i besittning af thronen genom att derifrån undantränga sin kusin **Richard** II, och hwars mißtänksamhet war wäckt genom uppror, som hotade och sedermera utbröt. De noggranna underrättelser som infordrades, innan han gaf sitt samtycke, äro sålunda lätt förklarliga, isynnerhet som dunkla rykten hade hunnit Henriks öron, att äfwen hans föreslagna måg, konung Erik, kommit till thronen genom inkräktning. Med sin första gemål, ett förnämt engelskt fruntimmer, hade Henrik flera barn. Hans äldste son hette liksom han sjelf **Henrik**. Dottren **Filippa** war den, som war föreslagen till konung Eriks gemål. Men på samma gång pågingo också underhandlingar om den engelske thronföljarens giftermål med konung Eriks syster **Katarina**. Detta förslag förföll dock, man känner ej af hwad anledning.

Det nämnda ombudet gjorde sig all möda att winna de äskade upplysningarne, men emedan endast muntliga

sådana kunde erhållas, woro de naturligtwis behäftade med mißtag. Margareta — skrifwer han — war lagligen berättigad till thronföljden i Norge och på wißt sätt äfwen i Swerige, såsom närmaste arfwinge efter sin son. Den fördrifne Albrekt war deremot en inkräktare. Swerige och Danmark woro wäl walriken, men Eriks efterkommande hade dock bästa utsigten att erhålla kronan i alla tre rikena och det af twenne skäl. Först och främst brukade man wanligen wälja en afliden konungs närmaste arfwinge, och för det andra kunde denne såsom innehafware af slotten utöfwa ett stort inflytande. — Det kan icke undgå att wäcka ens förundran, att detta ombud ej med ett ord omnämner unionsakten, hwari dock arfsrätten till de tre rikena uttryckligen tillerkännes konung Eriks äldste son. Men denna tystnad om ett så wigtigt intyg för den sak, han hade om händer, är det bästa bewiset för, huru litet bindande man ansåg unionsaktens innehåll wara.

Underhandlingarne fortgingo sedan under de följande åren och i Nov. 1402 inkom äfwenledes till det hemliga rådet i England en berättelse från en engelsk beskickning i Danmark, att man hört af sannfärdiga och gudfruktiga personer, att Swerige och Danmark icke woro arfriken, utan walriken. Först 1405 kom man emellertid till något afgörande; då synes wigseln mellan den engelska prinsessan och konung Erik egt rum genom ombud.

Drottning Margaretas underhandlare i England war erkedjeknen i Roeskilde **Petrus Lycke**, och han war äfwen närwarande wid wigselakten. Ett rykte gick, att konung Henrik bjudit Lycken en årlig penningesumma, om den påbörjade saken bragtes till ett önskligt slut, och konungen utfärdade sjelf den 8 December 1405 ett bref, hwari han försäkrar att ingen fläck af bestickning widlåder mäster Petrus eller hans ambassad. — War ryktet sant, så bewisar det, att konung Henrik till slut funnit det åbanebragta giftermålet serdeles förmånligt, och det talar i sin ordning för Margaretas anseende utom sina rikens landamären.

550. År 1405 war prinsessan Filippas afresa beslutad att gå för sig. Hon skulle då landstiga i Norge. I Bergen wäntade man ocksa att få emottaga henne och konung Erik sjelf kom till den ändan till detta sitt rike.

Denna hans färd blef för Norge äfwen en hyllningsfärd, ty han hade icke, sedan han blef myndig, warit der. Wi kunna härwid icke underlåta att omnämna den instruktion, som drottningen gaf den unge konungen med sig på denna wigtiga färd. Den wisar tydligt, huru föga hon ansåg sig kunna räkna på Eriks eget omdöme, och huru noga hon war, att han ej skulle afgöra något af wigt på egen hand. Wid afskedet lade hon Erik allwarligen på hjertat att noggranneligen öfwerläsa densamma, "så att du fulleligen förstår och wet att swara och handla."

Enligt denna instruktion skulle Erik undfägna Norrmännen med tyskt öl och med mjöd och låta allmogen öfwerallt hylla sig. Kom någon och bad om stadfästelse på sina friheter, skulle han swara: "dertill kan jag intet göra, förr än min moder kommer hit upp, ty hon wet mera derom än jag." Hwem helst, som bjöd honom till sig till gäst, skulle han emottaga bjudningen och icke undandraga sig, wore det ock en bonde, som bjöd; "han skulle icke förakta gåfworna, att ej folket finge en styggelse derwid." Men framför allt skulle han wara tålmodig samt bittida och sent uppmärksam på allt, "taga wäl wara på sina ord och icke tala i harmen." Man tycker sig höra en mor, som förmanar sin son, då han för första gången drager ut i werlden på egen hand. Men denne son war konung och tjugutre år gammal. Må tro, det föll sig på längden swårt att höra och underkasta sig sådana förmaningar. Ocksa finna wi snart konung Eriks öra slutet för dem.

551. Färden genom Norge 1405 blef uteslutande en hyllningsfärd, ty den engelska prinsessan kom icke; det är obekant af hwad anledning. Men sommaren 1406 affärdades af Margareta och Erik till England en beskickning, som bestod af Thure Bengtsson (Bjelke) och twenne danska herrar, för att emottaga den unga drottningen.

En betydlig flotta war i England utrustad för hennes öfwerförande, men den råkade ut för motwind och storm, så att prinsessans ankomst blef länge fördröjd.

Då de kommo för danske strand,
med ära fördes den jungfru i land.

I Lund, i erkebiskopshuset firades förmälningen — det war mot slutet af Oktober 1406 — och, såsom naturligt war, samlades dit allt hwad norden då egde mest lysande och utmärkt.

De kommo der med pris och makt,
de redde sig ut som de mest gat.
De woro der glade i allo måtte,
många ädla qwinnor dit ock fara
med många hofwelika jungfrukara.
Pipare, basunare och allsköns lek,
man der yfrit höra fick.

Såsom wanligt wid sådana högtidligheter hölls äfwen tornering, och krönikeskrifwaren talar om de präktiga hästarne och de lysande sidentygerna och guldsmyckade schabraken. Såsom hemgift skall Filippa hafwa fört med sig en enda penning, men den war af guld och så stor att den war wärd många tusen mark.

552. Bland drottningens engelska följe war en riddare wid namn **Henrik Fizhugher**, herre till **Ravenwathe.** Han gjorde i from ifwer ett besök i Wadstena kloster, der han förklarade, att han wille grunda ett Brigittinerkloster i England och bad att twenne af ordensbröderna för detta ändamål måtte öfwerskickas till England. Grundläggningsbrefwet, som gafs Wadstena kloster, är dateradt d. 28 November 1409.

Skatterna under Margareta.

553. "Konung skall lefwa wid **Upsalaöd** och **kronogods** och **årliga laga utskylder**" — heter det i konungaeden

i Magnus Erikssons landslag. Men fall kunde inträffa, då dessa inkomster woro otillräckliga. Utländsk fiende kunde störa freden, inländsk man likaså, mot båda kunde konungen behöfwa hjelp i penningar. Han behöfde det äfwen wid sin kröning och eriksgata, när han gifte bort sin son eller dotter och för att uppbygga sina slott och Upsalaödsgods. För dessa sex fall gaf lagen konungen rättighet att uppbära utomordentliga gärder och stadgar äfwen, huru dermed skulle tillgå. Sådan hjelp skulle nämligen bewiljas landskapswis. Biskopen och 6 frälsemän eller, som de kallas, **hofmän** samt 6 bondemän skulle i hwarje lagsaga sammanträda och mellan sig öfwerwäga, huru stor hjelp borde gifwas konungen.

Denna lagens föreskrift blef dock icke alltid iakttagen. Både med afseende på gärdens ändamål och sättet för densammas bewiljande war man mindre nogräknad, blott de store woro ense om saken. Desses wilja war sannolikt här liksom i mycket annat lag.

554. Wi hafwa redan omtalat att en betydlig utomordentlig gärd pålades, strax Margareta åtagit sig de swenska herrarna och Sweriges rike mot Albrekt [1]). Det blef icke den enda. Margareta behöfde mycket penningar; så wäl krigen, som godtgörandet af Albrekt och tyska orden gåfwo dertill anledning. Så synnerligt många år woro icke förlidna efter bewiljandet af den nyßnämnda gärden, förr än en ny utskrefs, det war den så kallade **Femtonmarkshjelpen.**

Af en skrifwelse från drottningen till Upsala stift ser man, att den kallades så, emedan "femton mark woro pålagda hwar fullgärd i riket." Sannolikt utgjorde ett wißt antal bönder och landbönder en sådan fullgärd. Denna skatt war mycket tryckande och allmogen knotade högt öfwer densamma, så att, när konung Erik red sin eriksgata 1401, en tredjedel eftergafs. Redan deruti låg ett erkännande från Margaretas sida att allmogens klagan war grundad,

---

[1]) Se Del IV, s. 371 (502).

och hon war nog klok att icke drifwa den till det yttersta. År 1403 aflystes helt och hållet denna skatt. Det är eget att läsa med hwilka ord detta återtagande sker.

"Drottningen hade nogsamt förstått" — heter det — "att synnerligen sedan hon kom till riket allmogen haft mycken tunga och wedermöda; men det war det stora örlog och de många swårigheter, hwari riket hade kommit, som hade wållat det, och det hade ökats genom fogdarnes sjelfswåld, girighet och egennytta. Något hade wäl kunnat bättras, men det hade tywärr icke skett, andra saker åter hade icke kunnat afhjelpas. Hwad bättras kunde, det wille hon gerna, och med Guds hjelp och af Guds nåd wille hon derutinnan göra så mycket som stode i hennes förmåga, hwarpå aflysandet af femtonmarkshjelpen wore till bewis. Wänligen och kärligen ber hon alla klerker, bönder och landbönder att för Guds skull förlåta henne och hennes fogdar, om de gjort dem något emot. Wid förlust af lif och gods skulle ingen fogde, embetsman eller länsman hädanefter hafwa makt att lägga någon skatt eller tunga på allmogen. Wille hon sjelf eller hennes son konungen för sin nöd och för rikets skull något synnerligt begära af allmogen, skulle de derom tillskrifwa, och hon hyste det hopp, att allmogen då skulle gerna göra hwad den wißte wara hennes eller konungens nödtorft."

Ordalagen påminna om ett liknande bref från Magnus Ladulås till Helsingarne [1]). Denne Magnus egde liksom Margareta mycken kraft och war i ordets egentliga bemärkelse en herrskaresjäl. Men det är egendomligt för den sanna kraften, att den lider intet af ett erkännande, som knappast kan aftwingas swagheten.

555. Krönikorna omtala många urtima skatter under Margareta, men sannolikt förekomma samma skatter under olika namn. Så är det troligt att denna femtonmarkshjelp är densamma som förekommer under namn af "drottning Margaretas rumpeskatt". Den skulle ha fått detta

---

[1]) Se Del III, sidd. 180, 181.

namn af den uppretade allmogen, emedan den uttogs af hwart nötkreatur som bonden egde.

Rökskatten, en skatt som fått sitt namn deraf, att den utgick af hwarje rök eller stuga, är likaså troligen förblandad med den, som wi sågo rådet besluta i Söderköping 1389. Ericus Olai, som omtalar dessa skatter, säger sjelf att han kände dem endast af ryktet och att han anför ryktets ord.

Utom dessa skatter pålades en skatt, som troligen utgick under flera år, för återlösandet af Gotland. Den fördrogs med mycken owilja och, såsom rimkrönikan säger, endast derför att de swenske ej wille förlora ett land som med rätta tillhörde Swerige s krona. Rimkrönikans ord äro dessa:

Och lade en skatt å Swerike så,
af hwarje stufwa tolf öre Stockholms utgifwa,
om de i hyllest wille blifwa.
Allmogen det illa behaga,
den skatten togo de så utdraga,
det gjorde de wisseliga deruppå,
att Gotland till Swerike återfå.
Det hörer med rätta till Swerikes krona wara,
ty wilja de swenske det ej umbära.

Alla dessa skatter utgingo således i följd af krigen och ställningen till Albrekt och anwändes till en del till ändamål, som woro för riket främmande, men kommo Danmark till godo. Det är en anmärkning, som kan göras mot Margareta.

Deßutom behöfde Margareta betydliga summor dels för återförwärfwandet af den mängd gods, hwilka gått bort från kronan, dels ock för förwärfwandet af ny kronoegendom. Detta förer oß in på ett nytt kapitel.

Margareta och Adeln.

556. Herrarne, de store, woro ingalunda Margaretas skötebarn. Redan när hon mottog deras utskickade i Dala-

borg i Mars 1388, wisade hon dem, att de berodde af henne och ej hon af dem, såsom fallet warit med de föregående konungarne. Det språk, hon förde, ljöd också något owanligt i de utskickades öron, men de måste böja sig för henne.

Hwad drottningen sade war icke heller blott tomma ord. Mötet i Nyköping och det beslut hon der genomdref wisade det. Den här beslutade reduktionen wittnar om werklig makt hos thronens innehafware och är måhända Margaretas märkligaste handling, liksom utförandet af denna reduktion wittnar om hennes klokhet.

Genom denna reduktion skulle naturligtwis adelns makt förminskas, men derjemte förwärfwade Margareta dels genom köp, dels genom byte, dels genom igenlösning åt kronan en mängd gods, hwilka således äfwen gingo ifrån adeln. Och härunder war hon ganska sparsam med utdelandet af förläningar. Man ser tydligt hennes affigt att begränsa detta sjelfswåld och denna egenmäktighet, som warit så olycksbringande för riket under de föregående tiderna.

"Jag skall skaka apelen, bryta bägaren och stämma bäcken" — säges Margareta halft skämtande hafwa yttrat om trenne danska herreslägter, **Abilgaard, Begger** och **Lembeck,** hwilkas makt syntes henne allt för stor; — och yttrandet kan tillämpas på hela hennes uppförande mot stormännen i allmänhet, äfwen de swenska. Ett medel att förringa eller liksom utspäda de förnäma slägternas höga anseende sökte hon deruti, att hon åstadkom giftermål mellan medlemmar af de gamla rika slägterna och uppkomlingar. Så blef **Christina Tott** gift med en **Jesper Muus,** ehuru hon war förlofwad med **Holger Munk,** en man af gammal ätt. Det war drottningen som förmådde åstadkomma detta. Jungfru Christina war dock ej så alldeles nöjd med ombytet, och för att wisa sitt mißnöje skänkte hon sin man en gullring med en inlagd kopparbit och denna öfwerskrift: "acte dig kobbernagle, du ligger i guld."

557. Bland gods, som af drottningen förwärfwades till kronan, må några nämnas. **Rönö** i Östergötland på

Wikbolandet war ett, drottningen köpte det af Carl Ulfsson (Sparre) till Tofta 1396; widare köpte hon **Ottenby** gods på Öland samt en del af **Fiholm** i Södermanland 1402; **Sjulstad** i Wreta klosters socken i Östergötland inköptes, och år 1403 jemwäl gods på Wisingsö och wid Jönköping.

År 1404 köpte drottningen af Knut Bosson och hans moder och syster **Ringstaholm** i Östergötland. Derwid gick så till: Drottningen befann sig då i Swerige och i Februari månad war hon jemte en mängd folk och menighet från Bråbo härad i Norrköping. Här egde ett sammanträde rum i stora stugan i Prestgården, och inför de der församlade framträdde drottningen och frågade, "om Ringstaholm med gård och gods wore dömdt till kronan såsom ewärdelig egendom". De församlade swarade härtill: "ja". Derefter uppstod Knut Bosson och förklarade, att drottningen hade till fullo förnöjt honom, hans moder, fru Margareta Dufwa och hans syster Margareta, så att han och de hade alldeles ingen rättighet widare till nämnda gods.

Man wet ej med wißhet, om Ringstaholm war gammalt kronogods och sålunda återdömdes till kronan. Hwad som är wißt är, att det icke nämnes bland kronogodsen i Bo Jonssons testamente.

Samma år d. 3 Maj köpte drottningen af samme Knut Bosson **Gripsholms** slott. Detta war troligen gammalt arfwegods, och drottningen fick det genom ordentligt köp.

557. Ifrån detta förwärfwande af kronogods bör man noga skilja det förwärf som egde rum genom **reduktionen** eller genom att återdöma under kronan gods, som gått ifrån henne.

Enligt derom fattadt beslut skulle reduktionen werkställas på ett halft år, men den drog ut ända till 13 år. I Westergötland, Dalsland och westra Wermland (Nordmarken), som då utgjorde en lagsaga 1396 och 1397, i Nerike och det öfriga Wermland 1397, i Östergötland 1399 om hösten i Augusti och med Rumlaborgs län eller den angränsande delen af nordwestra Småland i September samma

år, och kort derefter med Stäkeholms län och "Kalmarna foghati", som då hörde till Östgöta lagsaga. I Södermanland började reduktionen på sommaren samma år, i Westmanland i Oktober, der icke mindre än 500 fastigheter reducerades från frälse till skatte. I Småland, Tiohärads lagsaga, utfördes reduktionen först 1405 och samma år i Finland. I Upland blef ingen fråga om reduktion förr än 1409 om hösten; man kan med säkerhet antaga att 1200 fastigheter der fråndömdes frälset.

Detta återdömande under kronan eller till skatte försiggick, såsom beslutadt war, på räfsteting, der wanligen en rådsherre war förordnad till konungens domhafwande. Denne jemte lagmannen i det ifrågawarande landskapet utfärdade dombrefwen och såsom nämnd omkring dem förekommer wanligen 12 bönder från det härad, der godsen woro belägna.

Man förwånar sig öfwer den långsamhet, hwarmed reduktionen bedrefs, då den borde wara gjord inom ett halft år. Men dels ligger en förklaring i sjelfwa sakens natur, i de swårigheter, som woro förenade med densamma, dels war Margareta allt för klok att gå brådstörtadt till wäga. Ocksä är det knappast troligt att frälset skulle så stillatigande låtit saken hafwa haft sin gång, om icke sinnena hunnit lugnas genom den långsamhet, hwarmed reduktionen utfördes. De anförda siffrorna gifwa oß en föreställning om det stora antal gods som reducerades, ehuru ingen summa för hela riket kan uppgifwas, och på samma gång se wi, huru starkt kronans tillgångar woro medtagna, och i följd deraf, huru nödwändig reduktionen war.

Framför allt måste wi beundra kraften och ihärdigheten hos den qwinna, som kunde påbörja och genomdrifwa ett sådant werk. Att mißnöje hos herrarne skulle uppstå, är helt naturligt, men i de skriftliga minnesmärken, som kommit till wår tid, finner man åtminstone icke något allmännare sådant uttaladt, och denna omständighet faller så mycket mer i ögonen, som man finner ett starkt mißnöje

rådande hos medlemmarne af det andliga frälset. Orsaken härtill låg dock deruti, att de flesta gods, som reducerades från de andliga, erhållits genom testamenten och för sådana gods lemnades wid återbärandet ingen ersättning.

558. Man har i wåra krönikor swärtat Margaretas minne och bland annat mot henne anfört den beskyllningen, att hon bortgaf rikets förnämsta slott åt utländingar. Det är i wiß mån sannt hwad Danskar beträffar, ty sådane innehade här slottsförläningar, likson äfwen en och annan Swensk i Danmark. Utländska namn på slottsinnehafware finna wi wäl, men dessa tillhörde män, hwilka redan länge warit bosatta i Swerige och der woro genom giftermål befryndade med swenska slägter, samt i följd deraf hwad man säger naturaliserade. Hwad nu bortgifwandet af slott och län till Danskar beträffar, låg det helt och hållet i Margaretas plan att derigenom förbereda en innerligare förening mellan de båda rikena — ett mål, som hon aldrig släppte ur sigte. "Wården I mina bref, jag skall nog bewara edra slott" — skall hon hafwa swarat de klagande swenska herrarne, — ett yttrande, som är ganska betecknande för hela hennes ställning till dessa herrar.

Drottning Margaretas Gårdsrätt.

559. På tal om adlen böra wi icke förbigå den lagstiftning, som hos oß förekommer under namn af **gårdsrätt.** **Magnus Eriksson** har först i Swerige utfärdat en sådan gårdsrätt; Margareta ocksä en. De innehålla bestämmelser om ordningen wid konungens hof och om de straff, som åtföljde ordningens brytande. Det är af wåra gamla sagor sannolikt att från gammalt en serskild rätt warit gällande för männen i konungens gård. Under tidernas lopp utwecklades dessa förhållanden och på samma gång bestämmelserna om dem, tills de slutligen under Magnus Erikssons tid uppsattes i skrift.

Margaretas gårdsrätt är egentligen en förnyelse af Magnus Erikssons. Straffen äro ytterst stränga, såsom nödwändigt war, då det gälde att upprätthålla ordning inom borg eller läger. Den som slog en annan, skulle få handen genomstungen med knif och uppristad till fingern; följde sår eller blodvite på slaget, miste den brottslige handen. Grep någon i wredesmode till knif eller swärd, fick äfwen han handen genomstungen. Skällsord — sådana woro: othwget, naffen, thywff, lywere, horeson eller awendis ord — bestraffades med en månads watten och bröd. Stöld af ett öres wärde straffades med lifwets förlust, stöld af ett halft öre med förlust af hud och öron, för fyra penningar mistes huden allena. Ingen fick "dobbla" eller "leka något taffel", sedan höfwidsmannen eller gårdsmästaren "är mätter och hafwer sagt godenatt." Brott häremot bestraffades med en månad i tornet wid watten och bröd för en swen af wapen eller en skytt, underordnade "ligge i stocken eller i kistan," en småswen miste huden. Ingen fick bortspela sina wapen eller mera än han hade hos sig. Den som wårdslöst umgicks med elden, så att eldswåda föranleddes, kastades lefwande på elden. Den som upptände ljus eller eld i sitt rum, sedan fogden eller gårdsmästaren gått till sängs, straffades med watten och bröd i tornet. Den som klef öfwer mur eller plank eller annan stängsel ut eller in i gården, miste lifwet. Lika strängt bestraffades äfwen wåldtägt.

Denna gårdsrätt war äfwen gällande på rådsherrarnes och biskoparnes gårdar, så att de egde att utöfwa öfwer sina män och tjenare samma doms- och straffrätt, som konungen och drottningen. Stadgan wisar oß således en sida af lifwet på en stormans gård i medeltiden.

Man känner ej årtalet för Margaretas gårdsrätt. Konung Erik utfärdade en sådan år 1403.

Om Abraham Brodersson.

560. Bland stormännen på Margaretas tid hafwa wi redan omnämnt de wigtigaste [1]). Några kunde wara att tillägga, om hwilka wi dock längre fram få tillfälle att tala. Här må wi serskildt omnämna drottningens mäktige gunstling **Abraham Brodersson.**

Såsom sköldemärke förde herr Abraham ett swart tjurhufwud, men han hör ingalunda till någon af de gamla slägterna. I Småland egde han sina flesta och betydligaste egendomar. Der och i Halland finner man honom också tidigast som jordegare i bref af 1389. Men han egde för öfrigt många och stora egendomar i Westergötland, Östergötland, Södermanland och Finland äfwensom i Skåne och på Seland. Före 1395 ser man emellertid föga till honom, men sedan finner man honom deltagande i tidens wigtigaste handlingar.

Abraham Brodersson beskylles för ett wåldsamt och tygellöst lefwerne. En anteckning i Wadstenamunkarnes dagbok säger om honom, "att han war nästan den förnämste i riket, men en grym tyrann mot ädlingar, fattiga, biskopar och klerker och att han i hela sitt lif war en stor förförare af flickor [2])." Och i detta omdöme om honom sammanstämma många samtida intyg.

En gång hade **Filip Bonde,** som sedermera blef riksråd, köpt gården **Karlsbol** af en **Offe Nilsson.** Någon tid derefter kom samme Offe i twist med en ölkona (krögerska) och slog till henne med ölkannan. Abraham Brodersson tog då allt Offes gods i besittning och äfwen den af Filip Bonde köpta gården. Denne klagade, men först år 1422 fick han gården tillbaka genom östgötalagmannen **Gerdt Jönssons** utslag. Det war troligen ej det enda

---

1) Se Del IV, sidd. 311—20.

2) »Virginum et puellarum magnus stuprator.«

maktmißbruk, som föll herr Abraham till last, ehuru inga serskilda underrättelser kommit till oß. Men i Geheimearkivet i Köpenhamn finnes en bok, som innehåller en förteckning öfwer riksarkiverna i Vordingborg och Kalundborg, hwilken förteckning kon. Christian I lät uppsätta, och deri förekommer en anteckning att i en brefask, märkt med ⌑, förwaras bref om gods, som herr Abraham fick af rätt egare **med twång**, och de hade godset gerna behållit och måste dock mista det och fingo der icke fullt wärde för.

Rimkrönikan är den enda, som uttalar ett berömmande ord om denne man. Det war den manligaste riddare, konungen egde — säger hon.

Herr Abram den riddare månde heta.
Länge skall man tocken leta,
som är så wis och så rik,
till manhet är ej hans lik.

Riddar Abraham skall hafwa warit drottning Margareta synnerligen kär. Men huru han wann hennes ynnest, är obekant. Det är möjligt, att modet wäxte hos mannen af denna ynnest och att han derigenom wäckte afund och hat emot sig. Prakten wid hans hof och mängden af tjenare war till och med större än hos konungen sjelf, och en krönikeskrifware ger wid handen, att detta äfwen hos konungen wäckt owilja mot riddaren.

561. Wi hafwa sett, att han war mycket brukad i sin tids händelser, och när kriget mot Holsteinarne utbröt, hwarom här nedanför, war han äfwen med. Men här stod hans ofärd honom nära.

Abraham Brodersson låg 1410 om hösten med hären framför Sönderborgs slott på ön Als, hwilket slott måste formligen belägras. Då blef han plötsligt gripen och ställd inför rätta samt dömd till döden. Han halshöggs den 28 Augusti. Man känner ej, på hwad grund han dömdes, om det war derför att belägringen mißlyckades, eller af andra skäl.

Drottning Margareta lät år 1412 wid Lunds domkyrka uppföra ett kapell med altare och glasfönster, der

messa skulle hållas för riddarens själ till domedag. Drottningen skänkte för detta ändamål allt sitt gods i Thuringe i Oxie härad och 100 marker lybska. Stiftelseurkunden har en öfwerskrift, som wisar att messorna höllos för både drottningens och riddarens själaro. Äfwen i Roskild hade riddaren ett altare, der messor sjöngos för hans wäl. Det hwiskades om ett innerligare förhållande mellan den aflidne och drottningen, och en wisa sjöngs om drottningens kärlek, hwari såsom omqwäde förekommer: "hela skogen är full utaf Abram." Härom kan man dock intet med wißhet säga.

Cecilia Nilsdotter hette riddar Abrams husfru, och hans dotter **Birgitta** war gift med Uplandslagmannen **Thure Stensson** (Bjelke). Hon fick en plötslig död. Hon befann sig en gång tillsammans med riddaren **Lars Ulfssons** dotter och en adelig jungfru från Danmark samt en bondflicka i en lada, då eld der plötsligt utbröt, och alla innebrändes med undantag af bondflickan, som undkom lågorna endast med några brännsår. Det tilldrog sig år 1415.

Ett par år förut hade konung Erik återskänkt riddar Abrams till kronan indragna gods till hans måg, den mäktige Thure Stensson, och 1414 afgaf denne och hans fru samt Abrahams enka, som gift om sig med **Bonde Jacobsson**, en förklaring, hwari de erkände sig hafwa fått allt af konungens synnerliga nåd, emedan de icke kunde fordra något efter riddaren, som för sitt brott pliktat med lifwet.

Wi wända oß nu från de werldslige store till de andlige.

Margareta och Presterna.

562. Här möter oß ett motsatt förhållande af hwad wi sågo rörande de werldslige store. Margareta war kyrkan och presterskapet uppriktigt tillgifwen. Det hade inplantats hos henne från tidigaste barnaåren. Hennes hofmästarinna, den stränga och fromma fru Märta, S:t Birgittas

dotter, som tog hennes uppfostran om hand, när hon wid 12 års ålder blef konung Håkans brud, och som med samma ris agade både drottningen och sin egen dotter Ingegerd, ingöt hos den blifwande herrskarinnan öfwer nordens trenne riken den fromma wördnad för kyrkan och dess tjenare, som utmärkte den heliga Birgittas slägt. Också bibehöll Margareta alltjemt den tillgifwenhet för de andliga, som hon såsom barn insupit. Mest wisade sig detta i afseende på Wadstena, der hennes fostersyster Ingegerd en tid war abbedissa. Gerna älskade hon, när hon uppehöll sig i Swerige, att tillbringa någon tid, ibland längre, ibland kortare, i Wadstena kloster.

En gång kom hon dit — det war sjelfwa julafton 1403, samma år som hon om wåren aflyste femtonmarkshjelpen —, för att der tillbringa julen i andakt och botgörelse. Hon dröjde då qwar långt in i Januari månad det påföljande året. När det led mot slutet, att hon skulle draga derifrån, bad hon på det ödmjukaste munkarne och nunnorna, att hon skulle blifwa upptagen i deras samfund och sålunda blifwa delaktig af deras böner och goda werk. Detta bifölls naturligtwis, och när dagen för hennes afresa war inne, sammankallade hon i lokutoriet (samtalsrummet) först systrarna och sedan bröderna och kysste till stärkande af sitt systerskap alla på handen. En af bröderna, en lekman, höljde derwid sin kåpa omkring handen, när han framräckte den. Men drottningen sade: "nej! — tag du bort kåpan och räck fram din bara hand, ty nu är jag ju din syster."

563. Som ett motstycke härtill — den föregående berättelsen finnes antecknad i Wadstenamunkarnes dagbok — berättar Ericus Olai ett drag af drottningen, som ingalunda wittnar om någon öfwerdrifwen wördnad för de andliga fäderna. Den gamle erkebiskop Henrik i Upsala hade i sina dagar samlat en betydlig förmögenhet. Han dog i Mars 1408, en månad efter sedan han uppsatt sitt testamente, hwari han gifwer all sin egendom, löst och fast, till Upsala domkyrka. Men kyrkan fick dock icke mycket godt af allt erkebiskopens guld och silfwer. Det nedlades wisserli-

gen i en jernbeslagen kista, för att föras från biskopens gård till domkyrkan, och, när kistan wederbörligen stod på sin plats på wagnen, steg domprosten **Andreas** upp och satte sig för säkerhets skull på kistan, och så bar det af. Knappt hade dock domprosten kommit med den dyrbara skatten ett stycke på wägen, förr än drottningens fogde kom och stötte honom af kistan och förswann med denna och allt hwad hon innehöll..

Allt detta är wäl icke att fatta alldeles efter orden. Ericus Olai war i allmänhet ingen wän af Margareta. Han säger om henne, att Danskarne wördade henne som en gudinna, men att Swenskarne höllo henne för en helwetespina. Ware härmed huru som helst, wißt är, att Margareta på intet wis så gynnade de andlige, att hon derför lät kronans fördel fara.

564. Det ser man af reduktionen, som drabbade kyrkan ganska hårdt. Mißnöje uppstod också hos kyrkans män, och man ser spår deraf redan 1403, ehuru det i allmänhet tillbakahölls och undertrycktes så länge Margareta lefde. Det nämnda året skickade Linköpings domkapitel — Knut Bosson innehade då sedan år 1391 Linköpings biskopsstol — ett ombud till Rom att klaga öfwer de oförrätter, kyrkan dagligen fick utstå och nu hade lidit under en tid af 40 år. Sex år derefter, när samma kapitel skulle utse ett ombud till kyrkomötet i Pisa, som då skulle sammanträda, skrefwo domherrarne ett bref till rådet och förklarade, att de woro stympare och olärde i jemförelse med de i mötet deltagande högt upplyste herrar och män, hwilka instälde sig der med mycken prakt och ståt. De anförde som exempel biskopen af Würtzburg, som drog dit med 300 hästar, under det att de woro så plågade af tyrannisk fogdar, att de icke wågade öppna munnen en gång, och beröfwades af dem wid werldsliga domstolar kyrkans gods.

Det är att märka, att öfwerläggningen om kapitlets deltagande i kyrkomötet fördes, medan stiftets biskop wistades hos drottningen.

Men först sista året af Margaretas lefnad, på ett kyrkomöte i Arboga, en månad före drottningens död, uttalade sig de andlige herrarnes mißnöje öppet. Man fattade här muntligen det beslut, att ingen lekman finge döma öfwer kyrkans gods och att allt som blifwit kyrkan afhändt genom utslag, fälda af endast lekmän, war ogiltigt. Man hade hittills tegat wid hwad som skett, emedan konungen sällan höll ting här i landet, men nu, sedan man kunnat finna tjenliga domare, hade man för afsigt att wid första tillfälle bistå de kyrkor, som warit utsatta för dylika oförrätter. — Twenne gods dömdes wid samma tillfälle åter under kyrkan från kronan. Dock fingo de andliga fäderna erfara, att de härutinnan föga förmådde utan hjelp af konungamakten. Ty det ena godset fick ej kyrkan tillbaka förr än 1414 och det andra först 1440.

565. Ännu en omständighet böra wi omnämna, medan wi sysselsätta oß med presterna. Det är erkebiskopswalet efter erkebiskop Henrik. Konungen wille nämligen hafwa till erkebiskop i Swerige sin kansler för Danmark **Johannes Gerkesson (Jerechini)**, och lyckades äfwen få sin wilja fram, ehuru domkapitlet i Upsala redan gjort sitt wal.

Straxt efter erkebiskop Henriks död sammanträdde nämligen kapitelsherrarne i Upsala och walde domprosten, den ofwannämnde Andreas Johansson, till erkebiskop. Det war en man af mycket anseende, som redan war intagen i konungens råd. Om walet uppsattes en serskild skrift, hwari domprosten erhåller mycket beröm för sina insigter, sin fromhet, erfarenhet och kraft, och med denna skrifwelse sändes särskilda utsedde till påfwen **Gregorius** XII.

Men äfwen konung Erik anmälte sin man hos samme påfwe, hwilken också gaf konungens man företrädet. Det war dock icke så alldeles lätt att komma ifrån Andreas; men drottning Margareta anwisade en utwäg. Hon föreslog nämligen att insätta Andreas på den lediga biskopsstolen i Strengnäs, hwilket också skedde, ehuru förhållandet här war detsamma som i Upsala, nämligen att domkapitlet walt

en annan man till biskop. Denne, som tillochmed stadfästades i sitt embete af påfwen Gregorii motpåfwe — ty kristenheten hade då i följd af en söndring inom kyrkan twenne påfwar — kunde icke hålla sig qwar emot den af konungen gynnade Andreas.

Båda walen utwisa en owanlig makt samlad i konungens hand.

Kriget om Sleswig börjar.

566. När hertig Gerhard dog (1404), woro hans twenne söner, Henrik och Adolf, minderårige. Kort derefter födde hans hertiginna, Elisabeth af Brunswick, en son, som fick namnet Gerhard efter fadren.

Hertigen hade wäl, när han drog bort till striden mot Ditmarskarne, förordnat hertiginnan jemte 5 holsteinske riddare till förmyndare för sina barn, i händelse någon olycka skulle träffa honom; men hertig Gerhard hade en broder, som ett par år förut blifwit biskop i Osnabrück, och denne war en ärelysten man, som nu uppträdde med anspråk att blifwa sina broderbarns förmyndare. Han låg redan förut i twist med sin bror om delningen af Holstein [1]), och hade redan med en här kommit inom grefskapets gräns, då underrättelsen kom, att Gerhard stupat. Grefwe Henrik ryckte framåt och wann en seger öfwer Elisabeths folk, samt bemäktigade sig Segeberg och Rendsborg. Nu ingick man en förlikning, hwarigenom grefwe Henrik fick behålla en del af Holstein, men affade sig förmynderskapet öfwer hertigdömet.

En så wigtig händelse som hertig Gerhards död undgick icke drottning Margareta. Hon wistades då i Swerige, men så fort hon fick underrättelse om hertigens nederlag och död, skref hon både till enkehertiginnan och till hennes swå-

---

[1]) Det war troligen derför, som Gerhard uteslöt sin bror från förmyndarskapet öfwer sina barn.

ger, grefwe Henrik, för att åstadkomma förlikning, hwilken skulle afslutas under hennes och hansestädernas bemedling. Det gick dock icke så lätt den tiden att erhålla underrättelser och att få en skrifwelse fram till ort och ställe. Också war förlikningen mellan Elisabeth och Henrik redan uppgjord, innan drottningens bref framkom. Men Margareta flyttade snart närmare denna wigtiga punkt.

567. Följande året begaf hon sig sjelf till Sleswig, och mellan henne och Elisabeth uppstod snart ett wänligt förhållande. Hertiginnan Elisabeth war ett swagt fruntimmer, och ingalunda wuxen de tider, i hwilka hon lefde. Det war derföre lätt för Margareta, denna kraftfulla och mäktiga ande, att winna ett stort personligt inflytande öfwer hertiginnan, som, omgifwen af fiender på alla håll, också till slut kastade sig helt och hållet i drottningens armar. Allt war oro i hertigdömet. Ej blott i sin swåger hade hertiginnan en ständigt waksam och farlig fiende, Ditmarskerna hotade på den andra sidan, och hertigdömets mäktigaste riddare **Claes Lembeck** låg i öppen strid med hertiginnans drots **Erik Krummedige.**

Det war sålunda godt att hafwa en sådan wän att lita sig till, som drottning Margareta. Och Margareta war dertill en, som ej blott hjelpte med goda råd, hon hade äfwen tillgång till sådant, som wid alla tillfällen är nödwändigt — penningar. Hon lånte den betryckta hertiginnan den ena summan efter den andra, och i samma mån ökades drottningens inflytande.

Oegennyttig war dock icke Margaretas hjelp. Hon hade sitt mål stadigt i sigte, och detta mål war detsamma som Waldemar Atterdags, detsamma som de föregående danska konungarnes, alltsedan den olycksaliga stund, då södra Jutland skildes från riket: att återwinna denna landsdel till riket. Redan förut hade hon dels genom köp, dels i pant bekommit en mängd gods och enskilda gårdar i hertigdömet; nu tycktes hon komma sitt mål närmare än någonsin. Hertiginnan lemnade sin äldste son till drottningen att uppfostras wid hennes hof, hennes ena dotter **Ingeborg** insattes

af drottningen såsom nunna i Wadstena kloster [1]) och hertigdömets förwaltning och förmynderskapet öfwer de unga grefwarne uppdrogs åt konung Erik såsom länsherre. Härunder kom det ena slottet och häradet efter det andra i drottningens och konung Eriks händer, den sleswigska adeln och presterna woro dem tillgifna och Tyskarne höllo på att förlora allt inflytande. Ett par fredsår till, och de hade trängts ut ur Danmark så tyst och stilla, att de sjelfwe knappt wetat, huru det gått till.

568. En fanns dock, som genomskådade drottningens planer. Det war hertiginnan Elisabeths swåger, grefwe Henrik. Och han beslöt att draga ett streck öfwer drottningens räkning. Första wilkoret war att söndra hertiginnan från drottningen, och det war hög tid, ty drottningen hade satt sig i besittning af hela landet med undantag blott af Sleswig och Gottorp. Förhållandet började också snart blifwa spändt mellan Elisabeth och Margareta, och den ömsesidiga mißtron wäxte med hwarje dag, så att det till slut blef ett allmänt samtalsämne. Drottningen hade då ett personligt möte med hertiginnan, och förmådde henne, för att wisa osannfärdigheten af det gängse talet, att på en kort tid till sig aflåta Gottorps slott, och hertiginnan gick in på detta förslag.

Man begaf sig i följd häraf till Gottorp och, när man trädde in i slottet, tecknade drottning Margareta ett kors på porten, liksom om hon dermed wille taga slottet i besittning. Uppe på slottet wäntade en furstlig måltid, och allt war glädje och skämt, när man satte sig till bords. Så förgick en stund, då en af dem, som följde med drottningen, hwiskade henne något i örat. Drottningen reste sig häftigt upp från bordet och wreden flammade ur hennes stora mörka ögon. Hertiginnan Elisabeth blef förskräckt, men hann ej yttra ett ord, förr än drottningen omtalade

---

[1]) Detta skedde 1408, ehuru prinsessan då endast war 11 år gammal, så att drottningen derför måste utwerka serskildt tillstånd af påfwen.

hwad som blifwit henne sagdt, att ett af tornen war fyldt af beväpnade, och förebrådde hertiginnan att hon så förrädiskt traktade efter hennes lif och frihet. Hertiginnan gjorde allt för att lugna den upprörda drottningen, men det war att tala för döfwa öron. Gråtande af wrede lemnade Margareta gästabudssalen och slottet.

Så berättas om brytningen mellan drottningen och Sleswigs hertiginna. Hwad som deraf kan wara sannt, är omöjligt att säga, men säkert är, att med begynnelsen af år 1409 war det goda förhållandet slut och följande året började kriget.

569. Sent om aftonen den 17 Febr. 1410 kommo några holsteinska riddare till Flensborg, der Sleswigs biskop, danskwännen, den gamle **Johan Skondeleff**, residerade, inträngde i hans boning, mördade hans hofmästare, mißhandlade hans gårdsfolk och sårade biskopen sjelf, hwarpå de twyngo honom att halfnaken, som han war, krypande på händer och fötter sätta sig upp på en raggig, halt häst. Sålunda fördes han genom landet och kastades i fängelse.

Denna illbragd uppwäckte konung Eriks wrede och han inbröt i hertigdömet med twenne härar, af hwilka den ena följde westra, den andra under konungen sjelf östra kusten. Den förra war redan stadd på återtåg efter att grundligt hafwa plundrat Friserne, då plötsligt på Soldrups hed nära Egebäck Friserne under grefwe Henrik stormade fram emot den och tillfogade den ett fullkomligt nederlag.

Kungen sjelf war deremot lyckligare. Han kom ända ned till Flensborg och intog Als med undantag af slottet Sönderborg, som formligen måste belägras. Det war denna belägring som anförtroddes åt den swenske riddaren Abraham Brodersson, hwars sorgliga slut wi redan känna.

Nu ingicks wäl en förlikning mellan konungen och hertiginnan, men den bröts omedelbart derpå, och konungen förklarade i sin häftighet hertigdömet wara ett förbrutet län, som han indrog till kronan. Frågan antog härigenom en allwarsammare karakter. Dock lyckades det Margareta att åstadkomma ett stillestånd på 5 år, hwilket afslöts på

ett möte i Kolding 1411 d. 24 Mars, der äfwen en mängd swenska riddare woro närwarande och med sina sigill undertecknade stilleståndsbrefwet.

Drottning Margareta dör.

570. Det ingångna stilleståndet blef snart brutet. Några holsteinska riddare togo Flensborg, och kriget hotade att åter flamma upp. Det förekoms dock af Margareta. Hon lyckades ännu en gång att mäkla fred, och man öfwerenskom att twisten skulle afgöras af hertig **Ulrik af Meklenburg**, som året förut mot 500 mark årligen förbundit sig till drottningens och konung Eriks tjenst.

Hertig Ulrik dömde så, att staden Flensborg skulle till drottningen återlemnas, och om Flensborgs slott wille han ransaka närmare. Detta utslag fäldes den 5 Oktober 1412 och fyra dagar derefter kom drottningen seglande till Flensborg. Sannolikt war det öfwerenskommet, att hertiginnan Elisabeth här skulle wara henne till mötes, ty Margareta lät gifwa sig ett bewis, att hon denna dag — d. 9 Oktober — infunnit sig på Flensborgs slott för att swara på hertiginnans fordringar, men att hwarken hertiginnan eller någon annan å hennes wägnar warit der till möte.

Sedan war drottningen qwar i Flensborg under Oktober månad. Måhända wille hon på nära håll afbida något tillfälle till twistens afgörande. Något sådant yppade sig dock ej, utan drottningen gick ombord på sitt skepp i hamnen.

Men här öfwerraskade döden drottning Margareta. Hon insjuknade plötsligt i pesten, och om natten mellan den 27 och 28 Oktober uppgaf hon sin anda, medan stormen tjöt och ett häftigt owäder rasade, som om naturen sjelf i hennes dödsstund welat förebåda den myckna oro, som wäntade hennes riken.

Drottningens lik fördes till Sorö, der hon begrofs wid sidan af sin fader, Waldemar Atterdag. Men år 1423 lät konung Erik föra sin wälgörarinnas stoft till Roskilds domkyrka. I högkoret bakom altaret ses här en präktig grafwård. Den är af swart marmor och ofwanpå höjer sig en qwinnofigur i hwit alabaster. Wården restes af konung Erik och dag och natt sjöngos här sånger för den döda drottningens själaro, tills med en ny tid renare begrepp om både detta och det tillkommande lifwet kommo. "I sitt lif war hon" — tecknade Wadstenamunken i klostrets dagbok om Margareta — "i afseende på denna werldens goda den lyckligaste."

571. Något mer än en månad förut hade drottningens fostersyster, den fromma Ingegerd Knutsdotter, abbedissan i Wadstena, skilts hädan. "Hon fick" — står det i klostrets dagbok — "efter som menniskor döma det bästa slut." Hon war klostrets första wigda abbedissa, sedan det blifwit "tillslutet om systrarna". Hon war blott 18 år, när hon kom till klostret, och blef 1388 wid 33 års ålder deß föreståndarinna. Hennes styrelse af klostret war icke lugn. En månad efter hennes inwigning — det war den 15 Juni wid midnatt — utbröt en häftig eld, som lade en stor del af klostret i aska. Sedermera uppstod mißnöje inom klostret mot abbedissan, och hwarken hennes frändskap till klosterordens stiftarinna eller drottningens wänskap kunde stilla systrarnes wrede. Abbedissan beskyldes för åtskilligt. Hon war egenmäktig — hette det — hon försummade gudstjensten, öfwerträdde stadgan och förskingrade klostrets egendom, ja, man wille till och med beskylla henne för lösaktighet. Striden inom klostret gick så långt, att hon afsattes.

Biskop Knut i Linköping kom wäl till Wadstena och förklarade, sedan han undersökt förhållandet, att abbedissan war oskyldig, men Ingegerd afsade sig sitt embete och tog sitt rum bland de öfriga systrarna. Det skedde i Februari 1403, samma år som hennes fostersyster, drottningen, kom

till klostret om julen och lät inskrifwa sig som klostersyster "utanför".

En lång tid före sin död war Ingegerd plågad af mycken swaghet, ehuru hon icke alltid behöfde intaga sängen. Under sin sista sjukdom bekände hon af uppriktigt hjerta alla sina synder och till slut, sedan hon annammat de heliga sakramenten, föll hon tillbaka på sängen och hwiskade i det hon hårdt tryckte krucifixet mot sitt bröst: "O Maria, du mildaste Guds moder, stå mig nu bi." I detsamma löstes hennes ande ur den kroppsliga hyddan.

Hon begrofs under trappan bakom högaltaret.

Tillbakablick.

572. Det är alltid med en egen känsla man stannar wid en mensklig storhets graf. En hel lefnad ligger framför en, ett afslutadt helt som wäntar sin dom; men på samma gång — huru mycket derinom, som är ofullkomligt, likjom endast påbörjadt, framkastadt likt en aning, hwars werklighet först wisar sig i tidernas fjerran. Det är förgängligheten som talar ur den mäktiges graf. Men det är blott en del af hans werk som faller tillsammans till stoft: det, hwartill storheten war ett redskap i Guds hand — det blifwer. Ty hwarhelst en mäktig ande werkar i sanningens tjenst, der är det Gud som werkar genom honom. Och denna del af hans arbete, det blifwer hans bästa minneswård, och står ännu, sedan bullret af hans bragder tystnat och glansen af hans werk bleknat bort. Allt detta är blott ställningswirke, som tages bort, sedan byggnaden är färdig.

Blickar man från Margaretas graf tillbaka öfwer hennes lefnad från den stund hon som en 12-årig flicka kom till Norges rike, som deß konungabrud, och tills hon utandades sin sista suck på skeppet i Flensborgs hamn, — och ser man, huru hon winner kronor och hjertan samt

så småningom steg för steg tillkämpar sig segrar, der män före henne lidit nederlag, så böjer man sitt hufwud af wördnad för kraften och fastheten i denna wilja, för allwaret och lugnet i detta förstånd, för fromheten i detta hjerta.

Men hwad är öfrigt af denna storhet, hwad blef beståndande af denna werksamhet? Strider kommo och åter strider, och hat och afund närdes och wäxte i brödrafolkens hjertan. Ser man på freden och lugnet, som rådde under Margareta, och på denna oöfwerskådliga rad af strider efter henne, innan åter freden blef bofast inom Sweriges land, så liknar hon en utpost, en enstaka klippa i hafwet, som står der endast för att wisa seglaren från fjerran, att bakom bränningarna finnes land. Ser man åter på hwad hon sjelf wille, låter man tanken hwila wid detta storwerk, som förskaffat henne tillnamnet af "nordens Semiramis", så måste man medgifwa, att fåfängan af menskliga sträfwanden sällan följt storheten så tätt i spåren. Sjelfwa det hat, som unionen födde, föll öfwer Margareta tillbaka och skymde bort det goda, hon utfört.

Krossandet af stormännens sjelfswåld, nedbrytandet och sammantwingandet af alla dessa enskildta wiljor, som hwar för sig sträfwade till sitt eget mål utan afseende på det helas, — ensamt detta är i och för sig ett storwerk, som alltid skall breda en gloria kring Margaretas minne. Men det stora riket, som hon sökte skapa, — deraf blef intet. Snarare förhindrades detta syftes werkliga uppnående genom det nationalhat, som de ständiga striderna födde, och det begär att betrakta Swerige som ett underkufwadt land, hwarifrån de danska konungarne, hennes efterföljare, aldrig kunde skilja sig.

573. Det går i Danmark om Waldemar Atterdag och Margaretas födelse en sägen, som påminner om Waldemar Sejer och Kullamannen. Konungen — heter det — stannade en gång, när han skulle stiga till häst, med foten i stigbygeln och blef så stående till förundran för alla. Omsider wågade en af hans swenner fråga honom, "hwarför

han blef så stående." Och konungen swarade: "om du nu icke kan få mig att weta, hwad jag tänkte, så må du aldrig mer wisa dig för mina ögon." — Swennen wandrade bort, men wißte ej, hwart han skulle wända sig. Då blef han i skogen warse en qwinna, som satt wid en eld och som sporde honom, "hwarför han war så bedröfwad." När han nu hade omtalt för henne sitt ärende, log hon och sade: "helsa din herre och säg honom, att Swerige kan wäl komma till Danmark, när han åter will taga till sig sin drottning." Konung Waldemar lefde nämligen i oenighet med sin drottning, som hölls i flera års fängelse på **Sjöborgs** slott. Orsaken skall hafwa warit ett äldre kärleksförhållande mellan drottningen och en **Folkward Lagmansson**, hwarom en wisa sjöngs både i Danmark och Swerige. Nu återsåg emellertid konungen sin gemål och 9 månader derefter föddes Margareta.

Sägnens inre mening är naturligtwis den, att Waldemars dotter utförde hwad som icke war honom sjelf förunnadt, att nämligen förena Swerige rike med Danmark. Men sägnen wisar på samma gång Danmarks uppfattning af Kalmareunionen. Och det war just unionens olycka att denna uppfattning blef sådan. Ty deruti ligger den swenska nationalitetens död, och utan twifwel war detta en af orsakerna till unionens upplösning.

Det finnes dock ingen handling af Margareta som bestämdt utwisar, att hon sjelf föredrog sitt fäderneríke framför sin mans. Hon synes hafwa haft ett högre mål, och det bekanta uttrycket, som hon skulle hafwa haft till sin efterträdare: "Swerige skall föda, Norge skall kläda er, men med Danmark skall ni wärja er" — har hon i sjelfwa werket aldrig fält.

Det är efter de oftanämnde Ericus Olai och Olaus Petri, som man anfört detta yttrande, men ingendera af dessa författare påstår att det kommit från Margareta, och den förre, som ingalunda war skonsam i sitt omdöme om unionens stiftarinna — han skref nämligen på en tid, då

hatet och mißnöjet war stort mot Danmark [1]) —, säger till och med uttryckligen, att rådet gafs åt den andre unionskonungen [2]).

574. Danska författare säga, att Margareta tog Swerige med wapenmakt, och denna åsigt finner man till och med i senare tider uttalad [3]). Det är sant, att Margareta måste kämpa sig till Sweriges krona med wapen i hand. Men war det ett eröfringskrig? — Margareta war utwald af Sweriges mäktigaste herrar till Sweriges drottning, medan Albrekt ännu war Sweriges laglige konung, och hennes krig war ju sålunda ett inbördes krig mellan twenne regenter öfwer samma land, hwilka hwardera ansågo sig wara i sin goda rätt, Margareta måhända läggande till sin den åsigt, som utan twifwel alltjemt warit rådande inom hennes mans familj, att Albrekt i sjelfwa werket icke war annat än en inkräktare af denna familjs äldre rättigheter.

En god del af Swerige egde Margareta redan innan kriget mot Albrekt började, och denna del hade hon fått genom de swenska herrarnes öfwerlåtande deraf, utan att ett swärd behöft dragas. Det öfriga eröfrade hon, men Swerige deltog sjelft i denna eröfring lika mycket, som Danmark och Norge, och owißheten om, hwilken som anförde den förenade hären wid Fahlköping, antingen det war en Dansk eller Swensk, Iwar Lycke, Henrik Parrow eller Erik Kettilsson, lärer wäl icke wara något bewis för att Danmark eröfrade Swerige.

---

[1]) Jemför hans yttrande härofwan (563).

[2]) Kristoffer af Bayern.

[3]) Så säger **Holberg** i sin historia: "föreningen mellan Swerige och Danmark war alldeles icke så otwungen, emedan den blef befordrad icke mindre med swärdet än med persuasioner;" — och **Allen** i en af de äldre upplagorna af sin handbok i Danmarks historia: "det låg något sårande för den swenska nationalkänslan i den omständigheten, att föreningen ursprungligen war åstadkommen genom wapenmakt." Wi må dock här tillägga att detta yttrande icke återfinnes i den 5:e upplagan af Allens historia, hwilken utkom 1854.

En omständighet, som mer än andra talar för Margaretas owäld i detta afseende, är wäl den, att sjelfwa det möte, der man skulle underhandla om de tre rikenas förening, hölls i en swensk stad, och att den förste unionskonungens kröning skedde dersammastädes. I utkastet till föreningsurkunden intager äfwenledes en swensk man, Carl Ulfsson till Tofta, främsta rummet.

575. Lemnar man åt sitt wärde de gångna tiders hat och låter den färg, hwarmed de belägga Margareta, förswinna, qwarstår för oß en qwinna, hwars makt och framgång grundade sig på djup menniskokännedom, kraft och lugn och klokhet och allwar samt oskrymtad fromhet. Hwad särskildt Swerige beträffar, höll hon strängt på kronans rätt, men någon orättfärdighet derwid kan icke på grundade skäl tillwitas henne, lika litet som det hån mot land och folk och den lösaktighet i sitt lefwerne, hwarför hon blifwit beskyld.

2.

Erik af Pomern.

576. Twenne tilldragelser fästa owilkorligen uppmärksamheten på sig under konung Eriks regering, de äro: **holsteinska kriget och befrielsekriget i Swerige under Engelbrekt.** Wi kunna derför lämpligen indela denne konungs historia i twenne afdelningar, af hwilka den förra wisar oß de förenade rikena i förhållande till utlandet, den senare mera uteslutande tillhör Sweriges historia.

Holsteinska kriget.

Förordningar af konung Erik i Swerige.

577. Innan wi beskrifwa fortsättningen af det krig med de holsteinska grefwarne, som wi sågo begynna redan under Margaretas tid, böra wi följa unionskonungen till wårt eget land, der han wistades året efter sin fostermoders död.

Här utfärdar han i Fastan (den 9 April 1413) en förordning om räfsteting, enligt hwilken twå sådana ting årligen skulle hållas i hwarje lagsaga. Biskop och lagman samt med dem twå af domkapitlet och wissa rådsherrar skulle sitta som domare, och hwad de dömde skulle wara lika gällande, som om konungen sjelf fält domen. Den härom utfärdade stadgan gäller Upland, men deri yttras, att liknande skulle utfärdas till de öfriga landskapen. I Upland

förordnades såsom räfstetingsledamöter bland rådsherrarne **Krister Nilsson** (Wase), **Nils Bosson** (Natt och Dag), **Nils Korkäd, Knut Ulfsson** och **Gotschalk Bengtsson**, hwilka samtlige woro riddare, samt **Erik Nilsson** "af wapn". Lagman i Upland war då Ture Bengtsson (Bjelke).

Det förtjenar anmärkas att tre dagar derefter eller den 12 April utfärdades af rådet i Stockholm ett öppet bref, hwari det förklaras, att rådet uppmanat och bedt konungen att låta hålla räfsteting öfwer riket och låta sådana bref derom utgå, som nu från Stockholm utfärdades.

578. Äfwen till Finland sträckte sig konungens omsorger. Här inrättades en **landsrätt** [1]), hwilken skulle "höra och rätta all ärende der i landet och skipa allom rätt, fattigom och rikom." Denna landsrätt skulle sitta i Åbo en gång om året, och biskopen i Åbo jemte några af domkapitlet samt de rådsherrar, som i den landsändan woro, äfwensom lagmannen jemte alla häradshöfdingarne och konungens fogdar sitta som domare. Ordförande waldes af landsrättens ledamöter bland rådsherrarne och denne egde konungsdom döma. Inga andra mål skulle wid landsrätten upptagas än sådana, som blifwit dit wädjade från härads- eller lagmansting, för så widt det icke rörde käromål mot lagman, biskop eller konungs fogde.

Landsrätten ålades tillika att draga försorg om att allmogen icke i oträngda mål måtte komma till konungen, "den skulle skilja" — heter det — "mellan alla, såsom den för Gud wille förswara."

579. Finland utgjorde då ett enda lagmansdöme och det ligger för öppen dager, huru omöjligt det skulle wara för den ende lagmannen att ensam räcka till för det stora, widsträckta landet. Detsamma war ock fallet med landsrätten. Båda dessa saker blefwo derför föremål för ytterligare handläggning, men först efter twå årtiondens förlopp. Då — år 1435 — delas Finland i twenne lagsagor, **Norr-Finne,**

---

[1]) Måhända inrättades dock denna landsrätt redan 1407, då konung Erik gjorde en resa genom Finland.

omfattande norra Finland, Satakunda och Åland, samt **Söder-Finne**, omfattande Nyland, östra och westra Karelen samt Tawastland. På samma gång widtogos förändringar i afseende på landsrätten, der nu äfwen den andre lagmannen fick tillträde.

580. Palmsöndagen 1413 utfärdades äfwenledes från Stockholm ett påbud om **gästgifwaregårdar.** Wi weta att dessa icke woro de första i wårt land. Så wäl Magnus Ladulås som hans sonson Magnus Eriksson sökte i det afseendet werka, hwad de kunde [1]). Men tidens onda war ej så lätt botadt, och de ädle konungarnes wilja och bud efterlefdes icke, eller blott till en tid.

Nu utförde konung Erik i samma anda ett påbud om upprättandet af wärdshus, der resande mot skälig betalning kunde erhålla herberge och hwad han för öfrigt kunde behöfwa — öl, mat, hästfoder — efter samma pris som gälde i närmaste köpstad. Ärendet skulle ordnas inom hwarje landskap på deß räfst, och gästgifwarne tagas i konungens särskildta hägn. Deremot fick ingen, som dertill utsågs, undandraga sig ett sådant wärdskap, så framt han icke wille underkasta sig konungens onåd och blifwa landsförwist.

581. Bergsbruket blef likaledes, medan konungen wistades i Swerige, ihågkommet. Kopparbergets i Fahlun privilegier, äfwensom de för Wermlands bergslag, stadfästades, och efter påsk, då konungen wistades på Ringstaholm, bekräftades Åtwidabergs privilegier.

Derefter besökte konungen Wadstena kloster, dit han gick till fots från Skeninge. Konungen bewiljades då en owanlig ynnest. Han fick nämligen gå in i det inre af klostret på munkarnes sida och bese inrättningen. Erkebiskopen i Lund war den ende af konungens följe, som derwid fick göra konungen sällskap.

Wid midsommartiden drog konungen åter till Danmark. Pesten började då rasa i Swerige och fortfor

[1]) Se Del III, s. 148 (103) och Del IV, s. 74 (299).

ända till adventet. I Wadstena dogo icke mindre än 400 menniskor.

Men wi återgå till kriget med de holsteinska grefwarne.

Mötet i Nyborg.

582. Kriget med grefwarne af Holstein upptog största delen af konung Eriks långwariga regering eller 22 år, men denna tilldragelse är derför ingalunda för oß den wigtigaste. Dock böra wi icke förbigå hufwudhändelserna i detta krig, helst som orsakerna till hwad som sedan inträffade till en del äro att söka i detsamma. Rimkrönikan säger härom:

Holstaland winna war hans akt,
intet han der skaffa förmådde.
— — — — — — — — — — — —
Han hölt ett örlog i Holstalanda,
Derföre kommo swenske i wanda.

Och denna wånda kom i sinom tid att stå Erik dyrt nog.

583. Efter Margaretas död uppblossade kriget ånyo, men om sommaren 1413 kom hertig **Henrik af Braunschweig**, som nu blifwit de unga hertigarnes, sina systersöners, förmyndare, till konung Erik. Denne befann sig då på Vordingborgs slott på Seland, efter sin återkomst från Swerige. Hertigen erbjöd sig att lemna förmynderskapet till konungen.

I slutet af Juli månad war ett stort möte i Nyborg på Fyen. Torget, der samlingen egde rum, hwimlade af hertigar och furstar, riddare och prelater, borgmästare och rådmän. Bland swenska andlige såg man här biskop Knut Linköping. Mötet skulle afgöra frågan om Sleswig.

Hertig Henrik fordrade i sina systersöners namn att konungen skulle förläna dem med Sleswig, som war ett

danskt arflän, hwilket tillfallit dem efter deras fader. Konungen swarade, att han tillbjudit grefwe Gerhard länet, men att denne nekat mottaga detsamma, och att hans barn derför icke woro berättigade att fordra ett län, som deras fader förbrutit. — Hertig Henrik bestred detta, men konungen erbjöd sig att bewisa det inför de 12 män, hwilka båda parterna redan förut öfwerenskommit om att tillsätta.

Detta föll ej hertigen rätt i smaken. Hans medgörlighet, då han war hos konungen på Vordingborg, war förswunnen. Emellertid utnämnde konungen genast 6 riddare till domare på sin sida, och dessa anwisades en serskild plats på torget. Fyra närwarande främmande hertigar sändes med detsamma till hertigen för att uppmana honom att likaledes utnämna 6 domare. Hertigen wille icke beqwäma sig dertill. Slutligen utnämnde han dock 6 tyska riddare, hwilka endast skulle få underhandla, ej döma. Som detta stred emot gjord öfwerenskommelse, enligt hwilken de 12 domarne skulle utgöras af danska och sleswigska adelsmän, wille konungen icke erkänna hertigens wal. Han uppfordrade de närwarande furstarne att afgöra, om hertigen af Braunschweig war förbunden att uppfylla den gjorda öfwerenskommelsen, eller ej. Men äfwen häremot protesterade hertigen.

Då reste sig konungen från sin thron, fattade dokumenterna i sin hand och sporde alla de närwarande, "om han kunde göra mer, än hwad han gjort, för att uppfylla afsigten med denna sammankomst." Ett allmänt: "nej" blef swaret, och då uppmanade konungen biskopen i Roskild, såsom rikskansler, att stämma hertigen såsom förmyndare för sina systersöner till rätta. Detta skedde äfwen, och 3 dagar derefter skulle hertigen på slottet i staden stå konungen till answar efter danskt lag och rätt.

På utsatt dag war riksrådet församladt på slottet, men hertigen kom icke. Sedan konungens anklagelse blifwit läst, fälde emellertid biskopen af Roskild den dom, "att hertigdömet war förbrutet och sålunda hemfallet till konung Erik och Danmarks krona."

När sedan längre fram på hösten den äldste af grefwe Gerhards söner, Henrik, som då war 17 år gammal, infann sig hos konungen och i de ödmjukaste ordalag anhöll om länet, swarade konungen, "att den i Nyborg fälda domen skulle gå i werkställighet och att hertigdömet med alla deß slott och städer skulle öfwerlemnas till honom; hertigen finge sedan afbida, hwad konungen af sin nåd wille göra." — Det war ett strängt och oklokt swar. Men Erik hade intet lärt af Margaretas klokhet.

Swärdet måste nu afgöra saken.

Konung Erik och Lybeck.

584. I Lybeck hade redan under Margaretas lifstid år 1408 en revolution utbrutit, i följd af hwilken de fleste af de gamla rådsherrarne måste lemna staden. Desse klagade hos kejsar **Sigismund**, som förklarade hansestaden i akt. Men som denne kejsare alltid war i behof af pengar, wißte den nya regeringen att afwända hans straffande arm genom att låna honom 25,000 gylden, och kejsaren lofwade derwid att, om lånet icke på utsatt dag återbetalades, skulle hela aktsförklaringen wara kraftlös.

Att keisar Sigismund aldrig skulle kunna återbetala dessa penningar, det wißte man mer än wäl, och de fördrifna rådsherrarne wände sig derför till konung Erik. Denne war en nära frände till kejsaren — Sigismund och han woro kusiner — och erhöll af honom i uppdrag att blifwa riksaktens exsecutor. Först wille nu konung Erik återbetala lånet, men, sedan detta anbud förgäfwes blifwit gjordt twenne gånger, widtog han allwarsammare mått och steg.

Den nya styrelsen i Lybeck utrustade, som wanligt war, en stor flotta för sillfisket wid skånska kusten, och en mängd ansedda borgare, äfwen rådsherrar, deltogo deri. Det war om sommaren år 1415. Medan de nu som bäst woro

sysselsatta med sitt arbete, blefwo de öfwerfallne af konung Erik. Icke mindre än 400 skola hafwa blifwit tillfångatagna. Denna motgång bräckte den nya styrelsens makt i Lybeck. De gamla rådsherrarne återkallades och de ifrigaste upprorsmakarne blefwo afrättade.

I följd häraf borde nu konung Erik stå i ett godt förhållande till Lybeck. Men hans egentliga winst bestod endast deruti, att han för ögonblicket band händerna på hanseaterna. Lybeck war nämligen en handelsstat och blef i alla skiften sin art såsom sådan trogen. Den största winsten bestämde deß handlingssätt. Det har alltid warit så med krämarstater.

Det är alldeles klart att Lybeckarne, liksom hansan i allmänhet, ogerna skulle se föreningen mellan nordens trenne riken. Samma orsaker, som bestämde deras handlingssätt mot Magnus Eriksson, gälde ännu, och till och med i högre grad nu, då den nordiske herrskaren egde äfwen en tredje krona. Erik wisade äfwen snart, att han insåg faran för sina riken af handelstwånget under hansan, och wille i följd deraf främja Engelsmän och Holländare. Detta skulle åter uppjaga hansan att anstränga alla sina krafter mot honom. De uppträdde också snart såsom konungens öppna fiender wid sidan af Holsteinarne.

Anfallet på Femern 1420.

585. Det nämnda året 1415 upptogs på wåren en krigsgärd öfwer både Swerige och Norge. Man känner dock icke, om några Swenskar deltogo i kriget detta år. Följande året 1416 finnas deremot en mängd Swenskar hafwa warit ute. Det året tilländagick helt och hållet under det man war sysselsatt med Sleswigs belägring, hwilken stad dock först året derpå 1417 intogs. "Om han (konungen) i samma anfall hade stormat slottet Gottorp, hade han tagit det, enligt hwad några berättat, som återkommit

från belägringen" — antecknade Wadstenamunken i sin dagbok. — En dansk riddare skall till och med hafwa uppmanat konungen att fortsätta anfallet och försäkrat honom att han snart skulle få grefwen (Henrik, Gerhards son) i sina händer, men konungen afbröt riddaren med den frågan: "och om du nu finge honom, wille du koka eller steka honom?"

Detta slott, som ligger strax utanför Sleswig, lyckades emellertid icke Erik att få i sitt wåld, mindre i följd af de hjelpsändningar som ankommo, än derigenom att sändebud från Lybeck och andra hansestäder infunno sig i lägret och påyrkade att fiendtligheterna måtte inställas, emedan de skadade städernas handel. Följden häraf blef ett stillestånd, som dock föga efterlefdes.

Holsteinarne begagnade hwarje medel för att winna det omtwistade landskapet. De utfärdade till och med kaparbref, i följd hwaraf en mängd ännu qwarlefwande Vitalianer åter började infinna sig i Östersjön och taga sina tillhåll i de holsteinska länderna. Likaså förmådde de inwånarne i de delar af hertigdömet, hwilka redan swurit konungen trohetsed, att affalla från honom. Detta war serskildt fallet med Femern, som till bewis på sin tillgifwenhet för Holsteinarne upptagit deras sköldemärke i sitt wapen, och här beslöt den uppretade konungen att gifwa en hotande warnagel för sådana affall från troheten mot honom.

586. Om wåren 1420 utrustade konung Erik sin flotta. Den 1:sta Juli ankom han utanför Femern och försökte genast en landstigning. Sjelf sprang han i land och der uppstod en het strid, som så när kostat konungen lifwet, om icke de omkring honom warande Swenskarne räddat honom.

Han sprang sjelfwer i den strand
och bad sitt folk allt träda å land.
Full illa hafde han då farit,
hafde de swenske ej då warit,
de hulpo honom af den nöd,
annars hade han warit slagen död.

Konungen gjorde derefter en landstigning på holsteinska kusten, men återkom snart och sökte från en liten holme sydwest om Femern förnya sina anfall. Men han blef flera gånger afslagen. Öboerna blefwo efter dessa framgångar så öfwermodiga, att de genom anställande af dans-lekar på stranden sökte håna konungen. Äfwen förhånliga wisor diktades och sjöngos. En sådan sjöngs ännu på 1600-talet, uti hwilken förekommo följande verser:

"Wenn de Ko kan Side spinnen
schal Koning Erich unse Land gewinnen."

(När en ko kan silke spinna,
skall konung Erik wårt land winna.)

Men öfwermodet förbyttes snart i fasa. Konungen lät sin flotta ännu en gång göra ett angrepp, men denna gång blott skenbart, ty härunder afgingo en mängd mindre djupgående fartyg med både fotfolk och rytteri till färgstället, der wägen går fram öfwer sundet mellan Femern och Holsteinska landet. Denna punkt på ön war obesatt, och fotfolket hann landstiga och inwänta rytteriet, innan de på ön hade den minsta aning derom. När de slutligen märkte faran och ilade ned till färgstället, war det förfent. En häftig och blodig strid uppstod och många föllo å ömse sidor. Konungen skall hafwa förlorat 37 riddare och frälsemän — säger Wadstenadagboken. Omsider segrade dock den kungliga hären och öboarne spridde sig i wild flykt.

Med förfärlig grymhet skall nu konungen hafwa farit fram på Femern. Berättelserna kunna dock wara öfwerdrifna, ehuruwäl grymhet mot slagna fiender, hwilka dertill retat segraren till wrede, lika mycket war ett utmärkande drag för tiden som för konung Erik personligen. En mängd flyktingar skall Erik hafwa låtit släpa ut ur **Borgs** kyrka, slitit af dem kläderna, genomstungit dem med spjut och kastat dem öfwer kyrkogårdsmuren, der de utanför stående

— huggo och stungo,
att dem full ut lefwer och lungo.

För att mildra konungens wrede skulle några unga flickor hafwa dansat och sjungit för honom, men konungen skall hafwa låtit nedsticka dem allt som de dansade förbi honom. Alla hus på ön skall han hafwa låtit nedbränna och till slut återstod endast tre menniskor. Konungen skall sjelf hafwa erkänt att grymheter blifwit begångna, "men hellre wille han hafwa sett Femern alldeles ödelagdt" — yttrade han tre år derefter — "än lemnat öboernas förbrytelse ostraffad." — Det ligger högsinthet i rimkrönikans omdöme om detta dåd:

Han hade då makt öfwer dem rada,
ty matten (måtte han) gjort dem bättre nada.

Erkebiskopen Johannes Gerechini (Gerkesson).

587. Samma år, som detta tilldrog sig på krigsskådeplatsen, utfärdade påfwen ett förordnande om en rättegång i Swerige, som intager ett allt för framstående rum i tidens handlingar, för att här förbigås.

Målet rörde dåwarande erkebiskopen i Upsala **Johannes Gerkesson** eller **Gerechini** af en dansk adelig ätt med namnet **Lodehatt**.

Denne man hade erhållit erkebiskopsstolen endast genom konung Eriks myndighet. Han war förut konungens kansler och enligt några kanik i Westerås. När gamle erkebiskop Henrik dog 1408, sammanträdde kapitlet och utsåg domprosten Andreas till hans efterträdare samt utskickade en formlig skrifwelse härom till påfwen med begäran att han skulle stadfästa walet. Men walet mißhagade konungen, han wille hafwa en man, som stod honom närmare, på den swenska erkebiskopsstolen och skickade liksom domkapitlet i Upsala bref och förord för sin man till påfwen. Påfwen — det war **Gregorius** XII — gaf sin stadfästelse åt konungens kandidat och genom drottning Margaretas klokhet erbjöds den samtidigt lediga biskopsstolen i Strengnäs åt domprosten An-

dreas, hwilken äfwen förmåddes antaga den. Härigenom wäcktes oro inom båda stiften — båda domkapitlens rätt war utan gensägelse förnärmad — men i Upsala blef dock den nye erkebiskopen mottagen.

Erkebiskop Johannes war en man med stora gåfwor, men af ett stolt och herrsklystet lynne och dertill mycket fåfäng. Han sökte undandraga den swenska kyrkan den öfwerhöghet, som erkebiskoparna i Lund egt allt sedan 1152, då kardinalen Nicolaus af St. Alban (eller Alba) lemnade detta primat åt erkebiskop Eskil i Lund [1]). Det blef wäl den gången blott ett försök, men en följande erkebiskop gjorde det dock till werklighet. Erkebiskop Johan utwidgade äfwen de erkebiskopliga slotten **Biskops-Tuna** och **Biskops-Arnö**, på hwilket senare ställe han ofta uppehöll sig [2]). Ericus Olai, som lefde under senare hälften af 1400-talet, och som är bekant genom sitt historiska arbete — det första hwilket wi hafwa af swensk hand, bygdt på werklig forskning i förhanden warande handlingar och urkunder — denne Ericus Olai yttrar om erkebiskop Johannes, "att han sysselsatte sig med werldsliga ting, samlade och utpressade pålagd skatt liksom konungens fogdar, att han beswärade sitt stifts presterskap och kyrkogods med allt för stort gästeri och andra omkostnader. Sina kapitelsmedlemmar föraktade han såwäl wid rådplägningarne som i den enskilda sammanlefnaden. Med förnäma qwinnor hade han mycket umgänge och mycken förtrolighet och blef derför illa beryktad. Hans domkapitel warnade både muntligen och skriftligen, men uträttade dermed intet."

588. Slutligen anklagade kapitlet erkebiskopen hos konungen. Detta skulle naturligtwis i ännu högre grad reta

---

1) Se Del II, sidd. 97, 98 (433).

2) Wi böra skilja mellan "Biskops-Arnö" och **Bond-Arnö**. På båda öarna woro i medeltiden ansenliga slott, tillhöriga erkebiskopsstolen, men det förra *) låg närmare Upsala i Håbo härad och Öfwer-Grans socken, det senare i Trögds härad söder om Enköping utanför Kungs-Husbylandet.

---

*) Se Del IV, sid. 213 not 1.

det trotsiga sinnet, och när han 1417 wistades i Stockholm utbröt hans wrede i uppenbara och förargelsewäckande wåldsamheter. Han fick nämligen weta att den medlem af hans domkapitel, som han mest hatade, wid samma tillfälle befann sig i Stockholm hos Predikarebröderna.

Predikarebrödernas eller Dominicanernas kloster i Stockholm låg sannolikt wid den nuwarande swartmangatan och är af stor betydelse för unionstidens historia. Wi påminna oß, hwilka swårigheter, som mötte bröderna att erhålla fast plats i Stockholm och att detta först lyckades wid Magnus Erikssons kröning [1]). År 1407 wid påsktiden hemsöktes Stockholm af en swår eldswåda, som lade "hela staden" i aska. De trånga gatorna och de myckna trädhusen ökade eldens kraft. Omkring 1,000 menniskor skola hafwa omkommit. Wid detta tillfälle nedbrann äfwen Dominicanerklostret och flera af bröderna förgingos i lågorna. Klostrets återuppbyggande begynte oförtöfwadt, och war måhända redan nu så färdigt, att bröderna kunde bebo detsamma.

Domherren och swartbröderna sutto redan till bords om qwällen, då deras måltid stördes af ett owanligt buller wid klosterporten. Snart hör man steg af wäpnade män och slamret af wapen genljuda i hwalfwen. Munkarne se förskräckta på hwarandra, men priorn reser sig från sin plats och skyndar modigt att se faran i ögat. Då slås dörrarne till matsalen upp och bewäpnade män skynda in. Priorn sökte hejda dem och bad dem icke störa klostrets frid, men trenne swärd riktades mot hans bröst, han wräktes åt sidan och wåldswerkarne skyndade fram till bordet, der herr **Johan** — det war domherrens namn — satt. Wåldsamt ryckte de honom upp från bordet och då han sökte wärja sig erhöll han fem sår i hufwud och ansigte, hwarpå han släpades och knuffades af jernklädda händer ut ur klostret.

Derutanför befann sig erkebiskopen och wid bullret och skriket samlade sig en stor menniskomassa. Herr Johan

---

1) Jemför Del IV, sid. 80 (304).

släpades gatan framåt och erkebiskopen följde efter, ständigt uppmuntrande wåldswerkarne. Så kom man till "korntorget". Men här rusade en man fram — "en mållös tiggare", heter det i Stockholmska magistratens berättelse om förloppet [1]) — och denne lyckades befria herr Johan från hans bödlar, hwarpå han återfördes till klostret.

589. Följderna af denna wåldsbragd wågade ej erkebiskopen afbida i sitt stift. Han begaf sig till konungen, men blef af honom satt i fängelse. Härifrån lyckades han wäl undkomma, men påfwen anbefalte laglig ransakning. Det war år 1420.

På yttersta udden mot sydost af Wikbolandet synas ännu i dag ruinerna af ett gammalt slott. Det är sista återstoden af det präktiga slott, som Johan III här lät uppföra. Men äfwen före hans tid låg här ett befästadt slott. Det war **Rönö** slott, ett gammalt folkungagods som af hertig Bengt, Magnus Ladulås' broder, skänktes till Linköpings biskopssäte. Här samlades 1421 de herrar, hwilka skulle döma öfwer erkebiskop Johannes. Bland dem war erkebiskopen i Riga, som war af påfwen utsedd att ransaka i målet.

Undersökningen leddes med noggrannhet och erkebiskopens brottslighet blef fullkomligt ådagalagd. Någon egentlig dom föll dock ej, utan erkebiskop Johannes gick in på att lemna stiftet mot det han för år 1421 erhöll 300 nobler och sedan årligen 300 dukater, "troligen" — tillägger antecknaren i Wadstena-klostret — "emedan detta wilkor ej förband till något." Emellertid skildes Johannes Gerkesson från Upsala erkebiskopsstol och hans afsättning bekräftades af påfwen.

590. Derefter förflyttades Johannes till Island, der han blef biskop i Skalholt. Här uppförde han sig på samma högdragna och stötande sätt som förut i Upsala, och drog omkring med ett följe af 30 män.

[1]) Denna berättelse finnes ännu i Riksarchivet, skrifwen på papper.

Om Johan Gerkessons slut berätta Isländarne följande. Biskopens broder blef kär i en förnäm jungfru, som bodde på Kyrkebol, och friade till henne, men fick korgen. Detta war en skymf, som kräfde hämnd, och först blef möns broder ihjelslagen. Derefter antändes en natt Kyrkebol, som lades i aska. Allt folket i gården innebrändes, endast flickan lyckades rädda sig genom en öppning på taket. Då gjorde hon det löfte, "att hon wille taga den till man, det måtte wara hwem som helst, rik eller fattig, som wille kräfwa hämnd af biskop Johannes, den sanskyldige anstiftaren till dessa gräsligheter."

Följande dagen inföll den helige Thorlaks fest. Biskopen stod redan för altaret, då bewäpnade män inrusade i kyrkan. En af dem, som war deras anförare — det war **Thorwald, Lepts** den rikes son, — skyndade rakt fram till altaret, fattade den förskräckte biskopen och ryckte honom med sig. Thorwald styrde sina steg ned till **Bruar**-ån. Här band han en stor sten om biskopens hals och dränkte honom sedan som en hund i strömmen.

Sådant slut fick erkebiskop Johannes Gerkesson.

Krigsåren 1421—1428.

591. Konung Erik reser utomlands.

Ett påfligt sändebud åwägabragte i Nowember 1420 ett stillestånd på ett år, hwarunder twistefrågan om Slesvig skulle biläggas genom skiljedomare. Dessas utslag blefwo hwarandra alldeles motsatta, emedan det ena stödde sig på dansk lag, det andra på tysk länsrätt. Derföre började fiendtligheterna ånyo och nu slöto sig hansestäderna till konungens fiender. Det war år 1422. Lybeck, Hamburg, Rostock och Wismar förbjödo all förbindelse med de nordiska rikena.

Om hösten ankom emellertid en hertig af Schlesien såsom kejserlig fredskommissarie och denne lyckades åstadkomma ett nytt stillestånd mellan alla de krigförande. Detta

stillestånd ingicks i början af år 1423, och fram på sommaren blefwo hansestäderna så medgörliga, att ett förbund afslutades mellan dem och konung Erik.

Då war ställningen i norden jemförelsewis lugn, och konung Erik begagnade sig deraf för att göra en utlandsresa. Han öfwerlemnade till den ändan styrelsen åt sin drottning och afreste i Augusti 1423 från Danmark, åtföljd af ett stort följe, ibland hwilket befunno sig herr **Erik Krummedik** och herr **Bengt Pogwisch**. Han begaf sig först till Pomern, till sina fränder. Här qwardröjde han länge och afslöt med Tyska orden ett förbund till ömsesidigt förswar. Från Pomern begaf han sig till Polen, med hwars konung **Wladislaw (Jagello)** han redan 1419 ingått förbund, också till inbördes hjelp och förswar mot gemensamma fiender. Wid afslutande af detta förbund i Köpenhamn woro äfwen åtskillige swenske herrar närwarande, såsom biskoparne i Linköping och Skara, Algot Månsson, Swen Sture, Thure Stensson, Nils Erengislesson m. fl. Wi må äfwen nämna **Hans Kröpelin**, som då war höfwidsman på Bohus och Elfsborg, och som sedan under swenska befrielsekriget innehade Stockholm.

Under Mars och April månader 1424 war konungen i Krakau, der han bewistade polska drottningens kröning. Konung Wladislaw, wanligen kallad Jagello, war nämligen gift med **Ludwig den stores** ena dotter **Hedwig**, med hwilken han fick Polen. Ludwigs andra dotter **Maria** war gift med dåwarande kejsaren, hwilken med henne fick Ludwigs andra konungarike Ungern. Kejsaren war också närwarande wid kröningen, och med honom följde sedan konung Erik genom en del af Ungern.

Ett par dagar efter midsommar afkunnade kejsaren i **Buda** [1]), i närwaro af en stor mängd prelater, riddare, grefwar och lagkunnige män, en dom om Sleswig, "att detta hertigdöme jemte Frisland och Alsen samt allt hwad dertill hörde utgjorde en del af Danmarks rike, hwarför

[1]) Då Ungerns hufwudstad, belägen wid Donau.

grefwarne af Holstein aldrig kunde så någon rättighet öfwer dessa länder, liksom de aldrig hade egt någon rättighet till dem."

Konung Erik fortsatte sedan sin resa från Ungern till Venedig, hwarifrån han for till det heliga landet, till Jerusalem. På hemresan besökte han om wåren 1425 ännu en gång konungen i Polen. I Maj 1425 återkom han till sina riken.

592. Hertig Henriks död 1427.

Konungen hade wäl på sin resa wunnit både bundsförwandter och den kejserliga domen, och han kunde wisa bref derpå, men något mer kunde han ej heller. Ty både bundsförwandter och dom förblefwo endast på papperet. Kejsaren uppmanade alla tyska rikets ständer att styrka hans dom, men i werkligheten wanns intet. Endast en förlängning af stilleståndet åstadkoms; det war om hösten samma år, konung Erik kom hem.

Men sedan han samlat folk från alla tre rikena började han åter 1426 belägra Slesvig. Hansestäderna understödde emellertid hertig Henrik och deras krigsförklaring mot konungen tillintetgjorde hans afsigter mot Slesvig.

Följande året 1427 försökte hertig Henrik att taga Flensborg. I hans här funnos äfwen hamburgska och lybska hjelptrupper. Men som angreppet på den wälbefästade staden företogs i förening med flottans rörelser och man saknade belägringsmaskiner, hade man kommit öfwerens om att icke göra något anfall före Christi Himmelsfärdsdag. Besättningen i staden, hwars mod upplifwades genom kraftfulla uppmaningar af en närwarande biskop, såg med förundran sin öfwerlägsna fiendes owerksamhet. Snart började de håna Tyskarne och ropade, när någon af dem kom så nära att det kunde höras: "hafwen I mod, så kommen och dricken festöl med oß." Detta wäckte isynnerhet Hamburgarnes wrede och deras anförare, en rådman **Kletze**, beslöt att begagna första timme af den för angreppet bestämda dagen, för att utkräfwa hämnd.

Aftonen före Christi Himmelsfärdsdag bjöd han derför till sig såwäl sitt eget folk som de närwarande holsteinska vitalianerna, och wid aftonmåltiden gick det rundeligen till, så att ingenting sparades, allraminst ölet. Härmed fortsattes ända tills midnattstimman war inne. Då reste sig rådmannen från sin plats och omtalade för de församlade anledningen till gästabudet. Alla ögon flammade af stridslust, någon uppmaning behöfdes icke, staden skulle tagas i första stormningen, det war en afgjord sak. I detsamma förkunnade wakten den nya dagens inbrott, och nu bröto de halfrusige upp från bordet och stormade åstad under skrik och buller.

Den unge, tappre hertig Henrik befann sig i sitt tält i holsteinska lägret, men wäcktes af bullret, och hela lägret kom i rörelse. Man trodde till en början, att det war ett utfall af besättningen, som wållade larmet. Snart öfwertygade man sig dock, att det icke war så, utan att i stället Hamburgarne rusat åstad att storma. Hertigen blef mißlynt wid denna underrättelse. Han tog för gifwet, att hanseaterna wille bemäktiga sig Flensborg för egen räkning, eftersom det war öfwerenskommet att enhwar af de förenade skulle få behålla hwad han ensam eröfrade, och att hwad man tog gemensamt skulle wara gemensam egendom. I sin ifwer wårdade han sig hwarken om att fullt wäpna sig eller att tillse, att hans folk följde honom. Han skyndade ut i mörkret åt det håll, der stridsbullret hördes.

Flensborg war omgifwet af en bred och djup, men torr graf, och framför muren gingo pallisader. I nattens mörker war det nu omöjligt att afgöra, huru långt striden war gången. Hertigen grep i hast en stormstege och reste den upp mot pallisaderna samt steg upp på dem. En enda holsteinsk riddare war wid hans sida och denne ropade till honom att ej blottställa sig så oförsigtigt. Riddaren uttalade härwid hertigens namn. Detta hörde en af konungens krigare innanför pallisaden och han skyndade till stället och stack spjutet genom pallisaden, så att det träffade hertigen i

underlifwet. Denne föll ned från stegen och återfördes till lägret, men dog några timmar derefter.

Nu grepos alla af modlöshet och rådwilhet. Hanseaterna wille ej lyßna till Henriks broder, den unge hertig Adolf, som nu tog befälet öfwer hären. De upphäfde belägringen och seglade hem. Rådman Kletze blef efter hemkomsten anklagad för förräderi och halshuggen.

593. Konungens seger i Öresund 1427.

I Juli månad plägade twenne wigtiga handelsflottor passera Öresund. Den ena, som kom från Östersjön och ämnade sig till England, Holland, Frankrike och Norge, kallades **den preussiska**; den andra, som kom från dessa westliga länder och Spanien, kallades **den biskayiska.** Båda woro för hansestäderna, som man kan förstå, ytterst wigtiga, och för att betrygga deras segling genom sundet utrustades en stor flotta af icke mindre än 36 stora märsskepp. Denna flotta afsändes under befäl af Lybecks borgmästare **Tideman Sten** med befallning att qwarligga i sundet, tills båda handelsflottorna lyckligen kommit derigenom förbi Köpenhamn.

Här wid Köpenhamn låg konungens flotta, 33 segel stark; men hans skepp woro — säger en samtida krönikeskrifware — i jemförelse med de hanseatiska så små, att de togo sig ut som hus wid sidan af stora kyrkor. Höfding för de swenska skeppen war **Greger Magnusson** (af Ekaslägten).

När den fiendtliga flottan nalkades, lät konung Erik klara till anfall. Striden började och blef ytterst hårdnackad. Den hamburgska afdelningen togs hel och hållen och deß anförare, en hamburgsk borgmästare, blef tillfångatagen. Lybeckarne, som synas haft att göra med de swenska skeppen, woro lyckligare. Tideman Sten lade ombord med sjelfwa höfdingaskeppet och efter en hårdnackad strid måste det gifwa sig, hwarwid Greger Magnusson och flera swenska herrar blefwo fångna. Rimkrönikans beskrifning lyder så:

De swenske woro med i den skara,
Greger Magnusson deras höfwidsman wara,
af Swerige följde honom mång god man,
det må man säga försann.
De sökte de lybske med stor mandom,
så pläga de ädle hälade [1]) from.
Tyske kommo för dem i nöd,
mången Garp [2]) slogo de der till död.
De tyske samnade sig tillsamman,
det gick de swenske ej allt af gamman,
de tyske dem då gripa och slå,
ingen undsättning kunde de få.
De swenske ledo der stora nöd,
mång god man blef der död;
de der lefwandes måtte blifwa
skulle sig till fånga gifwa.

Greger Magnusson och de andra tillfångatagna Swenskarne fördes till Lybeck, der de qwarhöllos många år i fängelse.

Stora pina dem der gjorde,
de satte dem i torn och stocka,
hårdeliga de dem blocka,
i tio år de fångne woro.

Konungen skulle enligt lag utlösa dem, men det war fåfängt att hoppas.

De bådo han ofta och titt,
att göra deras fängelse qwitt;
stundom wille han dem ej höra
och aldrig deras fängelse qwitt att göra;
de skulle sjelfwe lösa sig
eller blifwa fångar ewinnerlig.

Måhända är dock rimkrönikans berättelse här, som ofta, öfwerdrifwen. Åtminstone är det, hwad Greger Magnusson beträffar, wißt, att han redan 1432 befann sig på sitt stamgods i Swerige. Dock är det troligt, att han måst utlösa sig sjelf.

---

1) Hjeltar.
2) Tysk.

I följd af denna utgång af striden, då det war omöjligt för återstoden af den hanseatiska flottan att bibehålla sin ställning i sundet, seglade den derifrån inåt Östersjön. Några få timmar, sedan de woro afseglade, syntes talrika segel sticka upp ur hafwet wid norra inloppet till sundet. Det war den biskayiska flottan, som 64 segel stark ämnade sig inåt Östersjön.

Konungens flotta angrep genast, men köpmansskeppen mottogo anfallet med mod. De woro wisserligen endast till en del utrustade att bestå en dust med sjöröfware, icke att möta ordentliga krigsskepp, men detta oaktadt warade striden till långt ut på aftonen. Då hade konungen wunnit en fullständig seger. Den fiendtliga flottan war helt och hållet skingrad, och mer än hälften af skeppen med deras rika laddningar föll i konungens händer.

594. Den Ryska beskickningen 1427.

Sent på hösten detta år ankom en stor beskickning från Ryßland till Köpenhamn. Den fordrade, att konungen skulle afträda de länder, som hans företrädare eröfrat från Ryssarne; i annat fall wille de börja krig. Detta war en följd af hanseaternas stämplingar.

Den 23 Januari blefwo sändebuden uppkallade till konungen på slottet i Köpenhamn och här erkände de inför honom och trenne närwarande rådsherrar, Erik Krummedik, **Absalon Petersson** och **Krister Nilsson** (Wase?) samt en kejserlig notarius publicus, "att hanseståndernas köpmän och underhandlare uppmanat Ryssarne att söka twist med konungen och eggat dem att med krig öfwerfalla honom och hans riken."

På konungens befallning uppsattes ett skriftligt intyg på denna bekännelse, som ännu finnes i behåll.

Wi hafwa omtalat denna beskickning från Ryßland mindre för deß egen wigt, än för att wisa, huru de politiska förbindelserna mellan nordens stater börja knyta sig.

Konungen å sin sida uppwiglade menigheterna i de serskilda hansestäderna emot deras styrelser, för att deri-

genom undergräfwa och förminska deras motståndskraft. Han skickade skrifwelser till de serskilda städerna, hwari han förklarade, att rådet utan menighetens hörande först förbundit sig med honom mot Holsteinarne och sedan med desse mot honom, att kriget alldeles icke war nödwändigt och att han för sin del önskade fred. I följd häraf uppstodo strider mellan borgerskapet och rådet i nästan alla hansestäderna och de slutade icke utan blodiga omhwälfningar.

Så tilländagick året 1427.

Anfallet på Köpenhamn 1428.

595. I Oktober 1427 hade **Magister Nicolaus Stoch** såsom kejserlig fredskommissarie ankommit till Lybeck. Han blef emellertid både af Lybeckarne och de holsteinska grefwarne uppehållen med undanflykter, tills i Januari 1428 de förre lofwade att ingå ett 6 års stillestånd med konungen och underhandla om fred. Men då Stoch utbad sig dessa förslag skriftligen, swarade Lybecks råd med hanseatisk stolthet: "wi äro icke wanda att afgifwa skriftliga förklaringar, men det är något alldeles ohördt, att städerna någonsin skulle hafwa swikit den gamla tyska redligheten och brutit deras ord."

Grefwe Adolf af Holstein swarade bestämdt, att han ej wille ingå på några underhandlingar, för än konungen lemnat honom hans fäderneарf. Stoch erhöll detta swar wid ett samtal, som han hade med grefwen i Sleswig på återresan från konungen till Lybeck.

När Stoch från hertigen återkom till Lybeck, woro hanseaterna mera medgörliga. De wille hålla ett serskildt möte med konungen i Falsterbo och bådo mäster Stoch, att han skulle ditföra deras fullmäktige samt lofwade, att icke utrusta någon krigsflotta eller några kapare. Den 3 Mars skulle mötet i Falsterbo hållas.

Men denna dag kom och gick utan att några anstalter widtogos att uppfylla det gifna löftet. En ny dag utsattes, men då den inträffade, wågade man sig ej till sjös för vitaliebröderna, som redan swärmade i sjön. Slutligen framemot Påsk skulle man då gå under segel och man bad mäster Stoch att begifwa sig till konungen för att tillkännagifwa städernas beslut. Mäster Stoch reste och tog wägen öfwer Rendsburg. När han kom dit, infann sig ett bud från hertig Adolf med begäran om ett muntligt samtal. Mäster Stoch begaf sig till hertigen och denne wißte än under en än under en annan förewändning att uppehålla honom hela 12 dagar.

I följd häraf ankom Stoch först om Fredagen efter Påsk till Roskild. Här befann sig konungen, och Stoch skyndade genast till honom samt omtalade städernas beslut om mötet i Falsterbo. Konungen såg först förwånad på sändebudet, men förwåningen öfwergick snart till wrede och han frågade: "huru hafwa de kunnat lofwa eder att komma till ett fredsmöte, då de lagt sig framför Köpenhamn och angripit mig?" — Stoch försäkrade att ett mißförstånd här egde rum och på hans föreställningar medgaf slutligen konung Erik underhandlingarnes förnyande, "men" — sade han — "blott af wänskap för kejsaren, ej för grefwarnes eller hansestädernas skuld."

Från Roskild begaf sig Stoch till Köpenhamn, och här kunde han sjelf till sin stora förwåning öfwertyga sig om att den fiendtliga flottan låg tätt under land, på samma gång som han fick höra berättelsen om anfallet på staden och konungens flotta. Han gick genast ombord och fann der den yngre af de båda nu lefwande grefwarne af Holstein, Gerhard. Mäster Stoch förebrådde honom anfallet på Köpenhamn och de brutna löftena, men grefwen förklarade, att man wille icke inlåta sig i några underhandlingar och nekade till, att hansestäderna lofwat komma till något möte. De sista underhandlingarna woro dock förda skriftligen, så att mäster Stoch kunde fullkomligt bewisa osanfärdigheten af grefwens ord. Men saken förblef emellertid sådan

den war, och mäster Stoch nedlade en formlig protest mot grefwarne och städerna samt stämde dem inför kejsarens domstol.

596. Allt war således ett wäl utfördt spel, hwarwid mäster Stoch begagnats att insöfwa konungen i säkerhet. Just wid den tid, då denne senast i Lybeck erhöll löftet om att de fullmäktige skulle afgå till Falsterbo, låg den hanseatiska flottan, 240 segel stark, färdig att utlöpa från Wismar, och grefwe Gerhard war antagen till anförare. Derför blef den kejserlige kommissarien uppehållen i Rendsburg med fagert tal, tills grefwe Adolf kunde weta eller fått underrättelse om att flottan kommit till Köpenhamn. Annandag Påsk lopp flottan ut till sjös och dagen derpå ankom den på Köpenhamns redd.

Här låg konungens flotta, hwars tillintetgörande war hufwudafsigten med den owanligt stora hanseatiska utrustningen; det andra syftet war att bemäktiga sig Köpenhamn. Det senare syftet kunde dock icke uppnås, tack ware de förswarsanstalter hwilka woro widtagna.

Inloppet till Köpenhamn är uppfyldt af grund, hwilka bilda några smala rännor. **Räfshalen** mellan Amager och Slottsholmen är den förnämsta af dessa. Der denna war som smalast stod ett gammalt stentorn, som på 1200-talet uppförts af erkebiskop Jacob Erlandsson. Köpenhamn hade nämligen tillhört biskopen i Roskild och genom byte öfwergått från dennes ego till kronans, samt nu 1422 af konung Erik erhållit en ny stadsrätt. Det nämnda stentornet, som numera war förfallet, anwändes att uppföra blockhus och wid sidan af dessa lades några starkt bemannade och med skjutwapen och blidor försedda fartyg. På detta sätt skulle inloppet till den inre hamnen, der hufwudflottan låg, skyddas.

Wid åsynen af dessa förswarsanstalter uppgaf fienden försöket att omedelbart angripa staden. Icke heller kunde han rätt winna sin afsigt att förstöra konungens flotta, då denna war oåtkomlig. En pråm lades wäl så tätt under blockhusen som möjligt och började derifrån beskjuta konun-

gens folk, så att flera skepp skola hafwa blifwit skjutna i sank, men någon hufwudsaklig framgång wanns ej. Härunder försökte fienden att försänka inloppen till staden för att sålunda innestänga hela unionsflottan. Men äfwen detta mißlyckades. Wismarboerna nedsänkte nämligen sitt skepp så, att det kom att ligga längs med rännan i stället för twärs öfwer. Då deras skepp war det sista som skulle sänkas och arbetet för öfrigt war fullbordadt, så att man ej wille uppoffra ytterligare ett skepp för detta ändamål, lyftade den fiendtliga flottan ankar och lade sig (sannolikt) wid **Dragö**. Här war det som den kejserlige kommissarien fann den liggande för ankar.

Men på Köpenhamns slott anstäldes fyra dagar efter Pingst ett präktigt gästabud, der man firade den lyckliga utgången af striden.

Efter det mißlyckade anfallet på Köpenhamn gjorde grefwe Adolf ett infall i Jutland, der han for fram härjande och plundrande. Ögonwittnen berätta, att på en månad bortfördes 30,000 oxar, hästar och andra kreatur, utom allt silfwer, kläder och husgeråd. Det gjorda bytet fördes till Gottorp och delades efter krigsbruk.

597. Man säger, att konung Erik wid detta tillfälle öfwergifwit Köpenhamn och af fruktan gömt sig i Sorö kloster, samt att drottning Filippa warit den som widtagit de ändamålsenliga förswarsanstalterna och genom sitt mod eggat manskapet till uthållighet i striden. Utan twifwel är detta en förwridning af werkliga förhållandet. Konungen synes hafwa warit willrådig och obeslutsam, som om han förlorat förtroendet till sig sjelf, och i följd deraf måste hans gemål öfwertaga regeringsbekymren. Men samtida författare gifwa till och med wid handen, att han war personligen närwarande. En af wår tids historieskrifware [1]) påstår, att konungen war i Köpenhamn och ledde förswaret och att han, så fort staden kunde anses räddad, begaf sig inåt Seland att widtaga förswarsanstalter, emedan han

---

[1]) Jahn.

befarade en landstigning. Det war derför, som han Fredagen den 9 April befann sig i Roskild, der mäster Stoch träffade honom.

Hwad som häraf är sant, är swårt att säga. Utan grund kan talet om Filippas hjeltemod ej wara. Helt säkert war hon med om månget kraftigt råd och godt beslut, ehuru måhända betydelsen af hennes uppträdande egentligen ligger deruti, att hon för sin tid utgjorde det försonande wäsende, som hwarje tid, när den hemsökes af swåra motgångar, söker och will finna. Ännu mera gjorde detta sig gällande efter hennes död, då kärleken till den bortgångna fastknöt wid hennes minne allt hwad som kunde bidraga att öka hennes wärde.

Men wi återkomma till drottning Filippa här nedan.

Vitaliebröderna plundra Bergen 1428 och 1429.

598. Wid den hanseatiska flottan utanför Köpenhamn befunno sig åtskilliga Vitaliebröder. Deras skepp woro ej synnerligt många och de utrustade sig sjelfwa och på egen bekostnad utan annan ersättning än hwad deras andel i krigsbytet kunde belöpa sig till. När nu hanseaterna och Holsteinarne seglade hem från Köpenhamn, följde dem Vitalianerna på en landstigning i Skåne, der Landskrona förstördes, men sedan höll deras anförare **Bartholomäus Voeth**, en beryktad sjöröfware, råd med dem och sporde dem till, "om de ej hade lust att lägga ut åt nordsjön och gästa Bergen." Detta förslag mottogs med allmänt bifall, ty man war mißnöjd med den öfriga flottans hemsegling.

Bergen war hufwudsätet för handeln på Norge. Om sommaren war der synnerligen lifligt. Från alla kanter strömmade norska waror, fisk och pelswerk till Bergen för att der utbytas mot främmande waror, hwilka ditfördes från det westra och södra Europa. Det war hansestäderna, som egentligen skötte denna handel, men nu under kriget

war Bergen stängdt för dem, och besöktes i stället af Holländare och Engelsmän. Just wid denna tid lågo en stor mängd engelska handelsskepp i Bergens hamn.

Plötsligt utbredde sig i staden och på skeppen ett rykte, att den hanseatiska flottan kom seglande uppför kusten. De engelska skeppen lättade genast ankar och gingo till hafs, och många af inwånarne följde deras exempel, bland andra sjelfwe biskopen. Han begaf sig ombord på ett af de engelska skeppen, men brådskan war så stor, att han ej widtog några anstalter till att rädda hwarken sina eller kyrkans skatter.

Det war emellertid Bartholomæus Voeth och Vitaliebröderna som kommo. De lade i land, och då de funno så godt som intet motstånd, plundrade de staden, inträngde i biskopsgården och borttogo utom alla der befintliga dyrbarheter biskopens hela boksamling. Det tagna bytet förstorades ännu mera, då en handelsflotta från Nordlanden kom seglande till Bergen med en dyrbar laddning af fisk, pelswerk, fjäder och andra waror. Den föll hel och hållen i röfwarnes händer.

Med sitt rika byte seglade Bartholomæus till Wismar.

599. Framgången af detta företag eggade Bartholomæus att följande året försöka en ny landgång i Bergen.

Kort före Påsk lemnade han med sitt folk Wismar och Lördagen efter Påsk eller den 2 April ankom han utanför Bergen. Hans flotta bestod nu af blott 7 skepp med en besättning af 400 man, ty han hade ej gifwit sig tid att inwänta alla Vitaliebröderna, emedan wid detta företag allt berodde på skyndsamhet och på anfallets plötslighet. Denna gång hade dock inwånarne i Bergen i tid fått underrättelse om, att Bartholomæus seglat genom sundet, så att de hunnit befästa både kungsgården och biskopsgården samt sända bud till de närmaste orterna att skynda till hjelp.

Bartholomæus och hans män möttes derför af ett owäntadt motstånd och så när hade denna strid blifwit deras sista. Då fick Bartholomæus ögonen på en yngling,

som tycktes wilja säga honom någonting. Det war en tysk handelsbetjent, och han omtalade i hast för sjöröfwaren, "att man hwart ögonblick wäntade undsättning i staden, så att det bästa, Bartholomæus kunde göra, wore att ju förr desto hellre sticka ut till sjös." Röfwaren lät ej säga sig detta twå gånger. Fäktande drog han sig tillbaka ner till hamnen och besteg sina skepp samt lade ut.

Knapt hade vitaliebröderna kommit utom skären förrän de märkte, att en norsk flotta om nära 100 segel kom seglande norrifrån och kryssade upp emot Bergensfjorden, sunnanwind blåste nämligen den dagen. Bartholomæus fann snart, att man måste slåß, ty winden förde hans fartyg rakt på fienden, men faran war ej så stor, som den wid första anblicken syntes. Ty dels woro de norska skeppen blott små kustfartyg, dels styrde de utan ordning och sammanhang. Till en början togo emellertid Norrmännen ett af sjöröfwarnes skepp, men omedelbart derpå kastade sig Bartholomæus med sina återstående 6 skepp öfwer twenne norska, äntrade dem, nedgjorde besättningen och bemannade dem med sitt folk. Kort derefter tog han ytterligare twå fiendtliga skepp, och nu begagnade han sig af winden, som war på hans sida, att omkullsegla några af de smärre norska skeppen, hwarpå hela flottan tog till flykten.

Sedan Bartholomæus förföljt de flyende Norrmännen, wände han söderut igen, men måste nu kryssa upp emot Bergen, ty winden war ihållande sydlig. Men nu mötte han de Vitaliebröder, som han ej kunnat inwänta före sin afsegling från Wismar. De utgjorde 10 skepp, så att Bartholomæus nu med inalles 20 skepp seglade upp mot Bergen.

Nu war deras framgång gifwen. De landstego, plundrade staden och konungsgården samt biskopshuset, hwarpå de, innan de drogo ned till sina skepp, stucko eld på staden. Lastade med ett rikt byte af guld, silfwer, fisk, kött och smör seglade de derifrån och begåfwo sig till Hamburg.

Om swenska flottans deltagande i kriget 1428 och 1429.

600. Om sommaren samma år som den fiendtliga flottan måste återwända med oförrättadt ärende från Köpenhamn (1428) kom en swensk flotta till sundet. Den war bemannad af 2,000 man, men deribland woro endast 400 fullt rustade krigare. De öfriga woro oöfwade bönder och löst folk. Stralsundsboarne underrättade Lybeckarne i bref härom. Redan i Augusti började de sakna lifsmedel på flottan och bådo konungen att förse dem dermed, emedan de i annat fall måste segla hem.

Äfwen ett annat bref berör denna sak. Det är från en **Bertold Burhamer**, som omtalar för högmästaren, att Swenskarne nyß kommit till sundet "med all sin makt", och att kort derförut Vitaliebröder med 7 märsskepp och 28 snäckor seglat genom sundet på wäg till Norge, men att de blifwit af Danskarne förföljda och förlorat de 7 märsskeppen och 3 af snäckorna samt 500 man, och det utan swärdsslag.

601. Följande året 1429 låg äfwen den swenska flottan i sundet.

> Någon stund derefter konungen skref,
> till Swerige sände han då bref,
> de swenske skulle än alla redo wara
> och åter i hans utbåd fara.
> Deras landbo skulle dem åter spisa,
> de hade ej mång år deß lisa.

Rimkrönikan, som är den enda källan för detta årets utrustning, berättar widare, att de redde sig ut här hemma "med kogga och holk" och mycket ärligt folk, och när de lade ut här hemifrån, woro de wäl försedda med spisning och allt. När de sedan kommo till konungen i Köpenhamn, der de sannolikt skulle skydda staden för ett möjligt anfall

af fienden efter den olyckliga utgången af drottning Filippas företag mot Stralsund, hwarom strax mera, så gick det någorlunda för sig, så länge lifsmedlen räckte, som de fört med sig, ehuru de i öfrigt lågo der sitt land till föga fromma.

De förtärde deras spisning, medan hon räckte;
då hon dem ej längre kläckte [1]),
till konungen de då ganga
och beddes mera spisning fanga.
Ej wille han spisa dem
och ej lofwa fara hem.

De måste då sälja både harnesk och kläder för att stilla hunger och törst, och när så intet war qwar, lemnade många i hemlighet flottan och begåfwo sig hem.

Emellertid hade sommaren gått och det war långt lidet på höstbn. Då ändtligen wid Michelsmessan gaf konungen dem hemlof. De lade ut från Köpenhamn och wände med glädje kölarne hemåt, men knappt hade de seglat förbi Amager och kommit mellan **Saltholmen** och **Dragör** (på östra kusten af Amager), förr än de öfwerföllos af en häftig storm. Somliga fartyg förlorade masterna, andra slogos sönder af brottsjöarne, en del dref i land på Saltholmen, en annan på skånska kusten wid Barsebäck.

Lyckliga woro härwid de, som omkommo i wågorna, ty dem, som räddat sig på Saltholmen, wäntade ännu swårare lidanden. De saknade ej blott kläder, utan woro nära att förgås af hunger, då i yttersta stunden räddning kom från — drottningen.

Drottning Filippa gjorde med dem wäl,
hon sände till dem mat och öl
och lät dem med skepp inhemta,
konungens hjelp torpte de ej wänta.

602. Ännu en annan motgång drabbade detta år swenska skepp. Några sådana kommo om wåren seglande

[1]) Förslog.

från Swerige med skatten för året. De möttes af en skara hanseatiska skepp, hwilka genast lade upp till strid. Den blef ytterst häftig, ty Swenskarne förswarade sig tappert, men till slut blefwo de tagna, sedan 100 man fallit i striden; 200 fördes som fångar till Wismar. Dit fördes äfwen den dyrbara lasten, som sannolikt till en del utgjordes af jern och koppar. Bytet ansågs så stort, att en tysk krönikeskrifware försäkrar, att det war den bästa fångst hans landsmän gjort under hela kriget.

Danska flottans nederlag wid Stralsund 1429.

603. Det swäfwar ett dunkel öfwer konung Eriks görande och låtande wid denna tid. I Januari 1429 war han på Ringstaholm i Östergötland, men sedan förlorar man honom ur sigte, tills efter Pingst, då man finner honom i Köpenhamn.

Under tiden samlade emellertid drottningen en flotta, som bestod af 70 skepp med en besättning af 1,400 man. Denna flotta gick i slutet af April till sjös under befäl af **Claus von der Hagen.** Efter en kort kryßning ankrade den framför Stralsund Christi Himmelsfärdsdag, den 5 Maj, tidigt på morgonen. Den kom alldeles owäntad, så att Stralsundsboarne måste lemna sina i hamnen liggande skepp i sticket och fly in i staden, som äfwenledes åt sjösidan war betäckt med en mur. Sedan Danskarne uppbränt eller borrat i sank alla skepp, som de icke kunde bemanna, började de beskjuta staden. Detta funno de dock snart wara alldeles utan gagn, och derför gingo de i land på hamnbryggan och närmade sig muren under de mest hånfulla åtbörder. Till borgarne, som från muren åskådade dem, ropade de allahanda skällsord, utmanande dem att komma och strida med dem. Borgarne läto dock ej förleda sig, utan förblefwo stilla inom sina fasta murar och läto fienden hållas.

Fram emot aftonen stego Danskarne åter ombord och seglade söderut, landstigande der och hwar på kusten, och då winden slutligen blef nordlig lade de flottan till ankars under den lilla ön **Ruden**[1]). Några dagar derefter, då winden slog om till sydostlig, lyftade de åter ankar och styrde kurs norrut genom det smala sundet mellan Rügen och Pomern. De seglade i godan ro, säkra att ej möta någon fiende i detta farwatten, sedan de tagit eller förstört alla skeppen wid Stralsund. Plötsligen fingo de dock se en hel flotta, mast wid mast, ligga i sundet rätt för ut. — Härmed förhöll sig så, att några köpmansskepp från Wismar och Lybeck hade ankommit till Stralsund kort efter Danskarnes bortseglande. Då uppträdde borgmästaren i Stralsund och uppmanade sina landsmän att i hast bewäpna dessa skepp och med dem afbida danska flottans återkomst, när den skulle segla hem. Det skedde som borgmästaren wille och han lät äfwen upptaga och iståndsätta de skepp, som woro borrade i sank, så att han snart hade en liten flotta i ordning. Det war masttopparna af denna flotta, som plötsligt wisade sig för Danskarne. Stralsundarnes skepp hade äfwen intagit en så fördelaktig ställning wid en liten å i smalaste stället af sundet, att Danskarne icke kunde med fördel anwända sina skepp.

I den första förwirringen, som häröfwer uppstod på danska flottan, äntrade Stralsundarne och togo några af de danska skeppen, hwarpå de med dem omkullseglade några af de mindre. Detta jemte omöjligheten att kunna strida i det trånga farwattnet inwerkade så på Danskarne, att de togo till flykten. Stralsundarne togo 300 till fånga jemte flera skepp, bland hwilka höfdingsskeppet, der Claus v. d. Hagen befann sig. Till minne af denna seger kallades den lilla ön: **Dänholm** och kallas så ännu i dag[2]).

Men v. d. Hagen undkom dock med sitt skepp till Köpenhamn. Fienden hade satt 7 man ombord till bewakning,

---

[1]) Det gamla **Swoldern** mellan **Rügen** och **Usedom**.

[2]) Preussiska regeringen har sedan år 1851 här haft en krigshamn för kanon- och aviso-ångskepp.

men v. d. Hagen begagnade sig af en gynsam tillfällighet, afwäpnade bewakningen och seglade bort. Han blef wisserligen tadlad härför och till och med återfordrad, men han förklarade, att han icke lofwat fienden att wara hans fånge och att låta bewaka sig af borgare; ingen riddare wore under sådana förhållanden förpligtad att lofwa och hålla någon krigsfångenskap.

Kriget slutas.

604. Efter detta företag mot Stralsund föreföllo icke widare några märkwärdiga händelser under detta krig. Men det hade warit tillräckligt långwarigt och förödande, och hwad som nu bidrog att göra konung Erik mera böjd för att låta tala wid sig war de underrättelser, som kommo till honom från Swerige.

Stralsund och Rostock slöto redan följande året (1430) enskild fred med konung Erik. Med Holstein deremot, hwars talan nu fördes af grefwe Adolf, samt med Lybeck, Hamburg och Wismar ingicks ej freden förr än 1435, det war i Juli månad på Bordingborgs slott. Grefwe Adolf skulle få besitta Slesvig som län af danska kronan, så länge han lefde, och hans arfwingar 8 år efter hans död. Grefwe Adolf skulle som hertig öfwer Slesvig göra konung Erik tjenst, och konung Erik lofwade "sin käre frände" wänskap och skydd. Städerna fingo sina gamla privilegier bekräftade.

Drottning Filippa.

605. Det gick ondt tal om konung Erik bland folket och det tilltog på samma gång, som krigets olyckor blefwo större och deß bördor tyngre. Men i desto större ljus stod

drottning Filippa wid konungens sida. Dock är det så, att under orofylda tider, då folkets sinnen äro upprörda, wäxer både det onda och det goda talet långt utöfwer hwad som är sant. Den, som folket har ondt att tala om, påbördas mera än hwad han werkligen förskyllat, och likaså är förhållandet med den, om hwilken endast godt tal går på folkets mun. Sådant kan nu äfwen wara fallet med konung Erik och drottning Filippa.

Låter man handlingarne, så widt de äro kända, tala, så kan man icke förneka, att drottning Filippa war en höghjertad qwinna, i alla afseenden wärd att bära de trenne rikenas kronor. Hon wisade det, då hon förde styrelsen under konungens långwariga frånwaro på sin utländska resa och sin pilgrimsfärd till Jerusalem. Den tiden war ocksä en hwila från kriget för de tre rikena, och fredslugnet midt under det långwariga kriget bidrog att fästa folkets kärlek wid drottningen. Första gången man bewisligen finner henne hafwa deltagit i regeringsärenden, är år 1422, då hon jemte 12 swenske män, hwilka hon kallar "sin nådige herres råd", afgör en twist mellan Bo Jonssons arfwingar å ena samt riddaren **Gustaf Algotsson** och **Jon Gädda** å andra sidan. Drottningen befann sig då i Wadstena, som hon äfwen besökte året förut, — något som man bör lägga märke till, enär konungen efter Margaretas död högst sällan besökte Swerige. För tiden mellan Sept. 1421 och wintern 1430 kan man icke med något intyg wisa, att konungen warit i Swerige. Det war naturligt, att sådant skulle öka mißnöjet i wårt land och rotfästa den tanken, att konungen betraktade Swerige som ett lydrike under Danmark.

606. Som regentinna i konungens frånwaro hade drottningen sin herres heder och rikenas wälfärd ständigt för ögonen. Stort mißnöje rådde då i Danmark mot konungen för det underhaltiga mynt, som han låtit slå och bringa i allmänna rörelsen, under det han påbudit att gammalt mynt skulle aflemnas till hans wexlare och myntare mot det nya. Det war konungens ständiga behof af

penningar, som föranlät honom att widtaga denna förtwifslade utwäg. Följderna wisade sig ocksä snart, då all handel afstannade, folket utarmades och endast konungens wexlare och myntare blefwo rika, ty att konungen sjelf wann något synnerligt är föga sannolikt. Samme krönikeskrifware, som omnämner detta [1]), säger äfwen, att konungen blef föremål för mycken owilja och mycket hån, och att drottning Filippa genast lät slå jemngodt mynt med hansestäderna och utlemna detta i rörelsen i stället för det falska. I Oktober 1424 ingick hon äfwen med Lybeck, Hamburg, Lüneburg och Wismar en myntförening, som stälde de nordiska rikenas mynt i ett bestämdt och enkelt förhållande till det hanseatiska, en åtgärd af stor wigt för handeln och som skulle betydligt underlättat densamma, om den blifwit widmakthållen.

Så wäl om detta ärende som om andra öfwerlade drottningen år 1425 med swenska rådet, och skrifwelser afgingo till konungen om hwad som beslutats. Man har i behåll konung Eriks swar å dessa skrifwelser, hwari konungen uttalar sitt synnerliga wälbehag med drottningens och rådets åtgärder. Han kallar rådsherrarne "sina kära och käraste wänner" och tackar dem högligen för all den wälwilja och kärlighet, som blifwit bewisad både honom och hans drottning nu och tillförene.

Men äfwen sedan konungen återkommit till sina riken, finner man, att drottningen deltagit i regeringsärender. Så har man ännu i behåll ett intyg om en fogderedowisning för 3 års uppbörd och utgifter af Borgholms slott och län. Redowisningen aflades på konungens befallning, heter det, inför den "högborna och mäktiga furstinnan, drottning Filippa." År 1426 i April war drottningen åter i Wadstena och hade der öfwerläggningar med swenska rådet, då äfwen rättegångsärender föreworo.

---

[1]) Den med dessa händelser samtida dominicanermunken Herrman Corner. Hans anteckning går till år 1435.

607. Såsom wi hafwa sett, war det företrädeswis i Wadstena, som drottning Filippa wistades, när hon war i Swerige. Hon drogs till den heliga orten af sitt fromma sinnelag och sin wördnad för den heliga Birgittas kloster, der hon, liksom drottning Margareta före henne, låtit inskrifwa sig som syster. Här war hon mycket älskad och wördad, och det bidrog äfwen att göra henne älskad af folket, en kärlek som ökades af berättelserna från de hemkomna krigarne om hennes wälwilja och hjelpsamhet, samt om hennes raskhet wid Köpenhamns förswar.

Företaget mot Stralsund skall i så hög grad hafwa mißhagat konungen, att han med hugg och slag öfwerfallit sin drottning, som sedan lemnat honom och dragit till Wadstena, der hon aflidit. Sådan är den wanliga berättelsen om drottning Filippas död, men utan twifwel öfwerdrifwen. Det låter icke gerna tänka sig, att drottningen hela året skulle qwarblifwit hos konungen, eller att denne skulle hafwa låtit henne såsom förut inblanda sig både i regeringsärender och hans enskilda angelägenheter, om något sådant werkligen inträffat, som att konungen mißhandlat henne. Hon war nämligen hela det året hos konungen och kom först wid jultiden till Wadstena.

Sedan hon undsatt de skeppsbrutna Swenskarne på Saltholmen med mat och kläder, redde hon sig till att rida till Swerige.

Dernäst efter wid julatid
drottning Filippa till Swerige red.
Då hon till Wadstena kom,
der dog den ädla furstinna from.
Hennes lik de der begrafwa
och bådo Gud hennes själ hafwa.
Efter Guds börd fjortonhundrade år
trettio å trettonde natt jula det war.

Det war om natten mellan d. 5 och 6 Januari 1430, som drottning Filippa dog. Hon begrofs i **St. Annas kor**, som hon sjelf låtit uppbygga. "Hon war" — skref Wadstenamunken i klostrets dagbok, när han antecknat

hennes död — "en moder och den trognaste beskyddarinna af detta kloster och hela wår orden."

608. Kort derefter kom konung Erik till Wadstena. I hans och de förnämste herrarnes i riket närwaro inwigde då erkebiskopen i Upsala Wadstena kloster till jungfru Marias och den heliga Birgittas ära, och förmodligen egde drottningens begrafning rum wid samma tillfälle. — Till drottningens minne skänkte konungen 1,100 engelska nobler till klostret. För denna summa skulle abedissan och conventet inköpa frälsegods, hwilkas afkastning skulle delas mellan kyrkoherden i Wadstena och 10 prester. De senare skulle sjunga messor oaflåtligt twå och twå natt och dag för drottningens själaro, men äfwen för konungen sjelf och alla efterföljande konungar och drottningar. De skulle kallas "konungens klerker och kaplaner" och på sina kläder bära ett rödt kors i gult fält (Dannebrogskorset?) Detta förordnande lärer dock aldrig kommit till utförande. Pengarna och silfret stod oförryttradt qwar i klostret och borttogos af en följande unionskonung.

Äfwen i Kalmar inrättade konungen till Filippas minne ett collegium af 13 prester med ungefärligen samma föreskrifter som för det i Wadstena. I Wadstena kloster förwarades äfwen, såsom skänker af konung Erik och drottning Filippa, deras kronor, hwilka år 1454 wärderades, den senare till 1,073 mark och den förra till 700; ett halsband i form af en hund, som wid samma tillfälle wärderades till 130 rehnska gulden, en gördel eller bälte af guld, **kappobonad**, till 1,052 mark, samt twenne taflor, hwaruti helgedomar eller reliker förwarades, hwilka wärderades till 270 nobler eller 1,080 swenska mark.

Denna wård om sin drottnings minne och själaro talar till fördel för konungen, borttager åtminstone till en del det bittra i beskyllningarne mot honom. Så äfwen det betydliga lifgeding konungen redan år 1420 bestämt för sin drottning, om hon öfwerlefwat honom. Det bestod ensamt i Swerige af **Örebro** stad, slott och län jemte hela **Nerike** och kronans der belägna bergwerk, **Arboga** stad med

deromkring liggande bergwerk, **Laglösa-Köping** (Köping) med slott och tillhörigheter i Snäfringe härad, **Westerås** stad med slott och län, undantagande **Borganäs**, **Enköping** med kungsgården **Haga** och deß län, **Trögden**, **Upsala** stad och län, **Almarestäk** och län, **Stockholms** slott och län, **Östhammar** och **Telje** med tillhörande län äfwensom alla bergwerk, såwäl redan upptagna som de, hwilka framdeles upptagas kunde.

Emellertid är det wißt, att efter Filippas död timade saker, som påskyndade konung Eriks fall. Dessa tilldragelser tillhöra Swerige och äro för wårt lands utweckling af wida större betydelse än hela det långwariga kriget med de holsteinska grefwarne.

Befrielsekriget.

Mißnöjet hos herrarne och presterna med konung Erik.

609. Hos alla samhällsklasser rådde wid denna tid i mer eller mindre grad mißnöje med konung Erik. Frälsemannen hade känt krigets tunga tillräckligt, och dertill funnit, huru litet konungen rättade sig efter lag och förordning, då han hwarken fick ersättning för de förluster han led i hästar och wapen, ej heller utlöstes, om han råkade i fångenskap. Enligt Magnus Erikssons landslag egde dock frälseman rätt att fordra sådant. Deßutom låg en orsak till mißnöje i den omständigheten, att konungen lemnade slott och län åt utländingar, mindre dock åt Danskar än åt Tyskar. Detta gick så långt, att till slut intet enda swenskt slott af någon betydenhet, med undantag af Wiborg, innehades af swensk man.

Orsaken härtill får man dock ej söka deruti, att han wille gynna Danmark framför Swerige: den war en helt annan. Han arbetade nämligen för att få sitt sysskonbarn, hertig **Bogislaw** af Pomern, erkänd som sin efterträdare, och ju mer han fann omöjligheten af denna sin älsklingstanke, desto enwisare blef han. Ju större motstånd han rönte, desto kraftigare sökte han hinna sitt mål, och som ett medel derför begagnade han Tyskar i slottslofwen, hwilka efter hans död skulle hålla slotten hertig Bogislaw tillhanda.

610. Äfwen presterna hade giltiga skäl till mißnöje genom konungens egenmäktiga inblandning i bisskopswalen. Wi påminna oß Johannes Gerkesson. Efter hans affättande blef med konungens begifwande en Wadstenamunk, broder **Johannes Haquini**, erkebisskop. Det war denne, som inwigde klostret i konung Eriks närwaro efter drottningens död. Sjelf dog denne erkebisskop Johan 1432, och nu walde domkapitlet konungen ohördan domprosten **Olaus Laurentii** i Upsala till erkebisskop. Konungen brydde sig dock ej derom, utan skickade bisskop **Arnold**, enligt andra **Arendt Clementsen** till Upsala med befallning till domkapitlet att taga honom till erkebisskop. Arendt måste dock med wåld sätta sig i besittning af erkebisskopshuset och Arnö. I intet afseende war han passande till erkebisskop. Rimkrönikans beskrifning om honom wäcker ens affky.

Argare bofwer war då ej prest,
som hans lefwerne bewiste mest;
frörlefnad han öfde,
dobbel och dryck han ock pröfde,
många fetalia [1]) höll han till sjö
— — — — — — — — — — — — —
hwad gods de förwärfde dermed,
lika halft behöll han det.
Alltid swor han wid wårs Herra blod och död,
det wulde den stympare war ej god.
— — — — — — — — — — — — — —

[1]) Sjöröfware.

Så månde han till Upsala fara.
Då han kom för kirkiona dörr,
Sancte Eriks wrede mötte honom der,
sina helsot han straxt fick
och sjuker hem dädan gick.
— — — — — — — — — — — — —
I Arnö tålde han den nöd,
der blef den orätte biskop död.

Under tiden wistades Olaus Laurentii utomlands, der han klagade för påfwen och fick rätt, men wågade sig likwäl ej hem, utan efter Arendts död skref konungen åter till Upsala, att nu skulle Norrmannen **Thorlak** blifwa erkebiskop. Detta war i Maj 1434.

Konung Erik war äfwen högeligen förtörnad på Olaus Laurentii, emedan denne derute hos påfwen sagt, att konungen icke wore arfkonung utan genom wal blifwit konung i Swerige. Man fästade nämligen denna tid ett högre begrepp wid det ärftliga konungadömet och ansåg en arfkonung hafwa högre rätt än en wald konung. Konungen tog uti mycket hett och lät erkebiskopen i Lund samt en biskop från Danmark och en från Norge tillsammans med biskoparna **Sigge** i Skara, **Nils** i Wexiö och **Thomas** i Strengnäs uppsätta ett bref till påfwen med intyg, att han (Erik) såsom född af dessa tre rikens kungliga slägt war genom födsel och arfsrätt enhälligt wald till de tre rikenas konung. Så fort de swenske biskoparne kommo hem, uppsatte de en skrift, hwari de påstodo sig af konungen hafwa twingats att skrifwa det ofwannämnda brefwet. Denna protest uppsattes den 4 Aug. 1433. Det war äfwen då, som man tog den med wittnen bestyrkta afskriften af den skrift, som war inhuggen på stenen å Mora-äng.

Allt detta tillsammanlagdt war egnadt att underhålla mißnöjet hos de andlige mot konungen. Men hwarken de werldslige eller andlige herrarnes mißnöje war af någon werklig fara för Erik. Den gömde sig på ett helt annat ställe och då, såsom alltid, der man minst anade det. Det war böndernas mißnöje, som störtade Erik af Pomern.

Mißnöjet hos bönderna.

611. Man kan rätt och slätt säga, att det war träldom, som hotade de swenska bönderna, och man finner med det samma lätt, huru den främmande konungens wälde just derigenom omöjliggjordes. Men den träldom, som hotade, kom icke med ens, det war ej en kunglig förordning som påbjöd den, utan den smög sig fram steg för steg. Den sammanhänger på det närmaste med beskattningen, och deß första frö såddes i samma stund som skattefrihet uppkom.

Wi hafwa sett, huru frälset uppkom, och huru ledningen af rikets allmänna angelägenheter öfwergått från folket i sin helhet, allmogen, till de privilegierade stånden, herrarne, medlemmarne af frälset, så wäl det andliga som det werldsliga, äfwensom huru dessa snart började behandla den ofrälste, som om hwarken gudomlig eller mensklig lag funnits. Till slut började man äfwen fordra **dagswerksskyldighet** af den skattande. **Dagswerkena** äro ocksä ett af de utmärkande dragen för medeltiden och höra till skattebonden, ty så länge hwarje bonde war "man för sig" war det trälarne som gjorde dagswerken.

Kyrkan fordrade först personligt arbetsbiträde af den frie mannen för sina byggnader äfwensom för sådana, hwilka hon tog under sitt hägn, såsom bro- och wägbyggnader.

Sedan uppträdde konungen med samma anspråk för sina byggnader, och äfwen för sina gårdars bruk och skötsel. I Magnus Erikssons landslag är dagswerksskyldigheten upptagen bland den hjelp, som konungen egde rätt att fordra af allmogen. Men denna hjelp liksom gärderna skulle bestämmas af allmogen sjelf. Snart blef den dock så wanlig, att någon serskild bewillning ej mera behöfdes, utan dagswerket, liksom skatterna i allmänhet, öfwergick ifrån att wara friwillig hjelp till skyldighet. Så blef ett wißt antal dagswerken årligen genom lag bestämdt. I början af detta

århundrade (år 1403) bestämdes dessa dagswerken till 8. När nu ett slott eller en kungsgård gafs i förläning, följde böndernas skyldigheter till detsamma med, och wi känna tillräckligt, huru godtyckligt sådana länsinnehafware kunde gå tillwäga. De upprepade förbuden äro bästa bewiset derpå. Så pålade länsinnehafware och fogdar bönderna att mottaga sina hästar till utfodring. Det förbjöds på det strängaste af Magnus Ladulås, och wid förlust af lif och gods af drottning Margareta. Men äfwen detta osfick öfwergick så småningom till bestående lag. Både dagswerksskyldigheten och fodringen äro ännu befintliga **jordeboksräntor.**

612. Landbondens ställning war dock ännu swårare än skattebondens. Den, som egde flera gårdar, öfwerlät wissa att brukas af landbönder, fria män, hwilka till jordegaren erlade en wiß afgift, som kallades **städja**, och en årlig jordränta, som kallades **afrad.** Landbonden skötte för öfrigt gården som sin egen med egna dragare och egen redskap, och såwäl jordegaren som han hade ömsesidig uppsägningsrätt för wissa inträffade fall. Sådant war af gammalt förhållandet enligt landskapslagarne [1]).

Helt annat blef dock förhållandet, när med utländska konungar utländskt skick eller rättare osfick inkom i landet. De författningar, som härom utfärdades af rikfens råd såsom gällande för hela riket, sätta oß bäst i tillfälle att bedöma landbondens ställning under unionstiden. Utom städja och afrad skulle han utgöra 12 dagswerken, hälften med dragare. Han skulle årligen för husbondens (jordegarens) räkning göra en resa utom lagsagan, hwarthelst husbonden tillsade; årligen skulle husbonden hafwa en tunna öl jemte mat och hästfoder för hwart markland; en gång om året kosthålla husbondens fogde, när denne reste i husbondens ärender; han war förpligtad att underhålla och årligen till

---

[1]) Östgötalagen gör dock ett undantag, i det densamma pålägger landbonde twenne dagswerken årligen, ett om wåren och ett om hösten.

ett wißt wärde förbättra husen, sätta ett wißt famnmått gärdesgård och gifwa husbonden hälften af humlegårdens och trädgårdens årliga affastning. I Wexiö-stadgan af år 1414 stadgades widare, att den landbonde, som före lego-stämmans (arendetidens) utgång öfwergaf gården, kunde **med wåld** återtagas, och satte han sig derwid till motwärn, blef skadan, som tillfogades honom eller hans hjelpare, ogild; endast om han dödades, skulle derför bötas 20 mark.

Ursprungligen war legotiden 6, högst 8 år; men nu under unionstiden wille man utsträcka denna tid i oändlighet och så godt som fastbinda landbonden wid jordtorfwan. Han qwarhölls mot sin wilja efter legotidens slut wid godset och hans barn fingo icke skiljas från hemmet.

613. Det är naturligt att efter frälsets uppkomst och när de förmögnare bönderna ingått deruti, man egentligen skall finna landbönderna på frälsegårdarne. Också stadgades det, att ingen skattebonde fick lägga under sig mera gods än som han war fullsuten på eller sjelf kunde bruka, och om han till landbonde utlegde någon jord tillföll största delen af afraden kronan. Detta kan nu wisserligen förklaras deraf att, då hwarje bonde, han måtte ega aldrig så mycket, ej erlade mer än full gärd, kronans inkomster förminskades, ju flera gårdar en bonde egde; men det nedtryckte i alla fall bonden och hindrade hans fria utweckling. Skattebondens skatt och landbondens afrad förblandades slutligen med hwarandra, så att äfwen den förra ansågs som en afrad eller jordränta och i följd deraf började man att betrakta kronan såsom den egentlige jordegaren.

614. Sätt nu på ett konungens slott en utländsk man med utländska begrepp om herrerättigheter och bondeskyldigheter, och lägg dertill, huru föga talan lagen hade bland de mäktige riddarne, då, enligt det gamla ordspråket, "lagen låg i spjutstångs ända", — och wi kunna lätt förstå, hwilket olidligt förtryck bonden måste draga. Den utländske riddaren eller fogden war ingalunda nogräknad med de 8 dagswerkena,

bonden fick göra så många, riddaren fann för godt; likaså fick han mottaga hästar till fodring både många och länge, allt efter godtycke. War då bonden en fri man, såsom lagen wille? — Frågan gjordes helt wißt på denna tid af hwarje bonde, ty han hade ingalunda glömt lagen, fast han i det längsta tålde lagöfwerträdelserna.

Men ännu mer olidligt blef förtrycket genom beskattningssättet i öfrigt.

Henrik Königsmarks skatteförslag.

615. Skatterna brukade wanligen utgå i waror, hwilka wärderades enligt det allmänt gängse priset. Härutinnan sökte man nu åstadkomma en förändring, i det man wille förwandla waruskatten i penningeskatt. Härmed började redan under Margareta, och sannolikt genom öfwerenskommelser med landskapsmenigheterna hade man kommit derhän, att från en stor del af Finland, från Westmanland, Nerike och Westergötland bestämdes werkligen den hufwudsakliga skatten i penningar.

I dessa förhandlingar finner man namnet **Henrik** eller **Henning Kögnigsmark** eller **Könsmark**, såsom han i rimkrönikan kallas. Han skall äfwen hafwa uppkommit med ett nytt beskattningsförslag eller "penningestadga".

Konungen en penningestadga stiktade,
Herr Henrik Könsmark det diktade.

För att kronans räntor ej måtte förminskas, faststäldes en wiß skatt för hwarje härad, socken och stad. Härwid gjordes intet afseende på, om hemmanen lågo i ödesmål, utan skatten för socknen eller häradet skulle utgå lika fullt. Då genom kriget, farsoter och hårda beskattningar många hemman werkligen lågo öde, hände det, som Ericus Olai säger, att den lefwande fick betala för den döde, den som något hade för den som intet hade. Uti denna stadga

kan wisserligen ligga en god afsigt, den nämligen att jemnare och rättwisare fördela skatterna. Ty häradet kunde sjelft på hemmansegarne lättare och bättre utskifta den bestämda penningesumman, som skulle utgöras, så att den som egde mera finge skatta mera, än den som egde mindre. Men det war genom sjelfwa sin nyhet egnadt att wäcka mißnöje och det upphäfdes snart. Man måste medgifwa warors erläggande i stället för pengar. Men som ingen taxa war faststäld, lemnades härigenom ett fritt spelrum åt fogdarnes godtycke. Warornas wärdering berodde nämligen på dem såsom uppbördsmän, och de woro ej sena att se sig till godo. De satte wärdet så lågt som möjligt, måhända blott till hälften af hwad de werkligen gälde i städerna. Fogdarne woro sålunda ej blott herrar öfwer böndernas arbetstid utan äfwen öfwer deras egendom. Med kännedom härom förstår man rimkrönikans klagan:

då wordo mång gods ödelagd.
Riket plågades med stora döde,
dermed lades godsen öde;
de fattige bönder, som öfwerlefwa,
jemnstor stadga (skatt) skulle de gifwa.
Der förra hundrade bönder bodde,
der funnos då näppeliga tjugu gode,
jemnstor skatt wille konungen hafwa,
som det war lagdt å förste daga.

Widare yttrar hon om fogdarnas godtycklighet wid prisbestämmandet:

Bonde skulle ju öka till
å medan fogden hafwa will.
Det gjorde de bönder mera oro,
de måtte dem från både oxa och ko,
kläder, kittla och gryta,
kiten rätt månde de njuta;
de måtte för ena mark, hwad som wärdt war tre,
det gjorde de fattige bönder we.

Fogdarne grepo bönderna — heter det widare — hwar helst de kunde, i deras gårdar, å kyrko- eller tingswäg och

skattade dem jämmerligen. Rimkrönikan slutar sin skildring med följade rader:

Mycket wärre foro de försann,
än man nu skriswa kan.

De utländske fogdarne.

616. Wi öfwergå från de allmänna förhållandena till de mer enskilda och till de sägner, som från dessa tider finnas. En sådan fäster sig wid

Plågan i Gullspångselfwen.

Gullspångselfwen flyter från Skagern ut i Wenern och utgör gränsskilnaden mellan Westergötland och Nerike. Utanför deß utlopp i Wenern höja sig öfwer wattenytan twå stora stenar, och dessa hafwa fått det underliga namnet: **plågan**. De kallas också **fängelse-** eller **hungerstenarne**. Icke långt ifrån dessa stenar ligger i elfmynningen en liten ö, som nu kallas **Aneholmen**. På densamma kan man ännu se swaga märken af ett gammalt slott, ehuru allt är öfwerwäxt af gräs.

Fordom på Eriks af Pomern tid låg här **Agneholms slott**, wid hwars namn äfwenledes minnena om fogdegrymhet knyta sig. På slottet bodde nämligen konungens fogde **Otto Thorbjörnsson Stuth**, och han skall hafwa begagnat de nämnda stenarne att pina de bönder, hwilka ej welat betala skatten eller hotat att klaga för konungen. Bönderna fördes nakna och bundna ut på stenarne, der de fingo försmäkta i hunger och köld, tills döden befriade dem eller de på annat sätt kunde blidka fogdens stränghet.

Styresholm och Faxehus

äro namnen på twenne fogdenästen i norra Swerige, i nuwarande Helsingland och Ångermanland. Nordwest om den

för några år sedan nedrifna **Styrnäs** kyrka wid Ångermanelfwen på det s. k. **Asskottsberget** finnas lemningar af wallar och grafwar, hwilka en gång skola hafwa warit slottet **Styresholm.** Man skall hafwa funnit ända till 4 1/2 alnars tjocka murar efter detta fäste. På andra sidan elfwen midt emot Styrnäs finnes äfwen spår efter en forntida byggnad, som ännu i dag kallas "Borgen". Enligt sägnen skall en rask qwinna hafwa antändt badstugan, der fienden som bäst höll på att bada sig, hwarpå Swenskarne skola hafwa skyndat öfwer från andra stranden och nedgjort dem. Härom sjöngs fordom en wisa, hwari följande rader förekommo:

Der grofwo de groparna djupa och wid
och lade så många jutar uti;
wäl oß, ty för dem wändes dansen.

Pilar och andra skjutwapen jemte en mängd ben hafwa blifwit funna i trakten. Dock är det owißt, om denna sägen rör frihetskriget mot Erik af Pomern.

Helt nära den nuwarande staden Söderhamn finnas ocksä lemningar efter ett slott. Det är det fordna **Faxehus** eller **Faxeholm.** Om fogden på detta slott sjöngs fordom en wisa, hwari omtalades, huru han spände fyra bönder för årder, sex för harf och åtta för plog.

Det bor så mången man i Helsingland
Uti så storan wånda;
Fyra för ål och sex för harf
Och åtta för plogen stånda.
Faxehus ligger i swartom brandom.

617. Jösse Eriksson.

Wida mer känd än andra konung Eriks fogdar är **Jösse Eriksson,** som war höfwidsman på Westerås slott och fogde öfwer Dalarne. Äfwen här utmättes böndernas egendom till sista skärfwen, och när de intet mer egde, pinades de sjelfwe till döds. Jösse Eriksson spände bönderna sjelfwa för plogen, när han utmätt deras dragare,

och lät deras hustrur, äfwen om de woro hafwande, draga hölassen.

Dem gjordes dermed så stor nöd,
de födde strax barn, som woro död.

Om de arma bönderna klagade, lät fogden fastbinda dem wid pålar och fem män upphängde han i rök.

Mycken mer orätt han dem gjorde,
hwar der grannelika efter sporde.

Man kan wäl förstå, huru slik framfart skulle uppreta allmogen, synnerligast männen här uppe i Dalarne, hwilka mindre än rikets öfriga allmoge warit utsatte för herresjelfswåld.

Dalkarlarne resa sig.

618. Det är i sjelfwa werket en ny bekantskap bland wåra landskaps allmoge, som wi nu komma att göra. Wi hafwa förut endast undantagswis i wåra berättelser kommit att widröra detta bergland. Mälarängden, den gamla kärnan i Sweawälde, och Götaländerna på ömse sidor om Wettern och gränsländerna till Danmark och Norge från Blekinge till och med Bohuslän, se der, hwarest wi hittills företrädeswis hållit oß. Under den långa striden mellan de båda nationaliteterna, Upswearne och Göterna, under folkungarnes strider, hwilka utkämpades i mellersta och södra Swerige, nämnas ej Dalkarlarne. Nu framträda de med ens ur sina skogar, just nu, när det låg likssom en windstilla öfwer hela wårt land och Sweriges framtid stod på spel, — just nu framträda desse Dalkarlar i historiens dagsljus. En ny dag bröt ocksà in med dem; deß morgon grydde wid klangen af pilskotten från deras stålbågar.

Dalkarlens land är fattigt och armt, men lyckan blommar ej alltid bland gyllene skördar. Äfwen i enslig skog, der man ännu likssom hör den tyste Asens andedrägt, på

bergets topp och i djupa dalen, der elfwen mäktig och okufwad brusar, — äfwen der trifwes lyckan, äfwen der kan glädjen slå upp sitt öga mot himlen. Hwarhelst ett förnöjsamt sinne blickar ut öfwer werlden, der gro glädjens blomster, men ej i jordens mull. Derför är Dalkarlen lycklig i skogar, på fjell och i dalom. Blott en rikedom kan han icke undwara — det är friheten. Frosten kan förtära hans knappa skörd, ulfwen eller björnen kan rifwa hans enda ko eller get, han nöjer sig med bark och watten och är glad ändå, fast kinden kan wara något blekare än wanligt; men tag bort lag och rätt, låt wåld och godtycke — en nattfrost det också — råda, och löjet leker ej mer på hans läppar och kinden bleknar till döds, — bleknar, men i strid på lif och död med förtryckarn.

Hans sinne är fogligt, strängt och allwarligt och han kan lida outsägligt utan att knota, ja gå i döden för den han håller kär, men olag och ofred tål han icke. Sjelf är han trogen sitt löfte, derför tål han ej löftesbrytaren, och nu såg det ut, som om konungen sjelf warit löftesbrytaren. Att lag styrka och frid hålla, det war konungens första och skönaste pligt. Men lagen bröts och friden hölls icke af konungens egna män. Det återstod att utröna, om rätt stod att winna hos lagens högste wårdare, konungen sjelf.

Och männen af Dala klagade sin nöd inför konungen, men det war förgäfwes, lagen styrktes ej mera än förr och den brutna friden försonades icke.

Då gingo Dalkarlarne till råds med hwarandra och beslöto att wända sig till **Engelbrekt Engelbrektsson**, en man som de kände för att wara redbar samt klok och förståndig.

619. Engelbrekt bodde wid Kopparberget, det är det enda man wet om denne märkwärdige mans bostad, när han likson Dalalmogen med ens dyker upp i wår historia i farans stund. Det war en liten man, men ett hurtigt och frimodigt sinne framblickade ur hans ögon, och, när man hörde honom tala, glömde man helt och hållet mannens yttre för orden, som han sade. Dertill war Engelbrekt

wäl öfwad i wapen och hade wistats wid mäktiga herrars hof, så att han wißte äfwen att umgås med herremän. Han war nu i sin bästa ålder.

Engelbrekt war frälseman och förde i sitt sköldemärke en triangel med en half lilja wid hwar sida. Han synes hafwa haft någon offentlig befattning. Man har ett bref från honom till dem som bygga och bo på Tjellmo och Crisberga skogar i Östergötland om biskop Knuts rättighet till skatt m. m. Det är utfärdadt från Jungfruhamn i Stockholmsskären år 1431. Nu bodde han wid Kopparberget i Dalarne, och folkets nöd och de kungliga fogdarnes brottsliga framfart gick honom djupt till sinnes. Men — står det i Engelbrektswisan, som diktades af biskop Thomas i Strengnäs —

Gud, som wäger med jemnan wigt,
han gaf det till syndaplikt;
dock gjorde han nåd omsider.

Han wäckte upp Engelbrekt, den litsla man,
han till det ärendet litet kan,
Gud gaf honom kraft och snille.

— — — — — — — — — — — — — —

620. När nu Dalkarlarne kommo till Engelbrekt, rådde han dem att ännu en gång klaga sin sak hos konungen och söka i godo winna rättwisa. Han åtog sig sjelf att draga till konungen och utföra deras ärende, och dermed woro Dalkarlarne nöjde.

Engelbrekt drog åstad och en wacker dag infinner han sig hos konungen. Denne och hans omgifwande herrar fäste föga uppmärksamhet wid den lille, obetydlige mannen, när han först inträdde. Men hans lugna och wärdiga hållning, den öppna, manliga pannan, den allwarliga blicken, som oaflåtligt hwilade på konungen, — allt bidrog att draga uppmärksamheten till honom. När han så öppnade sin mun och med klar och klangfull stämma framförde folkets klagan, då förundrade man sig öfwer den lille mannen och hans djerfwa språk. "De fattige Dalamän", sade han

till konungen, "bedja eder för Guds skuld, att I skiljen dem från Jösse Eriksson. Förr gå de från arf och eget, förr lida de döden, än de längre wilja tåla sådan nöd, som nu." Konungen yttrade några ord af twifwel öfwer de framförda klagomålen, men då sade Engelbrekt: "herre, allmogens klagan är sann, deruppå will jag wåga min hals. Sätten mig i torn och jern, och låten Jösse Eriksson komma hit och ställen oß inför rätta; är min klagan sann, så må fogden hänga; befinnes det att jag hafwer orätt, då må detsamma öfwergå mig." — "Du för ett djerft språk" — sade den förwånade konungen — "rikssens råd skall undersöka eder sak, låter eder dermed nöja!"

Med en skrifwelse från konungen till swenska rådet begaf sig Engelbrekt hem. Enligt konungens wilja redo rikssens råd upp i Dalarne för att undersöka förhållandet. De funno folkets klagomål sanna och uppsatte enligt konungens befallning en skrifwelse derom, hwarmed Engelbrekt åter begaf sig ned till konungen. Men Jösse Eriksson och hans wänner hade icke heller warit owerksamma, och de hade bibringat konungen helt andra åsigter, nämligen att allt war en följd af böndernas trots och deras hat och owilja mot konungens fogde. När derför Engelbrekt nu för andra gången wisade sig för konungen och med samma lugn, men också lika frimodigt och i ett ännu bestämdare språk fordrade Jösse Erikssons aflägsnande, bad konungen honom "gå bort och aldrig mer komma för hans ögon." En skugga af harm öfwerfor härwid Engelbrekts öppna anletsdrag. Han gick med tunga steg från konungen, men sade derunder: "än en gång lär jag wäl komma igen!"

När han kom hem till Dalarne igen och Dalkarlarne fingo höra utgången af hans beskickning, blefwo de till en början högeligen bedröfwade. Men snart upptändes de af harm och wrede. De beslöto att gå man ur huse för att skaffa sig lag och rätt, och de walde Engelbrekt Engelbrektsson till anförare.

Befrielsekriget börjar.

621. Wi hafwa sett, huru Dalkarlarne steg för steg twingades att taga till wapen, och det är wäl att märka, att de wäpnade sig icke emot lagen utan för densamma. Det är derför, som deras uppresning icke kan kallas ett uppror. Men lika warsamt som de gingo tillwäga för att winna rätt, innan de beslöto sig till att med wapen i hand förskaffa sig den, likaså twungos de, såsom wi få se, att ifrån sitt eget landskap kasta blicken ut öfwer riket och draga i härnad mot allt hwad utländskt hette.

Nu tågade Dalahären söderut mot Westerås, der den hatade fogden satt på slottet. Men ryktet om Dalkarlarnes uppresning gick före dem och, innan de hunno fram, mötte dem på wägen några af rikens råd. Desse talade wänligt med bönderna och sade att de wille medwerka till afhjelpande af deras nöd. Härigenom förmåddes Dalkarlarne att återwända, sedan de swurit en dyr ed att aldrig mer betala skatten till Jösse Eriksson. Rådsherrarne återwände också hem, glade i sitt sinne, emedan de trodde, att det wärsta nu war öfwerståndet och att allt skulle afstanna, när bönderna rätt hunnit lugna sig. Men ingen anstalt gjordes att aflägsna Jösse Eriksson, och herrarne fingo snart erfara, att de bedragit sig. Detta timade om hösten 1433.

Jösse Eriksson wågade sig ej sjelf upp i Dalarne, men ditsände sina tjenare att utkräfwa skatten. Då grepo Dalkarlarne åter till wapen, gingo öfwer Dalelfwen och drogo ned mot Westerås, hwars slott de wille nedbryta i grund. Det war wid midfastan 1434. Nu kommo åter rådsherrarne till bondelägret och talade med de uppretade. Men desse nöjde sig ej nu med blotta försäkringar. Rådet beslöt derför att på eget bewåg afsätta Jösse Eriksson. De satte i stället för honom en **grefwe Hans** till höfwidsman på slottet.

Grefwe **Hans af Ewersten och Novgarten** i Pomern war den förnämste af konung Eriks tyske gunstlingar. Han hade Gripsholms slott i pant för någon försträckning till kronan samt deßutom Oppenstens slott med Kind och Mo häråder i Westergötland. Man finner honom äfwen hafwa haft första platsen bland rikets råd i Swerige. Han hade troligen ett bättre rykte om sig, ty bönderna förklarade sig nöjde med detta byte. De återwände derför ännu en gång hem, förhoppandes att snart få höra, det Jösse Eriksson undergått tillbörligt straff. Grefwe Hans satte emellertid **Melchior Giordsson** till sin underfogde i Dalarne och allt syntes åter blifwa lugnt.

622. Men i stället för det wäntade straffet, som skulle öfwergå Jösse Eriksson, spridde sig ett rykte bland Dalkarlarne, att denne begifwit sig till konungen och så uppretat honom, att han nu ämnade skicka öfwer dem en fogde ännu grymmare än Jösse Eriksson. I en upprörd tid, då ett helt folk finner sig swiket i sina heligaste rättigheter, går man ofta längre, och widtager kraftigare åtgärder, än man skulle göra, om man kunde i lugn öfwerlägga. Med den kännedom Dalkarlarne deßutom hade om konungen, är det icke underligt, att de trodde honom wara i stånd till det wärsta. Den som ej håller lag och swuren ed, han ställer sig sjelf utom lagen, och så gjorde konung Erik.

Dalkarlarne grepo åter till wapen, det war för tredje gången. Men nu beslöto de att icke stanna wid sin egen landsändas nöd. Rikets öfriga landskaper suckade också under utländska fogdar. Alla dessa skulle fördrifwas, förr kunde man ej hoppas på lugn i riket, och förr än detta skett wille de icke nedlägga sina wapen.

Wid midsommarstiden år 1434 stod derför Dalhären åter färdig att draga hemifrån.

Borganäs. Köping. Westerås. Upsala.

623. När man färdas söderut från Hedemora, far man på en lång bro öfwer Dalelfwen och strax på östra sidan ligger **Gråde** gästgifwaregård. Elfwen flyter här ut ur sjön **Hofran** och strax wid elfmynningen, norr ut från Gråde, ligger en liten holme med lemningar efter ett forntida slott. Man ser ännu qwarlefwor af murar och i lugnt wäder ser man tecken efter stensättningar i elfwen, der windbryggan warit, som förenat holmen med fasta landet. Här låg fordom **Borganäs** slott.

Sjelfwa midsommardagen d. 24 Juni 1434 kom dalahären tågande framför Borganäs. Jösse Eriksson hade här en underfogde, som hette **Johan Vale.** Denne hade icke wågat inwänta de uppretade bönderna utan rymt undan. Engelbrekt bemäktigade sig derför med lätthet borgen och lät i grund nedrifwa den.

De wunno det slott och brändet i grund
och drogo så dädan i samma stund.

Från Borganäs tågade befrielsehären söderut och in i Westmanland.

624. Johan Vale hade flytt till **Köpingshus.** Detta slott låg strax inwid Köpingsån på norra stranden, der man ännu ser ruinerna af detsamma. Det dröjde ej länge förr än Dalkarlarnes spjutspetsar började blänka framför äfwen detta fäste. Men så fort Johan Vale — man tror att det war en Italienare — sporde härom, lät han sadla sina hästar "och rände fast till Stekeborg", säger Rimkrönikan. Hit kom han "med mycken qwida och mycken sorg," men aktade befästa slottet så, att Engelbrekt aldrig skulle det få. Det gick med Köpingshus alldeles som med Borganäs. Engelbrekt fick det i sin hand och brände det neder i grund. I skolgården skola hafwa funnits twenne jernpor=

tar som warit från gamla slottet, och der förwarades äfwen länge en jernplåt, hwarpå stod skrifwet: "Köpingshuus brändt anno MCCCCXXXIV."

Derpå sammankallade Engelbrekt Westmanländingarne och sporde dem till, "om de wille blifwa enige med honom och hjelpa till att fördrifwa de utländska fogdarne." Alla gingo honom tillhanda och derpå skickade han bref och bud till frälsemännen i trakten att wara honom till mötes wid Westerås.

Dit bröt nu hären upp.

625. Straxt utanför Westerås möttes Engelbrekt af Melchior Giordsson. Engelbrekt sade genast till honom, att han skulle öfwerlemna Westerås. Melchior swarade: "waren mig ej så hård, i morgon will jag öfwerantwarda eder slottet!"

Samma dag om aftonen kom riddaren **Nils Gustafsson (Puke)** till Engelbrekt. Efter honom infunno sig äfwen en mängd andra frälsemän. Engelbrekt tilltalade dem med kraft och wärma. "I frågen, hwad wi wilja" — sade han — "wi wilja njuta rikses lag och rätt eller ock sätta lifwet till. Och I skolen alla följa mig i rikses tjenst. Den som är emot mig och Sweriges rike, hans gods skall jag gifwa till sköflings. Rikets fiender skola bräpas, hwar de finnas, rymma de ej af riket bort!" — De församlade herrarne lofwade följa Engelbrekt och göra allt till fosterjordens förswar.

När följande dagen randades, infann sig Melchior Giordsson och öfwerlemnade Westerås slott. Det war ett wäl befäſtadt slott. Engelbrekt keste (utwalde) det för det bästa — säger rimkrönikan. Han öfwerlemnade det åt den redlige Nils Gustafsson. Han

— skulle det annamma
och dermed rikses bästa ramma.

626. Från Westerås tågade Engelbrekt med hären fram emot Upsala. Hit hade han stämt Uplands allmoge sig till mötes. En stor mängd bönder hade ocksä infunnit

sig och åsyna wittnen berättade, att det war som den största här. Men den lille mannens stämma hördes öfwer hela hären. "Käre wänner" — sade han — "jag hafwer wäl försport, huru edra fogdar hafwa farit fram och huru de hafwa gjort eder orätt. Så har också skett de fattiga bönder i Dala, och det är hela rikets klagan. Men derför äre wi komna hit. Af eder wilja wi hafwa tröst, huru riket skall lösas ur sin träldom. Wiljen I stadigt med oß blifwa, då rädas wi ej, att ju de omilda fogdarne skola blifwa ur landet drifna!" Ett stormande bifall mötte Engelbrekt och alla wille följa honom. "Gud löne eder" — sade de — "att I wiljen hjelpa oß, wi wilja stadigt hålla med eder, så länge Gud unnar oß lif och kraft. Det är nog sant, som I säger, att fogdarne gjort oß mycken orätt, och att ingen rättelse skett, huru ofta wi än klagat hos kungen."

Då måtte man höra jämmers kära (klagan),
som alla mena hade dera,
De woro der samlade af alla landa [1]),
hwar kände der sin skada och wanda.

Med dem af rikets herrar, som woro här närwarande, fattade då Engelbrekt det beslut, att tredjedelen af skatten skulle eftergifwas.

Från Upsala skref Engelbrekt till kringboende frälsemän och äfwen till **Erik Puke**, som då befann sig i Norrland.

Erik Puke.

627. **Erik Puke** war son af den Nils Gustafsson, som af Engelbrekt erhöll Westerås slott. När han emottagit Engelbrekts bref och uppmaning att nu wisa sig som en ärlig swensk man och befria nordländerna från den nöd, hwaraf de liksom det öfriga riket ledo, grep han med glädje werket an. Det war en rask och hurtig man, frimodig och

[1]) Folkländerna.

ärlig, men han war ej så lugn som Engelbrekt; och hans heta blod förledde honom till mången oförsigtighet. Han war af en högrest gestalt, mörklagd och hans blick war skarp. Folkets nöd hade äfwen gått honom till sinnes och det war hans lust att få "klämma de danska fogdarne."

Han samlade genast en skara Helsingar och Norrbottningar och gaf dem till anförare en rask och oförfärad man **Olof Djekn.**

Denne ryckte modigt in i Helsingland och framför Farehus. Besättningen gjorde motstånd, men Olof Djekn hade lycka med sig. Han fördref och nedhögg Danskarne och uppbrände samt förstörde i grund det hatade fogdenästet. En gammal folkwisa, som kallades **Delsbowisan,** men som numera är till det mesta glömd, bewarar minnet af dessa tilldragelser. Wi hafwa ur den anfört en strof om fogdens omensklighet. Om förstörandet af fogdeborgen heter det:

Det hände sig allt Mariemessedag
  Och rätt om middagstid,
De skuto eld på Farehus
  Att lågen stod änd' i sky.
Farehus ligger i swartom brandom.

De gingo sig ifrån Delsbo
  Och intill Delsbo rå.
De höggo fläsket af knokarna,
  Så långt de kunde nå.
Farehus ligger i swartom brandom.

Tröster man i Regnsjö,
  Sammalund i Mo,
De togo deras båtar bort,
  De kunde inte undan ro.
Farehus ligger i swartom brandom.

Folkwisan synes utwisa, att Olof Djekn haft sitt styfwaste folk från norra och nordwestra Helsingland. **Delsbo**folket är ännu det wildaste i landskapet och **Jersö**-allmogen utgör kärnan af Helsinglands befolkning. De längre

söderut belägna socknarna, såsom **Arbrå, Regnsjö** och **Mo**, hwilka lågo närmast till slottet, woro naturligtwis mest utsatta för fogden och hans folk, men de togo dock tröst till sig, när allmogen från de norra socknarne kom, och förstörde slottsfolkets båtar, så att de ej kunde undankomma.

628. En annan skara, bestående af Finnar, utsände Erik Puke att taga **Kastelholms** slott på Åland. Anförare för den skaran blef **Johan Folkesson**, ocksä en oförskräckt och tapper man.

Kastelholm låg wid en af de inre wikarne på Åland, straxt söder om **Sunds** kyrka. Den utanför liggande fjärden heter **Lumparen**. Det war ett starkt fäste med torn, wallar och grafwar, ehuru numera allt är ruiner. På sydöstra sidan ser man lemningarne af ett torn och westra delen är inredd till kronomagasin, men för öfrigt är allt gräsbewuxet och kajor och skator skratta i de gamla slottsgemaken. Man wet ej, när slottet först bygdes, men nu war det ansett för ett ypperligt län, som de förnämsta i landet eftersträfwade. År 1419 hade konung Erik gifwit det åt sin mäktige gunstling **Bengt Pogwisch**, som war gift med **Ida till Gladsax** af slägten Königsmark. Riddar Bengt dog 1432 och begrofs i Wadstena, så att nu innehades slottet af hans son **Otto Pogwisch** och enka, fru Ida. Slottsfrun bibehöll konungens ynnest. Bättre — heter det — trodde icke konungen någon i Sweriges rike, än fru Ida. Hennes son, unge herr Otto, war en stortalig och skrytsam herre, som tyckte ingen wara sin jemlike. "För tre wiker jag icke" — plägade han säga.

Men så en dag kommo Finnarne tågande framför slottet, och deras pilar klufwo hwinande luften omkring den bålde herr Ottos öron, der han stod på muren. Då bleknade han och fick brådt att komma till tals med bondehärens höfwidsman. "För Guds skuld" — sade han till denne — "unna mig lifwet, jag will gerna gifwa eder slottet." Och Johan Folkesson tog slottet i besittning för Erik Pukes räkning.

629. Denne ryckte sjelf in i Westerbotten och ned emot Ångermanland. Här förstörde han Styrnäsholm och likaså slottet Krytzberg eller Kryß(Kors)borg. Man känner ej, hwar detta slott warit beläget, och förlägger det både till Öster- och Westerbotten. Af någon synnerlig betydenhet har det ej kunnat wara. Lemningar efter borgar från denna tid finnas på flera ställen i de norrländska landskapen. Söder om **Ljungan** mellan **Stöde**-sjön och sjön **Marmen** i Medelpad ligger ett berg, som af gammalt burit namnet **Skansberget.** Det har fått sitt namn af en forntida befästning, hwaraf ännu lemningar torde finnas qwar. En gammal anteckning anför som bewis på fästets styrka, "at en grof stenmur af 6 alnars höjd är efter gamla fästningen öfrig och kan knappt beskådas utan förundran öfwer den styrkio, som fordrats till deß sammanläggande." År 1684 om hösten ransakades af häradshöfding **Erik Teet** häruppe efter gamla minnesmärken på regeringens befallning. I den berättelse, som med anledning deraf insändes till Stockholm, och som nu förwaras i Kongl. Biblioteket, säges om detta minnesmärke: "Uti Stöde mellan Tuuna och Nännesjö på denna sidan hemgrafwen är ett berg, som kallas Skantzberget, derest rudera finnas efter gambal skantz." — Hemgrafwen är namnet på Ljungan mellan de båda nämnda sjöarna [1]). Om nu detta fäste eller något annat — wid **Attmar** finnas äfwenledes lemningar efter murar, så ock wid **Borgsjö,** hwars namn redan hänwisar på en gammal borg [2]) — warit det wid denna tid förekommande Kryßberg, eller om det legat mera norr ut, det kan numera swårligen afgöras.

---

[1]) Det förtjenar anmärkas, att här ännu 1771 fångades bäfwer.

[2]) Om Borgsjö skans skrifwes af en gammal forskare: "Om denna skansens ålder och öde kan man hwarken genom läsande, skrifwande eller genom efterfrågande hos landtfolket erhålla någon pålitlig efterrättelse. Man kunde snart tro, att han warit från hedna tid och äldre än sockenkyrkan, som af denna borg hafwer fått sitt namn, när hon först blef bygd." — Ännu 1721 synles här borggrafwen.

Det gick med lust att drifwa undan de främmande fogdarne. Och när Norrland war fritt, drog Erik Puke med sina skaror söder ut att förena sig med Engelbrekt, som ifrån Upsala ryckt mot Stockholm.

Hans Kröpelin.

630. Stockholms slott innehades då liksom de andra slotten af en utländing, **Hans Kröpelin**. Det war sannolikt en Preussare. Åtminstone egde han många förbindelser med personer i detta land. Han hade redan under drottning Margaretas tid inkommit i landet och af henne åtnjutit mycket förtroende. Kort efter drottningens död finna wi honom såsom fogde på Bohus nere i Wiken. 1421 war han höfwidsman på Stockholms slott och medlem af konungens råd.

Hans Kröpelin åtnjöt högaktning af både wänner och fiender och synes hafwa förtjent det. Twenne intyg, som witsorda den främmande riddarens goda egenskaper, hafwa wi i behåll och införa dem här. Det ena är från ett lagmansting i Sigtuna år 1424, der det heter, att allmogen hade alldeles intet käromål mot Kröpelin, hans fogdar, embetsmän, länsmän eller tjenare i någrahanda måtto. Det andra är utfärdadt af rikssens råd år 1435. Rådet berömmer honom "att han bewist sig i riket och med dem umgåtts som en rätt skälig tro dandeman med fattige och rike, så att ingen kunde lägga honom annat till, derför ock riddare och swenner, klerker och lekmän, köpstadsmän, bönder och bokarlar tacka honom allesamman för god samwaro." Detta rådets bref gillades och stadfästades följande året af ännu flera rådsherrar, hwilka förra året ej warit närwarande. — Äfwen rimkrönikans utlåtande om honom må här ej förbigås.

De bönder mände Hans tacka
mot rätt lät han dem ej beskatta.

Han gjorde dem nåd, hwar han må [1].
De andre fogdar gjorde ej så.
Ehwar han hörde några träta,
gerna skilde han dem åt med rätta:
det lönar honom Gud, som wäl förmå.

Man förwånas öfwer att finna en utländsk man erhålla sådana loford af sin samtid, och det owanliga, att en sådan man kunde finnas på samma tid, som en Jösse Eriksson eller andra kungliga fogdar på Faxehus eller Agneholm, gör hans förtjenster ännu mer framstående. Då förbittringen mot utländingarne war uppdrifwen till en sådan höjd som just nu, skulle ej ett loford kunnat ifrågakomma, om ej föremålet warit deraf förtjent. Derför är man ocksä berättigad att sätta tro till berömmet öfwer Hans Kröpelin. Det war en ärlig riddersman, som höll tro och lofwen och satte wärde på sin heder, som ömmade för folkets nöd, lindrade den, hwar han kunde, och sökte mana godt för sin herre hos folket samt för detta hos kungen.

Sådan war den man, som förde befälet i Stockholm, när Engelbrekt och hans bondehär kom antågande från Upsala.

631. Till en början hade man i Stockholm ansett Dalkarlarnes resning wara ett snart öfwergående buller och stadfästats i denna tro, då bönderna låtit tala wid sig genom rådsherrarne och tågat tillbaka hem. Men så kom med ens underrättelsen att de åter ryckt hemifrån, att de nedbrutit Borganäs och Köpingshus och att Westerås slott fallit i deras händer och att bondehären wäxte med hwart steg, som togs framåt. Och nu förstorade man alla rykten, ökade böndernas antal, tillade dem en grymhet och en framfart utan like, tills slutligen deras märken och spjutspetsar började framskymta från höjderna norr om Norrström. Och hwad som nu i synnerhet wäckte förwåning och häpnad war, att denna starka bondehär icke anfördes af rikets förnäme herrar. Så war det dock, när konung Magnus

[1] Kunde.

Eriksson satt innesluten i tornet och bönderna kommo att befria honom för tresjerdedels århundrade sedan. Så hade det ju också warit förut. Men hwad war denne Engelbrekt för en i jemförelse med desse mäktige herrar och deras jernklädda ryttareskaror!

Det war dock en werklighet. Engelbrekt Engelbrektsson stod med sina bönder framför Stockholms portar, och borgarne fingo snart se windbryggan fällas och stadsportarne öppnas för att låta hans sändebud komma öfwer strömmen och in i staden. Men det war slottsherren sjelf, som Engelbrekts sändebud sökte. Engelbrekt begärde, att slottsherren skulle möta honom till ett muntligt samtal, och Hans Kröpelin willfor Engelbrekts begäran och följde med ut till bondelägret, sedan man å ömse sidor kommit öfwerens om att ej derunder skada hwarandra hwarken med ord eller gerning.

"Will du gifwa mig Stockholms stad med slottet?" — sporde Engelbrekt, sedan han höfwiskt helsat slottshöfdingen. "Nej!" — swarade Hans Kröpelin — "min ära förbjuder mig det. Jag will hålla det min herre, konung Erik tillhanda!" Sedan de derpå länge samtalat med hwarandra, kommo de omsider öfwerens om, att ett stillestånd skulle wara dem emellan till Mårtensmessodag den 11 November.

632. Det kan wara eget att höra, huru man på denna tid uppfattade den stora tilldragelse, hwaraf en liten del utfördes här wid Stockholm. I Danzigs arkiv finnes ett originalbref på papper från en **Bernard Osenbrugge** till rådet i Danzig. Det är dateradt d. 1 Augusti 1434 och är tillika den första underrättelse om Engelbrekt och hans uppresning, som numera finnes i behåll. Sjelfwa brefwet innehåller en fullmakt att försälja Bernards fastighet i Danzig äfwensom försäkran om såwäl Bernards, som hans herres, Hans Kröpelins, tjenstwillighet mot staden och tyska orden. Detta war, när brefwet skrefs, för brefskrifwaren det wigtigaste, för oß deremot är hans tillägg nedanför namnteckningen det enda, som eger någon betydelse, emedan just det innehåller en kort underrättelse om Engel-

brekt. Det wisar emellertid, att det som inträffat till den grad gripit sinnena, att brefskrifwaren äfwen i en skrifwelse af alldeles enskild natur ej kunde underlåta att omnämna den. "Här är en man" — yttrar här Bernard Osenbrugge — "som heter Engelbrekt Engelbrektsson och som är född i Dalarne, der koppar och jern fås. Han har samlat omkring 40 eller 50,000 man och kunde wäl få flere, om han wille. Han har uppbränt många slott, städer och byar, och hans här, hwilken kallas Dalkarlarne, har kommit till Stockholm alldeles som kättarne till Danzig och slagit läger på ena sidan om staden, så att man warit beredd på ett anfall, hwilket dock Kröpelin förekommit genom att afsluta ett stilleständ med Engelbrekt till den 11 November. Dalkarlarnes mening är att få en egen konung i Swerige och fördrifwa Erik ur alla tre rikena. De wilja sjelfwe wara herrar och de hoppas bringa allt på den punkt, som det warit uti den här i landet mycket firade Erik den heliges tid, då inga skatter, utlagor eller tullar ännu funnos."

Men wi följa Engelbrekt.

Gripsholm. Örebro. Nyköping. Ringstadaholm.

633. I westra Södermanland har af ålder bott ett frisinnadt, tappert och stridbart folk, som bär namnet **Rekarlar**[1]) och skilja sig i klädedrägt och seder från de kringliggande häradernas befolkning. Deras land sträcker sig från Hjelmaren i sydwest till inemot Strengnäs. När nu Engelbrekts bud med uppmaning att gripa till wapen och deltaga i befrielsekriget kommo till Södermanland, woro Rekarlarne der de första att hörsamma dem. De gingo man ur huse alldeles på egen hand och drogo utefter kusten österut till **Gripsholm**, hwars omilde fogde de wille draga derut.

---

[1]) Måhända af rekar, rekkar, som betyder: kämpar, hjeltar.

Detta slott, som fordom kallades Åhl, hade kommit i Bo Jonsson Grips ego, och han lärer warit den, som först befästat detsamma, likssom det ock efter honom skall hafwa fått namnet Gripsholm. Det hade emellertid icke på denna tid det ståtliga utseende som i wåra dagar. Troligen utgjordes det af ett torn med rundmur och wallgraf samt derinnanför nödiga byggnader. Den nuwarande westra runddelen synes wara en lemning efter denna äldsta befästning.

Fogde på slottet, när Nekarlarne kommo, war **Hartwig Flög**. Så fort han fick weta om böndernas antågande och när han tillika fick höra talas om huru det tillgått på andra sidan Mälaren, räddes han i sitt sinne och tänkte på, huru han skulle kunna rädda sig och sina roffade egodelar. Han lät i tysthet nedföra dessa på sina skepp, och steg slutligen sjelf om bord. Men innan han lemnade slottet tände han eld på detsamma, så att när han seglade ut på fjärden kunde han wid lågorna från borgen se de anstormande bönderna.

Han war rädder som en hara,
full snart lät han till Stockholm fara.

Men bönderna woro nöjda med utgången, då de ej mer ansågo sig behöfwa frukta för Hartwig Flög.

634. Från Stockholm tågade Engelbrekt westerut till Nerike. Det gälde nu Örebro slott. Detta war ett af de starkaste i riket. Det war helt och hållet kringflutet såsom det ännu är. Höfding på slottet war då **Mattis Kättilberg**. Engelbrekt tågade modigt fram och lyckades sätta sig i besittning af förborgen, der han lägrade sig framför sjelfwa slottsporten. Det talar icke synnerligt för fogdens krigsduglighet, men han befann sig wäl likssom så många af de andra alldeles hufwudyr af Engelbrekts oerhörda framgångar. Rimkrönikan säger att Engelbrekt förorsakade honom mycken oro

och lagde sig i förborgen för den port,
han räddes Kättilberg icke stort.

Fogden skyndade emellertid att dagtinga med Engelbrekt. Han lofwade att i godo uppgifwa slottet efter sex weckor, om icke deßförinnan undsättning kommit från konungen. Engelbrekt antog fogdens anbud, för att ej offra tid och folk på en belägring, och bröt derefter upp samt drog twärt genom Södermanland till Nyköping.

På Nyköping förde **Albrekt Styke** befälet, men han wågade eller kunde icke göra motstånd utan följde Mattis Kättilbergs föredöme och började dagtinga samt erhöll samma wilkor som Kättilberg för Örebro.

635. Från Nyköping drog Engelbrekt söderut öfwer Kolmorden och tog genaste wägen ned till Ringstadaholm.

Detta slott, om hwilket wi af en föregående berättelse känna, huru drottning Margareta erhöll det af Bo Jonssons arfwingar, låg i Motala ström en qwart mil wester om Norrköping. Ännu finnas här lemningar efter en ansenlig stenhusbyggnad och mellan holmen och Fiskeby ser man i wattnet lemningar efter stenkar, öfwer hwilka bron gått till slottet. På denna tid ansågs detta slott wara ett bland de starkaste, så wäl genom sina fasta murar som genom sin belägenhet. Konung Eriks fogde — det war en broder till Nyköpingsfogden, som hette **Henrik Styke** — war ocksa af denna tanke och skådade derför med förakt ned på bondeskarorna, då han fick sigte på dem från slottswallarne.

Engelbrekt lät genast uppföra en befästning eller som det hette skärm — "skirma" — framför bron, dels för att betrygga sig mot öfwerrumpling, dels för att hindra all gemenskap mellan slottet och fasta landet, samt bad fogden om ett samtal. Styken bewiljade detta och kom ut till Engelbrekt. Denne sporde då, "om Styken wille utan hinder och dröjsmål uppgifwa slottet." Fogden hade wäl med en wiß förundran sett skärmen uppföras framför slottsbron och hade knappast tilltrott bönderna en sådan djerfhet, men när han nu stod ansigte mot ansigte med den lille, låghalte mannen och hörde hans ännu djerfware fråga, då kastade han en blick, full af förakt, på bondehöfdingen och swarade:

"detta slott lärer du ej få, så widt jag wet, och aldrig skall du kunna intaga det!" Men då sköt en blixt ur Engelbrekts ögon och han utropade häftigt: "Så hjelpe mig Gud och Sanct Erik konung, om jag ej inom sju dagar drager dig härut wid håret!"

Derpå slutade samtalet och fogden begaf sig åter hånligt leende till slottet. Men Engelbrekt började med all kraft pådrifwa belägringen. Så wäl norr som söder om strömmen anlade han belägringswerk. På södra sidan kan man ännu i en äng å säteriet **Borgs** egor se lemningarna af den skans, Engelbrekt der uppförde [1]). Det förnämsta af belägringsanstalterna war dock **barfridet**. Engelbrekt lät nemligen hoptimra en stark flotta och uppförde derpå ett torn, fem wåningar högt och försedt med bröstwärn, det ena ofwanom det andra. Med detta barfrid wille han från sjösidan nalkas fästningen och, emedan det war högre än slottsmuren, kunde hans folk derifrån lätteligen komma in i slottet. Men barfridet behöfde aldrig anwändas.

Då Styken det barfridet såg,
stora fara fick han då.

Modet sjönk hos den stolte fogden i samma mån som barfridet reste sig i höjden. Han sände bud till Engelbrekt och begärde dagtinga. Engelbrekt såg icke ogerna detta, ty han hade för ögonblicket fått annat att tänka på. Rikseus råd samlades i Wadstena, hade han sport, och der wille han gerna wara med. Då derför Styken anhöll om fem dagars wapenhwila, bewiljade han den. Men han tillsade strängeligen sina män att ej inlåta sig i några samtal med fienden, när han sjelf nu lemnade dem, utan oafbrutet fortsätta arbetet med flottan och skanswerket.

När detta war wäl beställdt, tog Engelbrekt 1,000 bönder med sig och bröt upp från Ringstadaholm, ridande wägen utför nedåt den stora östgötaslätten.

---

[1]) Ett berg i nejden nästan midt för Ringstadaholm kallas **Kurberget**, såsom det uppgifwes efter en waktkur, som fordom stått der.

Engelbrekt i Wadstena.

636. I Juli månad hade ett par swenska biskopar warit i Danmark och underhandlat med danska rådet rörande något ärende, som konungen förelagt. De swenske prelaterne skrefwo till de hemmawarande rådsherrarne och bådo dem möta i Wadstena. I följd deraf samlades också rådet på utsatt ställe. Biskoparne Knut i Linköping, Sigge i Skara och Thomas i Strengnäs, fyra riddare och tolf swenner af wapen woro tillsammans i Wadstena och öfwerlade om de saker, hwarom konungen tillskrifwit dem, hoppandes komma till en god ända med dem efter konungens wilja. Då få de plötsligt höra buller utanför samlingssalen. Hästhofwar skrapa marken och wapen skramla och midt derunder höres ljudet af steg, som nalkas dörren till det rum, der de sutto. Herrarne sågo förwånade på hwarandra, men de skulle ej länge förblifwa i okunnighet. Dörren slogs upp och in trädde en liten, låghalt man, som oförskräckt lät sina ögon öfwerfara herrarne kring rådsbordet.

Det war Engelbrekt. Som en stormwind kom han från Ringstadaholm. Ingen anade hans närwaro, allt hade gått så hastigt. De förnäme herrarne blefwo fullkomligt öfwerraskade. Engelbrekt helsade höfwiskt, och det låg icke något trots i hans uppträdande eller hans later. Den lugna, klara blicken, det allwarliga anletet wäckte förtroende.

Sedan nu Engelbrekt i kraftfulla och wärdiga ordalag redogjort för orsakerna till sitt och allmogens företag, sade han: "allt sedan konung Magnus skildes wid riket, hafwa icke konungar utan tyranner regerat i Swerige, och de hafwa icke sökt annat än rikets skada och förderf. De hafwa warit herrar till egen fördel, men ej till landets och allmogens bästa, såsom konungens embete kräfwer och de

hafwa gifwit sin ed uppå. Riket har blifwit uppfyldt med utländingar och större gärder hafwa pålagts bönderna än de förmå bära och Sweriges lag och goda, gamla sedwänjor tillåta. Och är det nu derför mitt råd och min begäran till rikets församlade herrar och män, att de wända sina råd och anslag derhän, att Sweriges rike måtte återwinna sin gamla frihet och komma ur den olidliga träldom, hwarunder det nu suckar, så att hwar och en kan lefwa trygg under lagen och oskäliga gärder icke blifwa påbjudna."

Men om der fanns en och annan bland rådsherrarne, som billigade Engelbrekts tal, så wågade dock ingen tillstå det. Helt annat hade det wäl warit, om någon ur deras egen krets stått i Engelbrekts ställe, då hade de åtminstone delat sig i partier för och emot, men den der obetydlige lille mannen och hans bönder, — huru kunde rikets förste män mottaga råd och befallningar af honom!

Biskopen i Linköping, Knut Bosson (Natt och Dag) tog till orda och swarade i rådets namn. "Oß står icke till görandes" — sade han — "att så träda ifrån wår herra och konung, som wi hafwa swurit huldskap och manskap; wi måste ju hålla wår ed."

Engelbrekt insåg genast af dessa biskopens ord, huru sakerna stodo och att de ädle herrarne icke gerna wille lyßna till honom och bönderna, men han wille dock helst med godo winna dem för sig. Först när riksens råd gjort gemensam sak med bönderna, först när allt Swerige reste sig som en man, först då kunde man hoppas på en werklig frihet under lagen. Derför swarade Engelbrekt biskopen så: "Konungen har swurit många eder och ingen af dem hållit, derför ären I icke heller pliktiga att hålla honom det I swurit. Förty deruppå hafwen I swurit honom huldskap och manskap, att han först har swurit eder att hålla eder wid Sweriges lag och besätta riksens slott och fästen med inföddа män. På denna hans ed hänger eder. När han nu icke håller sin ed, så är eder ed om intet!"

Härtill swarade biskopen ett twärt: nej! "Wi wilja blifwa wid wår konung" — sade han — "ty det är icke strax lofligt att sätta sig upp mot sin herre och konung, för det han i någon måtto förfett sig. I sådant fall kunde intet herrskap blifwa beståndandes. Ho är den herre, som sig ju icke i någon måtto förser? Skulle undersåtarne strax sätta sig upp emot honom, då wore aldrig något stadigt regemente till. Ej heller är hwar man skicklig att wara konungens domare och döma derom, när konungen bör afsättas eller ej. Inga menniskor kunna blifwa i umgängelse med hwarandra, med mindre den ene ju måste mycket lida och undraga med den andra. Måste man nu mycket lida af sin wederlike, så framt man will wara i umgängelse med honom, mycket mera måste man undraga och lida med sin herre och konung, så framt man någon tid will hafwa stadigt regemente. Man måste understundom lyda en tyrann, på det man skall undwika många tyranner. Der intet herrskap är, der gör hwar och en som honom lyster och blifwa så många tyranner. Derför är bättre lida och umgälla med sin rätta herra och konung än warda underkufwad af många."

Nu fann Engelbrekt att här behöfdes kraftigare åtgärder än blotta ord. "Wiljen I icke, gode herrar" — sade han — "göra ett med riket, wiljen I ej bidraga till deß frälsande, utan mer hålla med konungen än med fäderneslandet, då skall det kosta eder lif och gods!" — Wreden flammade ur hans ögon och med fasta steg gick han fram och fattade biskop Knut i kragen, hotande att kasta honom ut till de utanför stående bönderna. Prelaten blef förskräckt och då det gick biskop Sigge på samma sätt och man kunde tydligt se, att mannen, huru obetydlig han såg ut, ej war att leka med, funno rådsherrarne att här ej war annat att göra än antaga böndernas wilkor [1]). De ropade och bådo,

---

[1]) Rimkrönikans ord härom äro följande:

Han grep dem strart wid halsen fast.
Först då grep han biskop Knut

att Engelbrekt måtte låta dem behålla lifwet. Engelbrekt upprepade sina ord, att de skulle hålla med fäderneslandet, och alla lofwade och swuro att de skulle hålla med Sweriges lag och rätt.

637. Nu uppsattes ett bref till konung Erik. Det innehåller ej blott herrarnes affägelse, utan de tillstå helt oförbehållsamt, det de blifwit twingade dertill. Emedan det är helt kort, draga wi ej i betänkande att här anföra det.

"Den tid wi samman woro i Wadstena" — skrifwa herrarne — "hörandes och öfwerwägandes de ärenden, hwarom I tillskrifwit oß, och hwilka wi gerna hade welat komma till en god ända efter eder wilja, så kom oförwarandes Engelbrekt öfwer oß med stor makt och grep oß och twingade med wärjande hand, att wi skulle blifwa när honom med allmogen och wärja wårt rikes land och rätt för alla oskäliga skatter, tunga och mångfaldig orätt, som I och flere på edra wägnar under lång tid gjort hafwen, så framt som wi ej wille mista lif, ära och gods. Derföre äre wi nu alle med all Sweriges allmoge så öfwerens och storliga genom eder orätt dertill nödde, att wi eder uppsäga tjenst, råd och troskap, som wi eder lofwat, swurit och sagt hafwa, så att I ej härefter mågen hoppas eller tro på någon tjenst, råd eller manskap i någon måtto, efter det att I oß ej hållit hafwen de eder och tro, som I på helgedomar och rätt kristen tro med uppräckt hand fullkomligen swurit hafwen. Dock mågen I weta att wi inom 14 dagar efter denna dag wilja intet göra eller wara emot eder, men ge-

---

och wille honom draga till allmogen ut.
Biskop Sigge af Skara,
han månde sammaledes fara.
Biskop Thomas af Strengnäs,
han war ock i nöden, till deß
att han månde de andra alla få.
Sedan bådo de honom alla så,
att han wille dem unna lefwa,
de wille sig gerna fångna gifwa.

näst derefter är detta bref fullkomnadt och råd och troskap uppsagd, hwilka 14 dagars anstånd wi med stor nöd och bön kunde få af förnämnde Engelbrekt. Desse äro wi, som brefwet utskrefwo" — och så följa namnen.

Brefwet är dateradt d. 16 Augusti 1434.

Fortsättning af befrielsekriget.

638. Från Wadstena begaf sig Engelbrekt åter till Ringstadaholm. Der hade allt gått efter hans önskan och hans höfdingar noga tillsett, det intet samtal egt rum med dem å slottet, något hwaröfwer slottsfolket wisat mycket mißnöje. Men barfridet war färdigt, och Engelbrekt beslöt att wåga en storm. Deßförinnan uppfordrade han ännu en gång slottshöfdingen, och Stylen swarade, "att han skulle öfwerlemna slottet, om han finge behålla sin egendom." — "Will du öfwergifwa konungen" — swarade Engelbrekt — "och troget blifwa wid riket, må du behålla dina håfwor!" — Stylen öfwerlemnade derpå slottet och Engelbrekt gaf det åt en riddare, som tillika war rådsherre.

639. Derefter drog sig Engelbrekt med bondehären mera österut inåt det rika Wikbolandet, der en mängd borgar funnos, hwarifrån utländska herrar på tyskt röfwarewis plundrade fredliga resande, både köpstadsmän och bönder, både till lands och watten. Ett sådant näste, som troligen wid detta tillfälle nedbröts, låg på södra stranden af Bråwiken, något öster om **Mauritzberg**. Man kan ännu der se wägen upp till slottsporten, huru den såsom wanligt war fallet gått i zigzag, samt inom slottsmurarne, hwarest byggnaderna warit belägna. Åt wester finnes ett rundt torn, hwars murar bestå af gråsten, men hwars öfre del af tegel blifwit raserad. Ruinen kallas nu **Stensöborg**, men om deß forna namn eller hwad som derstädes timat förmäla häfderna intet [1]).

---

[1]) Sommaren 1859 tillbragte förf. på Stensö och lät med egarens tillstånd werkställa några gräfningar omkring ruinen,

Äfwen Rönö gamla borg på sydöstra kusten af Wikbolandet undergick samma öde. Men wigtigast af slotten här i trakten war det gamla Stegeborg, som wi wäl känna sedan folkungatiden. Hit hade Johan Wale tagit sin tillflykt. Han hade måhända här trott sig säker, men han fick åter — säger rimkrönikan — hjertans sorg. Engelbrekt sände genast bud till Walen, att han skulle infinna sig hos honom, och Walen kom, ty han wågade ej neka. "Du skall strax gifwa mig slottet" — sade Engelbrekt, och den uppskrämde fogden sade ja dertill, men bad dock, att han skulle få aftåga med sina håfwor. Och så skedde, hwarpå Engelbrekt lemnade slottet åt biskop Knut i Linköping, men han skulle ej der få insläppa konungen.

Sedan fick han det biskop Knute
och bad låta konungen stå ute.

640. Nu gick Engelbrekt till Söderköping, dit han stämt Östgöta-allmogen sig till mötes. Det tillgick här som förut wid Westerås och Upsala. Engelbrekt förklarade, hwarför han och Dalkarlarne dragit ut och bad Östgötarne förena sig med dem och trofast hålla med riket. Bönderna gingo honom alla tillhanda och lofwade honom lydnad.

Bondehären hade nu wäxt till den storlek och Engelbrekt kände sig så stark, att han kunde dela hären i tre afdelningar. **Jösse Nilsson** och **Herrman Behrman** blefwo satte till höfdingar öfwer hwar sin skara; Engelbrekt tog sjelf befälet öfwer den tredje.

---

hwars ålder uppgifwits mycket högre. Hela byggnadens belägenhet, murarnes och grundwalarnes riktning, det myckna tegelgruset tyckes dock utwisa, att borgen tillhört wår medeltid. Inpå borggården hittades hela skeletter af nötkreatur och swin jemte en mängd trädkol och aska, hwilket utwisar att fästet blifwit förstördt genom eld. Utanför muren på södra sidan, ett stycke öster om slottsporten, hittades hufwudet af en förrostad spik äfwensom en messingsskålla, som troligen sutit såsom kant omkring någon klädespersedel.

Jösse Nilsson gick med sin afdelning genast söderut genom Tjust till Stäkeholm. Fogden här hette **Lage Röd**. Han war ej så medgörlig som slottshöfdingarne deruppe på Wikbolandet. Hans swenner öfwerraskades af Jösse Nilsson i närheten af slottet och detta belades på alla sidor, men Lage Röd såg med friskt mod ut öfwer slottswallarne. Jösse Nilsson lät hoptimra en stor flotta och instänga slottet från alla sidor, men intet hjelpte. Wecka gick efter wecka. Jösse Nilsson wågade till slut en storm, men utan framgång. När slutligen sex weckor woro gångna, ingingo de en wapenhwila till Mårtensmessan (d. 11 Nov.); då skulle fästet lemnas i swensk mans hand.

Men Herman Behrman drog med sin skara ned emot det inre af Småland. Han kom då först emot Rumlaborg wid Husqwarnaån [1]). Här fanns en allmänt hatad fogde wid namn **Otto Snapp**. Herman Berman lät genast uppfordra honom att lemna slottet, men fogden swarade modigt, att de förr skulle få slå honom till döds, än han wille öfwerlemna slottet. Men när bönderna redde sig till att storma och framburo "wasar" och skanskorgar samt tände eld derpå, föll den stolte fogdens mod och han började ropa om förskoning. Han uppgaf slottet och bönderna wille i sin wrede slita honom sönder, men den ädle Herman Behrman lyckades rädda honom, så att han undkom med lifwet. Men Rumlaborg nedbröts i grund och en grushög, öfwerwuxen med gräs och buskar, utwisar nu, hwar en gång deß murar och torn reste sig.

Från Rumlaborg drog Herman Behrman söder ut in i mellersta Småland utefter Laga-ån. Här kom han framför Trolleborg, der **Henning von Lanken** war slottshöfding. Slottet låg på ett näs mellan sjöarna Furen och Flåren och hette fordom Ed [2]). Henning v. Lanken uppgaf det genast wid anfordran mot det han fick fritt aftåga med sin egendom, och bönderna brände sedan slottet neder i grund.

---

[1]) Om deß läge, se Del III, sid. 281, 282.
[2]) Se härom Del III, sid. 41—43 (31).

Derpå kom ordningen till Piksborg, som låg på Bolmsön i sjön Bolmen. Detta fäste delade samma öde som Trolleborg [1]).

Likerwis gick då med det fäste
som förut med de andra näste.

Men wi wända oß nu till de westra landskapen och den tredje skaran, som anfördes af Engelbrekt sjelf.

641. Engelbrekt wände sig åt nordwest och tågade från Söderköping upp åt Nerike, der han snart åter wisade sig för Örebro. Mattis Kättilberg hade förgäfwes wäntat undsättning, och då ingen utsigt dertill fanns, war han willig att öfwerlemna slottet. Engelbrekt å sin sida som såg wida längre framför sig än öfwer Örebro slottstorn och som wißte, huru maktpåliggande det war att ej liksom hakas fast wid en enda punkt, underkastade sig gerna det wilkor fogden uppstälde, nemligen erläggandet af 1,000 mark penningar.

Sedan sålunda allt war bestäldt wid Örebro, drog Engelbrekt in i Westergötland ned emot Axewalla. Af detta gamla slott, hwars ålder går upp i hedendomen och sålunda täflar med de äldsta i riket, finnes numera knappt några öfwerwuxna stenar qwar mellan de höga löfträd, som med sina kronor öfwerskugga platsen. Midt på den gamla borggården wäxer ett owanligt stort enträd. Slottet skall hafwa warit omgifwet af åtta skansar och på en af dem ligger nu säteriet **Hargärdet**. Man kan ännu härifrån följa spåren af en wall, som sträcker sig öfwer slätten fram till landswägen [2]). En stenlagd wäg ledde fordom till slottet, men numera finnes af den intet spår.

---

[1]) Om Piksborg går en sägen bland allmogen, att det blifwit först bygdt af en kung Pigge, som, då han nödgades fly derifrån, seglat öfwer Bolmen i en kopparkettil, men sedan blifwit död i Lidhults socken, hwilken fått sitt namn af konungens stora lidande.

[2]) Jmfr Del II, sid. 102, not. 1.

Det är eget att wid en sådan gammal ruin tänka sig tillbaka till gångna tider och lyfta på den flik af häfdernas duk som ligger utbredd deröfwer. Äfwen här lefdes en gång ett friskt och kraftfullt lif. Då löpte wallarna och grafwarna oförstörda öfwer heden och murarne och slottstornen sträckte sina spiror mot skyn, och rundt deromkring wäxte timmerhög skog. Här satt en gång den ståtlige konung Inge, han, som äfwen af fienden erkändes för den ypperste bland män, här höll gamle Swerker sitt glada hof, der skalderna sjöngo till den undersköna prinsessan Sofias lof. Riddaren och hans följe red genom skogen och jagtfalkarne skakade otåligt sina fängsel och jägarhornen smattrade i månljus natt. Snart förändrar sig taflan. Stridslurar ljuda, ilbud komma sprängande på löddriga hästar, striden går löst för den afsatte Waldemar mellan Erik Menved och Magnus Ladulås. Och de följande folkungastriderna ligga äfwen inflätade som blodiga blommor i Arewallas minnesduk.

Nu innehade **Anders Nilsson**, en Dansk, Arewalla slott och war konungens fogde. Han war liksom de öfrige konungens fogdar hatad af Westgöta-allmogen. Så fort Engelbrekt kom framför slottet, sammankallade han Westgötarne och de infunno sig till stort antal, utrustade med harnesk och swärd. På Engelbrekts uppmaning, att de skulle sluta sig till honom och de öfriga landskapens allmoge, för att fördrifwa de utländske herrarne, swarades ett enhälligt: ja.

Derpå begärde Engelbrekt ett samtal med slottshöfdingen, som infann sig i lägret. Engelbrekt wille förmå honom att godwilligt öfwerlemna slottet, men yttrade sig ganska bestämdt. "Jag säger dig utan skämt" — sade han — "du skall gifwa mig slottet!" Fogden swarade lika bestämdt, att han wille förswara sig i det yttersta. Man måste således med wapen afgöra saken. Fogden lät afbränna förborgen framför slottet, att den ej skulle wara honom till något hinder. Det artade sig till att blifwa

en långwarig belägring. Engelbrekt lemnade derför befälet åt Erik Puke, aktande sjelf draga söderut.

Befrielsekriget i Wermland och Dalsland.

642. Medan Engelbrekt befann sig i lägret framför Arewalla, sände han bud till Wermlandsallmogen att stå fast med sig och riket och fördrifwa de utländske fogdarne. Wermländingarne läto ej säga sig detta twå gånger. De samlade sig under anförande af en **Peder Ulfsson.**

Wermland war då deladt i **West-syslet**, som lydde under Lödöse, och **Öst-syslet**, som lydde under Arewalla, ty hela Wermland räknades till Westergötland. I Westsyslet war **Edsholms** slott fogdens borg och i Östsyslet det ofwannämnda Agneholm. Båda dessa fästen förstördes af Peder Ulfsson.

Fogden på Edsholmen hette **Herman Gisebar**, men han war ej tillstädes när Peder Ulfsson och bönderna kommo.

— Peder Ulfsson huset fick.
De togo ut, hwad der war inne
och tände eld och läto det brinna.

Agnaholm innehades af fogden på Arewalla **Anders Nilsson**, och det gick med detta fäste sammaledes.

Derefter wisade sig herr Peder med sina skaror framför det från folkungastriderna bekanta Dalaborg. **Palne Jönsson** hette den danske fogden. Han uppmanades att öfwerlemna slottet, men wägrade. Bönderna byggde både "skirma och skerfwo" [1]) och Peder Ulfsson wågade en storm. Men Palne sköt så tappert med bössor och pilar, att mången man förlorade lifwet. Då swuro de förbittrade bönderna att antingen skulle de taga slottet eller ock alla sätta

---

[1]) Skärmar och bröstwärn.

lifwet till. Tre dagar lågo de tätt för portarne, men då lupo de ånyo till storms och nu woro de oemotståndliga. Murarne bestegos, eld kastades öfwerallt i borgen och snart stodo lågorna i högan sky, inswepande de stridande i tjocka moln af rök. Omhwälfd af lågor ropade Palne Jönsson och bad för sitt lif. Hundrade yxor riktades mot hans hufwud och så wißt hade hans sista timma slagit, hade icke Peder Ulfsson warit till hands. Det war dock med knapp nöd den oförskräckte herr Peder lyckades rädda honom, ty de ursinniga bönderna wille se hjertblodet på honom.

All fogdens egendom lemnades till sköflings. Men af det starka Dalaborg fanns derefter qwar knappast sten på sten. Allt bröts neder i grund.

Sedan de bönder dädan fara,
hwar dit honom lyste wara,
och tacka Gud för den seger,
han hade dem gifwit så diger,
att de woro då skilde
från de utländska fogdar emilde,
som dem hatade och wille förspilla.

Engelbrekt inbryter i Halland. Bondehären hemförlofwas.

643. Från Arewalla gick Engelbrekt, såsom wi nämnde, nedåt södra Westergötland. Här lågo twenne fästen **Oppensten** och **Öresten**. Båda slottshöfdingarne dagtingade och fingo draga bort, men slotten brändes och nedbrötos i grund.

Det är märkeligt, när man känner folkmassornas art, huru lätt de låta sig hänföras till wåldsamheter och oordningar, och huru swåra de äro att tygla, när deras begärelser en gång fått fritt lopp, — det är då märkeligt att erfara, huru måne Engelbrekt och hans höfdingar woro att i godo afgöra sakerna. Det war ett högt och stort mål, de kämpade för, fosterjordens frihet från främmande förtryck, den

saken måste fram, men hellre tog man slotten utan swärdslag, om sådant lät sig göra, och togos de med storm, wille man ogerna sudla segern med slottshöfdingens blod, ehuru han wäl genom sin omenskligheet sådant förtjent. Detta breder en wacker dager öfwer befrielsekrigets begynnelse, och den tilltager i skönhet och kräfwer hwarje mans aktning, då man läser om den tukt och ordning som widmakthölls inom denna massa af 100,000 man, ty så stor skall befrielsehären blifwit till slut.

Besinnar man, att desse krigsmän woro bönder, skall man beundra den anda, som lifwade den stora hären. Men måhända ligger också förklaringsgrunden till densamma just deruti, att hären utgjordes af bönder. Inom allt Sweriges rike wißte man att lagen war bruten och att rättelse ej stod att winna, och när bönderna då drogo ut för att häfda lag och rätt, för att sjelfwa förskaffa sig rättelse, så kommo de som bröder till bröder. Ej kunde bonde röfwa bonde, när han kom för att hjelpa. Detta war i sanning swenskhetens högtidsdagar. Ingen förolämpades — heter det — ingen förlorade så mycket, som till en hönas wärde.

Men slotten sköflades, som wi hafwa sett. Så war måhända också fallet med en och annan herregård. Herrarne hade icke heller gjort sig kända för synnerliga fosterlandswänner. Biskop Thomas i Strengnäs skall hafwa förlorat ett skeppund fläsk, som på Engelbrekts wägnar togs bort i Nontuna kyrka. Med dessa undantag, hwilka lätt torde kunna förklaras, woro dessa 100,000 bönder i sjelfwa werket lagens högsta wårdare, och de hade twingats dertill. Men hwarje bonde war genomträngd af lagens anda. Hans frihet och sjelfständighet berodde af lagen, det wißte han och derför tågade han ut från hus och hem, från hustru och barn "i Guds namn". Det war också detta medwetande, det war lagen och den fasta förtröstan på Guds hjelp som gaf bondehären sin styrka, en styrka som icke minst uppenbarade sig i den ordning, som alltid och öfwerallt iakttogs.

644. Från Oppensten och Öresten gick tåget mot danska gränsen. Engelbrekt bröt in i Halland. Han sjelf intågade i norra delen af landskapet; Herrman Behrman, som nu förenat sig med honom, i den södra.

Staden Warberg öppnade genast sina portar för Engelbrekt och med slottshöfdingen — det war **Axel Pedersson (Tott)** — började han dagtinga. Herr Axel wille wäl ej lemna slottet, men till slut kom man öfwerens om, att Engelbrekt skulle tillsätta ny fogde, som skulle uppbära skatten, men herr Axel deraf hafwa halfparten.

Derpå tågade Engelbrekt nedåt Falkenberg, der han träffade Herrman Behrman. Denne hade uppfordrat **Axel Åkesson (Tott)**, som innehade Falkenbergs slott, men fått ett nekande swar. Herr Axel hade högt swurit, att han aldrig skulle uppgifwa slottet, hwarpå Herrman Behrman stormat. Bönderna hade wäl blifwit efter en häftig strid med förlust tillbakaslagne, men herr Axel hade tillika funnit, att han ej kunde uthärda en dylik storm till. Han hade derför stuckit slottet i brand och med sina håfwor stigit ombord på skepp, som lågo i hamnen, samt seglat derifrån. När Engelbrekt kom, war Falkenbergs slott en grushög.

Nu förenades båda dessa härafdelningar, och Engelbrekt ryckte an mot Halmstad. Ryktet om hans framgångar gick före honom, och borgarne öppnade genast stadsportarne.

Då Engelbrekt kom för den stad,
byamän gjorde som han bad.
De öppna sin port och läto dem inrida,
mer än en natt wille han der ej bida.

645. Befrielsehären drog redan dagen derpå widare söderut. Det gälde nu Skåne. Men när Engelbrekt kom ner emot Laholm, såg han på andra sidan Lagaån ett helt läger. Han fick snart weta, huru härmed förhöll sig. De skånska herrarne, som hört talas om bondehärens otroliga framgång, hade beslutit att sätta en dam för hans widare framfart och derför sammandragit en här, med hwilken de slagit läger här på södra sidan om Lagaån midt emot La=

holms wäl befästade slott. Måhända skedde detta ocksä på konung Eriks befallning.

Engelbrekt slog läger på norra sidan, och här lågo båda härarne i flera dagar, utan att den ene wågade angripa den andra. Att i fiendens åsyn öfwergå floden, hade ocksä warit ett wågstycke, som åtminstone Engelbrekt icke kunde låta komma sig till last. Det kom slutligen till underhandlingar. Man öfwerenskom om fred mellan Swerige och Skåne, och den skulle icke brytas förrän efter 12 weckors uppsägning från hwardera sidan, af de swenske i Lund och af de danske i Wadstena.

Derefter bröt Engelbrekt upp och tågade hem. I Arboga hemförlofwade han bönderna.

646. Wi kunna lättare tänka oß än beskrifwa den förtjusning, med hwilken bönderna nu återwände till sina hem, och det är ej att undra på, om Engelbrekts namn med wälsignelse nämndes af alla läppar. Bonden kände inom sig lifligare än någonsin, att han war lagens bästa wärn. Med Gud och Engelbrekt hade han brutit ned wåld och wäld, — slikt kunde han göra än en gång, om så tarfwades.

Men framgång föder öfwermod, medwetande af att ega makt plägar framkalla begär att wisa den, att yfwas i glansen af utförda storwerk och mandomsrön. Något sådant spårar man ej hos Engelbrekt. Fridsam och foglig war han alltigenom, och hans oegennytta sattes aldrig på så hårdt prof, att den swigtade. Engelbrekt står derutinnan framom alla sina samtida. För Sweriges skuld offrade han allt, äfwen riksföreståndareembetet, när det ej kunde winnas med bibehållen endrägt.

Det är märkligt, att afunden ej förmådde swärta Engelbrekts minne. Den bjöd dock till allt hwad den kunde, men häfderna togo dock intet intryck deraf. Engelbrekt skref sjelf sin historia i sina handlingar, och dessa handlingar framkallade en sådan kärlek till honom, att allt ondt tal wek åt sidan och flöt bort, liksom en stark källåder sjelf rensar sin wattenspegel och för bort allt orent. Det är hos herrarne

man får söka Engelbrekts afundsmän. Men äfwen bland dem höjde sig stämmor till Engelbrekts lof, hwilkas ljud nått ända till wår tid. Biskop Thomas i Strengnäs, han som sjelf hade skäl att klaga öfwer förlorad egendom, diktade wisor om "den litsla man" och om den frihet, som genom honom wunnits.

Så qwad biskop Thomas om friheten:

Frihet är det bästa ting,
der sökas kan all werlden omkring,
den frihet kan wäl bära.
Will du wara dig sjelfwan hull,
du älske frihet mer än gull,
ty frihet föder ära.

Frihet må wäl liknas wid ett torn,
der en wäktare blåser af sitt horn;
du tag dig wäl till wara!
När du ut af det tornet går,
och en annor det i händer får,
der fäller du om tårar.

Hafwer du frihet i dina hand,
du lyck wäl till och bind om band,
ty frihet liknas wid en falka;
och ho som frihet gifwer opp,
han skall tagas wid sin topp
och säljas ibland skalkar.

Flyger frihet bort från dig,
hon kan wäl sedan wakta sig;
ehwart du red eller rände,
du kan ej gifwa så stort rop,
du sitter dock qwar i "kappo snoop",
och bort flög höken af hande.

Jag råder nu dig hafwa frihet kär,
om du kan märka hwad frihet är,
hon är ej god att mista;
frid och frälse drager hon hem,
hugnad och glädje allom dem,
som skylas under hennes qwistar.

Frihet är en segerhamn,
det wisar frihet med sitt namn

dem, som henne kunna lida.
En hamn wär för wind och wåg,
frihet beskärmar både hög och låg;
thy bör man frihet pryda.

Konung Erik kommer till Swerige.

647. Då konung Erik det försann,
att Engelbrekt så slotten wann,
han skref sin bref kringom Danmark
och samnade sig en här stark;
till Swerige wille han fara
och hurade der intet spara.

Bud på bud kom till Danmark till konung Erik, huru de swenske bönderna redde sig hans fogdar ut af land, och den ene fogden följde den andre med berättelser om hwad som timat, huru konungens slott nedbrötos och huru swenske män sattes att wårda de slott, som fingo stå qwar. Men konung Erik gjorde intet, eller rättare, man wet icke, hwad han gjorde. Måhända war det om stillandet af bondekriget, som rådet skulle öfwerlägga i Wadstena, då Engelbrekt sjelf der uppenbarade sig och gjorde slut på öfwerläggningarna samt twang rådet att fatta beslut i annan riktning, såsom swenske män.

Det kan wara så, det är till och med sannolikt att detta war öfwerläggningsämnet; men sedan konung Erik mottog brefwet från Wadstena, som upplyste honom om, att alldeles motsatsen till hwad han åsyftat blifwit följden af rådsmötet i Wadstena, gjorde han heller ingenting, för så widt som icke utrustningen mot Engelbrekt i Skåne war hans werk. Det är möjligt, att konungen hoppades och trodde på någon kraftåtgärd från de swenske herrarnes sida. Ty att en tysk medeltidskonung kunde tänka sig en så mäktig handling af folkwiljan, som Engelbrekts befrielsekrig, det war en omöjlighet. Men herrarne, som stodo saken närmare, sågo klarare än konungen, äfwen om mången bland dem

till en början skulle hafwa warit af den tanken, att allt snart skulle hafwa en öfwergång.

Tre weckor efter mötet i Wadstena samlades rikets råd och män i Stockholm, det war wid medlet af September månad, och här uppsattes bref om orsakerna, som förmått dem att uppsäga konung Erik tro och lydnad. En mängd klagomål uppräknas.

"Konungen hade förgripit sig emot kristendomen i det han tillsatt owärdiga och olärda drafwelsmän till biskopar, intet aktat hwarken Gud, kyrkans bann, påfwe eller concilium. — Han hade widare framdragit och upphöjt dem, som kunnat göra mest ondt, aldrig straffat sina fogdar och embetsmän, ehuru de bränt, dräpit, upphängt i rök och röfwat ofkyldigt folk. — Han hade welat betaga riket sitt fria konungawal och genom bref lofwat det åt hertig Bogislaw eller någon annan med den pomerska gripen i wapnet, utarmat riket, att det skulle förblifwa till ewinnerlig träldom, utblottat adeln med onyttigt krig och underlåtit att utlösa dem, som derunder råkat i fångenskap, samt låtit dem skinnas och plundras, när de begärt ersättning. — Städerna och allmogen hade han handterat som köpta trälar med odrägliga och owanliga skatter, samt bortfört rikets inkomster, privilegier och skrifter. — Twärt emot sin ed hade han bortförlänat de flesta och bästa slotten till utländingar, ehuru han icke kunde med skäl klaga på Swenskarne, att de warit honom olydige. Med anledning af allt detta uppsade nu riket konungen sin tro och affade sig allt krig med hans fiender, hwilka det twärtom tillbjöd handel och wänskap, utbedjande sig deras hjelp att beskärma riket och deß rättigheter."

De närwarande riksens råd satte sina namn och sigill under brefwen, och dessa affändes till Norge, till hansestäderna, till swärdsriddarne i Lifland, till tyska orden i Preussen. Engelbrekt war ej närwarande, när brefwen uppsattes; han kom först senare uppåt landet. Men han jemte Erik Puke, biskop Sigge i Skara, Broder Swensson och en mängd

andra herrar, hwilka alla kalla sig rikets råd, underskrefwo sedermera sina namn och förklarade sig till alla delar instämma med hwad som af de öfriga rådsherrarne blifwit uppsatt.

648. Nu war det ej mera en rasande bondhop, hwars otyglade framfart man kunde hoppas snart skulle upphöra af sig sjelft, nu war det ej heller några rådsherrar, som med swärdet för strupen twingades att uppsäga sin herre tro och lydnad, det war en i lugn öfwerläggande församling af rikets förnämsta män, som ansåg sig böra för all werlden bekantgöra sin konungs lagöfwerträdelser och sålunda wisa rättmätigheten af sitt eget handlingssätt. Nu war det också hög tid för konung Erik att gripa werket an, om han wille behålla Sweriges krona.

Men raskhet i handling war icke konung Eriks sak. Redan i September, medan Engelbrekt ännu befann sig för Arewalla, medan rådet uppsatte sina skrifwelser i Stockholm (— det war Söndagen d. 12 September —), hörde man i Swerige talas om, att konung Erik rustade. Engelbrekt skref hwad han wißte derom till biskop Thomas. "Och mån I weta" — säger han i ett bref af d. 14 September — "att mitt bud kom nu strart från konung Erik och berättade mig att han wille sjelf till häst, dock sänder han folk till skepps; förty will jag draga straxt mot honom. Och tagen I till wara till watten, jag will taga till wara med Guds hjelp och Sanct Eriks till landet till Öresund."

Detta bref af Engelbrekt förklarar oß tillika orsaken, hwarför han lemnade Arewalla och drog söderut samt hwarför han inföll i Halland och drog ned emot Skåne. Han trodde sig här få möta konung Erik sjelf. Också war det troligen de upplysningar, han fick, när han kom nedåt Skåne, att konungen icke war wid hären utan möjligen ämnade sig med flottan draga till Swerige, som förmådde honom att ingå stillestånd och draga sig tillbaka.

Knappt hade dock Engelbrekt upplöst hären och bönderna hunnit återwända till sina hem, förr än budkaflen

åter gick sin rund omkring landet. "Konung Erik war kommen" — hette det — "och aktade förhärja Sweriges land!"

Twenne bref af Engelbrekt.

649. Ingenting bidrager så mycket att göra en förtrolig med en aflägsen tid och deß förhållanden, som om man får höra en röst från denna tid sjelf tala. Det är derför, wi här anföra twenne skrifwelser af Engelbrekt, den ena till allmogen i Upland, den andra till biskop Thomas. De wisa oß å ena sidan, huru mäktig bondhärens höfwidsman war och i hwad förhållande han stod till riksens råd, å den andra lemna de oß, synnerligast det till biskopen, en öfwersigt och bekräftelse af de här ofwan skildrade tilldragelserna, — en öfwersigt gjord af Engelbrekt sjelf.

Så lyder brefwet till Uplandsbönderna:

"Idher alla som byggia oc boo i Vpland badhe bönder oc köpstadha men æ hwo the helst æra helsar jak Engilbrekt Engilbrektsson oc alla myna medhjelpara kerligha med Gudh. Gör jak idher witerlighit at j skulen wara Rikesens raadh som ær i Stockholm höroghe och lydoghe i allo thy som the idher tilsighja, swa frampt at j wilen wita Rikesens betzsta oc bestand oc allas idhra oc idher oc Riket utan skada oc fordærf, Gudh wari med idher, til theß breffs mera wisso trycker jak Engilbrecht Engilbrechtsson mith insigle a ryggen for thetta breff. Scriptum apud Axewald Anno Domini CIↃCDXXXIIII fferia sexta proxime post nativitatem beatæ mariæ virginis.

650. Det andra brefwet till biskop Thomas i Strengnäs lyder så:

"Helso forscrefna med Gudh. Idher werdhoge fadher Biscop Thomas i Strengnäs oc alla the Riddare oc Swena, som i Vpland byggia och boo gör jak Engilbrekt Engilbrektsson witterligit at mik är til witande wordhet at i

haffwen anamat Stockholm stadhen, hwilkit mik oc allom mynom medhjelparom liwst är æn swa giort haffwen. Oc man i weta at jak scriffver eth oppet breff til allom them som byggia oc boo i Vpland badhe böndher oc köpstadhamen[1]) at de skulu wara idher höroghe oc lydoghe i allo thy som i thöm tilsighen. Item, man i witha ath Örebro antwardadhe jak mynom brodher, Ringstadhaholm herre Niels Eringislasson, Stækaborg wærdoghom fadher biscop Knwt i Linköpunge. Oc är mik för sant sakt at Eringisl Nilsson haver Stäkaholm. Oc Calmarnen hafver varit bestallat i XIIII dagha, badhe af stadhenom oc swa af woro folke. Oc Rumblaborg, Trullaborg oc Pigxborg ærw brend. Oc wort folk är nw för Falkenbergh. Oc sjelfwer ryckir jak strax för Wordsbergh. Oc maan i wita at mith budh kom nu straxt fraan konung Eric, oc berette mik at han will sielffwer til hest, tok sendir han folk til skips ffor thy wil jak dragha strax moot honom. Oc tagen i til wara til watn. Jak wil tagha til wara med Guds hjelp oc Sanct Erics til landhit til Örasund. Item haffven idhert budh til Nordmannomen for thy tha Eric Puke foor fraan thöm tha woro the widh Castelholm. Oc skipen thöm noghro höffwitsmen ffor thy Erik Puke är en höffwitsman for thy folkena som jak legger qwart for Axewald. Gudh ware med idher. Scriptum apud Axewald Anno Domini CIↃCDXXXIIII, feria sexta proxime post nativitatem beatæ Mariæ Virginis nostro sub signeto.

Konung Erik i Stockholm.

651. Konung Erik följdes af olyckan på sin färd till Swerige. Med en flotta af tio skepp lade han ut från Köpenhamn. Sjelf befann han sig jemte de förnämste i

[1]) Detta bref är det ofwan anförda.

hären på skeppet **Rosenkransen.** Wid Bornholm förstörde stormen flera af hans skepp, bland andra en stor galeja med twåhundra man ombord. När han sedan kom in i Kalmarsund förgicks ytterligare ett skepp wid **Skäggenäs.** Det war sjelfwa Rosenkransen. Det war fyldt med en mängd lifsmedel, tillhörande Wadstena kloster, hwilka konungen röfwat. Konungen befann sig sjelf ombord, när olyckan inträffade, och kunde med möda räddas.

Slutligen ankom han med de öfriga skeppen till Stockholmsskären, det war i början af November. Men knappt såg konungen sin swenska hufwudstad, förr än han med detsamma såg de blanka spjutspetsarne af dessa så mycket omtalade och af honom så föraktade bönder.

Engelbrekts budkaflar hade gjort werkan. Från alla håll strömmade bönder och köpstadsmän tillsammans till Stockholm. Engelbrekt med Nerkingar och Westmanländingar lade sig på Långholmen, Södermanländingarne ryckte an för "södra port" och Upländingarne framför "norra bro". Stockholm war sålunda inneslutet från alla sidor, och bondehären war lifwad af mod och stridslust.

Beskärma Swerige hade de akt,
de räddes ej konungens makt.

652. Utom Stockholm woro twenne slott i Upland i konungens wåld, **Östhammar** och Stäket. Men Roslagsbönderna stämde tillsammans och drogo mot Östhammar, och fogden lät då genast föra sina håfwor från slottet på skepp, hwarpå han stack slottet i brand och flydde till Stockholm.

Samma öde hotade Stäket, och konungen fruktade att det skulle falla i Swenskarnes händer. Han kallade derför till sig Hans Kröpelin och rådgjorde med honom om hwad som borde företagas. "Det är bättre" — sade konungen — "att wi bränna det sjelfwa, än att de swenske skulle winna det af oß!" Hans Kröpelin instämde häruti med konungen och sände genast bud till fogden på Stäket att bränna slottet. Natten mellan den 11 och 12 November

werkstäldes denna befallning, och fogden lyckades med sitt folk ankomma till konungen i Stockholm.

Der hade konungen besatt Gråmunkeholmen med 500 man; likaså hade han förlagt folk på Helgeandsholmen. Men han insåg snart omöjligheten att kunna med wapen uträtta något mot denna otaliga här af bönder som nu omgaf Stockholm. Han war derför willig att underhandla och infann sig personligen med flera danska rådsherrar på ett möte med Swériges herrar och män. "Hwarför wiljen I skilja mig wid riket?" — sporde här helt twärt konung Erik. De swenske herrarne upprepade sina redan anförda klagomål. "Wi wilja lefwa efter Swériges lag" — sade de — "och njuta wåra privilegier och goda gamla sedwänjor, men inför owäldiga domare wilja wi stå till rätta för hwad wi gjort!" — Detta behagade dock icke konungen. Men slutligen kom man öfwerens om ett stillestånd till Mormessan, d. 8 September, nästa år, och då skulle alla twistigheter afgöras af tolf riksråd, som skulle komma tillsamman i Stockholm, tre från hwardera riket. De herrar, som från Swerige skulle inträda i denna nämnd, utsågos af konungen sjelf och woro: biskoparne Sigge i Skara och Magnus i Åbo, riddaren Christer Nilsson (Wase) och Hans Kröpelin. Rimkrönikan prisar högt de utseddes förträfflighet.

I wisdom war ej deras like.

För öfrigt skulle allt, som af Engelbrekt och Erik Puke m. fl. blifwit werkstäldt, förblifwa som det war till den utsatta rättegångsdagen. Ingen konungens fogde, som ännu fanns qwar i landet, skulle ega rätt att härunder utkräfwa någon skatt eller att komma till någon bonde, utan skulle de förblifwa på slotten. Denna dagtingan gjordes i Helgeandshuset på Helgeandsholmen den 15 November.

Detta war allt som konungen kunde winna.

Sedan konungen inlagt 600 man på Stockholms slott, steg han åter om bord på flottan och affeglade till Danmark. Så gick året 1434 till ända.

Engelbrekt riksföreståndare.

653. Straxt på nyåret 1435, det war tjugondag Jul d. 13 Januari, war ett möte i Arboga. Det war icke en herredag, ty dit kallades äfwen medlemmar af köpstäderna och sannolikt äfwen af allmogen, ehuru rimkrönikan icke nämner något om de sistnämnda [1]).

Här waldes Engelbrekt Engelbrektsson till rikshöfwidsman och höfdingar tillsattes i alla landskapen att waka öfwer säkerheten, "om någon wille mot riket fara."

Nu stod Engelbrekt på höjden af makt och anseende. Det är tydligt för en hwar, att han hade allmogen att tacka för denna sin upphöjelse, och det är lika tydligt att, om herrarne wågat, de säkert icke skulle warit så endrägtiga med bönderna och köpstadsmännen om att wälja Engelbrekt. Men förhållandena woro sådana att de för ögonblicket måste låta bönderna råda. Hwad som skett war allmogens werk, derför kunde allmogens hufwudman icke skjutas åt sidan. Det hade warit att omintetgöra alltsammans att nu sätta en herreman i spetsen för riket. Herrarnes medgörlighet blef dock icke af lång waraktighet. Förhållandet förändrar sig.

Att medlemmarne af de rika och mäktiga herreslägterne ogerna skulle se en man snart sagdt ur hopen uppstiga till den förnämste i Swerige, det ligger i sakens natur. Det

---

[1]) Rimkrönikans ord äro dessa:

Alla skulle dit fara,
Biskopar, prelater, riddare och swenner,
Köpstadsmän af riket mena.

Det ligger helt och hållet i andemeningen att här i stället för ordet af läsa och, då "riket mena" skulle komma att just betyda allmogen. Det hade nämligen warit högst oklokt att här förbigå bönderna och knappast hade resultatet blifwit sådant det blef, om endast herrar och köpstadsmän warit närwarande.

war med motsträfwighet, som de böjde sina stolta hufwuden under nödwändighetens twingande lag. Men den makt, som stod framför dem och som gaf uppkomlingen sin betydelse, war öfwerwäldigande. Den war på sätt och wis alldeles opåräknad, ty hwem tänkte wäl i de föregående tiderna, då konungen till- och afsattes utan allmogens hörande, hwem tänkte wäl då på, att någon makt, som kunde twinga herremakten, befunne sig nedom herrarnes krets? Nu reste sig denna makt med ens, stark och mäktig, stödjande sig på Sweriges lag och gammal sedwänja, icke brytande lagen, såsom herrarne så ofta gjort, utan wärnande om den såsom sitt förnämsta goda.

När detta blef klart för herremännen, när de funno att allmogen war något, som man kunde förlita sig på, då uppstodo äfwen bland dem sådana, som först wille täfla med Engelbrekt och sedan intaga hans ställe i samhället.

654. Men wi böra uppehålla oß något wid sjelfwa **riksföreståndarskapet.** Det är på det hela en nyhet i wåra swenska förhållanden, ty lagen kände endast konungen som den der skulle förestå riket. Förut hafwa wi en och annan gång sett en hög embetsman föra styrelsen, såsom riksmarsken under Magnus Ladulås' söner eller riksdrotset under oron efter Nyköpings gästabud. Här skapas titeln med saken sjelf.

Det war något nytt, att konungen icke sjelf förestod sitt rike. Hade herrarne warit de, som manat konungen att hålla sig till lagen och på hans wägran tagit kronan ifrån honom, så är det sannolikt att de utsett bland sig en drots eller en marsk att sköta riket såsom Thorkel Knutsson gjorde det, eller Mats Kettilmundsson eller Nils Ambjörnsson. Men nu war det bönderna som gifwit helgd och hägn åt lagen, och om man ej kunde förbigå deras man, så kunde det å en annan sida aldrig komma i fråga att bekläda honom med ett embete, som utgjorde ett mål för de förnämsta herrarnes täflan.

En annan sak war, att Engelbrekt redan i sjelfwa werket innehade mera makt än både drots och marsk till-

sammans. Han påminte om de forna jarlarne, ehuru deras makt utgick från konungen, hans deremot från allmogen. Han förestod redan riket, han war allmogens hufwud, herrarne måtte nu gifwa honom hwilken titel som helst. "Jag Engelbrekt och mina medhjelpare", skref han i sina bref, och det war tillräckligt för att då göra hans wilja gällande i Swerige.

Men det är skilnad på ett embete och ett tillfälligt personligt inflytande. Embetet får ej wara beroende af personen. Engelbrekts höfwidsmannaskap berodde uteslutande af hans personlighet och de förhållanden, som fört honom framåt. Riksföreståndarskapet, sådant det wisar sig nu i sin början, är derför helt och hållet tillfälligt. Man beslöt icke på riksmötet i Arboga att inrätta något nytt embete, man beslöt blott, att Engelbrekt skulle förestå riket, tills det åter fått en konung, som wille hålla sin konungaed, styrka lagen och frid hålla. Wi skola snart finna, att detta undantagsförhållande blir sedwänja.

655. Medan riksmötet i Arboga ännu pågick, kom ett bud med bref från Hans Kröpelin. Han önskade ett samtal med herrarne och föreslog Sigtuna till mötesplats, emedan denna skulle falla honom sjelf serdeles lämplig. Man biföll Kröpelins begäran och mot gifwen lejd infann sig denne på ort och ställe, dit äfwen rikshöfwidsmannen med flera af rådet kommo. Med Kröpelin war en preussisk riddare, som blifwit på konungens begäran sänd af högmästaren att å hans wägnar söka medla för konungen hos Swenskarne.

Kröpelins förslag gick egentligen ut på att söka få ett hastigare slut på de rådande förhållandena. Han handlade i sin herres tjenst och onekligen war en rask och beslutsam handling här den enda utwägen för konung Erik att winna sina syften. Måhända war det också den kloke mannens afsigt att känna sig före, om ej en söndring läte sig göra mellan rikshöfwidsmannen och de förnäma herrarne. Han föreslog nu Engelbrekt och rådsherrarne, att han sjelf jemte den preussiske riddaren skulle fara till konungen och söka i

godo uppgöra saken, utan att draga den för rätta, såsom beslutadt war i Stockholm. Han kunde så mycket hellre göra detta förslag, som Swenskarne icke hade något emot att återtaga konung Erik, blott han hölle Sweriges lag. "Wår möda skall wara ospard" — sade Kröpelin — "gifwen oß blott en säker lejd och wi skola draga till Danmark och försöka råda wår nådige herre, konungen, till sämja."

Hade nu Engelbrekt haft någon enskild beräkning att se sig sjelf till godo, såsom Kröpelin och helt wißt hwarje Dansk trodde, skulle han säkert afslagit denna beskickning. Men här såsom alltid finner man honom hafwa haft Sweriges wäl för sina ögon, och till den ändan bad han genast Kröpelin sjelf utwälja, hwilka han wille hafwa till gißlan.

Kröpelin och ordensriddaren reste, och de lyckades utwerka konung Eriks samtycke till ett möte i Halmstad, som hölls i Maj månad.

Erkebiskop Olof.

656. Äfwen på ett annat fält och från ett annat håll led konungen under loppet af år 1434 en förödmjukelse. En af honom förföljd man återwände nämligen då till fäderneslandet såsom deß erkebiskop, stadfästad i embetet mot konungens wilja af påfwen.

Man förundrar sig med skäl öfwer det inflytande, som konung Erik utöfwade på tillsättandet af de högsta andliga embetena inom riket. Johannes Gerkesson insatte han på erkebiskopsstolen i Upsala mot kapitlets wilja. När han blef skild från erkestiftet, föll kapitlet konungen till föga och uppsatte enligt hans wilja trenne män på förslag. Konungen gaf sitt samtycke till en af dem och denne blef af påfwen i embetet stadfäst. Det war den här ofwan nämnde

Johannes Haquini [1]), en man af hög börd. Han förde tre sjöblad i wapnet och tillhörde således Sturesläktgen.

Denne dog helt plötsligt på en visitationsresa i början af år 1432, och omedelbart derefter walde kapitlet domprosten i Upsala, **Olof Larsson**, till erkebiskop. Han war född i Trögd och kallas derför stundom **Trögdius**. I sin ungdom hade herr Olof studerat i Paris och der blifwit magister, en titel, som han ständigt bar. För öfrigt får han det witsord [2]), att han war en allwarlig man med stor erfarenhet i lagen, wältalig och begåfwad med stor klokhet. Kapitlet synes wid detta wal hafwa gjort mindre afseende på konungens önskningar än wid det förra. Det underrättade wisserligen genast både påfwen och konungen om Olof Larssons wal, men uppsatte icke såsom förra gången något förslag. Erkebiskop Jöns — skref kapitlet — hade, innan han dog, meddelat kapitelsmännen, att konungen icke skulle hafwa något emot Olof Larsson. Men konungen förnekade helt och hållet hwarje yttrande, som kunde tydas till förmån för domprosten och blef högst mißnöjd öfwer hwad som skett. Hans wrede ökades ännu mer, när han fick höra, att den nywalde begifwit sig till Rom utan att först uppwakta honom. Han wille nu på inga wilkor godkänna det gjorda walet. Domkapitlet sökte ursäkta och medla, "domprosten hade fruktat att fara sjöwägen" — hette det, men konungen förblef obeweklig. Han insatte efter hwarandra de twenne utländingarne Arent Clementssen och Thorlak på Upsala erkebiskopsstol och sökte härunder motwerka domprosten Olof både hos påfwen och på det stora kyrkomötet i Basel [3]).

657. Men domprosten hade oaktadt konungens motwilja lycka med sig på sin resa. Han tog wägen öfwer Ålands haf till Finland, fick i Åbo tillfälle att genom lån förstärka sin kassa och fortsatte widare sin resa genom Lifland,

---

[1]) Se sid. 122 (610).

[2]) Af den af oß flera gånger åberopade **Ericus Olai.**

[3]) Jemför härofwan sid. 122 (610).

Preussen och Tyskland till Rom. Här blef han af påfwen stadfästad i sitt embete, hwarom påfwen i bref underrättar wederbörande, äfwen konungen. Till den senare skref påfwen mycket nådigt. Han ber och förmanar konungen wid den wördnad, som han är skyldig påfwen och den apostoliska stolen, att han måtte wisa erkebiskopen sin ynnest, då han (konungen) kunde wänta i belöning ewigt lif af wår herre och tacksägelse af påfwen.

Något som retade konungen fullt ut lika mycket som denna Olof Larssons framgång war det yttrande, som wi redan förut omnämnt att han haft inför påfwen om att konung Erik icke war arfkonung utan wald konung. Som wi weta hade erkebiskopen i denna sin utsago mycket rätt, ty Erik war werkligen wald till Sweriges konung och Sweriges lag wiste ej af någon arfkonung. Men konung Erik å sin sida wille nödwändigt gå och gälla för arfkonung.

Rörande så wäl denna fråga som biskopswalet lät nu Erik om sommaren 1433 några prelater skrifwa det bekanta brefwet till påfwen. Erkebiskopen i Lund jemte 5 biskopar woro då kallade till Köpenhamn. Från Swerige woro biskoparne Thomas i Strengnäs, Sigge i Skara och Nils i Wexiö. För att få sin wilja fram förfor konungen högst wåldsamt. Han sade på förhand till om hwad som skulle skrifwas och hotade prelaterna med det wärsta, om de ej gjorde som han wille. De andlige herrarne wågade icke sätta sig upp mot konungen, och på detta sätt tillkom detta bref. Wi känna den del af deß innehåll, som rörde frågan om konungen wore arf- eller walkonung. I afseende på biskopswalet säga biskoparne, "att man brukat antingen rådfråga konungen eller ockſå genast efter walet anhålla om konungens samtycke. Som deßutom biskoparne innehade främsta rummet i konungens råd, syntes det billigt, att konungen och rådet pröfwade walet. Ingen wald biskop borde derför af påfwen hädanefter stadfästas, förrän han erhållit konungens förord."

Brefwet wäckte uppseende. Både påfwen och hans kardinals-collegium började wackla. Man beslöt till och med att förflytta erkebiskop Olof till ett annat biskopsstift. Men kort derefter ankom ett nytt bref från de tre swenska biskoparne, hwilka undertecknat det förra. De upplyste om, huru det förhöll sig med brefwet från Köpenhamn, att konungen stått öfwer dem med sina hotelser och att de endast af fruktan för hans wåldsamhet satt sina sigill derunder. Nu, när de kunde handla i fullkomlig frihet, togo de tillbaka sina ord. Denna skrifwelse förtog werkan af den föregående. En kardinal förordnades af påfwen att undersöka saken och inför honom skriftwexlades under detta och det följande året, men allt tydligare wisade det sig, att erkebiskop Olof hade rätt och konungen orätt.

Ifrån Rom begaf sig erkebiskopen till kyrkomötet i Basel, och, sedan han der med tillbörlig ära blifwit mottagen, återwände han hem och tillträdde sin erkebiskopsstol. Detta skedde dock icke i följd af någon eftergift från konungens sida, utan derför att han måste låta saken bero. Engelbrekt och Sweriges allmoge gåfwo honom ej tid att fullfölja twisten.

År 1435 i Mars skref erkebiskopen till Baslermötet, att han nu war insatt i sitt embete, att striden mellan konungen och de förnäme för tillfället hwilade och att man wäntade på ett nytt möte, der allt skulle bringas till ordning och fred. — Detta bref finnes i original i riksarkivet. Det är derför möjligt, så wida icke twå likalydande blifwit uppsatta, att det aldrig blifwit afskickadt, helst som ett bref af liknande innehåll ett par weckor efteråt skrefs af biskop Thomas i Strengnäs och biskop Knut i Linköping, ocksä till Baslermötet. Här anföras med en wiß utförlighet orsakerna till oenigheten med konungen, men skrifwelsen slutar med den försäkran, att, endast om konungen icke wille hålla Sweriges lag, skulle han blifwa förlustig Sweriges krona.

658. Utom erkebiskop Olof uppträdde äfwen en annan Swensk på kyrkomötet i Basel. Det war den ofwannämnde

bisskopen i Wexiö **Nils Ragwaldsson.** Det war en kraftfull och lärd man, som synes wid mötet hafwa åtnjutit ett högt anseende.

Wid mötet uppstod twist om rangen mellan ombuden för de olika länderna. Bland andra skäl för högre rang anfördes äfwen tiden för kristendomens införande i de olika rikena, så att ombudet från ett rike, hwars innewånare woro tidigare kristne, skulle taga företrädet framför ombudet från ett, der kristendomen war yngre. Af twisterna härom tog sig bisskop Nils anledning att uppträda. Han ogillade på det högsta dessa rangtwister, då man hade wida angelägnare saker att afgöra; men för att icke hans fädernesland skulle lida wid jemförelsen med de länder, hwilkas mäktiga representanter nu sutto framför honom, höll han ett tal "om Sveo-gotiska rikets ålder och herrlighet". Han wisade, att Göterna, Öst- och West-Göter, woro förr kristne än de flesta af de då warande konungarikena, och på den grunden borde han såsom de götiska rikenas ombud hafwa antingen det främsta eller näst det främsta rummet wid mötet, liksom den götiska konungen intog det främsta eller näst det främsta rummet bland kristna konungar.

Bisskopens tal wäckte mycket uppseende och förskaffade honom ett högt anseende för lärdom och insigter, men rangen Europas riken emellan bestämdes då liksom ännu af helt andra saker. Flera af mötets deltagare ogillade också Nils Ragwaldssons tal. En bisskop **Alfons** från **Carthagena** i Spanien sade: "att de Göter, som utwandrat, woro wida utmärktare än de, hwilka qwarstannat."

Något som wisar Nils Ragwaldssons anseende hos de utländska kyrkofäderna är omständigheten att han jemte flera andra skickades som sändebud wid fredsunderhandlingarna i Frankrike mellan deß konung **Carl** VII och hertig **Filip den gode af Burgund,** hwilken dittills i Frankrikes krig med England warit det senare rikets bundsförwandt. Och wid dessa underhandlingar tog Wexiöbisskopen en ganska liflig del, sökande isynnerhet förmå konungens af England sändebud att blifwa mera benägna för freden.

Efter återkomsten från denna beskickning wisades sändebuden den äran, att de på kyrkomötet fingo sitt säte på sjelfwa kardinalsbänken, och derifrån höll biskop Nils ett tal med anledning af Esaias ord: "glädje och fröjd skall finnas der inne, tacksägelse och lofs röst!" — Detta egde rum i November 1435. Biskop Nils war sålunda detta år borta från Swerige.

Men wi öfwergå till förhållandena här hemma och till berättelsen om striden med konung Erik.

Tilldragelserna under år 1435 före kungens ankomst till Swerige.

659. Det omtalade mötet i Halmstad egde, som nämndt är, rum i Maj 1435. I Sweriges wägnar infann sig der den förra året hemkomne erkebiskopen samt jemte honom biskop Knut i Linköping och biskop Sigge i Skara äfwensom riddarne, Nils Erengislesson, lagman i Södermanland, och Knut Jonsson, lagman i Westergötland, samt **Magnus Gren**, som war swen af wapn. Sex danska herrar infunno sig äfwen, bland hwilka woro biskop **Jöns** från Roskild och **Hans Laxman**, djekne i Lund.

Här fattades det beslut, att konungen skulle komma till Stockholm i Juli månad och der möta Sweriges rikes råd och andra män på hela rikets wägnar, och då skulle all mißsämja upphöra och de 12 förordnade skiljomännen afgöra alla beswärspunkter. Widare skulle då hela landet med alla obrända slott antwardas i konung Eriks händer, hwaremot han skulle lofwa Sweriges folk att få njuta Sweriges lag efter den ed som konungen swurit. De slott, konungen ännu egde i handom, skulle njuta den wanliga uppbörden af omkringliggande allmoge, dock skulle riksens råd i Swerige tillsätta twå gode män eller en i hwart län, hwilka skulle tillse, att slotten finge sin rätt och att ingen

twedrägt uppkomme mellan embetsmännen och allmogen. All skada som blifwit någon tillfogad sedan sista mårtensmessan skulle godtgöras genom förlikning eller genom laga dom, alla fångar sedan sista uppresningen sättas på fri fot, och Halland återlemnas till kungen. Engelbrekt skulle förlänas med Örebro slott och Erik Puke erhålla **Rasbohundare** i förpantning, och skulle det efter hans död inlösas från hans arfwingar af kronan. Slutligen beslöt man, att riksmarsk och riksdrots skulle tillsättas.

En märkelig punkt i detta Halmstadsbeslut är den tredje punkten, som lyder så: "Item att sammanbindelsebrefwet, som riken äro med sammanbundin, skall blifwa wid sino fulla makt och det bör förekomma på förenämnda S. Olavi dag i Stockholm eller fullkomligt vidisse eller instrument deraf i samma stad." — Denna punkt wisar oß, att unionsbrefwet alldeles icke fanns i Swerige, twert emot hwad i detsamma stod skrifwet [1]). Icke ens en afskrift af detsamma fanns. Detta bewisar mera än något annat, att den urkund, som hittills gått och gällt såsom unionsurkund, aldrig warit något annat än ett blott och bart utkast. Man kände nu 38 år efter unionens stiftande icke till något om densamma. Den union, som fanns till, war en följd af förhållandena, alldeles icke af beslutet i Kalmar. Det war derför med en wiß förwåning, man på mötet i Halmstad hörde talas om ett "sammanbindelsebref", och derför fattades beslutet om att detta bref eller en afskrift deraf skulle i Stockholm uppwisas.

Först efter mötets slut hemförlofwades de preussiska sändebuden — riddaren som följt med Kröpelin och en annan, som kommit direkte till kungen — och konungen lät helsa högmästaren, att riddarne lemnat honom ett godt biträde. Konungen bad tillika, att den ene af dem, herr **Goswin**, jemte en juris doktor och någon från Lifland måtte anmodas att besöka det nu beslutade mötet i Stockholm.

---

[1]) Se härofwan s. 28 (525) 10:e momentet.

660. När de swenske deltagarne i mötet kommo hem, hölls ett rådsmöte i Upsala annandag Pingst; den inföll då på den 6 Juni. Biskoparne Knut och Sigge woro icke närwarande här, men wäl erkebiskopen och biskop Thomas i Strengnäs och deßutom fyra riddare och 16 wäpnare, bland hwilka befunno sig både Engelbrekt och Erik Puke. Man [1]) will weta, att Engelbrekt föranstaltat om detta möte eller rent af sammankallat det. Sådant kan wara möjligt. Det som beslöts af herrarne i Upsala war egentligen ett förtydligande tillägg till beslutet i Halmstad och handlar om sådant, som der blef förbisedt, samt sluter sig på det närmaste till Sweriges lag. Det är sålunda alldeles icke otroligt att det war Engelbrekt som sammankallade och ledde detta möte, och det länder honom då till all ära, såsom den der wisar sig wuxen sitt kall att waka öfwer Sweriges wäl, d. ä. Sweriges lag.

"Det skall allom weterligt wara" — skrifwa de församlade herrarne — "att wi woro tillsammans annandag pingst 1435 och öfwerwogo Halmstad dagtingan, och wi lofwa att hålla den på de wilkor, att wår nådige herre konung Erik antwardar slott och län enligt rikfens råds råde åt infödde swenske män och igenkallar slottslofwen från utländingarne. Och är det så, det Gud förbjude, att konungen ej will göra som här står eller att han will annorlunda förstå Halmstad dagtingan, då bindom wi oß tillsamman med tro, ed och ära, att wi wilja wärja med lif och gods rikfens frihet och lagbok och aldrig derefter lyda konung Erik eller hjelpa honom lönligen eller uppenbarligen på något sätt, utan den som gör häremot, honom wilja wi allesamman förderfwa till lif, ära och gods och hålla honom som en förrädare." Samma dag utfärdade rådet en uppmaning till alla, som tjenade utländska slottshöfwidsmän, att de skulle inom 14 dagar lemna sådan tjenst och inställa sig hos "rikfens män".

---

[1]) Den danske historieskrifwaren Jahn.

661. Nu tillstundade dagen för det utsatta mötet med konungen i Stockholm. Det war den 29 Juli, som derför war bestämd. En mängd förnäma herrar ankommo till staden. Äfwen Danskar och Norrmän infunno sig. Också den preussiske riddaren, som jemte Kröpelin mötte Engelbrekt och rådsherrarne i Sigtuna och sedan utwerkade mötet i Halmstad, kom till Stockholm. Han hette **Henrik von Rowerdere**. Men konungen sjelf kom icke.

Den 29 Juli kom och gick, månaden blef full och sedan gingo ytterligare weckor och månader, utan att någon konung Erik hördes af. De swenske herrarne blefwo missnöjde. De började finna, att intet war att lita på hos konung Erik och redde sig till att lemna Stockholm. De wände sig till Hans Kröpelin och talade hårda ord. Men Kröpelin och de danske herrarne lyckades dock förmå dem att bida till mormessan. Emellertid fordrade man af de församlade danske och norske herrarne en försäkran, att om konungen ej komme före den 8 September eller skickade fullmäktige, skulle Halmstad dagtingan det oaktadt träda i werkställighet. Denna försäkran lemnades också. Det skedde på Norrmalm Söndagen den 10 Augusti. Biskop **Olof** i Bergen samt femtiofem danska och norska herrar äfwensom Stockholms borgmästare och råd förpligtade sig att som redliga dannemän draga försorg om, att allt som lofwadt war skulle obrottsligen hållas. Samma dag uppsattes på Långholmen en skrift, hwari en mängd riddare och wäpnare af riksens råd i Swerige tillträdde det beslut, som under Engelbrekts ledning blifwit fattadt i Upsala wid pingsttiden.

Men äfwen September månad synes hafwa gått utan att konungen hördes af.

Konung Erik i Stockholm hösten år 1435.

662. De swenske rådsherrarne drogo till **Jungfruhamn** utanför Stockholm konungen till mötes. Medan de

här wäntade på konungens ankomst, utfärdade de ett frälsebref för en wid namn **Lasse i Gulstadom.** Brefwet är undertecknadt af erkebiskopen, biskop Knut i Linköping, Engelbrekt och allt riksens råd i Swerige. Det war den 7 Oktober. Dagen derpå war sannolikt den, då konungen ankom.

Rådsherrarne följde konungen till Stockholm, och öfwerläggningarne började oförtöfwadt.

Hwad som fördröjt konungens afresa, är swårt att säga. Underhandlingarna med Holsteinarne war det icke, ty freden med dem och hanseaterne war slutad redan 14 dagar före den 29 Juli. Under färden hade han som wanligt olycka med sig. I Kalmarsund miste han ett fartyg, "en barsa", om 80 swåra läster.

På wårfrudagen öppnades mötet i Clara kloster. Sedan flyttade man sig till Helgeandsholmen, der äfwen konungen war närwarande. Här framlades för konungen allmogens klagomål. Det är en bland wår medeltids märkeligaste handlingar. Wi anföra här hufwudinnehållet.

"Rikets innebyggare hade på lång tid hwarken njutit lag, rätt eller frihet; och, emedan konungen mest warit frånwarande och riket hwarken haft drots eller marsk, hade på många år intet rättarting blifwit hållet och icke kunnat afgöras hwad som tillhörde kronan eller enskilde, så att konungens fogdar kunnat efter behag tillegna sig andras egendom. Allmogen hade nödsakats fara utomlands, för att winna rättwisa, som de bort kunna söka och winna wid sina ting hemma, och utan tröst hade de återkommit och måst umgälla sin utfärd, somliga med lif och gods, andra blifwit kastade i fängelse och belagts med fjettrar och jern, hwilket allt utan swårighet kunde bewisas. Och såsom riksens råd icke hade makt att något hjelpa eller rätta, gjorde man endast gäck af den lidande, och när undersökning någon gång på befallning anstäldes, troddes det icke, när det kom för konungen. Genom fogdarnes öfwerwåld låg landet på flera ställen öde och skatterna togo de ut efter behag och godtycke; en oxe togs för 12 öre, fast han i städerna såldes för 4

mark, en ko för 6 öre, som eljest kostade 2 mark, en mark gammal koppar togs för 4 penningar, en ny för en örtug. Emedan en wiß taxa war satt på hwart härad eller socken, när skatten skulle utgå, tillätos inga afskrifningar antingen för dödsfall eller andra omständigheter. Utom de laga utskylderna hade årligen gärder blifwit utkräfda och allt blifwit fördt ur landet, så att icke en enda mark funnits i rikets skattkammare, som i trängande nöd kunde till fäderneslandets wäl användas. Men fogdarne hade gått fria, huru mycket än allmogen klagat öfwer dem, och derför hade de blifwit ju längre, ju wärre; de hade upphängt män i rök och twungit penningar af allmogen till häradsskepp samt förstört dem som warit i behåll för att kunna utpressa nya utgifter."

Widare klagas, att "erkebiskopar, lagmän och häradshöfdingar blifwit af konungen landet påträngde. Johan Gerkesson hade försnillat från Upsala domkyrka 10,000 gyllen och utpressat af presterskapet ännu mera, Arendt Klementsen och Thorlak 7,000 gyllen. Domarne hade skipat rättwisan med den lag och rätt, som de fått sina embeten. Slott och län hade gifwits åt högst få inländska, och utländska qwinnor blifwit föredragna infödde swenske män. Genom det långwariga kriget hade allmogen förlorat gods, wänner och fränder; de hade måst göra tjenst på egen kost, men likwäl lönats med owilja, mißtroende, owänskap och förtryck. De som råkat i fångenskap hade ej blifwit utlöste, utan twärtom af konungens egne undersåter i Danmark sköflade. Fast det warit förbehållet, att ingen ny lag skulle i riket införas, har konungen icke desto mindre med slottslofwen i slotten fört riket i träldom. Alla hufwudsakliga skrifter äro deßutom bortförda, så att nu i Swerige intet finnes, hwarken skrift, bref eller register på hwad som hörer kronan till. Likaledes hade frälset blifwit utarmadt genom den ständiga krigstjensten och nu senast förlorat 16,000 mark genom deras långa dröjsmål wid Stockholm under brådaste hösten, hwarför de begära ersättning af konungens löftesmän. Finge allmogen komma till förhör inför ko-

nungen sjelf, hwarom de för Guds skull ödmjukligen anhålla, hade de många fler beswär att andraga om deras nöd och lidande."

Det är både med förwåning och häpnad, som man genomläser dessa allmogens klagomål, för hwilkas sanning allmogens erbjudande att stå till rätta inför konungen är en borgen. Träldomen låg hotande öfwer Sweriges land. Man känner inom sig, huru harmen skulle glöda hos dessa bönder, hwilka icke åstundade mer än att njuta Sweriges lag, och man wälsignar med dem den man, som hade nog mod att ropa: till wapen mot lagbrytarne!

663. Det finnes icke nämndt, hwad konungen swarade på dessa klagomål. Det är naturligt att han skulle höra dem ogerna, isynnerhet som han nogsamt wißte att dessa klagomål icke woro utan betydelse; ty dessa bönder woro män att taga sig rätt, om de twingades dertill. Helt wißt lofwade konungen bot och bättring under det han i sitt sinne grundade på, huru han skulle tillintetgöra Sweriges rike. Rimkrönikans ord äro dessa:

I Helgandahus de sammanginge,
der började de att dagtinge,
Konungen fann så många funder,
det friden hade när gångit sönder.
Honom tyckles wara hårdt uppå gå,
unna de swenske deras frihet få;
dock dagtingade de så länge,
han kunde dem ej högre tränge.

Slutligen kom man öfwerens om — det war den 14 Oktober — "att man skulle erkänna konung Erik för fullmyndig konung, och skulle han behålla i brukande wärjo hela riket med slott, land och län med allt det konungadömet och kronan tillhörde efter Sweriges lag. Deremot lofwade konungen, att styra och råda land och slott med infödda swenske män, med undantag af Stockholms, Nyköpings och Kalmar slott, hwilka konungen kunde, om han wille, lemna åt Danskar eller Norrmän, men ej till andra utländingar. Allt det framfarna skulle wara glömdt och wid

konungens död skulle alla slotten öfwerlemnas till den, som då waldes till konung. Föreningen mellan rikena skulle förblifwa och en afskrift af unionsurkunden genast öfwerlemnas. Drots och marsk skulle tillsättas och lagmän och häradshöfdingar tillsättas efter lag. Alla andra twistigheter, såsom om fredsbrott och annan skada, som frälset lidit under senaste twedrägt, om Engelbrekt och Erik Puke, om fångarne och om Gotland och Halland — om allt detta skulle ransakas och dömas af 12 män, hwilka utsågos af alla tre rikena."

Desse utsedde sammanträdde oförtöfwadt och woro redan den 18 Okt. färdige med sitt beslut. Engelbrekt och Puke fingo behålla sina län, om Gotland skulle rådsherrar från Norge döma och Halland skulle genast återgifwas till konungen.

664. När beslutet war fattadt och man således kunde hoppas på att allt nu skulle återgå i sitt lugn, skred konungen att fullgöra en af beslutets punkter, den att tillsätta drots och marsk. Han gick derwid så långt i medgörlighet, att han öfwerlemnade åt de swenske herrarne sjelfwa att uppsätta tre på förslag. Erkebiskopen sammankallade derför stormännen och sporde dem till, hwilka de wille på förslaget uppsätta. De skulle säga det "hemligen" till erkebiskopen, "ty då skulle ej deraf blifwa någon träta;" de, som fingo flesta rösterna, skulle erkebiskopen föreslå hos konungen.

Walet försiggick och erkebiskopen sammanräknade rösterna. Det befanns då, att de flesta rösterna fallit på **Carl Knutsson (Bonde), Bo Knutsson (Grip)** och **Nils Stensson (Natt och Dag)**. Erkebiskopen gick upp till konungen och underrättade honom om walets utgång samt nämnde, hwilka tre herrar, som kommit på förslaget. Men konungen swarade hastigt, så fort han hade hört namnen: "det duger ej, I skolen mig få tre gamla, som dustet är slaget af hufwudet; I hafwen mißtagit er på de unge!" — Sedan konungen derefter betänkt sig ett ögonblick, tillade han: "hwarför tagen I icke hellre en äldre man? Jag will föreslå tre; herr Christer Nilsson och herr Bengt

Stensson duga wäl båda, herr Erengisle Nilsson duger ock, skulle jag tro! En af dessa herrar will jag gerna gifwa eder till drots!"

Det blef sålunda i sjelfwa werket på det sättet, att konungen föreslog och herrarne utwalde en af de tre. Den kloke biskopen sade emellertid härtill intet. Han bugade sig och gick, och när han sedan för de församlade herrarne tillkännagaf konungens wilja, mötte han intet motstånd. Herrarne utbådo sig herr Christer till drots, men bådo tillika, att konungen wille utnämna en af de tre först föreslagne till marsk. Konungen willfor deras begäran och utnämnde Carl Knutsson till marsk.

Sedan egde ett sammanträde rum inför konungen, der de nyutnämnde skulle högtidligen i sina embeten insättas. Herr Christer framkallades först. Det war en redan till åren kommen man. Han bad konungen "för Guds skull att han måtte förskona honom från det wigtiga embetet." Konungen wille dock ej fästa något afseende wid hans begäran, utan stadfästade honom i embetet och gaf honom ett litet swärd till tecken af hans embetes wärdighet. — Derefter framkallades Carl Knutsson. Det war en ung man, högwäxt och ståtlig, af ett intagande yttre. Konungen war emellertid okunnig om, huru en marsk skulle insättas i sitt embete, och wände sig derför till den gamle danske riddaren Erik Krummedik med en förfrågan härom. "Huru dermed tillgår hos andra herrar" — swarade herr Erik — "det will jag låta eder höra. I skolen gifwa honom en käpp med guldring på och säga honom, huru han skall förestå sitt embete." — "Käppen skall han få straxt" — inföll konungen — "men ringen kan han ej nu bekomma."

Derpå wände han sig åter till Carl Knutsson och sade: "wi wilja hafwa dig till marsk!" — Herr Carl föll på knä och bad att slippa, men det hjelpte honom lika litet som förut herr Christer. Konungen wille, att han skulle mottaga embetet och gaf honom en liten hwit staf. Den nyutnämnde marsken bad då konungen om hjelp att upprätthålla det wigtiga embetet. Men konungen swarade så

brådt: "jag will gifwa dig ett råd; akta dig, att du ej utsträcker dina fötter längre än skinnfällen räcker!" — Dermed gick marsken tillbaka till de andra herrarne.

665. Men det wisade sig snart, huru föga konungen hade ändrat sitt sinnelag. Rimkrönikan klagar hårdt öfwer konungens förfarande att, i strid med det nyß fattade beslutet, utan att höra rådet bortgifwa slott och län. De swenske herrarne wände sig till de danske för att genom dem förmå konungen att göra afseende på deras önskningar och tillika att han måtte förläna drots och marsk med den makt, som dessa embeten kräfde samt blifwa qwar i riket. "Då skulle" — menade de — "all träta och allt kif kunna förebyggas." Men konungen lemnade intet swar, och då gingo de swenske herrarne sjelfwe upp till konungen. De fingo ett kort och twärt swar. "Jag är icke sinnad att blifwa eder ja-herre" — sade han och tillade, i det han wände sig till riddarne och wäpnarne: "Engelbrekt hade mig ej sådan skada gjort, hade icke I warit och edra fränder!" — Och många ord föllo, som icke behagade herrarne.

Så skildes konung Erik den gången från Sweriges män.

Men det war ej nog med det mißnöje han med anledning häraf lemnade efter sig bland de förnämste i landet. Detta mißnöje ökades och spriddes till allmogen under hans återfärd.

Sedan konungen tagit Stockholms slott från den allmänt wärderade Kröpelin och gifwit det åt en dansk riddare **Erik Nilsson Rönnow** samt ökat besättningen med 500 man af sitt eget folk, steg han ombord på flottan och afseglade i början af November från Stockholm. På Nyköping, Stegeborg och Stäkeholm insattes nu nya höfdingar, om möjligt argare än de förra. Ärelösa röfware, råa qwinnoskändare och kyrkotjufwar, som ej aktade något heligt eller lydde någon annan lag än deras egen wilja, deras lustar och begärelser, sådana woro de män, konungen anwände. Konungen lät sjelf under nedresan plundra allmogen.

Å hwar hans (folk) genom skärgården fara,
de fattige bönder låt han ej spara,
de togo dem frå allt hwad de egde,
— — — — — — — — — — — — — —
kläder, kittlar, grytor, oxar och kor;
åter sutto de fattige bönder i oro.

Man ansåg som ett Guds straff för dessa wåldsbragder de olyckor, hwilka äfwen på återfärden drabbade konungen, då swåra stormar förstörde flera hans fartyg, hwilka sjönko med både gods och folk.

De förnämste herrarne i Swerige wid denna tid.

666. Det torde wara i sin ordning, innan wi öfwergå till skildringen af hwad som följde på konung Eriks besök i Swerige 1435, att kasta en blick på de män, hwilka den tiden stodo konungamakten närmast och ganska snart uppträdde med anspråk på att utöfwa den.

Första rummen intagas naturligtwis af de härofwan nämnde männen, hwilka konungen gjorde till drots och marsk.

Christer Nilsson hörde till Wasaslägten. Han är oß icke obekant [1]), wi sågo hans namn i wigtiga handlingar redan på Albrekts tid. Sedan deß har han blifwit 30 år äldre och war således nu en gammal man, säkert en bland de äldste i rådet. Den framskridna åldern skänkte honom både erfarenhet och klokhet. Ungdomsblodet gäste icke mera hos honom, dustet hade, som konungen sade, gått honom af hufwudet. Han hade derför förmåga att utan öfwerilning kunna bedöma saker och personer och fatta sina rådslut i lugn. Det inflytande, som han derigenom kunde winna och wann, gör honom likwäl icke till någon stor man. Han war helt och hållet en man af sin tid och såg uteslutande på sina egna fördelar. Herr Christers sträf-

1) Se Del IV, s. 316 (463).

wanden gingo derför ut på att förwärfwa gods och makt, och der wägen war jemnast att winna dessa syften, der gick han fram. Att hålla med konungen, att arbeta på unionens bestånd, det war ett sätt som med minsta möjliga fara betryggade hans makt. Äregirig war han wäl ock. Åtminstone såg han ej gerna, såsom wi få se, makten delad mellan sig och en annan. Detta bidrog äfwen att ställa honom på deras sida, hwilka wille unionens bestånd för att under en frånwarande konung kunna herrska. Ännu en omständighet fanns, som drog honom till Danmark. Det war hans slägtförbindelser.

Christer Nilssons moder war nämligen från Danmark och i båda sina giften egde han danska qwinnor. Hans första fru hette **Margareta Molteke.** Hon erhöll i morgongåfwa af sin man **Wasa** gård i Upland jemte flera gods. Bland gods, som för öfrigt herr Christer egde, ty på denna tid war jordegendomen inom de swenska herreslägterna betydlig, woro **Björnö** och **Räfwelstad** de förnämsta. Med denna sin fru egde herr Christer sonen **Carl.** — I sitt andra gifte med **Margareta Krumedik** egde herr Christer sönerna **Nils** och **Johan.** Twenne döttrar **Birgitta** och **Christina** erhöllo båda förnämliga män, den förra danske marsken **Clas Rönnow,** den senare **Bengt Jönsson** (Oxenstjerna).

Alla dessa namn förekomma ofta i tidens handlingar. Wi wilja dock ej här gå berättelsen i förwäg. Blott det må här på förhand antydas, att sönerna och äfwen sonsönerna följde Christer Nilsson i spåren rörande sina politiska åsigter. Ett undantag finnes. Det war herr Johans son **Erik,** om hwilken wi framdeles få tillfälle att tala [1]).

667. Närmast Wasarne stodo både i slägtskap och i de politiska striderna **Oxenstjernorna.** Wi kalla dem så för korthetens skull, efter deras sköldemärke, ehuru de sjelfwa

---

[1]) **Wi införa här till lättare öfwersigt en slägttafla öfwer Wasarne under medeltiden. (Se följande sida pag. 192.)**

Nils — Christina Hwide
till Björnö från Danmark

Margareta Moltele 1 Christer Nilsson 2 Margareta Krumedik Cecilia — Thord Bonde.
till Björnö och Näfwelstad

Carl Christersson
Nils
Brita Sture 1 Johan 2 Brita Christersson Bonde
Brita — Clas Rönnow
Christina — Bengt Oxenstjerna

Erik Nilsson Oxenstjerna — Katarina.
Kettil Carlsson bisskop i Linköping
Erik Carlsson 1 Juliana Oxenstjerna 2 Anna af Winstorpaslägten
Christer
Erik Johansson — Cecilia af Eka
Anna — Ture Roos
Jöns Bengtsson erkebisskop.

Ebba — Erik Abrahamsson Lejonhufwud
Margareta 1 Erik Roos 2 B. v. Melen
Gustaf Eriksson
Margareta 1 Joakim Brahe 2 Joh. af Hoya

Märta — Swante Sture
Sten
Margareta

lika litet som någon annan af de stora slägterna på denna tid begagnade något slägtnamn. De intaga under de närmast följande tiderna ett framstående rum och förtjena derför att omnämnas. Men de woro liksom Wasarne icke fosterländskt sinnade. Wi finna dem icke på den sida, som stridde för Swerige.

Om ättens ursprung weta wi att Nils Ambjörnsson af Sparreslägten, konung Magnus Erikssons drots, är deß stamfar [1]). Han förde länge sitt fädernewapen, men på ålderdomen skall han hafwa i samråd med sin son **Bengt** beslutat antaga sin moders wapen: en röd oxpanna med horn i guldfält. Moderns ätt, den äldre Oxenstjerneätten (till **Langserum**), war då utdöd. Den nämnde Bengts sonson war gift med Christer Nilssons (Wasas) dotter Christina. Han hette **Bengt Jönsson** och är den ende af denna tidens Oxenstjernor som nämnes med loford. "Han bar sitt riddarenamn med ära" — säger rimkrönikan.

Herr Bengts broder **Nils** har mindre godt namn om sig. Han war en ond sjöröfware — heter det. Hans son och twenne döttrar woro alla gifta med Wasar. Om sönerna till Bengt uttalar krönikeskrifwaren följande rader:

Herr Bengt Jönssons söner woro flera.
Gudi ware lof, de woro ej mera.

Bland dessa söner är **Jöns** den märkligaste. Han blef erkebiskop och en tid den mäktigaste mannen i Swerige. Genom dennes broder **Christer** fortplantades ätten [2]).

668. Wase- och Oxenstjerneslägterna utgöra kärnan i det parti inom de swenske store, hwilket wi ganska snart få se uppträda på den danske konungens sida. För ögonblicket stodo de omkring den gamle Christer Nilsson, täflande wid hans sida om högsta makten med den nyutnämnde marsken och hans omgifning, **Bonde-** och **Bjelkeslägterna.**

Den förnämste bland dessa båda slägter war **Carl Knutsson.** Han war tillika liksom bestämd till anförare

---

[1]) Se Del IV, sid. 11 (253).
[2]) **Oxenstjerneätten under medeltiden.** (Se följande sid. p. 194.)

Oxenstjerne-ätten under medeltiden.

Ambjörn Sixtensson Sparre

Helena 1 Nils Ambjörnsson 2 Bengta — Lars

Bengt Nilsson — Ingeborg — Sparreätten

Arwid Bengtsson — Jöns Bengtsson

Gustaf Algotsson Sture ‿ Märta — Bengt Jönsson 1 Christina Wase — Nils Jönsson 2 Christina Ryning

Jöns Bengtsson Erkebiskop — David — Christer Bengtsson 2 Margareta Green — Erik ‿ Karin Carlsdotter (Wasa) — Illana ‿ Erik Carlsson (Wasa) — Brita ‿ Nils Christersson (Wasa)

Sten Christersson 1 Christina Eriksdotter (Tott) — Bengt Christersson — Jöns Christersson

Christer, halshuggen 1520.

för ett motparti mot drotset, hwilkens motsats han war i alla afseenden. Han war helt ung, när han nu upphöjdes till marsk, knappt mer än 26 år. Brinnande af begär att utmärka sig och winna ära, kände han sig med ens stå så högt, att det beswärade honom att hafwa någon wid sidan, och med ungdomlig häftighet ilade han framåt. Wi få snart se, huru dessa partier, hwilka nu liksom förebildades af denne Carl Knutsson och Christer Nilsson, wäxa till i krafter och huru de slitas om högsta makten. Att marsken derwid kom att stå i spetsen för Sweriges sak berodde wisserligen derpå, att motpartiet sökte sitt stöd hos Danmark, men endast till en del. Det war ej endast tidsförhållandena, som stälde honom der; åtminstone wisar slutet af hans lefnad, att han tänkte sig sitt fädernesland som ett helt för sig, hwilket kunde och borde lefwa ett sjelfständigt lif, oberoende af Danmark och deß konung. Men då hade han också de gångna årens rika erfarenhet bakom sig. Nog af, i början af Carl Knutssons politiska bana stod han liksom hwarje annan herreman helt och hållet inom herrekretsen, eller med ett nu brukligt uttryck: han war aristokrat. Emot herrarne i allmänhet eller aristokratien reste en på sätt och wis ny makt upp sitt hufwud. Det war folket, allmogen. För denna makt, helt och hållet stödjande sig på Sweriges lag, måste herrarne böja sig, sedan den första häpnaden hunnit lägga sig; deras skilda wiljor twingades för ett ögonblick tillsammans af den.

Der funnos således för herrarne twenne stödjepunkter att wälja på. Den ena war: Konungen, som allt mer och mer började betraktas som en främmande konung, hwilken wille lägga Swerige under sig och sitt andra rike Danmark. Denna stödjepunkt hade till utseendet laglighet för sig. Den andra war: Sweriges allmoge. Konungen och Sweriges allmoge stodo nu fiendtligt emot hwarandra, och ingen kan tjena twå herrar; endera måste derföre wäljas. Christer Nilsson och de äldre bland Sweriges stormän walde den förra, Carl Knutsson den senare.

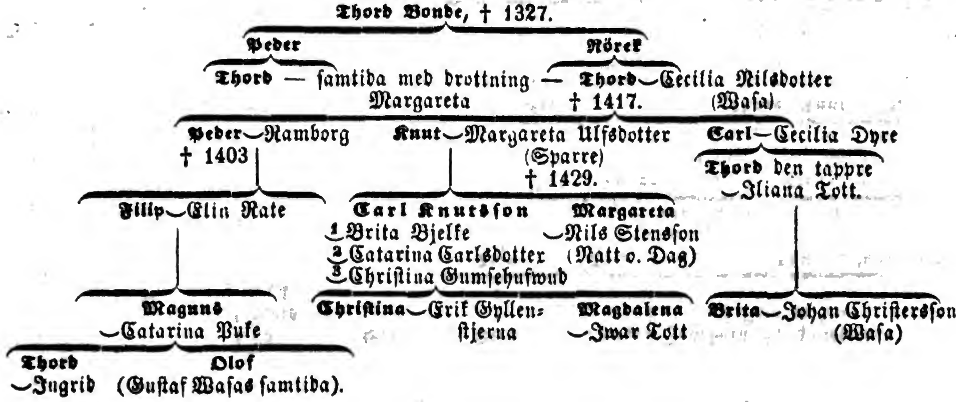
Carl Knutsson hade ocksâ många yttre egenskaper, som drog folket till honom. Han war ung och rik, hans utseende war manligt och skönt och dertill hade han en reslig wäxt samt en stark och wälklingande stämma. Genom sin moder **Margareta**, Carl Ulfssons (Sparres) till Tofta dotter, war han befryndad med Sparreätten, och, då hon efter sin första mans död ingick nytt giftermål med **Sten Thuresson** (Bjelke), förenades han äfwen med Bjelkeslägten. Ännu närmare fastknötos dessa band, då han sjelf gifte sig i denna slägt, till hwilken hans första hustru hörde. Genom Bjelkeslägten blef han äfwen befryndad med Sturarne. Hans halfsyster **Brita Bjelke** blef nämligen gift med **Gustaf Anundsson Sture, Sten Sture d. äldres** fader. Äfwen med Natt och Dag-slägten war Carl Knutsson nära beslägtad. Hans syster **Margareta** war gift med **Nils Stensson**, hwars brorsson **Nils Bosson** upptog namnet Sture och blef stamfader för de yngre Sturarne [1]).

669. Af den rika och mäktiga **Bjelke**-slägten känna wi flera, som tillhöra denna tid. De fyra bröderna Nils, Erik, Sten och Bengt känna wi af det föregående. Sten hade en son af samma namn, som år 1395 nedlade alla sina embeten och gick i Wadstena kloster. Bengt hade twenne söner, **Sten** och **Thure**. Sten war marsk under drottning Margareta och dog 1408, samma år, som sin företrädare i embetet, Carl Ulfsson till Tofta. Bengts andre son Thure war lagman i Upland och war Sweriges ombud wid den beskickning, som år 1406 hemförde konung Eriks trolofwade brud från England. Han dog ett par år efter drottning Margareta och begrofs jemte sin hustru i Wadstena 1415. Hans son **Sten** blef Carl Knutssons styffader. Båda de nämnda bröderna hafwa af sin samtid erhållit godt witsord och äro utan twifwel att räkna bland sin samtids utmärktaste män. I Wadstenaklostrets dagbok kallas marsken "en from och tapper man", och om Thure

---

[1]) **Bondeslägten under medeltiden.** (Se följande sida, pag. 197.)

Bonde-slägten under medeltiden.

säges, att han war "den förste bland rikets rådsherrar". Marskens sonson, **Thure Thuresson**, en mäktig och rik man, stod dock emot sin frände Carl Knutsson och war ett bland den danske konungens förnämsta stöd i Swerige. Hans son deremot, den kraftfulle **Erik Thuresson**, war åter på Swerigés sida emot den danske kungen, och hans fosterländska sinne gick i arf på dottren **Anna**, hwilken wi wid medeltidens slut finna på Kalmar slott, förswarande det mot den siste unionskonungen [1]).

---

[1]) **Bjelkeslägten under medeltiden.**

- **Kettil**
  - **Thure** ⌣ Sigrid
    - **Nils** riksdrots † 1364
    - **Erik**
    - **Sten**
      - **Sten**
    - **Bengt** ⌣ Jngeborg Magnusdotter af Ulfåsaätten
      - **Sten** ⌣ Catarina Hollingersdotter (Ulf)
        - **Brita** 1⌣ **Thure** 2⌣ Margareta Krumedik
          - (1) **Erik** † 1475
          - (2) **Brita** ⌣ Carl VIII Knutsson
          - (2) **Thure** † 1488 ⌣ Jngrid Körning fr. Danmark
            - Gunilla Bese ⌣ **Erik**
              - **Axel**
              - **Karin**
              - **Anna**
            - **Sten** lefde ännu 1520.
            - **Peder**
      - **Thure** ⌣ Margareta
        - **Sten** ⌣ Margareta Sparre, Carl VIII:s moder
          - **Knut**
          - **Brita** ⌣ Gustaf Sture
            - Sten Sture d. ä.

670. **Både Sture- och Natt- och Dag-slägterna** äro för dessa tider wigtiga. Mäktiga, rika och ansedda redan sedan gammalt, intaga medlemmarne ur dessa båda slägter mot slutet af medeltiden främsta rummet.

Natt- och Dag-slägten har fått sitt namn af sitt sköldemärke. Herrarne af denna slägt hade nämligen sin sköld delad på twären i twenne hälfter, den ena swart, den andra hwit. På denna tid förekommer dock icke mera för dem än för någon annan af wåra medeltidsherrar detta namn, ehuru wi begagna det för att lättare skilja dem från andra.

Från Albrekts och drottning Margaretas tid känna wi redan twenne af denna slägt, bröderna **Sten** och **Knut**, söner af en **Bo Bosson**. Sten hafwa wi sett bland Bo Jonssons testamentwerkställare och sedan wid flera wigtiga tillfällen. Knut war den bekante biskopen i Linköping, som Engelbrekt på mötet i Wadstena wille kasta ut till bönderna. Stens söner **Nils, Bo** och **Bengt** få wi snart lära känna likſom den sistnämndes son **Magnus**. Af dessa war Nils Carl Knutssons swåger och Bo blef stamfader för de yngre Sturarne derigenom att hans son **Nils** upptog sin moders namn. Bo war nämligen gift med den från Albrekts och Margaretas tid bekante Swen Stures dotter **Catarina**. Sonen Nils bibehöll dock Natt- och Dags-wapnet, fast han antog modrens namn [1]).

671. **De äldre Sturarne** tillhöra helt och hållet medeltiden och knappast har någon swensk ätt utslocknat med en så lysande ättling som denna. Wi känna från den föregående tiden **Algot Månsson** och att enligt de åsigter, som woro gällande under **medeltiden**, hans ätt war en gren af de gamle folkungarne [2]). För unionstiden är hans sonsons son **Sten** den märkligaste mannen ej blott i slägten utan i riket. Med honom utslocknade denna gamla ätt.

---

[1]) **Slägten Natt och Dag under medeltiden.** (Se följande sida pag. 200.)

[2]) Se Del IV, sid. 315 (462).

Slägten Natt och Dag under medeltiden.

Bo Bosson ⌣ Catarina Pedersdotter (Fargalt)

Sten ⌣ Ingeborg Carlsdotter (Örnefot) — Knut — Märta ⌣ Algot Månsson (Sture). † 1414

Margareta Bonde ⌣ Nils † 1439 — Bengt ⌣ Anna † 1444 — Bo ⌣ Catarina Sture

Magnus ⌣ Ermegård Fikkesdotter Bülow. (Engelbrekts mördare) — De yngre Sturarne

Alfhild Jönsdotter syster till Thure Jönsson (Tre Rosor) ⌣[1] Johan ⌣[2] Anna Bjelke
Johan † i Kalmar 1520.

Åke "Danmarks plågoris" † 1510.

Mellan Algot Månsson och denne Sten Sture finnes ingen i slägten, hwars namn är synnerligen minneswärdt. De woro rika på gods och rika på anseende liksom de öfrige herremännen i Swerige i dessa tider, men intaga icke något framstående rum i sin samtids historia. Man känner icke heller fullkomligt deras slägtförbindelser med undantag af Algot, som war gift med **Märta** af Natt- och Dag-slägten och hans sonson **Gustaf**, som war gift med **Brita Bjelke**, Carl Knutssons halfsyster. Den siste af ätten, Sten Sture, war gift med en **Ingeborg Tott**, tillhörande en ätt, som wid denna tid från Danmark inkom i Swerige [1]).

[1]) **De äldre Sturarne.**

(Algot *))

Sune (?). Deßutom 8 söner

Anund Sture

Magnus 1 Catarina Algotsdotter (Grip) samtida med Magnus Eriksson

Algot Månsson ⌣ Märta Natt och Dag.

Sture — **Gustaf** — **Anund**

Brita Bjelke ⌣ **Gustaf**

Johan Christersson (Wasa) ⌣ **Brita** — **Sten Sture** Riksföreståndare ⌣ Ingeborg Åkesdotter (Tott).

En dotter, nunna i Wadstena kloster.

*) Om denne Algot, se Del III, sidd. 82, 113, 155.

672. Med denna Stureätt får icke förblandas de s. k. **yngre Sturarne.** De förre förde trenne sjöblad till sköldemärke, de senare Natt- och Dags-wapnet. Wi känna redan desse yngre Sturars upprinnelse. Den förste som förändrade namnet och kallade sig Sture war **Nils Bosson** till Penningeby, ett gods i Upland. Det skedde år 1468. Han war gift med **Brita Bonde** och hade med henne sonen **Swante.**

Flera förnämliga slägter kunde här omnämnas, men wi återkomma till detta ämne längre fram. Här torde endast böra nämnas, att nu likson i de föregående tiderna funnos i landet främmande slägter. Bland dem woro **Tottarne, Gyllenstjernorna** och **Banérerna** de förnämsta. De inkommo alla wid denna tid i landet.

Wi återwända nu till befrielsekriget!

Kriget utbryter ånyo.

673. Emellertid gick året 1435 till ända utan att något buller afhördes utom det att man talade om de begångna wåldsamheterna under konungens nedresa. Ifrån skärgården kommo klagomål till Engelbrekt, ty hur det war, så litade dock folket mest till honom.

Engelbrekt war ej med i Stockholm, då förlikningen ingicks med konungen. Icke heller biskop Thomas i Strengnäs eller Uplandslagmannen Nils Gustafsson. Desse hade frihet att handla och ansågo sig berättigade dertill, när konungen så öppet och brådt bröt mot de ingångna förlikningswilkoren. Ett riksmöte sammankallades till Arboga strax i början af år 1436.

När de swenske herrarne funno — säger rimkrönikan — att konungen så mißtrodde dem och bortgaf slott och län åt drafwelsmän, kommo de öfwerens "att hålla en dag i Arboga."

Dit skulle de komma alla
biskopa, prelata, riddare och swena,
köpstadsmän och alle mena.

Att köpstadsmän och allmoge här woro närwarande är en följd af den betydelse, dessa samhällskrafter nu fått; det innebär ocksa ett erkännande af Engelbrekts makt, hwars rikshöfwidsmannaskap nu wäl war till ända, då riket fått drots och marsk. Förhållandet mellan denne allmogehöfding och herrarne, synnerligast riksembetsmännen, drotset och marsken, kom här på tal, och efter allt hwad man kan finna, synes det, som om man insett å ena sidan olämpligheten att sätta någon ofwanom de nämnde embetsmännen, men ocksa å den andra omöjligheten att alldeles förbigå Engelbrekt. Redan här blef derför enligt rimkrönikan fråga wäckt om en delning af högsta makten mellan Engelbrekt och marsken.

Wid sidan af detta ärende, som i sjelfwa werket war det wigtigaste, enär derpå allt annat berodde, företog man frågan om konungen och förhållandet till honom. I afseende härpå beslöt man, att om konungen ej hölle ord och lofwen, så wille man ej längre erkänna honom för konung. De wille afbida fastlagen — d. 5 Febr. —, men hade konungen ej då fogat sig efter förlikningswilkoren, wille de ej längre hålla honom för herre och konung. Härom skulle rådet tillskrifwa konungen, hwilket ocksa skedde d. 13 Januari.

674. Som man nu war öfwerens härom, spridde sig med ens ett rykte bland de församlade, att konungen ämnade sig till Stockholm, så fort isen gick upp, och att Stockholm då skulle öfwerlemnas till hertig Bogislaw. "Dermed" — hette det — "wille han få honom hela Swetiges rike." En allmän owilja uppstod bland de församlade, synnerligast bland allmogen. Några borgare i Stockholm hade äfwen i hemlighet skickat bud till Engelbrekt med enträgen begäran, "att han skulle lägga sig winn om att han måtte få Stockholm in; ty de fruktade att samma öde skulle öfwergå dem nu, som i konung Albrekts tid."

Engelbrekt fann nödwändigheten af skyndsam handling och af enighet. Han bragte derför frågan före på mötet, och slutade med dessa ord:

"Wi wilja ej bida, utan låtom oß genast rida till Stockholm och der på ort och ställe taga reda på, huru sakerna förhålla sig." Hans blick öfwerfor församlingen, der måhända bland herrarne någon twekan rådde, och han tillade, i det hans öga stannade på marsken: "Wi må ock alla följas åt, och I, herr marsk, I skolen ock rida med!"

Och så red man till Stockholm. När de då kommo ridandes framemot staden, sågo de windbron uppdragas och portarne stängas. Det war sträng winter och det blåste starkt om dagen, så att snön yrde omkring herrarne, der de sutto och förundrade sig öfwer hwad som skedde. De höllo en kort rådplägning om hwad som nu wore att göra, och så redo Engelbrekt, Carl Knutsson, **Gotskalk Bengtsson** (Ulf) och **Johan Carlsson** (Färla) ned emot windbron. Till tecken att de kommo i fredliga affigter uppsatte de en hatt på en stång. De ropade till wakten, att de wille tala wid borgmästarne, och efter en stund infunno sig dessa, twenne tyskar. Marsken tillsporde då dessa, hwarför de stängde portarne. "Hwarför wiljen I" — sade han — "hindra rikens råd att komma in i rikets stad, då stadens borgare få fara fritt öfwer landet?" — Borgmästarne hade intet att swara på denna marskens fogliga fråga. "De wille gå bort och tala med herr Erik Nilsson, slottsherrn" — sade de.

Herrarne måste foga sig deri, och borgmästarne begåfwo sig tillbaka till staden. När de efter en stund åter infunno sig hos herrarne, bådo de, att herrarne wille wänta, tills herr Hans Kröpelin komme tillstädes, ty slottsherrn wille icke tala med dem utan i Kröpelins närwaro. Derpå begåfwo sig borgmästarne åter öfwer windbryggan till staden, och herrarne sutto och wäntade i blåsten och snögloppet. Nu dröjde det länge, innan borgmästarne hördes af, men slutligen öppnades stadsportarne och windbryggan fäldes och borgmästarne stodo för tredje gången inför herrarne, som

nu woro stelfrusne af köld. Borgmästarne medförde dock icke heller nu något önskeligt swar. "De hade ingen befallning af konungen" — sade de — "att släppa herrarne in." Då sporde marsken ännu en gång: "I wägren alltså rikssens råd att inkomma i staden?" — "Ja" — swarade borgmästarne — "denna gången sker det icke!" Då blef hatten nederslagen, och i detsamma grep marsken den ene af borgmästarne wid halsen. "Hwad konungen än må hafwa befalt" — sade han — "så har mig riket befalt detta!" — och dermed öfwerlemnade han borgmästaren åt en swen. Engelbrekt grep den andre.

Detta såg man ifrån stadsmuren, och de swenske borgarne lupo till porten för att öppna den. Men slottshöfdingen, herr Erik Nilsson, stängde porten med bom och lås samt lade af sitt folk i tornet — det war söder port och södra tornet —, hwarpå han tågade upp till slottet, drifwande framför sig allt hwad som kom i hans wäg af ätliga waror. Men de swenske borgarne stormade mot porten med yxor och hamrar och sönderslogo låsen. De utanför warande Swenskarne stormade ock manligen mot portarne, ehuru den ena stenswärmen efter den andra kastades öfwer dem från tornet. Till slut blefwo de swenske herrarne mästare öfwer porten.

De tågade in i staden och uppslogo sitt banér på korntorget. Här ropade marsken högt, att alla som wille hålla med riket skulle ställa sig under banéret, och dem skulle intet ondt öfwergå. Tillika förbjöd han wid förlust af lif och gods sitt folk att tillfoga borgarne någon skada, och han och Engelbrekt läto derpå genom sitt folk taga de öfriga tornen och stadsportarne i besittning.

Derefter sammankallades alla borgarne på stortorget, och herrarne samlade sig på rådhuset och den utbyggnad, som der fanns åt torget till, och som kallades **burspråk** [1]). Härifrån talade marsken till de nedanför stående borgarne: "Wiljen I hålla med oß och riket" — sade han — "och

---

[1]) Häraf talesättet: "att hålla burspråk med menigheten".

med trohet stå oß bi?" — "Ja" — swarade alla med en mun och uppräckte händerna och swuro rikfens män tro och lydnad.

Till Hans Kröpelin, som då befann sig i Gråbrödraklostret på nuwarande Riddarholmen, sändes tillika bud, att han icke hade något af herrarne att frukta, och att han gerna finge begifwa sig till sin egendom. Han egde nämligen en gård mellan slottet och norra stadsporten.

675. Nu skickades bud med bref upp till Herr Erik på slottet. Herrarne frågade, hwarför han mottog dem med pil och lod, då de icke kommit i någon fiendtlig affigt, utan endast welat, att herr Erik såsom löftesman jemte de andra danska herrarne för Stockholms dagtingan skulle förmå konungen att hålla, hwad han lofwat. Herr Erik swarade med en öppen fejdförklaring. "Han wille söka deras skada, hwar och när han kunde."

Då samlade sig de swenske herrarne på **Wårfru Gillestuga**, som låg wid nuwarande Skärgårdsgatan. Här rådslogs om de åtgärder, som nu borde widtagas. Man beslöt, att marsken skulle stanna i Stockholm och belägra slottet, men Engelbrekt skulle draga ned åt landet att återtaga de öfriga slotten från konungen. Till marsken kom en förstärkning af 300 ryttare i blanka harnesk. Det war erkebiskop Olofs folk under anförande af riddaren **Carl Magnusson.**

Enligt öfwerenskommelsen lägrade sig marsken framför slottets westra sida, bröderna Nils och Bengt Jönssöner (Oxenstjerna) på Helgeandsholmen och Erik Puke mot östra sidan med köpstadsmän och borgare på kyrkogården och slagtarbodarne. Marsken skötte sin sak bäst. Han lät uppföra ett bålwerk mellan storkyrkan och norrström, försedt med skottgluggar och fördjupningar för krigarne samt fyldt med jord i mellanrummen [1]). Detta uppfördes nattetid, så att Danskarne märkte ingenting, förr än om morgonen allt

[1]) De hade der skyttehål uppå,
nedan under kulor, som män i stå.

war färdigt. Genom detta bålwerk war folket fullkomligt skyddadt för skotten från slottet. När slottsfolket någon gång wågade ett utfall åt denna sidan, blefwo de med förlust tillbakaslagna, så att de till slut i det närmaste lemnade marsken i fred.

Marskens wärja tordes fienden ej nåla (nalkas).

Åt en annan sida woro de belägrande mindre lyckliga. Slottsfolket försökte tända eld på staden. Första försöket skedde mot ett hus, som Hans Kröpelin uppfört mellan slottet och norra bron. De skulle genom detta hus smyga sig in i staden, men Swenskarne woro på sin wakt och dref fienden tillbaka. Dock lyckades Danskarne antända huset, men elden släcktes snart. Andra försöket gjordes mot den sidan, der borgarne hade wakthållningen.

Kyndelsmessoaftonen d. 31 Januari, just som borgarne höllo på att äta, gjordes ett nytt utfall från slottet. Borgarne blefwo alldeles öfwerraskade, en stor del af dem nedgjordes och slagtarbodarna antändes, hwarpå Danskarne åter skyndade upp till slottet. Det blåste en stark storm om dagen och till all olycka låg den på in åt staden, så att slottsfolket tyckte sig hafwa gjort sin sak riktigt bra, då de från slottsmurarne sågo lågorna kasta sig öfwer staden. De sökte ockstå med skjutande hindra allt släckningsarbete. Men då wände sig plötsligt winden och dref ifrån staden, så att elden kunde med lätthet släckas äfwen denna gången. "Det war jungfru Marias werk!" sade man. Sedan togo borgarne wid att wara mera waksamme. De bygde bålwerk höga och breda och Danskarne förlorade lusten att ytterligare försöka uppbränna Stockholm.

Carl Knutsson blir riksföreståndare.

676. När underrättelsen, att borgarne blifwit öfwerrumplade, kom till Nyköping till Engelbrekt, red han genast till Stockholm igen.

Då, heter det, började man i Stockholm tala om nödwändigheten af en höfwidsman. De woro komne i stort qwal, säger rimkrönikan, emedan de ej wißte,

ho dem deras skada skulle upprätta
om de blefwo fångar eller dera (sitt) mißte,
ty att de ingen höfwidsman fulleligen wißte.

Men detta tal om behofwet af en rikshöfwidsman kommer något oförmodadt. Man kan ej låta bli att tänka på tillwaron af hemliga stämplingar. Man hade nyß warit tillsammans på ett möte, der detta behof fullt ut lika tydligt kunnat inses och werkligen efter all sannolikhet insågs; men der wäcktes ej tal om något höfwidsmannawal. Men om det wäcktes, så nedtystades det, och man kom, såsom nämndt är, öfwerens om en delning af makten mellan marsken och Engelbrekt. Det är ocksä tydligt, att, om ett sådant wal af höfwidsman der blifwit företaget, så hade Engelbrekt blifwit den som fått de flesta rösterna. Men sådant sågo icke herrarne gerna. Man behöfwer ej derför genast tänka på afund från deras sida, ehuru sådan wisserligen fanns; men det mötte ock sina swårigheter att sätta marsk och drots såsom underordnade under någon annan än konungen, och det hade måst ske, om Engelbrekt blifwit wald till rikshöfwidsman.

Det är likaledes naturligt, att det war köpstadsmännens och böndernas närwaro i Arboga, som gjorde det nödwändigt för herrarne att få frågan om höfwidsmannawalet uppskjuten. Men nu fanns ej detta skäl. War walet nu nödwändigt, så måste det ske genast utan uppskof och således utan allmogens och köpstadsmännens beswärande närwaro. Och hwilka skulle då bli de wäljande? — Naturligtwis herrarne, och då hade man wunnet spel.

På detta sätt låter det plötsliga talet i Stockholm om nödwändigheten af en rikshöfwidsman lätt och naturligt förklara sig. Och herrarne woro ej sena att gå den allmänna önskan härutinnan till mötes.

677. Ett sammanträde egde rum i Swartbrödraklostret, och der kom man öfwerens om att utse 30 män, hwilka sedan skulle wälja rikshöfwidsmannen. Erkebiskopen, som sjelf war närwarande, skulle förrätta walet. Derwid skulle så tillgå, att enhwar af de 30 herrarne skulle lemna sin röst hemligen till erkebiskopen, som skulle sammanräkna dem och sedan tillkännagifwa, hwilken som fått de flesta. Innan man skred härtill, utfäste man sig med ed "att wilja det hålla på rikets bästa." — Den försigtighet, hwarmed man gick till wäga, är i ögonen fallande. Helt wißt skulle mången af walherrarne betänkt sig noga, innan han afgifwit sin röst, om walet skett öppet. Nu deremot egde de full frihet utan att utgången kunde tillräknas någon enskild af dem. Rimkrönikan säger uttryckligen, att hemligheten wid rösternas afgifwande widtogs som ett medel för att ej åstadkomma träta. Erkebiskopen — heter det —

— bad sig det hwar hemligen berätta:
då kommer deraf ingen träta;
och hwar skulle det med edom lästa (swärja)
att wilja det hålla på rikens bästa [1]).

Hwilka som wid walet kunde komma i fråga, war lätt att förutse. Den främste mannen i landet genom bragder och werklig, ej blott skenbar, makt war utan all fråga Engelbrekt och wid hans sida den raske, tappre men hetlefrade Erik Puke. Näst dessa stodo de båda förnämsta embetsmännen i riket, marsken och drotset. Hade man frågat en borgare eller bonde, när herrarne gingo till Swartbrödernas klostersal för att förrätta walet, hwem han trodde, att rösterna skulle falla på, så hade han helt säkert sett förwånad på frågaren såsom på en med händelserna alldeles obekant man, så gifwet ansåg han det wara att Engelbrekt nu liksom förledet år skulle ställas i spetsen för riket.

Men utgången blef ej sådan, som bonde och borgare wille.

---

[1]) **Olaus Petri** uppgifwer samma orsak.

678. I klostersalen rådde allmän tystnad, sedan erke-biskop Olof tagit plats för att hopsamla rösterna. De af herrarne, som närmare woro inwigde i förhållandena, kunde wäl på förhand ana utgången, men ingen kunde dock med wißhet säga den. Nu börjar omröstningen. En och en af de 30 herrarne går fram till erkebiskopen och hwiskar ett namn i hans öra, och erkebiskopen antecknar det framhwiskade namnet. Nu hafwa de alla warit framme, nu ned-skrifwer erkebiskopen det sista namnet. Nu reser han sig från stolen för att förkunna utgången af walet.

Marsken, Carl Knutsson, hade fått 25 röster, Engel-brekt hade fått fem och Erik Puke twå.

Carl Knutsson war således rikshöfwidsman och man hyllade honom såsom sådan och han gaf sitt löfte tillbaka "att för all skada stånda".

Herrarne hade sålunda wunnit sitt syfte, emedan en man ur deras krets stod i spetsen för riket. Men de hade till en del uppgjort räkningen, som det heter, utan wärden. Den tid war i sjelfwa werket numera förswunnen, då herrarne ensamt kunde afgöra om rikets gemensamma angelägenheter. Köpstadsmännen och bönderna intogo nu en helt annan ställning än för 50 år sedan, och en hwar af dem wißte med sig att han icke war utan all betydelse och att det just war han jemte alla de andra, hwilka Engelbrekt kallade "sina medhjelpare", som gjort det möjligt för Swerige att tänka på en framtid af sjelfständigt lif. Wi kunna också knappast göra oß ett begrepp om den owilja, hwarmed un-derrättelsen om utgången af walet mottogs bland borgarne och allmogen. Hwad Engelbrekt sjelf tänkte om saken är swårt att säga. Hans skarpa öga såg wäl, hwem som höll händelsernas tråd i sin hand, men han älskade sitt land för högt att wilja sätta det hela på spel för en en-skild sak, och Sweriges wäl hängde då icke på, hwem som blef deß föreståndare; ty i spetsen för Sweriges allmoge kunde Engelbrekt förswara Sweriges sak mot sjelfwa de mäktige herrarne. Knappast finnes i Engelbrekts lif ett ögonblick, som lägger hans storhet i dagen så, som just

detta. Hade han welat, hwem hade kunnat hindra honom att tillsammans med allmogen förklara walet olagligt och sammankalla ett nytt möte för ett nytt wal? Engelbrekt gjorde det icke. Frestelsen war stor, men Engelbrekt segrade öfwer den. Må hans tankar hafwa warit hwilka som helst, må han med mißnöje, som rimkrönikan säger, hafwa sett utgången af walet, — wi kunna endast döma honom efter hans handlingar, och dessa ställa honom nu såsom alltid främst bland Sweriges store män.

Men allmogen kunde ej tillfredsställas så lätt som deß höfding. Allmogen fordrade bestämdt en ändring, och herrarne måste gifwa med sig.

Dermed gjorde de så deras wilja,
det Engelbrekt skulle med marsken råda
och skulle så styra riket båda.
Dock skulle marsken i Stockholm wara
och Engelbrekt om riket fara

Engelbrekts sista tåg genom riket.

679. Ett par dagar derefter war Engelbrekt till följe af det nu i Stockholm fattade beslutet åter framför Nyköping, der han med Södermanländingarne började belägra slottet. Som han emellertid måste skynda till de andra slotten, satte han den tappre Behrman öfwer folket och begaf sig nedåt Östergötland, der han stämt Östgötarne sig till mötes wid Söderköping. Härifrån skickade han bud och bref till Småländingar och Westgötar att möta honom på westra gränsen wid Laholm, och sedan han gifwit Erengisle Nilsson — han tillhörde den slägt, som hade skölden delad på längden, hälften swart och hälften hwit, hwarför den fått det ohistoriska namnet: **Natt och Dag i längden** [1])

[1]) Denna slägt bör icke förblandas med den ofwannämnda Natt- och Dag-slägten.

— befälet öfwer Östgötarne och låtit dem rycka fram mot Stegeborg, begaf han sig ned till **Tjust**. Detta härads allmoge skickade Engelbrekt under anförande af **Bo Knutsson** (Grip) mot Stegeholm.

Sjelf begaf han sig nedåt Kalmar. När han kom framför staden, hwars windbrygga war uppdragen och portar stängda, utkallade han några af borgarne. De kommo, och Engelbrekt frågade dem, "om de wille hålla med riket." — Borgarne gåfwo ett undwikande swar: "wi måste hålla med konungen" — sade de — "så länge hans fogde, **Jöns Grim**, har slottet i wåld. I mågen det sjelf besinna, att slottet ej är så lätt att winna, och om I fingen staden, så länge han eger slottet, så skulle wi fattige borgare jämmerligen handteras och komma i stor wånda för slottsfolket." Slutligen sade de bestämdt ifrån: "I kunnen ej få staden med wår wilja!" Då upplågade Engelbrekt af wrede. "Det skall båta eder illa" — sade han — "så widt jag har något att råda," och dermed wände han dem ryggen och lät dem återwända till staden.

Han lät genast Nils Stensson med storm taga **Kläckeberga** skans, som låg i närheten af Kläckeberga kyrka, nordwest ut från staden. Men Nils Stensson skulle följa med Engelbrekt och hären söderut, derför fingo Gotskalk Bengtsson (Ulf) och **Gustaf Larsson** (Snakenborg) här befälet med befallning att instänga staden och förhindra all tillförsel från landsidan. Engelbrekt tågade sjelf nedåt Blekinge.

Här hade redan den tappre Nils Stenssons folk tagit **Brimshus** eller Brömsehus wid Brömsebäck. De hade en dag i skymningen wadat öfwer slottsgrafwen och om natten smugit sig in i portstugan utanför slottsporten. Just som wäktaren i dagbräckningen afblåste wakten samt såsom wanligt uppläste slottsporten för waktombytet, störtade de fram och bemäktigade sig porten. Ögonblickligen nedsläpptes windbryggan och herr Nils' swenner trängde sig in med swärd och armborst. De skyndade in i slottet och grepo slottsfogden. En kort strid uppstod, men slottsfolket måste rädda sig med flykten, och Swenskarne behöllo slottet. När En-

gelbrekt sjelf kom ner till Blekingsgränsen, fann han Blekingsbönderna samlade wid **Lille bro**[1]). Just som Engelbrekts ryttare kommo fram, fingo de se, huru fienden höll på att upprifwa bron för att sålunda hindra öfwergången. Men de satte i sporrsträck öfwer bron, drefwo undan Ronneby borgare, hwilka woro de som höllo på med brons upprifwande, och anstälde ett stort nederlag bland bönderna. Men Engelbrekt afstyrde all widare blodsutgjutelse och lät uppresa en hatt till fredstecken. Blekingsboarne antogo den erbjudna freden och hyllade Engelbrekt, hwilken satte **Clas Lang** till höfding på Ronneby.

680. Från Blekinge begaf sig Engelbrekt till Laholm i Halland, der han fann Småländingar och Westgötar före sig. Han inspärrade med dem staden och slottet och uppfordrade slottsfogden att gifwa sig. Men denne swarade: nej. Som tiden skyndade och Engelbrekt sjelf ej länge kunde dröja på ett ställe, lemnade han befälet wid Laholm åt en riddar **Bo** och en, som hette **Swan**, troligen lagmannen i Småland **Arwid Swan**, och begaf sig sjelf ned till Skåne.

Här mötte honom Skåningarne wid Rönne bro[2]). Engelbrekt lät genast sina ryttare sätta öfwer bron, och de bortjagade det folk som stod närmast bron samt togo en **Knut Saxdorp** till fånga. Denne fördes till Engelbrekt, som af honom fick underrättelse om skånska härens styrka. Den anfördes af **Peder Oxe**, som kom antågande med mycket folk. Engelbrekt lät då blåsa till återtåg öfwer bron, som han lät upprifwa. Rönneån är wisserligen ej så swår att öfwergå hwar som helst, men på wåren i islossningen, såsom nu, fanns ej, sedan Rönne bro blifwit rifwen, något annat öfwergångsställe än wid **Tranarp**. Engelbrekt, som insåg att Oxen der skulle gå öfwer, om han wille angripa honom, tågade derför dit och slog läger på norra sidan om ån. Peder Oxe kom omedelbart derefter till stället och slog

---

[1]) Den nuwarande Brömsebro.

[2]) Se om belägenheten af denna bro Del IV, sid. 212 (387).

läger på södra sidan. Det kom dock ej till strid, utan man ingick ett stillestånd på samma wilkor, som förra gången, när Engelbrekt war der nere. Det tillägg gjordes blott, att, om Laholm icke gifwit sig före påskafton, skulle Engelbrekt låta sitt folk aftåga derifrån. Denna dagtingan uppgjordes om Skärthorsdagen, som då war d. 4 April, men Engelbrekt afbidade icke utwexlingen af brefwen, utan medan de utskrefwos lät han sadla sin häst, och red allt hwad tygen höllo till Laholm.

Så fort han kom dit, uppfordrade han ånyo slottshöfdingen. Denne kom ned från slottet och war nu medgörligare än förra gången. Han sade att han wille öfwerlemna slottet mot 1,000 rhenska gyllen. Härpå ingick Engelbrekt, som framför allt wille winna tid; penningarna utbetalades, och Engelbrekt fick slottet, hwarpå han återwände till Tranarp. Emellertid inträffade påskafton och när den war gången, bröt Engelbrekt upp med hären från Tranarp. Skåningarne sände bud till Laholm för att få slottet, som de minst af allt kunde tro wara i Swenskarnes händer. Men de funno sig till sin harm bedragna härutinnan och måste återwända med oförrättadt ärende.

681. Engelbrekt fortsatte sitt tåg upp genom Halland och ryckte fram för Halmstad. Han skickade ett bud in till staden med uppmaning till dagtingan. Budet träffade en af borgmästarne, omgifwen af flera borgare, och framförde sitt ärende. Borgmästaren hette **Hjort** och war en wän af konungen samt arbetade derför ifrigt emot Engelbrekt. Det kunde ej falla honom in att lemna staden i denne mans händer. Fogden på Laholm kunde öfwerlemna sitt slott, staden Halmstad skulle gifwa fienden bättre besked. När nu Engelbrekts bud hade anmält sig, kastade borgmästaren wreda blickar på honom och frågade hastigt: "hwad will då denne Engelbrekt?" — "Han will hafwa staden" — swarade budet oförfäradt. Då blossade borgmästaren upp. "Så länge jag står på mina ben" — ropade han — "skall icke Engelbrekt winna Halmstad!"

Dermed wände han budet ryggen, men i detsamma bröt han ena benet och föll till marken. Med borgmästarens swar, men tillika med underrättelsen om hans ofärd, kom Engelbrekts bud åter till lägret. — Borgarne förde emellertid sin borgmästare till hans hem. Alla woro slagna af förskräckelse och icke minst borgmästaren sjelf. "Detta blifwer wisserligen min död" — sade han till de kringstående borgarne — "och det är Guds hämnd. Gifwen eder derför i Engelbrekts nåd, annars blifwen I i grund förderfwade, ty han winner i alla fall staden. I kunnen det sannerligen på mig märka, att Gud är med de swenske och will gifwa dem styrka. Ingen i denna stad stod hårdare emot Engelbrekt än jag, derför är jag kommen i denna nöd och Guds hämnd har träffat mig!" — Tre dagar derefter war borgmästaren död och denna tilldragelse äfwensom den dödes ord gjorde på borgarne ett sådant intryck, att de öppnade stadsportarne och öfwerlemnade staden. Engelbrekt inlade der pålitligt folk och drog widare.

Staden låt han wäl bemanne
och waktan wäl från onde granne.

682. Nu gick det löst på Warberg. Underrättelserna om, huru det tillgick här, äro ofullständiga och hwarandra motsägande. Det synes, som om Warberg delat Halmstads öde, och att Engelbrekt der inlagt en säker besättning under herr **Bo** samt Broder Swensson och Herman Behrman, på det att staden "skulle förwaras deß bättre".

Från Warberg tågade Engelbrekt uppefter kusten till Elfsborg. Detta slott innehades af **Mattis von Kaln**. Han fick behålla slottet på wilkor att ej befatta sig med det underlydande länet. Härmed nöjde sig Engelbrekt och drog sig inåt landet till Arewalla. Det war i April månad 1436.

Engelbrekts död.

683. Wid Arewalla war målet satt för Engelbrekts befrielsetåg. Der öfwerföll's han plötsligt af en sjukdom. Det war med knapp nöd han kunde sitta till häst, men likwäl red han öfwer Tiveden upp åt Örebro.

En stor sjuka fick han då
och red dermed till Örebro.
Den sjukdom gjorde honom qwida,
med stora nöd månde han rida.

Knappt war han anländ till Örebro, förr än bref kom från rådet med anhållan att Engelbrekt skulle infinna sig i Stockholm för en wigtig rådplägning. Så swag Engelbrekt war, rustade han sig dock genast att åtlyda kallelsen.

Emellertid kom en tjenare från **Bengt Stensson** (Natt och Dag) på Göksholm och anhöll om lejd för sin herre att infinna sig i Örebro hos Engelbrekt. Mellan herr Bengt och Engelbrekt hade warit någon twist, man wet ej af hwad beskaffenhet. Rimkrönikan förmäler derom intet, icke heller de samtida klosteranteckningarna; Ericus Olai är den ende som omnämner en på hans tid gängse sägen, att Engelbrekt fattat owilja mot Bengt för någon trolöshet i rikets tjenst [1]). Sägnen låter icke osannolik för wåra öron. Engelbrekt war man att uppfatta fosterlandets sak, hwad det egde rätt att fordra och hwad hwarje man war skyldig att gifwa det, och han stod så högt, han såg sakerna så i stort, att han ej behöfde frukta att uttala ett ogillande, det måtte nu gälla hwem som helst. Den tunga, som i fosterlandets namn sagt konungen sanningen, den hand som gripit biskopen i Linköping wid halsen, kunde ej rädas att tala och handla, då det gälde herren till Göksholm.

---

[1]) Perfidia in regni negotio.

Men den owilja, Engelbrekt hyste mot en trolös swenskt man, war dock ej ensamt för sig tillräcklig att framkalla Bengt Stenssons hat. Dertill fordrades något mera. Detta finnes, om det är sant, att Bengt Stensson haft förhoppningar att erhålla Örebro slott och län af konungen. Detta fick Engelbrekt, som wi weta, och i den bedragna förhoppningen kan wäl ligga en giltig förklaring för herr Bengts hat, isynnerhet om man derjemte besinnar, huru ringa Engelbrekt betraktades af herremännen, och huru mycket djupare till följe deraf harmen skulle kännas att se sig förbigången. På den punkt forskningarna inom wår medeltids historia för närwarande stå, måste dock allt rörande denna omständighet blifwa gißningar.

Engelbrekt gaf den begärda lejden, och herr Bengt kom ridande till Örebro. Här sammanträffade de båda männen, och herr Bengt frågade, "om han finge wara med fred i riket, han wille hänskjuta sin sak till rådets dom?" [1]) — "Wiljen I så göra, herr Bengt" — swarade Engelbrekt — "af mig skolen I icke röna något ondt!" — De öfwerenskommo då, att frid skulle wara mellan dem och ingen skada den andre, samt båda komma till rätta inför rikssens råd wid pingsten, som då inföll d. 27 Maj. På denna dagtingan ingick herr Bengt både för sig och för sin son, **Magnus**, och twenne män **Sone Pedersson** och **Germund** gingo i borgen för hans löfte. Engelbrekt lofwade likaledes för sig och alla sina män, "att af honom eller hans folk skulle ej herr Bengt eller hans son finna någon men." Äfwen för honom gingo twenne i borgen, **Johan Andersson** och **Kettil**.

Många häftiga ord hade fallit härunder, men när saken war uppgjord, räckte Engelbrekt riddaren handen och bjöd honom till gäst hos sig på slottet. Der gick rikligt till, och månget ett skämteord yttrades om qwällen, och

---

[1]) Om han måtte med nåde blifwa,
i rätten wille han sig gifwa?

riddaren war glad och wänlig till sinnes, så att Engelbrekt trodde, att de skildes åt som goda wänner.

Herr Bengt bröt upp till Göksholm, Engelbrekt skulle nu anträda färden till Stockholm.

684. Twenne båtar tillreddes att föra Engelbrekt, hans hustru och några swenner öfwer Hjelmaren. Engelbrekt walde detta sätt att färdas, såsom mindre ansträngande. Det är ocksä sagdt, att riddar Bengt aftonen förut under samtalet på Örebro slott tillstyrkt Engelbrekt att taga denna wägen, likſom för att riktigt locka honom i fällan. — Engelbrekt war ännu så swag, att när han skulle från slottet begifwa sig till stranden, der båtarne lågo, måste han lyftas på och af hästen och sedan nedbäddas i båten [1]). Engelbrekts bewäpnade följe skulle rida landwägen till Stockholm. Wårliga windar flägtade den sjuke till mötes öfwer sjön, båtarne lade ut och rodden gick friskt undan. Mot aftonen fick man Göksholms torn i sigte.

Göksholm war ett gammalt Folkungagods, som nu tillhörde Bengt Stensson (Natt och Dag). Det ligger på södra stranden af Hjelmaren på en halfö, som skjuter ut i sjön. Norr om denna halfö, skild derifrån genom ett smalt sund, ligger en liten holme. Här beslöt Engelbrekt lägga i land, hwilket ocksä skedde. Understödd af sina tjenare och med tillhjelp af sina kryckor begaf sig Engelbrekt uppåt ön. En eld uppgjordes mot nattkylan och Engelbrekt satte sig derintill. Den behagliga färden öfwer sjön syntes hafwa gjort honom godt, och wärmen från elden bidrog i sin mån att öka det behagliga intrycket.

Det war ett ögonblick af lugn och frid på den lilla holmen, der wågorna sjöngo wid stranden, medan stjernorna tändes på himlen. Men det war blott ett ögonblick. Tje-

[1]) Och lät twå båta redo göra
och sig sjelfwom till stranden föra.
Ej mera makt hade han då,
han lät sig lyfta till häst och frå;
i båten lät han lägga sig
och waktade sig för ingen swik.

narne, som syslade något på sidan om sin herre, sågo denne plötsligt rycka till, som om han störts i sina tankar af något oförutsedt. Han tycktes lyssna. Äfwen tjenarne stannade med sitt arbete och lyssnade. Tydligt hördes då de taktmessiga årslagen af en båt, som nalkades stranden.

Snart kunde man ockjå emot wattenbrynet se, hwarest en båt kom roende från Göksholmslandet. "Det är bud från herr Bengt" — sade Engelbrekt leende — "han will wisa mig wänskap och bjuda mig hem till sig öfwer natten. Jag gitter dock ej begagna mig deraf för krankdomen min." — "Gå ned till stranden" — sade han sedan, när båten kommit något närmare, till sina män — "gå ned till stranden och wisa dem bästa landningsstället!"

Männen fullgjorde sin herres befallning, och Engelbrekt lät sjelf hjelpa sig upp för att på sina kryckor gå emot den ankommande. Nu war båten helt nära land, och man igenkände tydligen **Magnus Bengtsson** från Göksholm. Ännu mera stärkt häraf i sin förmodan, att sonen af riddar Bengt kom för att inbjuda honom till Göksholm, gick han några steg närmare stranden.

Nu tog båten landfäste, och Måns Bengtsson sprang i land, åtföljd af några bewäpnade karlar. Häftigheten i hans åtbörder, ögonens wilda brand och stridsyxan, som han bar i handen, tydde dock på helt andra än fredliga afsigter. Så fort han fick sigte på Engelbrekt, der han stod stödd på sina kryckor — nu måhända inseende det öde som wäntade honom, så fullkomligt wärnlös, som han war — sprang han fram till honom och sporde med häftighet: "månde jag få wara med fred i riket för din skuld?" — Engelbrekt swarade: "din fader war hos mig i går, och jag hoppas, att han hafwer berättat dig om wår öfwerenskommelse, att wi lofwade hwarandra frid!"

Härpå swarade icke Måns Bengtsson, utan högg till med sin stridsyxa. Engelbrekt lyftade sin krycka för att med den mottaga hugget, som träffade hans hand, så att trenne fingrar afhöggos. Öfwer hela Engelbrekts wäsende hwilade i detta ögonblick ett lugn, som bragte fridsstöraren ur fatt=

ningen. Det låg i sjelfwa hans blick en makt, som böjde mördaren och kom honom att dröja, innan han åter lyftade mordwapnet.

Då wände sig Engelbrekt om. Måhända wille han se sig om efter sina tjenare, måhända trodde han, att hans wärnlöshet skulle wara hans bästa wapen mot ett ridderligt sinne, sedan den första häftigheten uttömt sig. Men Magnus Bengtsson war i detta ögonblick blind för allt, hwad ära och menskligthet kräfde. Knappt war han befriad från den förtrollning, hwari den ädle hjeltens blick försatt honom, förr än hans yxa åter blänkte genom luften, och hugget träffade Engelbrekt i halsen. Derpå följde ett tredje hugg öfwer hjessan, så att hjernan rann ut.

Nu föll Engelbrekt till marken. Hans hufwud stötte mot en sten. Det blef frihetshjeltens sista hufwudgärd i dödsögonblicket.

Med wilddjurslik grymhet krossade Magnus Bengtsson det söndersargade hufwudet mot stenen och genomsköt derefter den döda kroppen med pilar.

Med en enkel och flärdlös bön för den mördades wäl slutar rimkrönikan sin skildring af mordet.

Herre Gud, som i himmelrike bor,
låt honom njuta, det han war Swerige tro!
Jungfru Maria med sin heliga bön,
du hjelp hans själ till himmelrikis lön!
Alle Guds helgon i himmelrik,
bedjen för honom ewinnerlik!

Det war natten mellan fredagen och lördagen den 27 och 28 April 1436 [1]).

685. Engelbrekts hustru och tjenare fördes hastigt ned i båtarne och öfwer sjön till Göksholm. Bland Engelbrekts tjenare war då en wid namn **Albrekt Peccatel.** När nu Magnus Bengtsson wäl kommit till Göksholm, kallade han denne inför sig och wille intala honom att samma natt rida med till Örebro, för att förskaffa Mag-

---

[1]) Enligt en annan sägen natten mellan den 4 och 5 Maj.

nus detta slott. Albrekt wille icke, men då skrek Magnus: "du skall skaffa mig Örebro, i denna natt skola wi rida dit och du skall säga, att du kommer i Engelbrekts ärende!" Och så lät han plåga honom med pinliga medel och twang honom sålunda att bifalla [1]).

De sutto upp och kommo efter ett par timmars ridt till Örebro. Albrekt gick här fram emot slottet till förborgen och ropade till wäktaren i tornet. Denne hörde ropet och frågade hwem det war. "Läs upp porten för mig" — sade Albrekt — "och släpp mig in, jag är Albrekt Peccatel och kommer med bud från Engelbrekt. Säg till fogden, att jag får tala wid honom utan dröjsmål!" — Det sista uträttade wäktaren genast, icke så det första, ty Albrekt fick stå der, medan fogden wäcktes och tills han kommit ned till porten. Då upprepade han wäktarens fråga och erhöll samma swar. Men fogden anade oråd. "Nej, Albrekt" — sade han — "du får bida tills i morgon bittida, slottet läser jag ej upp i natt, det må du för sanning weta!"

Magnus Bengtssons plan att öfwerrumpla Örebro slott gick sålunda om intet. Men staden låg wärnlös framför honom, och der fanns mycken egendom som tillhörde Engelbrekts swenner. Allt sådant plundrades och lastad med detta röfwade gods kom Magnus innan morgonen åter till Göksholm.

---

[1]) Sådan är rimkrönikans framställning. Hennes ord äro dessa:

> Albrekt Peccatel tjente Engelbrekt då
> den tid Magnus Bengtsson månde honom slå,
> Magnus grep honom till fånga
> och hafden på Göksholm i twånga.
> Han nödde han sedan fara med sig
> och sade: Örebro skall du skeppa (skaffa) mig,
> i natt wele wi der wara;
> säg, att du Engelbrekts ärende fara.

Man förmodar att denne Peccatel warit en rådsherre — en sådan med samma namn förekommer werkligen i rådslängden — men det är föga sannolikt.

Några dagar derefter såg man både herr Bengt och hans son rida bort från slottet och begifwa sig söderut.

686. Ryktet om det lömska mordet på den lilla holmen utanför Göksholm, som ännu i dag bär namnet **Engelbrektsholmen**, spridde sig snart i den närmaste trakten i Mellösa socken. Mellösabönderna woro de första som funno hjeltens blodiga lik. Ingen såg utan djupaste rörelse den sönderhuggna kroppen, det krossade hufwudet. Sjelfwa gråhårsmännen, de som erfarit mest af werldens ondska, rördes till tårar. Med blottade hufwuden nalkades de liket och förde det wördsnadsfullt, som om det warit ett helgon, till Mellösa kyrka. Härifrån fördes det sedan af Engelbrekts swenner till Örebro, der han begrofs i stadskyrkan.

Engelbrekts minne.

687. Engelbrekt och hans bragder taga icke mycket utrymme i anspråk inom wåra häfder. Kort tid blef honom tillmätt medan han stod i spetsen för riket — blott twå år. Men huru flyktigt man än må genombläddra den föregående konungahistorien, — här, på den sida som handlar om "den litsla man" och hans strid för Sweriges folk, här dröjer blicken ofriwilligt qwar, fängslad af det djupt betydelsefulla, som hwarje rad innebär.

Det är som om man efter en wandring genom palatser, der ögat bländats af de prunkande färgerna, af guldet och marmorn, förflyttades ut i det fria, der sjelfwa den granitklippa, hwarpå alla dessa palatser äro bygda, med ens slår en med häpnad genom sin storhet, sitt tysta majestät. Prakten och ståten deruppe kan wexla i många former, kan förswinna; men klippan står der tyst och orubblig, trotsande stormarne och tiden, fastän hon råkat i glömska sedan herreborgarne bygdes på hennes hjessa. Man har ej tänkt derpå, det är liksom man nu för första gången grepes af sanningen i denna företeelse.

Detta är det första, som fängslar blicken wid Engelbrekts namn. Företeelsen är så ny, att den slår en med häpnad, man kan ej gå förbi det blad, som handlar om en man så godt som ur hopen, men som dock war den främste i Sweriges land på sin tid. Detta andra åter, huru denne man kunde wara Sweriges främste, det gör för alla tider Engelbrekts historia till ett bland de yppersta och käraste bladen i wårt fosterlands.

Engelbrekts storhet war ej en sådan, som uppbars af lysande krigsbedrifter; men af hans mod att uppträda och handla och tala i Sweriges namn, i frihetens och lagens namn. Swenskheten waknade till lif med Engelbrekt, hans ord till konungen och till herrarne äro deß första morgonwäckt. Han gick ej fram med buller och bång, det war ej en blixt eller en meteor, som lyste och förswann, utan det war den renaste werklighets lugna sanning. Det fanns ett swenskt folk så lifskraftigt och starkt, att det ej kunde låta sig beröfwas sin frihet, att det ej kunde lida främmande förtryck. Ett fritt och sjelfständigt Swerige, — se der hwad Engelbrekt wille, se der betydelsen af hans sändning. Det war den granitklippa, hwarpå ensamt ett swenskt konungadöme kan hwila tryggt. Engelbrekts offentliga werksamhet kan liknas wid en walborgmesso-eld på denna klippa, betecknande den swenska nationalitetens första wårdag efter en lång winter.

Och wåren kom och sommarsol, men alltid strålade hon skönast, när hon belyste den klippgrund, hwars betydelse nu genom Engelbrekt lades i dagen. Ett fritt folk, som känner och wet sitt wäl, och en konung, som handlar i enighet med detta folk, Sweriges lag under konungakrona — det är, kan man säga, hufwudinnehållet af det bästa i wår historia.

Enkel och flärdlös, utan andra anspråk än dem, som Sweriges lag lade honom i munnen, är Engelbrekt för alla tider den swenska frihetens skönaste målsman. Från de första stegen på den offentliga bana, han genomwandrade, till det sista, kan man ej hos honom se en skymt af makt-

begär för egen räkning. Örebro slott, som han lät gifwa sig i förläning? — Rikshöfwidsmannawalet i Stockholm, som wäckte hans mißnöje? — frågar man. Men slottet war ett nödwändigt wilkor för att möjliggöra och betrygga hans ställning bland rikets herrar, och mißnöjet war helt wißt mera allmogens än hans eget, ehuru den omständigheten att se riket öfwerlemnadt i en ung, opröfwad mans hand i ett ögonblick, då faran knappt bekämpad hotade att återkomma, att se de afundsamma blickar, hwarmed rikets herrar och män betraktade ej blott honom, uppkomlingen, utan äfwen hwarandra, — det kunde wäl wäcka både oro och mißnöje hos en werklig fosterlandswän. Den werkliga makten war dock Engelbrekts, så länge han lefde, och så länge rådde också enighet bland de swenska herrarne. Folkwiljan, uttalad af Engelbrekt, twang alla dessa herrewiljor tillsammans.

Detta är det tredje som knyter wår kärlek fast wid Engelbrekts minne. Hans storhet ligger nemligen ej blott deruti, att han redde oß den främmande förtryckaren af landet ut. Äfwen den inhemske förtryckaren, de förnäma herrarne, de store i landet, twingades genom honom att se bonden an med andra ögon än förr. Allmogen war ej mera ett wiljelöst redskap, en mark att förtrampa, men wäl att stödja sig på för en hwar, som wille Swериges wäl; allmogen betydde något nu, hans wilja måste wördas [1]).

[1]) En omständighet som här förtjenar omnämnas och som wisar att Engelbrekt hade tankar för mera än de politiska stormar, hwilka han betwang, är den, att han war den förste som fattade tanken att genom en kanal förena Saltsjön och Mälaren. Han började till och med gräfningar för detta ändamål, ehuru arbetet icke blef fullbordadt.

Rimkrönikan säger derom så:

Medan de herra den dagtingan (i Halmstad) hafwa
begynte Engelbrekt i Telje grafwa,
han mente göra en graf så djup,
att man skulle fara med skepp der ut.
Det kunde då ingen gång hafwa,
och ingen kunde så djupt grafwa.

Man har talat om uppror, men hwem war upprorsmakaren, hwem war lagbrytaren, om icke konungen sjelf? Det war han, som twang fram denna rörelse, denna befrielse. Den som endast will hwad lagen will och derför offrar lif och blod, han bryter icke lagen. Konungen twang sjelf Engelbrekt och hans medhjelpare att intaga sitt rum som lagens högste wårdare.

Derför ligger det så djup en sanning i wisan om Engelbrekt, der det heter:

Han fäktade fast förutan flärd;
Och dertill war han nödder.

688. Wi må höra denna wisa om Engelbrekt. Hon är en historia om Engelbrekt, sammanskrifwen af hans samtid — af biskop Thomas i Strengnäs, hafwa wi sagt, ty det har warit och är den allmänna åsigten. Detta kan dock wara twifwel underkastadt, enär wisans beröm för Carl Knutsson ej rätt synes öfwerensstämma med hwad samme biskop wid andra tillfällen fann sig nödgad att säga åt Carl. Ware dock härmed huru som helst, wisan, sådan hon är, tillhör den tid, då frihetshjelten lefde, och har derför ett wärde, som wäl berättigar henne till ett rum, der talan är om Engelbrekts lof. Så lyder hon:

Det war en man, som het Engelbrekt.
Om honom nu börjas denna dikt:
I Swerige war han födder;
Han förde om land klubbo och swärd,
Han fäktade fast förutan flärd;
Och dertill war han nödder.

Utländske rådde Swerige då,
Det kunde ej wärre i riket stå,
De styrde land och fäste;
Swenske män hade tolka (dylik) nöd,
De wille då hellre wara död,
Än lida längre slika gäster.

De ledo wåld och stor armod,
De guto ut deras swett och blod;
Det kunde ingen böta,

Förr än Gud med sina nåd
Gaf dem dertill sin hjelp och råd,
Den orätt nederstöta.

Israels folk under Farao
Kunde ej mera lida oro,
Än Swenske då försökte;
Ingen man kan wara swa klok,
Att skrifwa det i bref eller bok,
Hwad armod dem då krökte.

Konung Erik det ej akta will,
Skatt och tunga ökade han till,
Och landet lät han härja;
Han lät swa råda onda män,
Att Swerige bär stor skada än;
Han wille det ej wärja.

Guld och sölf det fördes allt bort,
Lag och rätt älskades ej stort,
Rof och wåldswerk öfdes;
Han lät det wara sitt testament,
Att den fick wärst, som bäst hade tjent;
Det kunde då med sanning pröfwas.

Mången man wardt då swa arm,
Att han forwart af sorg och harm,
Der honom kom till handa.
Unger och gammal, cho det såg,
Och än det barnet i waggona låg
Måtte wäl gråta den wånda.

Det blef så i femtigi[1]) år,
Att tolken öfwerwolde står,
Det war nog hårdt att lida;
Gud den wäger med jemnan wigt,
Han gaf det till syndaplikt;
Dock gjorde han nåd omsider.

Han wäckte upp Engelbrekt, den litsla man,
Han till det ärendet lites kan,
Han gof honom makt och snille;
Slott, städer, folk och län och land

---

[1]) Fem och tjugu.

De gingo honom fullsnart i hand;
Gud fögde't som han wille.

Hwad Gud wille, det måtte allt ske,
Han utdref ändock alla de,
Som riket wille arga;
Hwar han kom och hwar han rydh,
War han snäll och war han prydh,
Han älskade dem som wargar.

Då han hafde swa manliga stridt,
Och ryktet gick öfwer werldena widt,
Då fick han det till löna:
En tid han for af Örebro,
Då wardt han slagen i goda tro;
Swa plågar man troskap röna.

Han war kernad som en fisk.
Som stekara lägga uppå disk;
Det war en omild gerning.
Han fick uti sig wäl femton skott;
Det war en sorgfull arfwelott,
Hans hustru fick till wärning.

Göksholm ropade både wa och we,
Att den gerning skulle ske;
Det wardt thy nederbrutit.
Alle de, som gåfwo dertill råd
Och hulpo till det onda dåd,
Det hafwa de litet njutit.

Der togos de menlösa ben
Och fördes swa till Örebro igen;
Gud gör der stora nåde:
Mången Pelegrim söker dit,
Han warder der sin wånda qwitt
Och går hem utan wåde.

De följande verserna innehålla en skildring af tilldragelserna närmast efter Engelbrekts död och sluta med en warning att Swerige icke åter må kasta sig i sådant förtryck, hwarur det med nöd kämpat sig fritt.

Slipper en fogel af snara eller qwist,
Han tager sig wara för tolke list (dylik list);

Swerige, du äst nu sluppet.
Will du i den snaran igen,
Som förr war bundin om din ben,
Det må wäl stå dig öppet.

O! ädle Swensk, du statt nu fast
Och bättra det, som förra brast,
Du låt dig ej omwända!
Du wåge din hals och så dina hand,
Att frälsa ditt eget fädernesland!
Gud må dig tröst wäl sända!

En fogel han wär sin egen bur,
Swa gör ock all willena djur;
Du märk, hwad dig bör göra!
Gud hafwer dig gifwit sinne och skäl,
War hellre fri, än annars träl,
Emedan du kan dig röra!

689. Det är eget nog, att det sista hwilorummet för en sådan man som Engelbrekt, kunnat alldeles falla i förgätenhet. Till en del ligger wäl orsaken deruti, att så länge lyckan är i stigande wårdar man sig mera om det man får, än det man eger. Så länge Swer iges ära ständigt wäxte, så länge wi endast hade segrar att upptecka, wunna derute på andra sidan Östersjön, så länge war minnet af denne Engelbrekt jemförelsewis af föga betydenhet. Först sedan segrarne byttes i nederlag, först sedan Europa började glömma Swerige, först då började wi se oß om här hemma igen och ransaka wåra gamla gömmen, men då spanade man förgäfwes efter frihetshjeltens graf.

En minnestafla eller, som det heter, ett epitaphium uppsattes på kyrkowäggen i Örebro, men det war redan 1594 alldeles förfallet och nästan oläsligt. Wi skulle icke känna till detta minnesmärke, om ej dåwarande prosten i Örebro, **Esbern Boose**, tagit en afskrift af detsamma. Emellertid upplyser han icke om stället, hwarest den store mannens jordiska stoft förwarades.

Mången innerlig bön uppsändes fordom wid denna graf, och de bedjandes fromma tro wille till och med weta att underwerk der skedde såsom wid ett helgons. Det wi-

sar blott höjden af den kärlek, hans samtid hyste till honom och hans minne. Engelbrekt bad hos Gud i himmelrike och manade godt för Sweriges land, liksom Sanct Erik konung.

Wi må sluta Engelbrekts korta historia med ett yttrande om honom af en utländing, som war hans samtida. "Det war" — säger han — "en ny Saul, som af Herren blifwit utrustad med kraft att beskydda sitt folk och nedgöra rättwisans fiender. Han war en höghjertad man af stor klokhet och werksamhet, som med rättrådighet och framgång skötte rikets ärender. Han troddes wid sitt företag icke wara ledd af högmod eller hersklystnad, utan af medlidande med de olyckliga, som woro föremål för de danska fogdarnes wåldsamheter, och hwilka, då de klagade för konungen, endast funno döfwa öron. Engelbrekt hade gripit till wapen endast för att skydda Sweriges gamla fri- och rättigheter samt förskaffa köpmännen deras wanliga trygga tillträde till riket med sina waror."

Det är Lybeckaren **Herman Corner**, som yttrar sig så om Engelbrekt!

Carl Knutsson och Erik Puke.

690. I första häftigheten af sin sorg och sin wrede, när underrättelsen om det ohyggliga mordet på Engelbrekt hunnit sprida sig, stormade allmogen tillsammans och ryckte för Göksholm. Slottets fasta murar trotsade dock böndernas raseri, och besättningen redde sig manligen, fast deras herrar icke wågat stanna qwar. De hade, som nämndt är, lemnat slottet och ridit det fortaste, de kunde, ned till Ringstaholm i Östergötland.

När bönderna funno, att de icke kunde betwinga slottet, kastade de eld i den del af detsamma som bestod af trädhus. Ännu medan lågorna från det brinnande Göks-

holm slogo mot himlen, hördes på afstånd klockorna ringa i Mellösa kyrka.

Det war för Engelbrekt de ringde. Hans lik skulle föras till Örebro, och bönderna lemnade Göksholm och följde den käre höfdingen på hans sista färd till Örebro.

Swa fick hans regemente ände.
Nu will jag börja der jag wände —

säger rimkrönikan, öfwergående dermed från Engelbrekts död till Carl Knutsson och hans strid med Erik Puke.

691. Inga underrättelser finnas, som säga, huru nyheten om Engelbrekts död mottogs af Carl Knutsson och de öfriga herrarne, när den kom till Stockholm. Der befunno sig wid belägringshären, som wi weta, så wäl Carl Knutsson som Erik Puke. För Carl kunde nyheten icke wara oangenäm. Engelbrekt och hans stora makt och inflytande war för honom beswärlig. Nu war Carl ensam om makten. Möjligen kastade redan då den ärelystne mannen sina blickar så högt som till konungakronan. Huru som helst det war, bättre och säkrare gick han framåt till makt och wälde ensam, än med Engelbrekt wid sin sida.

Helt annorlunda skulle underrättelsen werka på Erik Puke. Han med sitt häftiga lynne och sina brinnande lidelser kunde aldrig glömma att marsken wann företrädet wid rikshöfwidsmannaskapet, och sedan deß hade han, under det han wid marskens sida bedref belägringen, ständigt tillfälle att se, huru denne allt mer och mer wann allas tillgifwenhet och kärlek.

Marsken höll öppen taffel under belägringen, och alla, som kommo till staden, drogos till hans bord, der allt gick rundeligen till, och der den mest otwungna glädtighet rådde. Marskens sköna husfru och många andra ädla fruar och tärnor bidrogo äfwen att göra hans hus angenämt. Han sjelf war glad och förekommande och dertill rask och hurtig i sitt wäsende, såsom det höfdes en riddare. Det är swårt att säga, om allt detta skedde endast af beräkning. Dock torde man kunna antaga, att han wille winna anhängare, och

nog woro hans muntra och ridderliga skick, hans wälwilja, som wisade sig i hans bemödande att hjelpa och trösta öfwerallt, der hjelp och tröst behöfdes, goda medel att winna deras hjertan, som kommo i hans wäg. Alla unnade honom wäl, heter det, och rikfens duk räckte han så ut, att mat och öl fattades ingom.

Men allt detta bidrog att öka Erik Pukes bitterhet. Aldrig kunde han gå förbi marskens hus, utan att han såg och hörde skämtet och glädjen bland de många gästerna, och hwar han kom och hwar han gick, så hörde han marskens lof från alla läppar. Man wore färdig att snart nog med owilja wända sig ifrån denne man, om icke en enda omständighet funnes, som försonade en med hans minne, — hans kärlek till Engelbrekt. Wid dennes sida gick han lugn, wid dennes sida drog han ut till strid, utan att den minsta skymt af afund låter sin skugga falla öfwer honom. War det månne den werkliga storheten och öfwerlägsenheten i all sin anspråkslöshet, för hwilken han böjde sig? Då må han wara wärd att minnas.

Marsken kunde ej tåla en jemförelse med Engelbrekt, marsken war Pukes like, och för honom wille han ej böja sitt stolta hufwud, twärtom han wille i häftigheten af sin lidelse möta honom med swärd och lans och sålunda afgöra sin sak med honom. Erik Puke war en man sådan som många på denna tid, hans hat liksom hans kärlek gick till ytterlighet, och genast war han färdig att gripa till swärdet. Det gick så långt, att han jemte åtta af sina män swuro en dyr ed att dräpa marsken, och de hade flera gånger sökt att komma i delo med honom, men han hade alltid förstått att undwika dem.

En dag samlades rådet i swartbrödraklostret och sände bud till marsken att han skulle infinna sig der för att öfwerlägga om något wigtigt ärende. Marsken kom, men också Erik Puke och hans åtta medswurne. Flammande af wrede gick Erik fram till marsken och sade: "Carl Knutsson, jag råder dig här, att du kallar hem alla dina stöfware; de locka ifrån mig alla mina swenner; eller skall jag slå

dem på nosen, så att de alla skola minnas det!" — Marsken swarade utan hetta: "jag wet ej af några stöfware; finnas några af mina swenner, som du har något att klaga emot, skola de här stå till rätta inför riksens råd. Den som finnes skyldig, skall ej äta mitt bröd!" — Marskens lugn gjorde Erik ännu häftigare. "Jag tror wi aldrig skiljas med godo" — sade han — "förr än det kan så falla sig, att wi och wåra swenner mötas på marken, och den af oß, som då segrar, må sedan råda öfwer den andre." Med wärdighet swarade marsken härtill: "ingalunda må wi lita på wåra swenner, låtom oß sjelfwe afgöra saken; när Gud will, att detta hafwer en ända och wi draga hem härifrån staden, — är det då din wilja, så slåß jag med dig ensam; nu will jag det ej, om du icke nödgar mig dertill!"

Marskens swar war sådant, som man kunde wänta sig. Erik hade fått sin wilja fram, men först, när tiderna blefwo sådana, att man hade rätt att tänka på enskilda angelägenheter. Nu fordrade fäderneslandet hwarje mans hjelp, nu kunde ej ett enwig ega rum. För Erik återstod intet annat, så wida han icke wille bryta klostrets helgd och herremötets, än att låta sin sak för den gången falla. Men det kostade det häftiga sinnet den största ansträngning.

Med wrede sprang han upp och gick med häftiga steg mot dörren, och hans swenner följde honom. Men när han kom till ändan af salen, ryckte en af hans swenner honom i rocken och sade: "Erik, I tänken uppå, hwarför wi gingo hit!" — Erik sade, medan han fattade i dörrlåset: "mig tyckes, det är ej tid!" — "Som du will" — swarade swennen, i det han jemte de andra följde honom — "men medan du höter, hugger han till!"

Så långt hade det gått, och ju längre Eriks häftighet och hans förbittring förde honom, desto swårare blef det för honom att återwända. Han såg i marsken en man, som sträfwade till högsta makten, och som under en öppen och ridderlig yta begagnade sig äfwen af mindre ridderliga me-

del, såsom då han begagnade sin rikedom att locka till sig wänner och anhängare och sålunda göra sig stark och mäktig.

Och stälde han nu wid sidan af denne sin fiende allmogehöfdingen, den flärdfrie, rättframme, lugne och anspråkslöse Engelbrekt, så tjenade det blott till att öka hans hat och hans wrede. Hwarje försök[1]) att försona honom med marsken war också förgäfwes.

692. Kort derefter wid midfastan — det war den 25 Mars — kom **Johan Karlsson** från Nyköping till Stockholm. Han wille tala med marsken och rådet, och, när de samlats, berättade han, att han kom från belägringshären wid Nyköping. "Jag har talat med slottsfolket" — sade han — "och de säga, att finge marsken afhandla med dem, skulle han wäl så dagtinga, att de fingo honom Nyköping; och hafwer jag hört dem swärja på, att aldrig, så länge de lefwa, skall Engelbrekt slottet få, huru det än må gå." — "Marsken skall följa med dig dit" — blef rådets swar.

Innan marsken begaf sig till Nyköping, wäcktes han tidigt en morgon af stridsbuller. Fienden hade gjort ett utfall, och wändt sig mot Pukens folk. Striden war hård och faran stor. Marsken skyndade ut och ryckte i spetsen för sitt folk de anfallna till undsättning. Det war hög tid, ty många af Pukens folk woro slagna och fångna och ett stall, der han hade sin troß, stod i ljusan låga. Marsken jagade bort fienden och släckte elden.

Erik Puke war då ej i staden. Han hade kort efter uppträdet i swartbrödraklostret fått marskens uppdrag att skaffa timmer och spisning till de belägrande.

Emellertid begaf sig marsken till Nyköping, och der uppgjorde han söndagen den 1 April med de belägrade den dagtingan, att om de ej finge undsättning inom åtta da-

---

[1]) Riksens råd det för händer togo
att förlikat med en fogo.

gar, skulle de öfwerlemna slottet utan widare dröjsmål och sjelfwe så fritt aftåga.

När Carl återkom till Stockholm, wäntade honom en sorgepost. Hans husfru, den ädla och sköna fru Brita låg för döden. Med sorg skyndade han till hennes sjukläger, men hon dog samma dag.

693. Nu nalkades dagen då Nyköpings slott skulle öfwerlemnas. Erik Puke, som nu war återkommen till Stockholm, förmådde erkebiskopen att sammankalla de närwarande rådsherrarne och förestälde dem faran af att sända Carl Knutsson ur staden till Nyköping, om något skulle förefalla under tiden. "Det ärendet" — sade han — "kan wäl en annan utföra, hwem eder lyster dit sända!" — Detta syntes rådet klokt, och de tillkallade genast marsken, samt lät honom förstå sin wilja.

"Hwad är eder mening dermed?" — sporde då marsken. Man swarade honom, att folket behöfdes i staden, och att man fruktade att det skulle draga med marsken till Nyköping. "Waren derför utan fruktan" — swarade denne — "jag skall nog weta förswara staden, der skall ingen lida skada!" — Derpå hade herrarne i rådet intet att inwända, och Erik Puke såg sin plan öfwerändakastas. Wid utgåendet ur rådet sade han till marsken: "faren ej till skepps, utan hellre till häst!" — "Jag kan ej, mina hästar gå alla på bete." — "Jag will få eder nog både hästar och swenner" — inwände Erik. — "Låt swennerna blifwa" — swarade Carl — "jag will dock hafwa med mig helt få och ej mer än twå båtar; skepp och folk låter jag här wara."

Det berättas, att Puken sedan ämnat öfwerfalla Carl wid Telje, som han då innehade, men att Carl genom en af sina wänner fått på förhand underrättelse derom och påskyndat sin resa, så att han undgått faran. Han hwilade icke, heter det, förr än båtarna woro dragna öfwer näset wid Telje och han war på wäg in i Nyköpingsskären. Är det sant, så wisar det, huru Eriks hat ökades, steg för steg.

694. Innan marsken lemnade Stockholm, kom bud och bref från Hans Kröpelin, att han jemte en dansk riddare Mårten Jönsson skulle såsom konung Eriks sändebud infinna sig i Wadstena wid Pingsttiden tillika med fullmäktige från Lybeck och Hamburg. Wid underrättelsen härom beslöt rådet att på utsatt ställe möta konungens utskickade. Troligen war det om detta ärende, som rådet skref bref till Engelbrekt och kallade honom till Stockholm.

Ej långt derefter, dock sedan marsken lemnat staden, kom nyheten om Engelbrekts död, hwilken troligen hann Carl Knutsson wid Nyköping. Det berättas[1]) att han några få dagar efter, sedan han emottagit underrättelsen, låtit utgå bref och befallningar till alla rikets landskap med förbud att oroa Magnus Bengtsson eller på något sätt lasta eller förklena honom, ja ej ens förebrå honom Engelbrekts död. Ingenting skulle i högre grad än detta bref tala för den tillfredsställelse, hwarmed marsken mottagit nyheten om sin store medstyresmans död. Men det är knappast troligt, att Carl wågat taga ett så djerft steg. Att så öppet bryta med allmogen och håna honom i hans djupa sorg, — dertill war Carl alltför klok, och man skulle deßutom sedermera höra en sådan fräckhet förebrås honom, af hans fiender, hwilka wäl skulle hafwa begagnat sig deraf, om något sådant funnits att wäcka allmogens förbittring mot honom.

Mötena i Wadstena och Kalmar 1436.

695. Från Nyköping begaf sig marsken till Wadstena till det beramade mötet. Pingstdagen inföll det året den 27 Maj, och konung Eriks sändebud infunno sig wid den tiden, den ena efter den andra. Från Sweriges sida kommo tio rådsherrar och deßutom en wäldig skara herrar

---

[1]) Ericus Olai.

och män. Måhända wäntade man sig, att mer än wanligt wigtiga saker här skulle förekomma med anledning af Engelbrekts död. Bland biskoparne infunno sig Swen i Skara och Thomas i Strengnäs.

Det enda, wi weta om förhandlingarna härstädes, inskränker sig dock till afslutandet af en wapenhwila, som skulle räcka från den 3 Juni, — dagen för densammas undertecknande — till den 29 Juli. Derunder skulle ett möte hållas i Kalmar den 15 Juli, och der skulle konungen sjelf och ombud från Swerige infinna sig. Med afseende på slotten, som woro under belägringstillstånd, så skulle allt derwid förblifwa som det war, hwarken de belägrade eller de belägrande få göra några nya byggnader, och de förre ej få lemna slotten utan tillstånd af befälhafwaren för belägringsstyrkan, men der så behöfdes skulle genom ombud från swenska herrarne mat och hwad annat som tarfwades anskaffas mot betalning.

Det fattade beslutet uppsattes i trenne exemplar, twå på pergament och det tredje på papper. Detta sistnämnda lemnades åt städerna, och af de båda förra war ett ämnadt åt konungen, det andra åt de swenska herrarne.

När de allwarsamma öfwerläggningarna woro slutade, begåfwade marsken de främmande sändebuden med stora skänker. Hwardera erhöll en hingst och deßutom kost och foder.

Från Wadstena begaf sig marsken jemte Hans Kröpelin och det lybska sändebudet till Stockholm.

696. Dit samlades också flera af de swenska herrarna till ett rådsmöte, för att öfwerlägga om den förestående förlikningen med konungen.

Till detta möte infunno sig äfwen herrar från Finland. Bland dem biskopen i Åbo, den allmänt ärade och ansedde **Magnus Olai Tawast**. Han hade warit konung Eriks kansler och synes hafwa stått honom så nära, att man derutinnan kan finna ett skäl, hwarför han i det längsta dröjde att uppträda wid deras sida, som uppenbart werkade emot konungen. Numera syntes för enhwar, som

djupare tänkte på förhållandena, Eriks sak i det närmaste förlorad, och nu finna wi biskop Magnus Tawast i herrarnes rådsslut, dock gemenligen på deras sida, hwilka, om de ocksa stodo mot Erik, dock woro benägna för en fortsatt förening rikena emellan. Derutinnan öfwerensstämde med honom öfwerhufwud de flesta swenske prelaterna under hela unionstiden.

När han nu kom till Swerige war han i sällskap med Christer Nilsson (Wase).

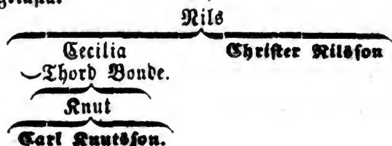
Det war första gången efter Engelbrekts död, som denne herr Christer och Carl Knutsson möttes, och den som wille, kunde nog redan här se, att wänskapen och wälwiljan de båda fränderna emellan ej war så synnerligen att lita på, oaktadt allt utwärtes sken. Riksmarsken kallade drotset sin "käre fader", och drotset marsken sin "käre son", och denne gaf wid alla tillfällen sin gamle frände försteget, men allt derunder hade han dock sin wilja för sig.

Christer Nilsson hade under den närmast föregående tiden wistats i Finland. Efter Engelbrekts död war det hög tid för honom att infinna sig närmare händelsernas hjertpunkt, om han wille bewaka sina fördelar mot sin unge, ärelystne systersons son [1]). Båda kände hwarandra för wäl, för att låta sig dåras af det yttre skenet. Emellertid rådde wid deras första möte idel solsken.

Rörande herrarnes öfwerläggning, så uppsattes nu i Stockholm en skrifwelse till de fyra hansestäderna, Hamburg, Lybeck, Wismar och Lüneburg, hwari herrarne anhöllo om städernas medwerkan för att bibehålla riket wid sina gamla rättigheter.

---

[1]) Carl Knutssons och Christer Nilssons frändskap synes af följande slägttafla.

697. I Juli månad började man, såsom öfwerenskommet war, samla sig till det utsatta mötet i Kalmar. Här infann sig, och helt wißt emot mångas förmodan, då man kände hans opålitlighet i dylika fall, konung Erik. Man känner föga af hwad konungen företagit sig, sedan han mottog det sista uppsägelsebrefwet från Swerige. Han hade hållit en riksdag i Vordingborg och der welat förmå sitt danska riksråd att antaga sin farbroders son, hertig Bogislaw till konung efter sig, men mißlyckats. Derefter skall han hafwa lemnat sitt rike och begifwit sig till sina fränder i Pomern, sannolikt för att finna hjelp, ehuru äfwen det har blifwit sagdt, att han redan då war sinnad att ej längre wara konung. I följd af de underrättelser, som twenne danska sändebud medförde till honom till Danzig, återwände han till Danmark och kom nu, åtföljd af pomerska furstar samt flera tyska grefwar och danska riddare till Kalmar.

Från de fyra hansestäderna infunno sig äfwen sändebud, twå från hwardera. Från Swerige kommo sju fullmäktige och deßutom ytterligare sju förnämligare män. Bland de swenska herrarne woro drotset Christer Nilsson och biskop Thomas från Strengnäs samt biskop Magnus från Åbo de förnämste.

Det blef ett långwarigt möte och räckte i hela sex weckor. Mycket måste der hafwa kommit å bane, klagomål afhörda å ömse sidor och förlikningsförslag uppgjorda och förkastade, men wi weta föga derom. Den 1 September utfärdades beslutet. "Swerige skulle åter erkänna konung Erik för sin rätta och lagliga konung och insätta honom i alla sina rättigheter efter Swериges lag; konungen skulle deremot styra riket efter lag och låta alla deß inbyggare njuta lag och rätt, privilegier och friheter och alla goda, gamla, skäliga sedwänjor; han skulle widare styra land, slott och Upsala öde med inländska män efter Sweriges rikes råds råde. Allt som hitintills skett på rikets wägnar skulle wara glömdt, men annan oförrätt, som war gjord på enskild räkning, skulle afdömas af konungen och de rikens

råd, som konungen nu wälja skulle. Isynnerhet borde dragas försorg om att hwad som bortmistadt war, skulle återkomma till sina rätta egare. Alla fångar, som mot löfte om lösen eller mot borgen blifwit försatte i frihet, skulle fullgöra sin skyldighet, alla andra fångar skulle utan widare sättas på fri fot."

Wi se de wanliga föremålen för öfwerläggningarna med konung Erik eller hans fullmäktige och äfwen de wanliga besluten. Hwad som helt wißt tagit mötets tid mer än något annat i anspråk war betydelsen af ordet **inländsk**. Konungen wille, såsom Margareta welat det före honom, betrakta hwarje innewånare i hwilket som helst af de tre rikena som inländing äfwen i de båda öfriga och gaf sålunda en utsträckning åt betydelsen af ordet, som om de tre rikena werkligen warit ett enda. Han förklarade slutligen att han wille låta det bero wid hwad Sweriges lag stadgade, om man nemligen kunde wisa att något sådant stadgande der fanns.

I följd häraf uppsattes en skrift, som öfwerlemnades till städernas fullmäktige, och hwari wisas med lagens egna ord, att ingen utländing borde brukas i konungens råd eller förlänas med slott och län. "På swenska" — heter det widare — "är allt ens (detsamma), utrikes män, utländska män och utländingar; och inländsk man, inländing och infödd är allt ens, och detta kan ingen rätter Swensk annorledes förstå."

Emot denna förklaring kunde intet inwändas, och det blef såsom uppsatt och beslutadt war.

698. Men man sysselsatte sig på detta möte med ett arbete i rent unionell riktning. Man wille försöka afhjelpa de mest i ögonen fallande bristerna i det gamla unionsutkastet. Ett dokument uppsattes, hwari man först widrörde, huru Margareta Waldemarsdotter sammanbundit rikena, och utfäste sig att "till ewig tid sammanblifwa under en konung," och widare bestämdes, hwilka som skulle wara de högsta embetsmännen i hwart rike, samt att konungen en wiß del af året skulle wara närwarande i hwarje

rike och att han då skulle wara omgifwen af rikens råd äfwen från de öfriga rikena, och slutligen huru wid inträffande thronledighet ny konung skulle wäljas.

De högsta embetsmännen woro **riksdrots**, **riksmarsk**, och en **öfwerste kansler**, hwilkas embetsmakt bestämmes. Deßutom skulle konungen hafwa en **hofmästare** i hwart rike, som skulle wara konungen till mötes, när han i riket sig infann. Han skulle "regera konungens gård, som hans embete är efter rikens sed och god sedwänja. Ty han wet bättre rikets lägenhet och känner bättre allt folk, än den som kommer af annor land." Widare skulle konungen i hwarje rike hafwa en **gårdskansler**. Underordnade embetsmän wid sina gårdar kunde konungen taga från hwilketdera riket som helst, dock wore bäst att taga äfwen dem från alla tre, serdeles förty "att ett rike torf ej säga, att det ena riket älskas öfwer det andra."

Men detta dokument innehåller dock blott och bart ett förslag till en fullständigare unionsakt, och det synes aldrig hafwa blifwit något annat.

699. I enlighet med Kalmare beslut skulle konungen öfwerlemna slott och län åt infödde swenske män och i händelse af sin död ställa dem till riksrådets förfogande. Konungen wisade sig ocksá willig att efterfölja detta beslut, då han fråntog den danske rådsherren Jens Grim befälet på Kalmar slott. Han gaf detta åt bröderna Bo och Bengt Stensson. Att Bengt Stensson kunde komma i fråga, wisar dock huru omöjligt det war för konung Erik att uppfatta sin egen ställning gent emot swenska folket. Ty förtroende och kärlek war wäl hwad han minst kunde wänta af detta folk, då han ärade fadren till folkhjeltens mördare.

När mötets förhandlingar ändtligen woro slutade, anhöll man hos konungen att han måtte qwarblifwa i Kalmar tills michelsmessan, då man hade beslutat om ett nytt möte i Söderköping, der konungen skulle infinna sig, för att återtaga regeringen.

"Medan wille de till Stockholm fara,
och kungöra hwad som dagtingat wara."

Men konungen willfor icke denna begäran, utan lemnade de swenska herrarna och gick ombord på sin flotta. Han begaf sig till Gotland.

Det war sista gången, han sammanträffade med swenska rådet.

Konungen lät åt Gotland gå,
de swenske foro till Stockholm då.

Mötet i Söderköping.

700. Beslutet i Kalmar kungjordes i Stockholm och på flera ställen i riket, och man redde sig till att draga till det öfwerenskomna mötet i Söderköping. Konungen war den gången trogen sitt löfte och rustade på Gotland ut sina skepp att segla öfwer till Swerige. Först sände han **Herman von Vagen** (eller **Hagen**) att underrätta om sin ankomst. Men knappt hade denne lemnat land, förr än en häftig storm uppstod; v. Vagen lät refwa seglen, men brottsjöarna blefwo fartyget öfwermäktiga. Det sjönk med manskap och allt.

Wi hafwa redan förut anmärkt det onda öde, som förföljde konung Erik, så fort han wille fara öfwer sjön. Det drabbade honom äfwen nu; v. Hagens ofärd war blott ett förebud. Icke långt derefter afseglade konungen med sin flotta, och när han kom "midbottnis" war olyckan öfwer honom. Det war wid midnattstid en kolmörk höstnatt. Konungen hade låtit tända en lykta i förstäfwen på sitt skepp, för att dermed wisa de öfriga skeppen deras kosa Då började wågorna med ens gå högre och högre, och stormen tjöt i tackel och tåg. De skepp som seglade närmast konungens började stöta emot detta och de andra, som styrde efter lyktskenet, wräktes af stormen i samma riktning, så

att hela flottan hotades med en plötslig undergång. Konungen befalte då, att lyktan skulle släckas, och i detsamma tilltog stormen så, att de erfarnaste sjömän knappt kunde minnas deß like.

Hela flottan skingrades nu. Några skepp wräktes in emot östgötaskären, andra kastades ned i Kalmar-sund, der en del förgingos wid kusten af Öland [1]). Men på konungens skepp war en erfaren och rask styrman. Han wände fartyget och sökte så godt sig göra lät segla ned åt Gotland igen [2]). Det lyckades honom också, och i första dagljusningen befann sig detta skepp och ännu ett, som tagit samma wäg, under **Carlsöarne.** Här lyckades konungen och några få komma i land, men knappt stodo de på fast mark och medan ännu den redlige styrmannen tackade Gud för sin räddning, krossades skeppet och sjönk i konungens åsyn. Samma öde fick äfwen det andra skeppet, som sjönk med hela sin besättning om 120 man. Blott några få kunde rädda sig på kringflytande plankor eller skeppsspiror.

Några af herrarne woro redan samlade i Söderköping, då de skeppsbrutne från de fartyg, som kastats emot Söderköpingsskären, ditkommo och berättade om den timade olyckan, huru hela konungens flotta blifwit skingrad, och huru de sjelfwa med knapp nöd lyckats rädda sig. På frågan, om de wißte något rörande konungen, swarade de nej, men togo för gifwet att han delat de andras öde och förgåtts i stormen, och så gick ryktet wida om land att konungen war död.

701. Marsken satt på Nyköping, då han mottog underrättelsen om denna tilldragelse. Han "qwidde" icke derwid, säger rimkrönikan, och troligt är att han icke gerna

---

1) Mig swor en, att han sant wißte,
att konungen då tuhundrade miste, —
säger rimkrönikans författare, hwilken sålunda skref sina rim samtidigt med händelserna, som han skildrar.

2) Han wände då åter tillbaka,
dit han tröste Gotland raka.

såg de upprepade fruktlösa förlikningsförsöken med konungen. Man synes också kunna antaga att på mötet i Kalmar infunno sig företrädeswis de unionswänliga männen, de som framför allt wille fred. Marsken hade derunder sina tankar för sig.

Nu bröt han emellertid upp att rida ned till Söderköping, och wid hans sida red Erik Puke. Här sämdes dessa män tillsammans. Måhända war det gemensam fara, som hotade från konungens och unionswännernas sida, och ingendera war konung Eriks wän. — När de kommo öfwer Kolmården mötte en wäldig skara herrar till häst, naturligtwis marskens wänner. Der woro många af dem, som samlats till Söderköping, men äfwen beridna skaror från Småland, Westergötland och Östergötland. Marsken mottog alla med ära, och så fortsattes ridten till Söderköping. Det war en ståtlig anblick att se alla dessa riddare på deras präktiga gångare, när de redo in i staden. Främst red marsken — serskildt nämnas "basunare" — och wid de lifwande tonerna hade mången riddare göra att styra sin obändige häst. Men främst af alla drog marsken uppmärksamheten på sig. Hans resliga wäxt, hans manligt sköna ansigte, hans ädla, konungsliga hållning och later, när han talade till någon af herrarne wid sin sida, hans wänlighet, när blicken öfwerfor folkmassan wid wägen, — allt bidrog att stämma folket till hans fördel. Erik Puke, den warme fosterlandswännen, fördunklades alldeles wid marskens sida.

Marsken steg af i sin ärfda gård, den så kallade **Bosgård** i Hagaqwarteret. Det skall hafwa warit en ståtlig gård med praktfulla byggnader, som i wäsendtlig mån bidragit till den då stora stadens förskönande. Hit kom bud från drotset med begäran, att marsken måtte infinna sig hos honom och de församlade herrarne.

Christer Nilsson hade redan förut infunnit sig i Söderköping, liksom en mängd danska herrar, hwilka alla samlat sig till mötet. Der hade äfwen infunnit sig de utländska slottsherrar, hwilka egde slotten af konungen. Drot-

set och de med honom liksinnade samt de danska herrarne hade icke hast sina sammankomster i staden, utan på **Djursnäs**[1]), en hamn, som låg ungefär en mil från staden. Marsken begaf sig genast ut till de församlade herrarne, och här uppstod nu fråga om hwad som först wore att göra. "Först af allt" — sade marsken — "skole wi tala till fogdarne om slotten, eftersom de nu äro alla här och saken ej tål dröjsmål." Drotset upplyste då marsken, att han kommit öfwerens med de danska herrarne, att Kalmar dagtingan skulle ega bestånd, antingen konungen wore lefwande eller död. "Jag hafwer så förstått saken" — sade han — "att I skolen först hylla konungen, sedan skola alla hylla oß båda till min herra konungens nåd." — Marsken hade intet att inwända, utan gaf genast konungen sin hyllning, hwarpå de närwarande swenske herrarne hyllade honom och drotset, såsom de der nu skulle styra riket å konungens wägnar.

Samma afton sutto samtliga herrarne upp och redo till staden.

702. Följande morgonen egde ett stort sammanträde rum, till hwilket alla slottsherrarne woro uppkallade. Desse woro **Olof Finne**, som innehade Stäkeholm, **Johan Flemming** från Stegeborg, **Folke** från Axewalla, **Henrik Clausson** från Åbo och Mathias von Kaln från Elfsborg. De tre förstnämnde woro de, om hwilka wi härofwan (665) nämnt, att de woro de grymmaste och råaste bland män. Slottsherren på Stockholm, Erik Nilsson, war den ende, som icke war närwarande.

När alla woro samlade, reste sig marsken och tilltalade slottsherrarne. De skulle nu — sade han — till honom såsom rikets marsk och på grund af Kalmar dagtingan öfwerlemna slotten. Konungen hade dermed redan gjort början, då han lemnat Kalmar slott åt bröderna Bo och Bengt Stensson. Slottsherrarne hörde ogerna marskens tal, och, när han slutat, började de göra undanflygter. "Wi kunna

---

[1]) Skrifwes ocksa **Juresnäs**.

swårligen" — sade de — "lemna slotten, förr än wi få med wißhet spörja, huru det gått med wår herre, konungen, antingen han är lefwande eller död." — Men marsken swarade mycket bestämdt. "Waren wisse derpå" — sade han — "att antingen skolen I få mig slotten, eller också tager jag eder i förwar, så att I aldrig skolen wäl hemfara!"

Marsken war så bister till utseendet när han sade detta, att fogdarnes mod föll. De bleknade, heter det, och hade gerna sett, att de icke warit i Söderköping den gången. Olof Finne war den förste som framgick och öfwerlemnade Stegeholm, efter honom följde Folke, som upplät Axewalla slott. Så kom Mathias v. Kaln, som med mycken sorg öfwerlemnade Elfsborg. Derefter kom turen till Johan Flemming på Stegeborg. Hans utseende war mera oförfäradt än de öfrigas, men man kunde dock se, att han måste bemöda sig för att bibehålla detsamma. När han kom inför marsken och drotset, sade han: "Jag lemnar icke Stegeborg, med mindre I tagen det med wåld!" Då blef marsken wred och utbröt: "Packa dig då hem, jag och mina män wilja komma efter i afton!"

Fogden wißte ej rätt, hwad han skulle swara härtill, icke heller wille han just taga den wredgade marsken på orden, ty slottet war ej för tillfället i det skick, att det kunnat uthärda en belägring. Man hade ej hunnit förse sig efter den inspärrning som skedde på Engelbrekts befallning under Erengisle Nilsson, när Engelbrekt gjorde sitt sista rundtåg omkring riket. Den för oß bekante Johan Wale, som förut warit slottshöfding på Stegeborg, war också närwarande wid detta tillfälle, och synes hafwa stått på Carl Knutssons sida. När han hörde Flemmingens dumdristiga ord, kunde han ej afhålla sig från ett leende och sade till honom: "arme stympare, hur kan du föra ett sådant språk, du hafwer hwarken öl eller bröd till aftonen, mycket mindre sedan?" — Dessa ord jemte wetskapen om marskens stora makt förmådde Flemmingen att gifwa wika och

— med hjertans sorg
antwardade han dem Stegeborg.

Derefter framkallades Henrik Clausson, som öfwerlemnade Åbo slott.

703. När sålunda slotten woro öfwerlemnade och mottagna, började utförläningen af desamma till andra. Först öfwerlemnades Åbo slott och län åt Hans Kröpelin, och han swor länseden att troget hålla det riket tillhanda och återlemna det till marsken och drotset, när de påkrafde, och fölle någon af dem ifrån, skulle han hålla det den öfwerlefwande tillhanda; dogo båda, skulle han antwarda det åt riksens råd eller ehwem de till höfwidsman satte. Allt detta lofwade han att stadigt hålla. — Samma ed gingo äfwen de öfriga, som nu erhöllo län [1]).

Nils Stensson, marskens swåger, förlänades derefter med Stegeborg och deßutom med Tuna län och Konga härad i Wärend i Småland samt med Trögden omkring Enköping.

Derefter framkallades Erik Puke. Han hade, som wi weta, Kastellholms slott på Åland i förläning och sedan hade han fått Södertelje. Bland herrarne här hade han inga wänner och i synnerhet war drotset honom wred. Anledningen dertill tyckes ligga för öppen dager, ty hwilken af dessa danskwänner kunde wäl med blida ögon se denne Engelbrekts wän. Deßutom talade man om grymheter och röfwerier, som han föröfwat. Rimkrönikan yttrar:

Hade marsken då ej warit,
illa hade Erik då farit;
jag säger det förwißt,
att han hade der hufwudet mißt.

Af allt framgår att herrarne med drotset i spetsen wille blifwa den orolige riddaren qwitt, men att marsken räddade honom. Huru härmed rätteligen förhöll sig, torde numera wara swårt att utreda. Måhända wille marsken

---

[1]) Sho något slott då fick,
slottslofwen ju så tillgick.

winna den tappre och oförskräckte mannen, som kunde blifwa nyttig i de strider, han redan nu wäl kunde förutse. Ware härmed, huru som helst, Erik Puke fick behålla sina län.

Äfwen Engelbrekts mördare, Bengt Stensson och hans son, woro närwarande wid detta möte i Söderköping, och åtal emot dem för mordet synes hafwa blifwit wäckt. Men de hänsköto sin sak under laga dom och blefwo då fridlysta, tills deras sak kunne lagligen pröfwas och afgöras.

Detta torde i sin mån hafwa bidragit att stämma Puken gynsamt mot Carl Knutsson, och han synes äfwen hafwa för sin del lofwat mördarne fred.

704. Att många skulle wara mißnöjda med fördelningen af de lediga länen, faller af sig sjelft. Bland dem war en från den föregående tiden bekant riddare, Broder Swenson. Wi sågo honom strida för konung Erik i slesvigska kriget, der han blef fången, och sedan efter sin återkomst till fäderneslandet följa Engelbrekt på dennes andra tåg. Nu war han närwarande i Söderköping. Det war — säger Ericus Olai — en utmärkt riddare, rask och ståtlig [1]) och i krigssaker och ridderliga idrotter mycket förfaren. I sitt wapen förde han ett tjurhufwud, liksom Abraham Brodersson. Hans fader hette **Swen Brodersson** till Kärr. War denne broder till Abraham Brodersson, hwars fader hette **Broder Assarsson** till Kärr, så war Broder Swensson brorson till Margaretas gunstling.

Denne riddare samlade nu sitt folk utanför staden och gaf dem befallning att wänta, medan han begaf sig in att träffa Carl Knutsson. Han träffade ocksä marsken, just som denne war inbegripen i ett samtal med några förnäma herrar. Broder Swensson gick emellertid oförfäradt fram och sade honom sitt mißnöje rent ut, hwarwid han begagnade sig af många hotande ord. Marsken upptändes af wrede, hwarwid någon hwiskade honom i örat, att han skulle låta gripa den djerfwe riddaren, och Carl Knutsson,

---

[1]) Elegans.

som wisat sig så undfallande i afseende på Erik Puke, följde rådet. Tidigt följande morgon blef Broder Swensson halshuggen.

Så berättas denna tilldragelse af den ofwannämnde Ericus Olai, som är den ende tillförlitlige sagesmannen, och såsom orsak till riddarens förbigående uppställer han den förmodan, att han war fruktad af de styrande, hwilka hade för afsigt att sålunda medelbarligen twinga honom att afskeda sitt folk och derigenom göra honom mindre farlig.

705. Detta tilldrog sig, medan herrarne woro samlade i Söderköping. Något der fattadt beslut hafwa wi icke i behåll, men mötet är dock af wigt, emedan rikets båda främsta embetsmän der högtidligen hylldades såsom rikets styresmän å konungens wägnar.

När förhandlingarna woro slutade, bröto herrarne upp från staden och orten. Drotset och marsken begåfwo sig båda, ehuru såsom det synes på skilda wägar, till Stockholm, der de inträffade wid Mårtensmessan. Här uppfordrade de slottshöfdingen, herr Erik Nilsson, att lemna dem slottet, och herr Erik willfor deras begäran. Carl Knutsson behöll sjelfwa slottet för egen räkning och drotset tog förborgen i besittning.

Drotseten förborgan fick,
marsken tog adelshuset till sik.

Osämjan mellan Carl Knutsson och Erik Puke.

706. Innan wi följde marsken och Erik Puke till Söderköping, skildes wi wid den senare, då han förgäfwes sökte bemäktiga sig marskens person, när denne ämnade sig till Nyköping för att mottaga detta slott. Derifrån drog marsken, som wi weta, till Wadstena att underhandla med konung Eriks sändebud.

Puken försökte härunder att komma i besittning af Örebro slott, hwilket dock mißlyckades. Då skall han återigen hafwa sökt bemäktiga sig marskens person, då denne war stadd på uppresan till Stockholm. Han skall hafwa försänkt **Härstäket**, eller sundet mellan fastlandet och Wermdön [1]), för att derigenom twinga marsken att taga wägen om Södertelje. Några af marskens wänner skola dock hafwa warnat honom, så att han efter att hafwa upprensat farleden wid Stäket, lyckligt kommit till Stockholm.

Sedermera finner man åter ett godt förhållande wara rådande mellan de båda herrarne, utan att derom fås weta annat än att Puken sökt förställa sig, för att derigenom lättare locka den försigtige marsken i fällan. Men rimkrönikans författare är en synnerlig loftalare af marsken och söker i följd deraf swärta hans motståndare på allt sätt. Man får derför icke fatta honom efter orden. Förställning synes också hafwa warit allt för främmande för ett sådant skaplynne, som Pukens. Såsom följd af hans förställning framställes han nu såsom sökande winna marskens wänskap, men äfwen derunder lägges honom ord i munnen, som alldeles icke utwisa någon förmåga af förställning.

Erik bjöd en dag marsken till gästabud hos sig. Många förnäma herrar och fruar woro då hos herr Erik och äfwen marskens syster, Margareta Bjelke. Marsken sjelf infann sig dock ej förr än maten war tagen af borden och de fleste tagit sig grundligt till bästa. När marsken inträdde i gästabudssalen, gick Erik emot honom och helsade honom wälkommen samt förde honom fram till bordet, der mat och win frambars. Allt medan marsken satt till bords samtalade han och Erik med hwarandra om åtskilliga saker. Slutligen sade marsken: "wi äro nu wänner, Erik, säg mig derför, hwad du mente, när du lät sänka härstäket för mig!" Puken swarade, såsom hans wana war, rent ut:

---

[1]) Det kallas också **södra stäket** till skilnad från **norra** eller **biskopsstäket**, som wanligen förekommer under benämningen **Almarestäk**.

"den gädda går ej mellan Kalmar och Stockholm, för hwilken flera krokar äro lagda, än dem, jag hafwer satt för dig." Marskens syster, fru Margareta, kunde då ej tiga, utan sade till Erik: "Gud förlåte eder slika ord, herr Erik! Så ofta som jag sett eder wid min broders bord, och så ofta som I druckit hans öl och ätit hans bröd, aldrig kunde han wänta sig detta swek af eder."

Marsken slog bort saken med skämt och wände talet på andra ämnen, men han dröjde ej länge qwar, utan aflägsnade sig snart från gästabudssalen.

707. Efter gästabudet i Stockholm har rimkrönikan intet ondt att förmäla om Erik Puke tills efter återkomsten från Söderköping, dit han, som wi weta, följde marsken, och der dennes stora inflytande förmådde afwända den fara, som hotade Erik. Att denna fara hotade hufwudsakligen från unionspartiet, är alldeles klart. Swårare är att förklara, hwarför marsken här stod på Pukens sida. Wi hafwa redan framhållit som en möjlighet, att marsken wille winna honom. Detta förutsätter, att Puken war af sådan betydenhet, att hans winnande war något wärdt. Erik Puke, Engelbrekts trogne man, egde i hög grad allmogens kärlek, och kunde på den grunden blifwa farlig ej blott för de äldre herrarne, unionswännerna, utan äfwen för marsken sjelf, som både insåg wigten af att ega allmogen på sin sida och äfwen åstundade att i det afseendet intaga Engelbrekts plats. Puken ärfde i wiß mån den kärlek, allmogen hyst till sin store bortgångne höfding. Han war derigenom i sjelfwa werket för farlig för marsken. Bäst wore, om marsken kunde med godo winna honom. — Endast så synes man kunna förklara det besynnerliga handlingssättet hos en man, som utan några omständigheter lät gripa och afrätta en annan af Engelbrekts wänner, Broder Swensson.

Genomskådade nu Erik Puke sin motståndare, så må man ej undra på, om han i sin ordning widtog alla de försigtighetsmått, som han kunde finna lämpliga. Medweten om sin makt, gick han snart anfallswis till wäga och började öppen fejd med Carl Knutsson. Men det är

samma förhållande här, som man så ofta finner, att det är blott segraren, som winner pris. Erik Puke fick ingen, som sjöng sitt lof. Hittills har man wanligen endast bedömt och äfwen dömt honom efter hans fienders framställning af honom, och derför har han blifwit kallad förrädare och en mästare i förställningskonst.

Ett ytterligare bewis på att Erik Puke egde en sådan makt, att klokheten bjöd Carl i det längsta söka winna honom och på samma gång naturligtwis allmogen, som troget synes hafwa hållit fast wid denne, är förläningen af kronoräntorna i allt Helsingland, som rimkrönikan låter Carl gifwa Erik i samma stund Carl får kännedom om en ny stämpling af Erik. Han skall hafwa anhållit hos Carl att komma honom till mötes med några få följeslagare, då han sjelf skulle möta med lika många; men derunder skall Erik hafwa stält 100 man i försåt att gripa marsken. Denne uteblef och förebar som ursäkt maktpåliggande ärender, som kallade honom till Westerås, dit han bad att ocksä Erik skulle komma.

Derpå bröt marsken upp från Stockholm den 25 November och red genaste wägen till Westerås. Man skulle wara färdig att tro, det Carl företog denna färd, för att utforska allmogen och winna närmare kännedom om den mark, der han hade att röra sig mot Erik Puke. I tio dagar red han omkring, heter det, och hwart han kom, wisade sig allmogen owillig mot honom. Carls lofsjungare, rimkrönikan, som är den enda källan för dessa tilldragelser, framställer naturligtwis detta såsom en följd af Pukens upproriska stämplingar och således såsom förräderi af honom. — Något möte i Westerås blef ej af.

708. På andra sidan Westerås blefwo tecknen på mißnöje och owilja från allmogens sida tydligare, och i Köping möttes marsken af den underrättelsen, att Rekboarna woro färdiga att gå man ur huse. Det war om Lördagsqwällen dessa tidender inlupo, och marsken sade till budet, som medförde dem: "I hafwen en underlig wilja att skilja Erik och mig åt!" — Derpå gick han till hwila.

Men knappt hade han lagt sig, förr än hans hofmästare kom inspringande och warnade honom för Puken. "Han står blott 2 mil härifrån" — sade han — "och i natt ämnar han öfwerfalla och gripa eder!" — Marsken war dock bättre underrättad än hans hofmästare och sade: "låt mig sofwa i ro, Erik gör mig intet ondt!" Derefter tillade han: "i morgon arla skall du rida till Arboga och skipa mig der i ordning kost och foder; i morgon kommer jag dit!"

Tidigt Söndags morgon red hofmästaren ut från Köping, såsom befaldt war, och kom efter ett par timmars ridt till Arboga. Knappt war han dock ditkommen, förrän han fick höra, att Erik Puke befann sig i klostret, och så godt som i samma ögonblick blef han gripen och förd till Erik Puke. När han kom inför denne, frågade han, hwarför han blifwit gripen. "Jag har ju intet mot eder brutit" — sade han — "och skulle wäl eljest gått till eder." Erik bad honom blifwa qwar i staden och ej lemna sin herre någon underrättelse. Hofmästaren lofwade det, men kunde ej återhålla sin undran öfwer hwad Erik hade i sinnet. "Mig undrar" — sade han — "att I gören så, herr Erik; marsken wet ej annat, än att I ären hans tro wän." — "Bida, bida" — swarade Erik — "det är än nog bittida!"

Något längre fram på dagen gaf Erik ett bref till stadens twenne borgmästare, hwilket han befalte dem öfwerlemna till Carl Knutsson. Borgmästarne begåfwo sig på wäg och, när de ridit ett stycke, mötte de marsken och hans beridna följe. De framförde då helsning från Erik Puke och öfwerlemnade brefwet.

Det war ett fejdebref, sådant som de stora herrarne på denna tid ofta nog skickade hwarandra, när de hade något otaldt sins emellan. Erik Pukes bref war af följande innehåll. "Wet det, Carl, att will du mig något, eller hwad Dandeman will mig något, då finner han mig i Arboga, och förbarme sig der Gud öfwer, att jag må ej

blifwa i mak [1]) på min gård, ty jag aldrig wet, när jag warder stekter, styfder eller liflös; då skall du weta, att till den tid, det warder bättre oß emellan, än det är än, då wet det, hwar jag dig finner eller någon der dig tillhörer, då will jag göra der så wida, som mig bör göra mot min rätta fiende; det wet Guds helga blod wäl, att jag hade otänkt att görat, och skall du weta, att den dagen, som sagder war mellan herr Bengt Stensson och mig, honom säger jag opp; ty jag will ej hålla mina fiender så lätta, som jag hafwer förr gjort. Skrifwet Arboga under mitt sigill."

Brefwets innehåll, som helt och hållet öfwerensstämmer med Erik Pukes öppna och rättframma wäsende, synes bekräfta wår uppfattning af honom och hans förhållande till Carl Knutsson.

Marskens rustningar.

709. Sedan marsken läst brefwet, satt han tyst en stund, men wände sig sedan till sina män och sade: "nu må enhwar se, hwad kärlek Erik will wisa mig; nu får jag röna, såsom många hafwa sagt mig förut, att Erik will mig förråda!" — Naturligtwis war ibland marskens folk och anhängare det talet gängse, att Erik war en förrädare. Till dessa hans anhängare hörde ocksä rimkrönikans författare. Marskens ord till sitt folk woro derför helt och hållet på sin plats. Han antog en glad och modig uppsyn och sade: "nu wilja wi röna wår mandom; gören eder nu alla glade, det blifwer wår lycka i dag; wi wilja nu förwärfwa pris och ära och wåra wärsta fiender förderfwa!"

Derpå steg han af hästen och föll på knä, knäpte ihop sina händer och bad till Gud om hjelp i striden. "Gud, du som rätter domare äst" — sade han — "du wet bäst min wilja, hafwer jag detta af honom förtjent, sänd då din

[1]) Ro.

hämnd öfwer mig; gör han mig orätt, låt då din hämnd drabba honom!" Derefter reste sig marsken och bad sina män gifwa honom ett godt råd. Han sjelf tyckte, att de borde rida till Arboga och gästa Erik, huru det än månde gå, wore de alla wid god tröst, skulle Erik aldrig komma helskinnad derifrån.

Hans män, som suttit af likssom marsken, gingo tillsammans och öfwerlade, hwad som wore bäst att företaga. De tyckte, att man genast borde wända om och rida till Westerås samt wäl förse detta slott med folk och kost och sedan skynda till Stockholm att försäkra sig om slottet der. Marsken fann deras råd godt och alla sutto snart åter till häst samt redo åter till Köping, lemnande de twå borgmästarne att berätta, huru Eriks fejdebref blifwit emottaget.

Emellertid sände marsken genast en del af sitt folk under anförande af **Hans Hädewik** till Örebro att försäkra sig om detta fäste, som Engelbrekts folk öfwerlemnat åt honom. Sjelf red han genaste wägen till Westerås. När han kom dit, det war på Söndagseftermiddagen, lät han sammankalla stadsfogdarna och borgmästarne och bad dem anskaffa allt hwad de kunde för slottets bespisning mot betalning. Men marsken erhöll icke sådana swar han önskade och stadsinnewånarne wisade honom i allmänhet ingen bewågenhet. "Wi wåga ej" — sade borgmästarne — "efterkomma er begäran; när Erik med allmogen kommer och får höra slika tidender, så låter han ögonblickligen bränna wår stad i grund!" — Man finner sålunda ej blott allmogen utan äfwen städerna här i westra Mälarängden på Pukens sida, och i Westerås finner man till och med Puken i spetsen för allmogen betraktas såsom mäktigare och farligare än Carl sjelf.

Ögonblicken woro dyrbara och faran hotande. Carl grep derför till en kraftåtgärd. "För Puken" — sade han — "skolen I ej behöfwa frukta, jag kan sjelf låta eder smaka den leken och bränna eder stad!" — Dermed wände han sig från de förskräckta borgarne och sade till sin omgifning: "sägen mitt folk, att enhwar, som är mig trogen,

kläder sig i harnesk och följer mig; wi wilja gå ned i staden och der wårt ärende ända och lägga eld i hwarje gård!" — Marsken winkade åt en af sina swenner, som kom med hans eget harnesk, och allt utwisade att han genast ämnade werkställa sin hotelse. Detta utöfwade önskad werkan. Borgmästarne föllo till föga och bådo marsken stilla sin wrede, allt hwad de egde skulle stå till hans förfogande. Då sagtade sig marskens wrede. "Skipen mig twå borgare" — sade han — "som skola följa med mina swenner i hwarje gård. Hwar och en som hafwer mer spisning, än han behöfwer för en månad, skall lemna öfwerskottet åt mig och derför erhålla betalning."

Då blef der ett körande af mat och spisning till slottet, wäl hundrade laß såg man fara utefter slottsgatan.

Nog fick marsken foder och mat,
dertill öl och allehanda;
han hade sedan mindre wanda.

Etthundradetjugu swenner till häst och fot lemnade marsken qwar till besättning på slottet och till höfding satte han en pålitlig man **Bengt Gunnarsson.**

710. I mörkningen red marsken med sitt folk ur Westerås och fortsatte i ett sträck ridten till Stockholm, hwars torn och spiror de fingo i sigte innan solen ännu war uppgången följande dagen [1]). Men som de kommo nedridande utför Brunkebergsåsen, fingo de se huru windbryggan uppdrogs och stadsportarne stängdes. Marsken såg dyster ut, der han satt på hästryggen. Mörka aningar genomforo honom. Han wißte wäl, att Erik hade anhängare i staden och ansåg sig nu af dem förekommen. Han tillsade sitt folk att stanna och red sjelf ensam ned emot windbryggan.

---

[1]) Som dag och natt war lika,
månde marsken dädan wika:
om morgonen arla för sol uppgår,
marsken än wid Stockholm är.

Men orsaken, hwarför windbron uppdragits, war den, att wäktarne wid porten, när de sågo den bewäpnade ryttarskaran på höjden, togo den för Pukens folk. Så fort de kände marsken, öppnades portarne, och han och hans folk red obehindradt in i staden.

Här kom drotset ut emot honom och bad honom wara wälkommen samt sporde efter tidender. "Min son, huru går det dig?" — frågade han. — "Gud må wäl råda" — swarade marsken, som omtalade allt, hwad som tilldragit sig mellan honom och Erik.

711. Nu utfärda drotset och marsken kungörelser kringom allt riket, omtalande utförligt, huru Erik Puke uppreft sig och uppwiglat folket, bjudande enhwar att wid förlust af lif och gods ordentligen utgöra sina skatter samt bidraga till upprorets dämpande, och tillika warnande för alla skrifter eller påbud, som icke kommo från marsken. Frälset anbefaldes wid förlust af lif och gods att med hästar och wapen infinna sig i Stockholm.

I Stockholm höll marsken burspråk med borgarne, skildrande äfwen för dem Erik Pukes förräderi i swarta färger och sporde dem till, om de troget wille stå honom bi. Borgarne swarade, att "hwad de hade lofwat, wille de hålla, skulle det ock kosta deras lif; hundrade man wille de uppsätta, somma med slädar, somma med hästar." — Äfwen från erkebiskopen kom bud med bref, "att hans folk fått befallning att wara redo till marskens tjenst; der marsken sjelf bestämde, skulle folket wara honom till mötes."

Striden mellan Erik och Carl.

712. Carl utwecklade mycken kraft och werksamhet, och drotset bistod honom. Allt wisar, att faran war stor och att Erik Puke war mäktig nog att skrämma herrarne till enighet. Ty drotset war, såsom wi redan antydt, ingalunda marskens wän. Marsken hade icke heller, då han träffade sin

frände, efter återkomsten till Stockholm, sparat på sådant i sin berättelse om Erik, som kunde riktigt skrämma upp den gamle mannen. "Erik hade swurit" — sade han bland annat — "att i grund förhärja drotset." Det gjorde också önskad werkan. Marsken måste till och med sjelf trösta herr Christer och intala honom mod.

Härunder förgingo åtta dagar; men då war Carl färdig till uppbrott. Söndagen den 16 December ryckte han ut från Stockholm med en ståtlig här. Wägen togs westerut.

713. Under tiden hade Puken icke heller warit owerksam. På Arboga-ån, som då låg tillfrusen, hade han haft en sammankomst med den närmast kringboende allmogen. Talet, som rimkrönikan här låter Erik hålla till bönderna, är så helt och hållet genomträngdt af partihatets ilska, att man tydligen finner, att det är diktadt. Så heter det på ett ställe:

Wiljen I mig troliga hjelpa,
honom [1]) och hans wilja wi stjelpa,
medan han will riket qwälja,
wiljom wi oß en konung wälja.
Och säger jag eder utan fara,
eder konung will jag ej wara,
wi wiljom dertill en bonde taga,
hwem Sancte Erik unnar oß råka.
Och sättjom honom uppå Morasten utan skam
och krönan der i fandens namn.

Mera sannolikhet eger den del af talet, som rör marsken personligen. Ty att Erik Puke här skulle söka framställa honom så förhatlig som möjligt, är ganska naturligt. Eriks ord äro enligt rimkrönikan dessa:

Jag säger eder utan swik,
marsken lefwer obarmelik;
när några bönder till hans gå,
om någon mot honom säga så;

---

[1]) Carl.

han låter dem strax binda och basta
och göra dem mycken lasta;
han låter deras mun till öron uppskära
och säger: "jag will eder nya seder lära!"
En böbel man han med sig haswa,
som skall alltid bönder plåga,
han låter dem stegla, bränna och hänga
och ofta med risom slänga
och binder dem wid gård [1]) utan skäl
och låter dem frysa der ihjel.

Följden af mötet på Arboga-ån blef den, att allmogen swor Erik Puke trohet, och sedan likaledes allmogen i Köpings län slutit sig till honom, drog han mot Örebro.

Här sammankallade han Nerikesbönderna. "När wi winna slottet" — sade han till dem — "wilja wi göra ett kloster deraf och dit införa Engelbrekts lik, jag wet att det är allmogen kärt!" — Och bönderna gladdes i hoppet att kunna wisa den älskade döde en sådan ära och swuro att de skulle winna huset. En skara af bönderna stormade i första hettan till marskens ladugård, bröto ifrån lås och dörrar samt bortförde allt som kunde wara dem till nytta. Men Erik började belägringen af slottet. Han sände bud till slottshöfdingen, som hette **Nils Nilsson**, och bad om ett samtal utan något dröjsmål. Men fogden swarade: "Waren ej så bråd, herr Erik, jag will först samråda med mina swenner!"

Sedan Engelbrekt fått slottet, hade der blifwit uppförd en förborg af träd. Det gälde nu för Erik att blifwa herre öfwer denna förborg; ty derifrån kunde han utestänga slottsfolket från wattnet och sålunda snart nog twinga fogden till större medgörlighet. Men denne, en rask och omtänksam man, insåg det farliga för slottet, om fienden bemäktigade sig denna förborg, och lät derför i största hast införa allt som war af något wärde ur förborgen i slottet samt tände derefter eld på den förra. Lågorna slogo mot himlen, och Erik, som icke kunde hindra branden, måste

---

[1]) Gärdesgård.

owerksam åse huru hans hopp att i hast bemäktiga sig Örebro slott slög bort med röken från den snart förbrända förborgen. Harmsen wände han sig bort och begaf sig till sitt herrberge.

Här gick hans wärd in till honom, och när denne såg hans sorgsenhet, sade han: "hwem gaf er detta rådet, herr Erik, att företaga slik en dårskap?" — "Bönderna hafwa sagt mig" — swarade Erik — "att på slottet finnes hwarken folk eller spisning; ej en ko finnes der, säga de." Wärden log och skakade på hufwudet wid detta tal. "I ären illa underrättad, herr Erik" — sade han — "I sägen, der är ej en ko; 122 finnas der wisserligen och annan spisning dertill, och i går kommo från marsken wäl hundrade raska och dugliga män; I sån det snart fresta!" — Dessa underrättelser, som mycket wäl öfwerensstämde med slottsfogdens trotsiga beteende, stärkte Erik i hans redan fattade åsigt, att Örebro tarfwade en ordentlig belägring. Han sammankallade derför bönderna och lät dem weta, att han aktade draga mot Westerås, att der bewara land och allmoge, men att han wille gifwa dem en höfwidsman, som manligen kunde föra dem an.

Men knappt war Erik borta, förr än slottsfolket gjorde ett utfall och angrep bönderna med sådan framgång, att de grepo till flykten och alldeles förskingrades. Höfwidsmannen, som Erik tillsatt, undkom med knapp nöd.

714. När Erik kom framemot Westerås, sammankallade han bönderna, hwilka infunno sig till ett betydligt antal, och i staden tillsporde han borgarne, om han kunde räkna på dem. Rimkrönikan låter dem rent ut swara:

— wi hafwa ej annan akt,
än hålla med den mest hafwer makt.

Erik tog i Westerås in i sjelfwa biskopsgården. Biskopen hette då **Olof Knap**. Det war en Dansk, som af konung Erik blifwit stiftet påtrugad liksom efter hwarandra hans twenne företrädare. Detta hindrade dock icke biskop Olof att wid flera tillfällen uppträda med de andra biskoparna emot konungen. När nu Erik kom med sitt folk

och började belägra slottet, rådde biskop Olof honom att söka genom dagtingan winna det. Erik följde rådet och sände bud till slottsfogden. Men denne gjorde sig endast lustig öfwer sin fiendes förslag. "Med den förrädaren" — sade han — "wilja wi ej dagtinga, och hans bönders matsäckar skola wi annamma, innan de draga hädan." Med sådant swar kom budet tillbaka till Puken.

Och den raske fogden höll ord. Det war en kall winterqwäll, och bondehären led starkt af kölden, så att hwar bönderna kunde det, litade de till sina medförda matsäckar och sina ölkrus. Då fingo med ens de utstälda wäktarne — "Hollarne"[1]) — se windbryggan nedfällas framför slottet och slottsfolket storma ut emot den del af bondelägret, som låg närmast. Ty största delen af bönderna woro lägrade utanför staden. Här blef en uppståndelse. Marskens folk kom öfwer bönderna som ett stormwäder. Att tänka på någon sammanhållning war omöjligt. Allt tog till flykten, och fienderna funno både matsäckar och wapen, som i brådskan qwarlemnats.

Erik Puke satt wid aftonmåltiden, när en andtruten budbärare kom och förmälde om tilldragelsen wid "holdet". Han skyndade genast upp från bordet och steg till häst samt red ut till lägret. Han hörde på afstånd bullret af den till slottet återwändande skaran, men, emedan han befarade ett nytt utfall, lät han folket hela natten wara under wapen, och sjelf satt han till häst med sina swenner, fast winternatten war isande kall. Allt förblef dock stilla och när man då kunde förstå att intet utfall mer war att befara, red Erik — det war i dagningen — åt sidan för att winna ett ögonblicks hwila.

Men så fort messan war sjungen tidigt på Söndagsmorgonen, hade slottsfogden åter sitt folk i ordning. Slottsportarne öppnades och 120 man stormade ut ifrån slottet. Nu gälde det staden. Skaran stannade på torget och derifrån skickades afdelningar omkring hela staden, hwilka un-

[1]) Hold eller hald är för denna tid den wanliga beteckningen för en fältwakt, en postering, och männen i densamma kallades hollare.

der en timmas tid togo bönderna skockwis till fånga jemte en myckenhet slädar fullastade med matsäckar. Allt fördes upp till slottet. Detta försiggick med en sådan skyndsamhet och ordning, att det dröjde innan underrättelsen derom hann till lägret och Pukens folk. Så fort sig göra lät efter den genomwakade natten, sutto Puken och hans hofmän upp, och bönderna skockade sig omkring. Knappt ryckte de fram emot staden, förr än marskens folk drogo sig tillbaka till slottet.

Nu fann Erik omöjligheten att wid detta tillfälle komma i besittning af Westerås slott. Han lemnade derför Westmanlandsbönderna och drog uppåt Dalarna.

715. Carl Knutsson war redan i antågande. Söndagen den 16 December lemnade han Stockholm, såsom nämndt är, och det dröjde ej länge förr än han genom sina kunskapare fick besked om att Puken begifwit sig uppåt Dalarna. Carl påskyndade derför sitt tåg att försäkra sig om Mälarlandskapen. I Enköping sammankallade han bönderna från Fjärdhundraland och tog trohetsed af dem. I Westerås woro Westmanländingare på hans kallelse till mötes. Här satt marsken till häst med sina hofmän framför slottet och bönderna stodo i en ring omkring. "Han lät" — säger rimkrönikan — "såsom man plägar, sätta ting i en ring." Med wältalighet förehöll marsken bönderna det oråd, de tagit sig före, då de emot tro och lofwen börjat belägra hans slott. De tillfångatagna bönderna stodo midt i ringen; deras egna gerningar dömde dem. — Fyra de farligaste bönderna ur den fångna hopen framkallades och dömdes till döden. De gjorde sitt skriftermål och brändes sedan å bål. De öfriga fingo nåd.

Från Westerås red marsken till Thorshälla. Här hade alla borgarne rymt staden, sedan de infört sin redbara egendom i kyrkan. De hade troget hållit med Erik och mycket werkat för honom hos allmogen. Carl sände bud till stadsboarne, att om de wille återwända skulle de erhålla tillgift. Men de kommo ej, och då befalte Carl att klockaren skulle framkallas för att uppläsa kyrkodörren,

och, huru mycket denne än prutade emot, måste han dock efterkomma marskens wilja. Kyrkdörren öppnades och allt borgarnes gods utbars samt delades mellan marskens män. Något af kyrkans och prestens egendom lärer tillika följt med, men det skall marsken hafwa låtit sitt folk återbetala.

De sammankallade Rekboarne tilltalade derefter Carl med stränghet. "Han wille sköfla dem i grund, om de ej fölle till fota." De lofwade lydnad och sluppo med några penningeböter. — Nu war julen inne, och Carl red med sina män till Arboga.

Julen han i Arboga drack
med mycken glädje och hugnelig snack.

Nerikesbönderna swuro honom äfwen trohet, men skulle dock erlägga böter, som fingo namn af **stumpeskatt**. Medan Carl wistades här i trakten kom bref från Dalkarlarne och Carls fogde hos dem, **Hans Mårtensson**, att de wille stå faste med Erik Puke, samt lefwa och dö med honom. Marsken lät genast uppbåda mera folk, som också samlade sig till honom både från Upland, Östergötland, Småland och Westergötland. Westerås war den bestämda mötesplatsen, och härifrån drog marsken tjugondag jul — d. 14 Januari 1437 — norr ut att möta Puken och Dalkarlarne.

716. Det war marskens afsigt att oförtöfwadt rycka in i Dalarne. Men han måste snart ändra plan. Dalkarlarne hade rustat sig med hast och gått ut — som det sades — man ur huse, för att gifwa riket en konung. Marsken hade ej ridit långt, förr än han fick säkra underrättelser om sin fiende.

Norr om Westerås är gammal bygd. Här ligger wester om den mot söder flytande Swartån **Skerike** socken och på östra sidan **Skultuna** samt närmast norr derom **Harakers** socken. I jemnbredd med och öster om den wäg, som genom dessa socknar längs efter Swartån löper söderut till Westerås, går den stora bergslagswägen genom **Romfartuna** och **Hubbo** socknar ned till Westerås. Söder

om Harakers kyrka går en wäg åt öster, som sammanbinder de båda ofwannämnde. Denna löper norr om Mungasjön och herrgårdarne W. Munga och Åbylund. På ömse sidor om wägaskälet söder om Harakers kyrka ligga de gamla gårdarna **Fröslunda** och **Hasselbäck**, hwilka biskop Peter i Westerås år 1288 lemnade i utbyte mot Tiskasjöberg [1]). Westerut från Harakers kyrka ligger Swanå bruk, och norr om Swartån, som mellan Swanå och kyrkan flyter i riktning från wester till öster, utbreder sig **Hälleskogen** eller **Hällabyskog**. **Hälla** är en by som ligger midt emellan kyrkan och den af Swartån norr om Swanå genomslutna **Hällsjön**.

Här i Hälleskogen hade Puke och Dalkarlarne slagit läger och befästat sig med stora förhuggningar eller så kallade "bråtor" och uppkastade skansar. Lemningar af en sådan finnes ännu på en klippa å Åkerby egor utmed Göttorpet, öster ut från Hälla by och norr ut från kyrkan [2]).

När nu marsken kom tågande med sitt folk och fick underrättelse om den fasta ställning Puken intagit, beslöt han att draga sig åt sidan om Hälleskogen för att komma emellan Puken och Dalkarlarne, och sålunda afskära honom från hans säkraste stöd. Men ware sig nu att marskens folk brann af ett allt för stort stridsbegär och tog saken alltför lätt, som om de blott haft en obetydlig fiende att göra med, eller att det mißförstått marskens befallning, — nog af, en del gjorde ett anfall på en af förhuggningarna och blef med förlust bortdrifwen. När de kommo tillbaka ur skogen, föll mörkret på. Marsken wart mycket wred öfwer hwad som inträffat och lägrade sig med sitt folk i angränsande byar samt utsatte förposter eller hållare för att trygga sig mot ett möjligt anfall af Puken.

---

[1]) Se del IV, sid. 144 (339).

[2]) Mellan kyrkan och Åkerby ligger **Ulfwesta**, der man funnit en runsten, som blifwit flyttad till Swanå bruk.

Erik Pukes död.

717. Att det mißlyckade anfallet warit af betydenhet, framgår emot Rimkrönikans wilja af hwad som följde på detsamma. Carls omgifning rådde honom nämligen att söka förlikning med Puken. "Kommer Erik och I till orda" — sade de — "så måtten I ännu warda goda wänner." Marsken wille till en början ej höra talas derom, men gaf slutligen med sig.

Följande morgon sändes derför bud till Erik Puke med begäran om ett sammanträde. "Får jag gißlan" — swarade Erik — "så will jag fara till marsken." Han fordrade tillika marskens swåger Nils Stensson och Herrman Behrman till gißlan, och sedan marsken bifallit hans begäran, kom man öfwerens om att sammanträdet skulle ega rum Fredagen. Mötet egde rum, och Erik Puke lofwade att ej mera stå emot marsken. Många ord wexlades deßutom herrarne emellan och marsken sade till Erik: "du har ofta lofwat mig tro, men aldrig hållit ditt löfte, dock kan du ej bewisa, att jag brutit mot dig!" Huru talet sedan städes, finnes ej antecknadt, men med sin wanliga öppenhet utropade Erik: "det skall ej ske, att jag widare wisar eder owänskap!" — Sedan aftaltes att Erik med sitt folk skulle möta följande morgon wid Harakers kyrka. Dermed skildes de åt och Puken red tillbaka till de sina i Hälleskogen.

Erkebiskop Olof och biskop Thomas i Strengnäs hade nu infunnit sig hos Carl, och omgifwen af dessa samt sina swenner och allt sitt folk red han följande morgonen till Haraker. Det war ett förfärligt wäder med stark köld, storm och snöyra. Marsken och herrarne träffade dock icke Puken; hela dagen förgick, utan att han hördes af. Först mot qwällen kom Erik ridandes. Marsken sade då till honom: "du höll ej det du lofwade i går." — "Jag kan ej bättre" — swarade Erik — "jag kan ej råda öfwer

bönderna, men säg, hwar du will att wi skola möta dig, så skola wi komma i morgon." Marsken föreslog Westerås, men detta afslogs af Puken. "Han skulle aldrig få bönderna att begifwa sig in i staden" — sade han. Marsken swarade då så brådt: "men jag bär för dem ingen fruktan; wilja de möta på en slätt, så skall jag infinna mig, jag wåndar, de wore fyra gånger så många." Derwid blef det. Man skulle mötas följande morgon å **Hofdista** äng norr om Westerås strax wid Skultunawägen. Dermed skildes de åt den qwällen och marsken och herrarne drogo till Westerås.

718. Men följande dagen blef intet möte af. Marsken red ut på ängen tidigt om morgonen, men Puken kom icke. Han och Dalkarlarne stannade wid Skultuna, der de tillbringade följande natten. Ett bud från marsken affärdades med det besked att de följande morgon skulle infinna sig å Hofdista äng. Marsken red i följd deraf ännu en gång ut på den omtalda ängen, der han wäntade till middagen, utan att någon Erik kom. Då sände Carl ytterligare bud till Erik med förfrågan, hwarför han icke kom. Marsken wisade sig ytterst otålig, och hans farhåga, att striden med Puken kunde få en alldeles owäntad wändning, bekräftades af de underrättelser, som inlupo, att Helsingar och Gestrikar woro på wäg att förena sig med Dalkarlarne. War redan nu Pukens makt så stor, att marsken ej kunde betwinga den med det folk, han hade med sig, så blefwo utsigterna till framgång ännu mycket mindre, sedan Puken wäl hunnit förstärka sig. Utan twifwel war det att förutse ett anfall, som marsken måhända haft swårt att med hopp om framgång möta. Något måste derför företagas; blott ännu ett par dagar, och allt hade warit för sent. Wi känna ej de medel, som nu begagnades, och rimkrönikans framställning är allt för partisk, för att wara sann [1]). Den säger emellertid, att Erik sjelf in-

---

[1]) Ett ord från den motsatta sidan finnes bewaradt till wår tid. Det talar om att de båda herrarne förlikt sig med hwar-

fann sig hos marsken och bad om ytterligare uppskof till påföljande morgon. Marsken skall då hafwa swarat kort och bestämdt: "rid till dem igen och säg dem, att efter de ej wilja komma till mig, så skall jag komma till dem!"

Naturligtwis war det hans mening att genom detta twära tillkännagifwande göra intryck på sin motståndare och skrämma honom, och afsigten lyckades. Erik säges hafwa bleknat wid marskens ord. Han insåg å sin sida faran af att inlåta sig i strid med Carl och dennes öfwade folk, som sannolikt till största delen bestod af ryttare, innan han fått förena sig med de wäntade Helsingarne och Gestrikarne. Det war helt säkert medwetandet om denna sin underlägsenhet att möta Carl, synnerligast i en strid

---

andra efter Carls mißlyckade anfall på Bukens förhuggningar, och att de bekräftat sin försoning med handslag inför altaret i Harakers kyrka. Det är en folkwisa, som lemnar oß denna upplysning. Så låter wisan Carl Knutsson bekräfta sitt tal om förlikning:

"Här ståndar jag i min sidentröja
och i min sölfspända sko:
Krist swike den af oß i himmelrik,
som swiker den andra i tro."

Så togo de hwarandra i hand
och följdes i kyrkan in,
der lydde de på den heliga sång
och hörde messan till änd'.

Då räckte de hwarandra hwitan hand:
skulle wara hwarandras gäster;
icke annat wißte Erik Pukesson,
än meningen war den bästa.

Man finner, att i tiden närmast efter den, då marsken och Puken stodo wäpnade mot hwarandra och då rimkrönikan sjöng högt den förres lof, röster höjdes äfwen för den senare.

En sägen går i Harakers socken att de båda herrarne mött hwarandra wid en sten i skogen, som ännu kallas Pukestenen. Enligt en annan sägen skulle Puken welat gömma sig der, men då blifwit af Carl tillfångatagen.

på öppna fältet, som gjorde det till en nödwändighet för honom att genom hwad medel som helst draga ut på tiden. Härutinnan hjelptes han öfwer förwäntan af den motgång, Carl hade, då hans folk anföllo förhuggningen på Hälleskogen, hwarigenom hos denne stadgades tron på hans fiendes öfwerlägsenhet, måhända också af de hos Carl närwarande herrarne, hwilka helst wille i godo uppgöra saken. Nu war det omöjligt att längre uppehålla Carl, nu skulle det werkliga förhållandet uppenbaras, och den korta tiden tillät ej att widtaga några mått och steg, ty Carl kunde wara hos bönderna lika snart, som Erik sjelf.

Dyster i hågen red Erik den gången från Carl. Denne wände sig till herrarne, som woro hos honom, och tillkännagaf sin afsigt att draga ut mot bönderna. Herrarne yttrade ännu sin önskan att så widt möjligt war i godo få saken afgjord, för att ej onödigtwis utgjuta blod [1]). Men tidigt följande morgon war marsken med sitt folk wid Skultuna kyrka.

Här tilltalade han bönderna: "Minnens I" — sade han — "att I hylladen mig för höfwidsman?" Bönderna jakade dertill. "Men I hafwen det illa hållit" — fortsatte marsken — "eftersom I wiljen lefwa i örlog med mig. Hafwen I nu lust, så will jag slåß med eder alla!" Marsken war wred, hans ögon flammade och de glänsande harnesken och wapnen blänkte i solen. Det war ej wån för bönderna att gifwa sig i en sådan lek. De började bedja om nåd. Efter mycket bedjande erhöllo de tillgift och befallning att åtskiljas samt begifwa sig till sina hem.

719. Erik Puke och Hans Mårtensson redo sedan efter marsken till Westerås. Det skedde dock först sedan Erik fått marskens lejdebref, som war försäkradt af flere

---

[1]) De herra swarade honom alla,
wilja de än till nåde falla,
I gören med dem en sämja god,
att man gjuter ej för mycket blod.

herrar och äfwen af erkebiskopen och biskop Thomas. Pukens männer afrådde honom det oaktadt att begifwa sig in till staden midt ibland sina hätska fiender, men Erik swarade: "bland hederliga män har jag intet att frukta," och begaf sig på wäg. Om hwad som derefter tilldrog sig i Westerås äro underrättelserna dunkla och hwarandra motsägande. Det säges att wid ett samqwäm om qwällen Hans Mårtensson wid bordet, der det gått fritt till och der ölet ej sparades, börjat tala om de sista tilldragelserna. Det ena ordet gaf anledning till det andra, och till slut, tydligen som genmäle på något af motpartiet framkastadt yttrande om den snöda utgången af Pukens strid mot marsken, yttrat: "man tror att allt nu är slut, men wi bönder mena ej alldeles så. När Dalkarlarne och Helsingarne komma tillsammans, hafwa wi ännu ett ord att säga!" — Twenne riddare hörde detta yttrande och buro det till marsken, som följande dagen lät fängsla den djerfwe talaren.

Den dagen afgjordes ocksä Erik Pukes öde.

Marsken med erkebiskopen och rådsherrarne woro församlade i swartbrödramunkarnes klosterstuga, och der skulle nu saken mellan Carl och Erik Puke afdömas. Som wanligt sade Puken sina tankar rent ut, och häftigheten i hans sinne tilltog i samma mån som han fann, att få af de närwarande herrarnes öron wille lyßna till honom. Under det man som bäst war inbegripen i samtalet spridde sig ett så elakt os i klostersalen, att alla önskade sig derifrån. Marsken föreslog då, att man skulle begifwa sig upp på slottet, för att der afsluta förhandlingarna. En sägen gick sedan, att oset war med flit tillstäldt af Carl, för att få sin farlige motståndare förflyttad till slottet, der han hade honom helt och hållet i sina händer.

På slottet fortsatte Erik i samma anda som förut, och tanken på att möjligen något förräderi låg under alltsammans förbittrade hans sinne ännu mera. Det war ganska lätt för en lugnare man att förleda den hetlefrade herren till ord, som kunde störta honom. Om så war, eller om han opåkalladt framkastade sina hotelser, är obe-

kant, men nog af, marsken reste sig hastigt upp och bewäpnade män inträdde, som grepo Erik Puke. Sjelfwe erkebiskopen skall hafwa gifwit sitt bifall dertill.

Erik fördes till Stockholm att dömas af drotsen. Hans Mårtensson släpades kring Westerås gator och blef sedan steglad. I en folkwisa, som sjöngs om Erik Puke, heter det om hans ankomst till Stockholm och slut:

Så förde de honom den gatan fram,
der folket stod allra mest.
Och ute så stod den swenske drots,
han gladdes fast åt denna gäst.
I Dalom der kommer han aldrig.

"Hwadan kommer oß denna gäst så rik,
som håller på gångaren grå?
Det är för wißt Erik Pukesson,
han i dag sitt lif låta må!"
I Dalom der kommer han aldrig [1]).

Drotsen dömde Erik Puke till döden, och domen gick i werkställighet i slutet af Mars eller i början af April 1437.

720. Så war då Carls farligaste motståndare borta, farlig, emedan allmogens kärlek hängde wid honom, såsom frihetshjeltens wän. Dalkarlarne och Helsingarne wände wid underrättelsen om hans död hem.

Men erkebiskopen greps af sorg öfwer sitt brutna löfte. Han sände bud till Rom att af påfwen söka befrielse från den skuld, han egde i Erik Pukes död, och afhöll sig under sin återstående lifstid från utdelandet af de heliga sakramenten, hwartill han genom sin handling ansåg sig owärdig.

Ännu djupare greps biskop Thomas i Strengnäs af samwetsförebråelser. Stor och outplånlig war hans sorg och den uttalade sig både i bref till Carl och i sång. Han skall under hela sin lifstid hafwa hållit sig för en ärelös

---

[1]) Slutet af den här ofwan i noten anförda folkwisa.

man. Ur hans wisa om den förswunna troheten må wi anföra följande:

Det märke med sig
så fattig som rik,
eho som will,
han segle eller ro:
han finner ej tro
i werldena till.

Tro är bortwänd
och fjerran sänd
i främmand land;
du rid och sök
med hund och hök,
båd i skog och strand.

Du sök med makt
och all din akt,
ehwart du far,
tro fins ty wärr
ej när, ej fjerr,
du warder deß war.

Det skedde i fjord,
tro gjorde ett mord,
hon rymde så bort.
Hon sitter och gråter,
hon kommer ej åter,
det hafwer jag sport.

Fals och swik,
de finnas för dig
i hwarje wrå;
de finnas först,
der makten är störst
och mer förmå.

Fals, swik och skärd
de drogo sin swärd
och gingo i strid:
"sanning och tro,
de måga ej bo
i werldena wid."

Drif falskhet bort,
som dig hafwer gjort
så stor orätt!
Tag Gud till hjelp
och nederskjelp
den fula wätt [1]).

Han är ju säll,
som fals ej qwäl,
ewinnerlig.
Håller du tro,
du får wißt bo
i himmelrik.

Jösse Erikssons slut.

721. Medan herrarne woro samlade på mötet i Söderköping, der konungens fogdar måste öfwerlemna sina slott åt marsken, infann sig äfwen den wälbekante förre Dalfogden, Jösse Eriksson. Han begärde wid detta tillfälle lejde- och säkerhetsbref af marsken. Denne willfor hans begäran, men sporde honom, när han lemnade lejdebrefwet, hwar han ämnade uppehålla sig. "Jag ämnar blifwa i Wadstena" — swarade Jösse Eriksson. Marsken afrådde honom derifrån. "Bönderna unna eder alla illa" — sade han — "de trakta efter edert lif." Men Jösse Eriksson swarade modigt: "jag will stå mitt kast!"

Så kom den förr så hatade fogden till munkarna i Wadstena och bodde der, samt wisade genom rika gåfwor till klostret, huru högt han ärade det. Men hwarken klostrets helgd eller marskens säkerhetsbref war ett tillräckligt skydd för denne man. Bönderna i dessa bygder mindes wäl den grymme fogden, som förr en gång i sin makts dagar war så känslolös för deras bröders elände der uppe

[1]) Troll.

i Dalarne. Nu låg marsken i strid med Puken, nu war tiden inne att draga till doms med bondeplågaren.

Allmogen i Aska härad samlade sig till Wadstena och rusade in i klostret, det war den 8 Dec. 1436. Det dröjde ej länge, förr än de kommo till tals med Jösse i klosterstugan och här gjordes processen kort. Den förre fogdens sjelfwa uppträdande retade bönderna till ursinnighet. Han litade på sitt lejdebref och på klostrets helgd, men bönderna glömde båda delarna, när de wäl hade mannen inför sig. De grepo honom och släpade honom med sig. Der månde han få "röda lufwo" — säger rimkrönikan; — och bönderna drogo honom wid fötterna utför klostertrapporna, "så att hans nacke kunde räkna alla trappstegen." Sedan bundo de honom på en släda och förde honom "som ett swin" till Motala ting.

Bönderna stälde sig i ring omkring den fångne "och dömde straxt domen så, att han skulle från hufwudet gå."

Der huggo de det af utan klärd
med en yxa, de skötte ej swärd.
De lade hans halsben på en stock
och huggo hans hufwud från hans kropp.

Sådant slut fick den grymme och förr så myndige Dalfogden. Rimkrönikan gör ocksa derom följande anmärkning:

Aldrig hade han deß akt [1])
då han war i sina wälmakt,
att bönder skulle så öfwer honom råda
och göra honom slika onåda.

Herremötet i Strengnäs.

722. Med Erik Pukes afrättande war wisserligen den farligaste af Carl Knutssons motståndare undanröjd,

---

[1]) Aktat derpå.

men derför blef det icke lugnt i landet. Dalallmogen fortsatte upproret, Wermländingarne följde deras föredöme, "alla bönder mente sig fria wara" — hette det. Dertill kom den fiendskap, som nu yppade sig mellan rikets båda högsta embetsmän, marsken och drotset, Carl Knutsson och Christer Nilsson. Wi få straxt härom tala närmare.

Emellertid hade man fått full wißhet om att konungen werkligen war i lifwet, och herrarne samlades till ett möte i Strengnäs wid Palmsöndagstiden 1437. Här beslöts att hålla Kalmaredagtingan af 1436 och att wid midsommarstiden samlas i Kalmar, dit äfwen konungen skulle komma, och der skulle "förbättras hwad som i Söderköping brast." Deßutom stadgades ocksä här åtskilligt rörande allmogen, som är synnerligen upplysande för dessa tiders förhållanden. "Ingen bonde — eller skattebonde, som han numera börjar kallas till skilnad från frälsebonde — fick lägga under sig mera gods, än som han war fullsutten på och halfwa afraden af den utarrenderade jorden skulle tillfalla kronan; ingen frälsebonde eller bondes landbo kunde förwärfwa skattegods utan genom arf; de bönder och landboar, som under senaste twedrägt rymt till städerna, skulle antingen flytta tillbaka till de gårdar de förut bebott eller ock taga tjenst på landet och icke längre tillåtas att lättjas i städerna; barn som äro födde på landet af bönder eller landboar, skulle icke få skiljas från sina föräldrar utan deras goda wilja och samtycke; ingen som ihjelslår någon med wilja eller förakt, skulle njuta kyrko- eller klosterfred; inga hästar eller ätliga waror skulle wid 40 marks wite och warans förbrytande få föras från Upland eller Södermanland. Slutligen förbjöds all enskild fejd mellan undersåter wid förlust af lif och gods, hwar och en skulle bruka lag och rätt."

Man förwånar sig med skäl öfwer sådana stadganden och frågar: skedde det för att afhjelpa de swåraste af de mißbruk, som under de föregående tiderna inrotat sig och framkallat allmogens mißnöje, eller war det ett försök af

herrarne att träda i utländingens fotspår och föra bönderna i träldom? War det förra en nödwändighet, så lärer det icke heller kunna förnekas att de swenske herrarne ej hade något synnerligt emot att efterfölja de tyske förtryckarne, åtminstone gjorde de sällan af fri wilja något för allmogens wäl. Det fanns numera ett herreintresse, som war motsatt mot böndernas, och detta senare hade icke på detta möte någon målsman. Om också ingen bland dem kunde förneka den makt, som allmogen bildade, fanns dock ännu ingen, som wille göra gemensam sak med allmogen. Wäl började Carl Knutsson betrakta sin gamle frände, Christer Nilsson, med mißtänksamma blickar, och båda wille wäl begagna allmogen, men ej göra allmogens sak till sin.

En förelöpare till striden mellan dessa båda herrar wisade sig wid detta möte i fråga om Stockholms slott, som wi weta att båda innehade. Men saken afgjordes så, att drotset fick Nyköpings slott, och marsken behöll Stockholms slott ensam, så att hans wilja segrade i hufwudsaken, enär han innehade rikets wigtigaste slott.

723. Efter mötet i Strengnäs redde sig herrarne att fara till Kalmar. Men när de som foro sjöwägen kommo till **Idasund** i närheten af Westerwik, fingo de underrättelse från konungen, att han ej kunde infinna sig i Kalmar förr än senare på året i September.

Marsken hade tagit landwägen och hunnit till Högsby, då bref mötte honom från Christer Nilsson och herrarne i Kalmar, att konungen ej skulle komma till mötet, hwarför ej detta kunde komma till stånd, och drotset bad tillika att marsken wille inwänta honom och de öfriga herrarne i Skeninge.

Efter hwad rimkrönikan gifwer wid handen blef dock icke något möte i Skeninge af, utan drotset och erkebiskopen äfwensom biskop Magnus Tawast i Åbo och Hans Kröpelin begåfwo sig till Danmark, "och mente sig ej åter till Swerige draga, förr än de konungen med sig hafwa." Detta sporde marsken i Skeninge, dit han begifwit sig.

I Danmark fingo de fyra herrarne "tidender ramma", som wisade dem, att stämningen der war i hög grad fiendtlig mot konungen. "Konungen tog slotten af Danskarne" — heter det — "och gaf dem åt sina "fadder" [1]); han wille gripa och slå de danska, och ämnade de swenska samma öde." Drotset och erkebiskop Olof stannade i Lund, men biskop Magnus och Kröpelin fortsatte wägen att träffa konungen.

Konungen hade tidigt på året, så fort isen bröt upp, begifwit sig till Preussen, der han underhandlat med ordenshögmästaren om hjelp emot sina upproriska undersåter. Derpå kunde wäl ej högmästaren ingå, men han lät twenne skepp ledsaga konungen till Gotland. Med undsättning från Pomern ämnade konungen twinga Danmark att erkänna hertig Bogislaf för konung. Han låg med sin flotta wid Rügen, färdig att affegla, då sändebud kommo från Danmark med så starka föreställningar om danska folkets rätt att efter hans död wälja sin konung, att han afstod från sitt företag. Han återwände då till Danmark och skall hafwa tillbringat wintern 1437—38 på Bordingborg.

Förmodligen war det här, som de swenska herrarne träffade honom. De förklarade för honom, att om han wille hålla Kalmaredagtingan, skulle han fritt få Swerige åter, men derpå gaf konungen ingen akt; dock lofwade han att följande sommar möta i Kalmar. Med detta besked måste herrarne återwända. Drotset och erkebiskopen hade redan förut från Lund återwändt hem.

---

1) Slågtingar.

Osämjan utbryter mellan Carl Knutsson och Christer Nilsson.

724. I Arboga.

Just som Carl Knutsson befann sig på nedresan till Kalmar, fick han underrättelse om att allmogen i Dalarne och Wermland gjort uppror. Dalkarlarne hade stormat mot Westerås och slagit ihjäl Carls fogde Bengt Gunnarsson, den tappre och raske förswararen af detta slott mot Erik Puke; så hade också Wermländingarne gjort med sina fogdar. Marsken skref bref till bönderna att de skulle afstå från sitt företag, men de aktade ej derpå, utan sade, "att de icke frågade efter marsken."

Emellertid gick sommaren med sina underhandlingar, hwilka upptogo marsken lika mycket, som de herrar, hwilka farit till Danmark. Utan twifwel war det dessa herrars afsigt att, såsom rimkrönikan säger, få konungen till Swerige, men för att tukta Carl, som redan i sjelfwa werket war dem för mäktig. Det war derför maktpåliggande för Carl att med uppmärksamt öga följa dessa herrars alla åtgöranden. Det är också sannolikt, att drotset hade sin hand med i de upproriska rörelserna i Dalarne och Wermland, och att Carl wißte derom. Derför finner man det helt naturligt att han icke genast drog upp mot de upproriske utan framdrog saken till allmän öfwerläggning i rådet. Han wille åt sjelfwa hufwudet för rörelsen.

Rådet samlades till ett möte i Arboga i November 1437. Här uppträdde Carl och yrkade på de strängaste åtgärder mot allmogen. Rådsherrarne afstyrkte, "det wore bättre att dagtinga, faran för marsken sjelf wore för stor". Rimkrönikan låter rådet i allmänhet swara, men man tycker sig se det gamla drotsets förstälda wänlighet skymta igenom. Åtminstone kan man antaga, att det war på honom Carls ögon föllo, då han swarade: "faran blir min och jag

will med Guds hjelp ställa så, att mina der ingen skada få." Herrarne bådo honom utweckla sig närmare och marsken fortfor: "julenatt menar jag wara i Hedemora och så i Tuna och der skall jag så hwiska [1]) med bönderna, att de mista både hand och fot, och jag måtte få lugn; derifrån rider jag till Mora och in i Wermland och håller samma lek; ty utan allmogen får någon aga, lyda de oß aldrig i wåra dagar." Detta syntes göra intryck på herrarne och man började bedja marsken påskynda sin räfst, men drotset tog då till orda. "Jag will dock först försöka" — sade han — "om jag kan på något sätt bringa saken till ända; jag will skicka mina bud upp till Dalarne, och hwad swar jag får derifrån, skall jag genast meddela eder, min son." — Carl lät blifwa derwid, och dermed slutades herremötet.

Innan Carl hade lemnat staden, kallade honom dock drotset till sig och sade: "son, nu kunde jag, om jag wille, göra dig mycket illa!" — "Huru skulle det ske?" — inwände Carl, fullkomligt bibehållande sin lugna hållning och den höfwiska wördnad, som han alltid wisade sin gamle frände. "Jag will säga dig, min son" — swarade drotset — "att alla klaga öfwer dig, både biskopar och riddare, köpstadsmän och bönder!" — Marsken bibehöll sin fattning och swarade: "jag wet mig ej hafwa dem ondt gjort, förlåte dem Gud, som wålla mig detta, ty de göra mig orätt!"

Dermed skildes herrarne, men icke såsom wänner.

725. I Enköping.

Marsken red till Stockholm, der han tillbringade julen, och dit kom bud från drotset, att han lyktat underhandlingen med Dalkarlarne, och att utsedde från dem

---

[1]) Rimkrönikan har ordet: **runa**, som betyder hwiska, tala om hemliga saker. Man wore färdig att tro, det Carl just genom anwändandet af detta ord wille häntyda på drotsets hemliga stämplingar bland bönderna deruppe.

skulle infinna sig i Enköping med sådan fullmakt, att hwad de sade på hela Dalarnes wägnar, det skulle wara sagdt. "Ty beder jag eder, käre son" — så slutade drotset sitt bref — "att I ock må wara der, och att I riden dit med få hästar, att wi allmogen ej förgästa."

Marsken red för den skull till Enköping, och så fort han kom dit, bjöd drotset honom till sig. Marsken gick, och drotset tog emot honom med all möjlig wänlighet och bad honom "komma häll och säll". Efter måltiden gick man till klosterstugan, der herrarne af rådet woro samlade. Här började drotset orda widlyftigt om Dalkarlarne och deras klagomål mot marsken. "Wi hafwa i dag" — sade han — "hört de ord, som Dalabönderna framfört. Med Guds hjelp blifwer det wäl godt, dock säga de alla, att de aldrig mer wilja gifwa skatt till eder. Till det första klaga de deröfwer, att de efter förlikningen wid Skultuna, då de redo till Westerås, der förlorade sina hästar; till det andra har genom edra swenner det rykte utbredt sig bland dem, att I wille rida dit med 1,000 hästar; Bengt Gunnarsson, säga de, war en hård man och wille förderfwa dem, derför slogo de honom." För hwarje punkt i talet tillade den gamle mannen, "att bönderna aldrig wille swara marsken och aldrig mer lyda honom."

Sedan drotset slutat, swarade marsken punkt för punkt. "Riksens råd må wäl weta" — sade han — "om jag ej lät leta efter deras hästar; allt hwad som war deras, fingo de igen, och det war mig ledt, det wet Gud, att de der en enda penning miste. Hwad ryktet beträffar, som mina swenner utspridt, så må de swara derför, de befinna sig nu här. Hwad de säga om Bengt Gunnarsson, så ligger deruti intet skäl för dem att slå honom, och jag will med lif och gods swara för hwarje klagomål mot honom. Utan att man med rätta skäl öfwerbewisar mig, skola de både lyda mig och gifwa mig skatt!" Så slutade marsken. Men hotet i de sista orden fullföljde han, då han märkte att drotset förblef swarslös, i det han tillade: "jag låter mig ej så afkasta, må alla mina wänner döma öfwer mig!"

Drotset både bleknade och suckade wid marskens kraftiga swar. "Jag räds, här will ej godt af warda" — sade han. Men derefter wardt intet taladt den dagen. Följande dagen skulle de åter sammanträffa, och då skulle saken med Dalkarlarne afgöras.

726. Tidigt om morgonen kallade drotset marsken till sig och föreslog, att man skulle hålla sammanträdet i ett rum, der blott några få kunde inkallas, ty om många hörde böndernas klagan, kunde förlikningen blifwa wanskligare. Men marsken afböjde twärt det listiga förslaget. "Käre fader" — sade han — "låt dem komma, ju flere desto bättre; jag unnar alla att erfara, om jag är så ond, som man säger mig wara. Kallen dem hellre ut på torget, att alla må höra både tal och swar!"

Emellertid samlades man i en stuga, som ock lätt kunde låta sig göra, då böndernas befullmäktigade wäl ej woro så synnerligen många. Här sporde nu marsken bönderna till, hwad de hade att klaga mot honom, och bönderna swarade, att de hade intet att klaga, och drotset uppmanade dem att gå ut och öfwerlägga innan de swarade, och detta upprepades tre gånger. Bönderna gingo ut och rådgjorde, såsom drotset sade, men deras swar blef detsamma: de hade intet att klaga på marsken. Slutligen frågade marsken, om bönderna wille hafwa saken hänskjuten inför rätta, men bönderna swarade, "att nåd wore bättre än rätt och den stund de alla finge behålla lifwet, skulle de lefwa efter hans wilja och aldrig mer emot honom stå." — Här wann således marsken en fullständig seger öfwer sin gamle frände. Saken afgjordes slutligen så, att Dalkarlarne skulle plikta, fasta och böta för dem, som de ihjelslagit, och de utfäste sig att betala skatten till Kyndelsmessan.

Dermed skildes man åt.

Nog marsken då förfann,
att drotseten honom ondt an[1].

---

[1]) Unnade.

och förstod hans onda wilja,
han wille honom från Dala skilja.
Än är bättre att en tiger,
än mana ondt, dem man godt säger.

727. Wermländingarnes uppror.

Uppenbart är af rimkrönikans framställning rörande Dalupproret, att den gamle, sluge Christer Nilsson hade sin hand med deruti, ehuru han förstod att draga sig ur spelet, när det blef dåligt. Att han icke heller war främmande för Wermländingarnes uppror, är allt för troligt.

Marsken red från Enköping till Stockholm och här fick han underrättelse om att Wermländingarne under anförande af en wid namn **Torsten Ingelsson**, som förut warit bland Carls swenner, tågade mot Örebro. Marsken skref genast härom till drotset och bad honom om hjelp och råd. Drotset swarade undwikande och rådde till dagtingan. Ännu en gång skref marsken till honom och förestälde honom faran af dröjsmålet, hwarunder de upproriske förstärkte sig, men drotset swarade blott, "att hans embete ej kräfde något örlog med dem opstinga, ty ware bäst att dagtinga."

Då började marsken rusta sig. Till höfwidsman för sitt folk satte han Arfwid Swan, densamme som wi sågo wid Engelbrekts sida. Knappt hade dock denne aftågat, förr än bref kom till Carl från fogden på Örebro med underrättelse att Wermländingarne woro i antågande mot Örebro. Detta nödgade honom att sjelf skynda dit, och ridten gick genom natt och dag. När han kom till Örebro, fick han höra, att Arfwid Swan redan skingrat bönderna, men att dock Torsten ännu hade trenne härader med sig. Desse drogo sig dock tillbaka och Swan följde efter, uppmanande wid alla tillfällen bönderna att afstå från upproret.

Han syntes också hafwa god framgång, ty många lyßnade till hans råd och hyllade marsken. Men när han

kom in i Jösse härad, fick han höra att en stor här af bönder samlat sig på ett näs, der de förskansat sig med stora förhuggningar. I bondehären woro många äfwen af dem, som förut lofwat marsken lydnad, och bönderna woro wäl sju gånger manstarkare än marskens folk.

Arfwid Swan med sina ryttare lät emellertid den stora bråten wara i fred och red ned på isen, hwarifrån han wille anfalla bönderna. Medan de redo fram mot stranden, talade Swan till sitt folk. "Wi wilja anropa Sanct Göran" — sade han — "den ryttare, som nu är goder, han tänke på sin moder!" — När de nu kommo så nära, att bönderna kunde höra dem, lät Arfwid ropa till dem "att de skulle gifwa sig under marskens nåd." Men bönderna förtröstade på sitt stora antal och ropade tillbaka, "att de nog skulle skydda sig; wågade marskens folk ett anfall, så skulle de finna bönderna färdiga till strid."

Då höggo ryttarne sporrarne i sina hästar och det gick som ett stormmoln öfwer isfältet. Ju närmare de kommo stranden, desto omöjligare wisade det sig att kunna werkställa anfallet till häst. Ryttarne, eller hofmännen, som de på denna tid kallades, måste sitta af och till fots rycka upp på näset. Med kraft och mod anföll Arfwid och hans afsuttna ryttare, men bönderna woro ocksä strids-dugliga karlar, och dertill så öfwerwägande till antalet, att striden blef ganska het. Marskens folk war dock mera öf-wadt och bättre sammanhållet, så att det snart wisade sig, att segern lutade åt deras sida. Bönderna började fly, och wißheten om segern lifwade marskens folk till de yt-tersta ansträngningar. "Slå död! slå död!" ropade de och jagade efter bönderna, som kastade ifrån sig sina wapen och påsar och lupo till skogs. Omkring 120 bönder stu-pade; alla deras hästar och slädar med matwaror föllo i segrarnes händer.

Efter detta nederlag hyllade Wermlandsallmogen mar-sken, och stod sedan troget wid hans sida. Upprorets an-

förare, Torsten Ingesson och **Jösse Hansson**, blefwo genom den raske Arfwid Swan gripne och brände på bål.

Med sådana tidender återwände Arfwid Swan till Carl Knutsson.

Marsken förödmjukar drotset. Mötet i Kalmar.

728. Wi hafwa sett striden begynna mellan Carl och hans frände, riksdrotset Christer Nilsson. Det war ej en strid, sådan som den Erik Puke förde. Det war ej den förolämpade mannens strid, öppet tillkännagifwen och lika öppet utförd, det war, om wi så få säga, en strid med nedfäldt hjelmgaller, en strid som aldrig tillkännagafs, men som wisade sin tillwaro omißkänneligt, oaktadt allt yttre sken af wänlighet å ena sidan och wördnad å den andra.

Hwardera af de stridande war omgifwen af anhängare, och den ene war för mäktig för den andre, de trifdes ej wid hwarandras sida. Derför måste den ene undanträngas. Att drotset war den anfallande bewisar i sjelfwa werket, att marsken war den mäktigare och stod i wägen för den sak, som Christer Nilsson och de äldre herrarne och prelaterne i allmänhet kämpade för. Men deras sak war icke fosterlandets. Derigenom måhända mera än i följd af inre klart medweten böjelse kom Carl Knutsson att stå i spetsen för de fosterländska sträfwandena.

Men huru försigtigt än drotset gick till wäga, huru han än sökte ställa sig liksom i lä och göra sig oåtkomlig fast yxan gick och röjde hans wäg, — marsken ryckte honom allt närmare på lifwet. Nu woro upproren stillade, nu beslöt marsken att pröfwa sin ställning mot drotset sjelft. Han wände sig, sedan utanwerken woro tagna, mot den fiendtliga borgens hjertpunkt. Det skedde på ett möte i Arboga 1438.

729. Till Arboga samlades i slutet af Februari månad en mängd herrar och prelater, sannolikt äfwen köpstadsmän och allmoge, så att mötet kan anses som en riksdag. Här uppträdde marsken och sade, att, som det blifwit honom sagdt, att alla unnade honom illa, så wille han nu nedlägga sitt höfwidsmannaskap och han bad de församlade att de för Guds skull måtte skilja honom från detsamma.

Då man med den kännedom, historien i öfrigt lemnar om Carl, hans maktbegär och ärelystnad, ej kan antaga att han på fullt allwar wille nedlägga sin makt, så måste man här se ett försök af honom att pröfwa sina krafter, och då man swårligen wågar ett slikt försök utan wißhet om seger, är detta Carls beteende ett bewis på, huru wiß han sjelf war om styrkan af sin ställning gent emot sin motståndare. Men något mera än detta wille han. Tryggheten af hans makt borde bewisas inför hans motståndare. Christer Nilsson borde sjelf se och erfara, huru föga utsigt det fanns att kunna rubba densamma. Rimkrönikan framställer ocksä ganska otwetydigt, att marsken tänkte på drotsets ord till honom om den allmänna owiljan, och att just detta war orsaken till hans uppträdande.

Efter en kort öfwerläggning swarade de församlade: "herr marsk, wi bedjom, waren ej wred, men wi hafwom alla swurit eder en ed, och den wiljom wi wara trogna, wi wiljom alla eder för höfwidsman hålla, så länge Gud unnar oß lefwa, till den dag wi konung få och wi mågom weta, huru konung Erik kan gå. Icke hafwen I swurit oß så slätt att hjelpa oß hålla wid laga rätt."

Swaret innebar den fullständigaste seger för Carl. Drotset måste förödmjukad draga sig tillbaka.

Jag wäntar att drotseten gladdes ej mesta,
då de marsken så stadfästa, —

säger rimkrönikan. Men följden af alltsammans blef, att drotsets fiendskap mot Carl ännu mera ökades.

730. Nu tillstundade det af konungen föreslagna mötet i Kalmar, och frampå sommaren begåfwo sig de swenska herrarne på wäg.

Bland dem som ämnade sig dit war äfwen erkebiskop Olof, men han dog på nedresan, sedan han kommit till Nyköping. Det sades att han dött af förgift, som skulle ha blifwit honom gifwet i mandelmjölk. En förnäm herre skulle hafwa skickat honom mandelmjölken såsom en mycket dyrbar anrättning. Namnet på den förnäme herren förtiges, och man har således full frihet att gissa, såsom ock alla historieskrifware gjort. Det synes dock osannolikt att det skulle hafwa warit Carl Knutsson.

I början af Juli möttes fullmäktige från både Swerige och Danmark i Kalmar. Konungen sjelf kom dock icke. Han seglade till Gotland förbi staden, faståän han denna gång icke hindrades af winden. Bland de danska herrarne woro erkebiskopen i Lund **Paul Laxmand**, Erik Krummedik, **Olof Axelsson** och Mårten Jönsson de förnämste. På swenska sidan woro närwarande biskop Nils Ragwaldsson i Wexiö, drotset och marsken, Nils Erengislesson, lagman i Södermanland, Bengt Stensson, lagman i Nerike, Bo Stensson, Carl Christersson (Wase), drotsets son, Magnus Green, Nils och Johan Stenssöner, Birger Trolle och Ragwald Puke, Erik Pukes broder, utom många andra.

Genom danska rådet lät konungen skriftligen framställa sina fordringar. De gingo hufwudsakligen ut på att allt skulle blifwa som det war före Engelbrekt, och de swenska rådsherrarne ansågo dem riktade mot föregående öfwerenskommelser samt emot rikets lag och frihet. — Konungen förklarade, att rikshöfwidsmannen och rådet tillwällat sig en makt, som dem ej tillkom, då de konungen oåtspord bortgifwit län och tillsatt slottshöfwidsmän. Han fordrade nu, att alla slott och län skulle till honom öfwerlemnas, innan han wille efterkomma den förut i Kalmar ingångna förlikningen eller ingå någon ny. Denna konungens fordran afslogs af Carl Knutsson, så wida icke konungen wille

inkomma i landet samt mottaga riksstyrelsen och efterkomma förlikningen. Då skulle land, slott och alla konungsliga rättigheter stå honom öppna och fria. Härpå kom aldrig från konungen något swar.

På detta möte arbetade man äfwen på unionens förnyande och förbättrande. Den 9 Juli upprättades en ny förbundsakt. Den innehåller hufwudsakligen detsamma, som den gamla unionsurkunden från Margaretas tid, men har ett nytt och wigtigt tillägg. "Efter konungens död" — heter det — "och sedan rikenas fullmäktige sammankommit till nytt konungawal, skulle man, innan detta wal företages, först öfwerwäga, om det wore bättre att wälja en konung öfwer alla tre rikena, eller om hwartdera riket skulle hafwa egen konung. Dock skulle äfwen i sistnämnda fall den gamla förbindelsen om ömsesidig hjelp och samfäldt understöd framdeles förblifwa gällande."

Tillägget innehåller, som man finner, möjliggörandet af en upplösning af unionen. Likwäl har förbundsakten, skrifwen på pergament och försedd med underskrifter och widhängande sigill, fått namn af "unionens förnyelse".

Striden fortsättes mellan marsken och drotset.

731. Följande månaden samlade sig de swenska herrarne till ett talrikt besökt möte i Telje. Här fattades wigtiga beslut och i öfwerensstämmelse med marskens wilja. Måhända war det wid detta möte, som denne under en liflig skildring af hwad konung Erik förbrutit sig mot Swerige yttrade: "att så länge han lefde, skulle konung Erik aldrig sätta sin fot i Swerige." Konungen klagar i ett bref följande året öfwer detta marskens yttrande, som han skall hafwa fällt till **Erik Ripertz**, som då war konungens sändebud.

Det beslut herrarne här fattade innehöll, att konungen inom tolf weckor skulle infinna sig wid Morasten och

swara på klagomålen; infunne han sig icke, wille man aldrig mer erkänna eller lyda honom såsom konung. Sinsemellan förbundo sig herrarne "att med lif och gods förswara rikets rätt, lag, privilegier och goda gamla sedwänjor emot alla som sätta sig deremot, och de som undandrogo sig wid ett dylikt tillfälle skulle straffas till lif, ära och gods." Förbindelsen slutar med den wanliga eden: "swa hjelpe oß Gud och alla helgon!" — Närwarande i Telje woro inalles 101 prelater, riddare och swenner af wapen. Förre biskopen i Wexiö, Nils Ragwaldsson, hade nu blifwit kallad eller såsom det hette, då det war en biskop som kallades, postulerad till Upsala erkebiskopsstol. Han deltog såsom postulerad erkebiskop i Telje möte. För öfrigt woro der biskop Thomas från Strengnäs och biskop Magnus från Åbo samt biskoparne från Linköping, Skara, Westerås och Wexiö. Bland namnen på wäpnarne märkas flera utländska namn.

732. När dessa förhandlingar woro afslutade, framträdde drotset inför rådet och klagade öfwer sin förläning, att den war för liten och ej tillät honom föra den stat, som han borde och som hans embete kräfde. Den förläning, som drotset då ansåg för ringa, utgjordes af Nyköpings slott och län, Wiborgs län i Finland, Simtuna, Thorstuna, Lagunda, Asunda och Hagunda härad samt Roden, der Björnö ligger. Man kunde tycka, att inkomsterna af allt detta borde förslå ett godt stycke. Drotset fordrade dock mera, och marsken såsom rikets höfwidsman bewiljade honom ytterligare Gestrikland.

Sedan marsken sålunda willfarit drotsets önskan, wille han bryta upp från mötet, men som åtskilliga handlingar borde blifwa försedda med hans sigill, lät han sin skrifware qwarstanna med sigillet och tillsade drotset, att skrifwaren skulle underteckna hwad han (drotset) befalte. "Jag nödgas fara till Stockholm" — sade han — "för bröllopstillredelserna."

733. Carl hade friat till riddar **Carl Ormssons** på Bjurum dotter, den sköna och fromma **Catharina** och fått

ja med slägtens wilja och samtycke. De mest storartade förberedelser till bröllopet gjordes i Stockholm, och biskopar och riddare och förnämlige män inbjödos från allt riket att öfwerwara denna högtidlighet. Den skulle ega rum i början af Oktober.

Det war, såsom wi hörde Carl säga, för detta ärendes skuld, som han nödgades lemna herrarne i Telje. När han hade dragit bort, lät drotset uppsätta sitt förläningsbref, men lät der ordet Helsingland inflyta bredwid Gestrikland samt bekräfta brefwet med marskens sigill.

Från Telje bröto emellertid herrarne upp till Stockholm att öfwerwara bröllopet, och marsken tog emot dem med all ära och wänlighet. Om Lördagen kom bruden med sitt följe sjöwägen öfwer Mälaren. Hon steg i land på Gråmunkeholmen, dit Carl begifwit sig till häst, åtföljd af en ståtlig skara riddare och swenner samt en stor skara musikanter, pipare och basunare. Hästarne pryddes af kostliga sadlar, täcken och remtyg. Sedan bruden och hennes följe stigit till häst, gick tåget, åtföljdt af musiken, tillbaka till slottet, och gatorna woro ända till trängsel fylda af menniskor, som wille se på ståten.

På slottet war ett präktigt gästabud tillredt. Borden dignade under kostliga rätter och deremellan bjöds mjöd och win rikligen. Af win nämnes claret serskildt. Men äfwen i slottsgemaken war trängseln af de bjudna gästerna stor, och många kunde ej få sittplats, när dansen och lekarna efter måltiderna begynte. Till bröllopshögtiden hörde äfwen ringränning eller tornerspel, hwarwid månget spjutskaft sprang sönder i de unge riddarnes händer. Det fanns ej ett rum i slottet, som ej war fullt af menniskor, riddare och fruar och prelater och swenner och jungfrur. Ståtligast af alla war dock brudgumen sjelf. Carl fylde wid denna tid sitt 30:de år och war således i sin ålders blomma. Hittills hade också hans lycka warit i ständigt stigande. Nu war han utom all fråga den mäktigaste i landet.

Men just derför lurade afunden omkring honom, och månget öga, som bländades af prakten på Stockholms slott under de åtta bröllopsdagarne, stod sedan öppet för allt som kunde tjena till den firade och uppburne mannens swärtande. I synnerhet fanns det bland bröllopsgästerna en, hwars blickar följde Carl med en owilja, som med swårighet kunde dämpas. Det war en man med grånadt hufwud, drotset Christer Nilsson.

734. Den gamle mannen plägade råd med sina anhängare, huru man skulle kunna störta Carl. De tillkallade så många af riksens råd, att de blefwo tolf, och de öfwerwogo rikets bästa och stannade wid det beslut att marsken borde skiljas wid riket och styrelsen uppdragas åt drotset. Detta uppsattes i skrift. Men några af de tillkallade woro marskens anhängare och uppenbarade för honom hwad som förehades.

När den märkeliga handlingen war färdig, sammankallades rådet och alla de riksens män, som befunno sig i Stockholm, och de sammanswurne förklarade att de utarbetat ett förslag till rikets gagn, men att saken war af den wigt, att de icke kunde yppa innehållet, innan alla de närwarande wille på heder och ära försäkra, att de skulle befordra till werkställighet hwad som i skriften war föreslaget. Drotset steg genast upp och lemnade sitt sigill att bekräfta den hemliga skriften, som han wid heder och ära lofwade att hålla. Ordningen kom derefter till marsken, och han tillfrågades om sin mening.

Till de närwarandes öfwerraskning sade marsken helt twärt: "jag förseglar ingenting, hwarken stort eller litet, förr än jag wet hwad det är! Men hwad I, gode herrar, hafwen gjort eller hafwen i eder hug att göra, det skolen I förkunna i morgon i Wårfru Gillestuga, der jag beder eder alla i morgon inställa eder."

Tidigt följande morgonen samlades man enligt marskens wilja i Wårfru gillestuga, och äfwen köpstadsmän och närwarande bönder woro ditkallade. Marsken började mötet, i det han wände sig till drotset och högt sporde

honom till, "hwi han så gjorde med hans insegel?" — "På god tro" — fortsatte han — "lemnade jag eder mitt insegel, I besegladen dermed Helsingland från mig, och det gjorden I mig med ond list, utan att jag deraf wißte."

Alla häpnade wid detta marskens tal, men han fortsatte. "Jag kan ej längre hålla ut på detta sättet" — sade han — "jag will weta, hwem som skall föra styrelsen i riket, om det är jag, eller om jag skall lefwa på drotsets nåd. Den som will hålla med mig, han följe mig, de andra blifwe hos drotset qwar!" — Dermed gick Carl ut ur gillestugan och fortsatte sin gång upp på slottet. Men de fleste af dem, som woro inne i gillestugan, följde honom; endast biskoparne och några få af de andra stannade hos drotset.

Man kan lätt tänka sig, huru desse herrar skulle känna sig till mods, när de blickade omkring sig och sågo huru fåtaliga de woro. Ett sådant steg af marsken hade man ej kunnat förutse. Han wille drifwa saken till det yttersta, och hans ställning war sådan, att man hade föga utsigt att kunna stå honom emot. Det enda som återstod war derför att göra nederlaget så drägligt som möjligt. Man kom derför öfwerens att skicka bud till marsken och bedja honom återwända till gillestugan. Budet träffade marsken på slottet och framförde sitt ärende. "Biskoparne bådo honom ej wredgas så, hade drotset gjort honom ofkäl, skulle de anwända all flit att twisten måtte blifwa förlikt." Sådan helsning medförde budet. Men marsken war bestämd och gaf ett allwarsamt swar. "Han hade" — sade han — "all orsak att wara mißnöjd med drotset, som ständigt arbetade på hans undergång, fast han alltid haft lif och blod ospardt i rikets tjenst, medan drotset deremot aldrig utsatt sig för minsta fara." — "Dock will jag" — tillade han sedan — "efter biskoparnes önskan besöka dem i morgon i klosterstugan, — säg dem det!" — Med denna helsning kom budet tillbaka till drotset och biskoparne.

735. Följande morgonen sammanträdde på marskens kallelse alla de i Stockholm närwarande herrarne i klosterstugan. Här upprepade marsken hwad han yttrat dagen förut och förklarade, "att han aldrig, så länge han lefde, wille stå sjelf andra för riket." — "Wiljen I, att drotset skall föra styrelsen, så sägen det; då will jag wara från styrelsen alldeles frikallad!" Saken ändades så, att de fleste i rådet förenade sig med marsken, som de formligen utwalde till **riksföreståndare.**

Härutinnan måste drotset och hans wänner finna sig, och alla hyllade Carl såsom riksföreståndare. Carl skulle såsom sådan ensam föra styrelsen och förläna slott och län med råds råde. Det gick den gamle herr Christer djupt till sinnes, att han nu skulle böja sitt hufwud och taga emot sina förläningar af sin unge frände, som dittills blott stått wid hans sida såsom innehafwande det andra embetet i riket näst honom. Kalken war äfwen bitter att tömma för drotsets son, Carl. Men de beherrskade sin wrede och lofwade den nywalde riksföreståndaren wänskap samt att hålla de slott, hwilka de innehade, honom till handa. Drotset måste till och med hålla till godo med att se sina förläningar förminskas med Gestrikland, som Carl tog ifrån honom.

Detta egde rum i början af Oktober 1438.

Det är egentligen först ifrån denna tid, som man i wår historia får höra talas om en riksföreståndare. Engelbrekt waldes till rikshöfwidsman, Carl sjelf blef i sin ordning wald dertill, men man finner endast undantagswis denna benämning anwänd. Embetet — om wi få kalla detta höfwidsmannadöme så — war nytt, det framkallades af förhållandena och war till en början till sitt skaplynne helt och hållet tillfälligt. Det synes, som om man ansett det böra upphöra på samma gång med den orsak, som framkallade detsamma. Sedan Engelbrekt befriat riket och hemförlofwat allmogen efter sitt första stora rundtåg om riket, då detta ännu war i full strid mot konung Erik, blef han wald till rikets höfwidsman, men sedan man

börjat förlikningsarbetet med konungen och sedan denne utnämnt drots och marsk, upphör detta höfwidsmannaskap och Engelbrekt står qwar endast som innehafware af Örebro slott. När man åter nödgades höja swärdet mot konungen och hans fogdar, blef marsken rikshöfwidsman, men denna hans egenskap står så helt och hållet bakom den af marsk, att man i tidens handlingar sällan eller aldrig hör talas om annat än "marsken". I rådet intager också Carl Knutsson såsom marsk, äfwen sedan han blifwit wald till rikets höfwidsman, andra rummet, medan drotset såsom rikets första embetsman intager det första näst efter erkebiskopen och hans lydbiskopar.

Man har endast funnit ett par dokumenter från denna tid, hwari Carl Knutsson till sin titel af marsk widfogar den af "rikesens höuitzman", men i båda står hans namn på sin wanliga plats näst efter drotsets. Allt wisar, att rikshöfwidsmannatiteln war en tillfällig titel, medan titeln af marsk war den hufwudsakliga. Helt annat blef förhållandet efter den öppna brytningen med drotset. Det skulle hafwa warit stridande mot all god sedwänja, om Carl Knutsson i sin egenskap af marsk welat uppträda som drotsets förman. Men såsom riksföreståndare kunde han det.

Det är för öfrigt tydligt, att det war Carls personlighet, som gaf hans riksföreståndarskap betydelse. Men man bör märka den småningom skeende öfwergången hos riksföreståndarskapet från att wara något tillfälligt och öfwergående till att blifwa något bestående och stadigwarande. Efter denna tid blir det en wanlig sak att i stället för drots eller marsk, äfwen om sådan finnes, se riksföreståndare förordnade att föra styrelsen. Det blef sed att riksföreståndare skulle regera konungalöst rike.

Men wi följa riksföreståndaren och de strider, som nu förestodo honom.

Drotset och herrarne af Natt- och Dag-slägten mot riksföreståndaren.

736. Mot slutet af året begaf sig Carl till Westerås, och i följd af de underrättelser, som han här fick af sina fogdar, att från Dalarne högst obetydligt af skatten influtit och att alldeles intet af de böter, som allmogen förbundit sig erlägga i bot för marskens swenner, blifwit erlagdt, lät Carl genast sitt folk samla sig i Westerås. Härifrån ryckte han straxt efter mårtensmessan upp i Dalarne. Allmogen war på Carls befallning samlad wid **Gagnefs** kyrka, men de woro försäkrade om att oskadde få komma fram och tillbaka. Riksföreståndaren talade till dem och förestälde dem deras ofog, men gaf dem nåd, sedan de lofwat utgöra skatt och böter. Från Gagnef red Carl till Tuna och Hedemora och afhandlade med allmogen på samma sätt, och bönderna swuro honom trohet.

Derefter lemnade riksföreståndaren Dalarne och red åter till Westerås, hwarifrån han skref till drotset om huru det gått honom i Dalarna samt bad honom i början af nyåret möta i Söderköping. Dit kallade han ock genom bud och bref de öfriga herrarne att rådgöra om rikets bästa, om Kalmar och de öfriga slotten. Det dröjde ej länge, förr än han emottog drotsets swar, som afrådde det stora mötet, förebärande den stora tungan för allmogen af de många hästarna.

Ungefär samtidigt kom bref från Nils Ragwaldsson, som då war erkebiskop. Han bad att Carl wille möta honom i Enköping, emedan han hade wigtiga saker att meddela. Carl begaf sig derför till Enköping, och der woro utom erkebiskopen flere herrar honom till mötes, äfwen Bengt Jönsson af Oxenstjerneslägten, Christer Nilssons måg, den ende i denna slägt, som nämnes med loford. Så fort herrarne kommo tillsammans, lät erkebiskopen

Carl förstå att drotset stämplade mot honom. Carl förundrade sig deröfwer. "Wi blefwo i Stockholm" — sade han — "wäl förlikte, och sedan deß har ingen sport, att jag med ord eller gerning gjort honom emot." — "Det wåller, att han ej fick behålla sina län" — swarade herrarne; — "wi hafwa förstått hans fiendtliga sinnelag deraf att han ej will skilja sig från sina swenner." — "Här äro ock flera" — sade då Carl med en wiß skärpa i tonen — "här äro ock flera, som wille hafwa så många län som han; mera län får han ej nu. Wi hafwa swurit många eder att aldrig annamma konung Erik, och will drotset troget stå oß bi och ej något band mot riket binda, då will jag gerna skifta honom det bästa, lika wißt som om han wore min fader, det kunnen I säga honom uppenbart. Men der som jag finner honom wilja gå mot riket och här indraga konungen mot wår wilja och till wår skada, då sägen honom fritt ut, att jag will fara efter hans wärsta, som om han hade slagit min fader ihjel."

Dermed wände sig Carl till Bengt Jönsson och sade: "wiljen I, herr Bengt, sitta upp och rida till Nyköping samt framföra denna min helsning till drotset." Erkebiskopen och de närwarande biskoparne förenade sig i denna anhållan med riksföreståndaren, och riddaren swarade, "att han wille gerna deras ärende fara." Biskoparne uppsatte då ett bref om hwad riksföreståndaren sagt, och dermed begaf sig herr Bengt till sin swärfader på Nyköpings slott.

Carl red med sina män ginaste wägen åter till Westerås. Här drack han sin jul, omgifwen af wänner och fränder.

De woro der alla glade och kate
i fyra dagar wäl till mate.

737. På Nyköpings slott satt gamle herr Christer och omkring honom hans wänner.

Redan medan Carl war uppe i Dalarne hade hans fiender samlat sig till Nyköping att tillsammans med Christer Nilsson lägga råd, huru de skulle få konungen in i

riket och i grunden qwäsa den öfwermäktige riksföreståndaren. Man såg här förnämligast Natt- och Dag-herrarne; Nils Stensson på Stegeborg, som war gift med Carls syster Margareta, hans bröder Bo och Bengt Stenssöner, som nu innehade Kalmar slott, den senares son, den sorgligt ryktbare Magnus Bengtsson, Engelbrekts mördare. Med dessa fyra, hwilka alla förde Natt- och Dag-wapnet, förenade sig drotsets son, Carl Christersson, som innehade Ringstaholm, och **Magnus Green**, höfwidsman på Borgholm och Öland. Se der de förnämste i det förbund, som nu stod färdigt att börja öppet krig med Carl!

Det war dagarne före jul, som riddar Bengt Jönsson kom ridande fram emot Nyköping Han släpptes in på slottet och kom till tals med herr Christer, till hwilken han framförde biskoparnas bref och helsningarna från Carl Knutsson. Något afseende gjordes dock icke derpå från de förbundna herrarnas sida. Twertom började man rusta sig med kraft för att wara redo att mottaga riksföreståndaren med spjut och swärd. Så wäl Carl Christersson på Ringstaholm som Nils Stensson på Stegeborg skyndade att förse sina slott med allt hwad som war nödigt att kunna uthärda en belägring. Spanmål och andra förnödenheter togos derwid, hwar de funnos, utan att man war så synnerligen noga. Äfwen enskilda personer måste släppa till sin egendom och icke ens kyrkoherbergena lemnades fria.

Annat folk de ej heller sparde;
kyrkor och hus de uppbryta,
ingen rätt månde de njuta,
korn och spisning, det der war inne,
allt fördes till slottet i det sinne[1],
och sade det uppenbara,
att de wille mot marsken wara.

Straxt på nyåret bröt Carl upp från Westerås och red söderut nedåt Östergötland för att öfwerwara mötet i Söderköping, som skulle stå 14:de dag jul eller d. 7 Ja-

[1]) I det sinne = den gången; då.

nuari 1439. Knappt kom han ned öfwer Kolmården, förr än han fick bekräftelse på hwad herrarne sade honom i Enköping. Från alla håll kommo klagomål till honom öfwer herrarnes framfart. Med mißnöjda blickar red han förbi Ringstaholm ned till Söderköping. Han skickade bud till Nils Stensson med begäran att han skulle infinna sig wid mötet, men herr Nils swarade, att "först om han finge gißlan wille han komma; hwad han hade gjort hade skett för konungens skull, som han åter wille till riket hjelpa eller ock sjelf stjelpa."

Thure Stensson (Bjelke), Carls halfbroder, och trenne andra herrar sändes enligt Nils Stenssons begäran som gißlan, och så kom herr Nils till sin swåger i Söderköping. "Hwi hafwer du så upprest dig mot mig, din wän och frände?" — sporde Carl, och Nils swarade: "mig är sagdt, att du will förderfwa mig och mina bröder och wänner." — "Slikt kan ingen man bewisa" — genmälte Carl -- "jag har alltid welat edert wäl och aldrig farit efter edert wärsta." — Rådsherrarne gingo emellan och en slags förlikning ingicks, så att de båda fränderna skildes till yttre måtto såsom wänner.

Innan Carl lemnade Söderköping kom ett bud från Christer Nilsson. Det träffade Carl på sjelfwa gatan och framlemnade bref från drotset. Det innehöll, att denne förbundit sig med Nils Stensson och dennes bröder att med lif och makt arbeta för konungens återinförande i riket. Drotset hade ej infunnit sig på mötet; detta war hans swar till riksföreståndaren på hans och biskoparnes budsändning med Bengt Jönsson.

En flamma af wrede blixtrade ur Carls ögon, när han läst brefwet. Tidigt följande morgon red han med sina swenner ur staden och tog wägen wester ut, ämnande sig åt Skeninge. Hans swåger, Nils Stensson, följde honom ett stycke på wägen. Men det war ingen angenäm ridt. Carl wißte mer än wäl, att förlikningen, hwarpå swågern ingått, endast war honom så godt som aftwungen och således föga att lita på, och när han lät tankarna

fara omkring bland de mäktige herrarne på slotten, såg han i bakgrunden den mörka, ränksmidande gestalten af sin gamle, oförsonlige frände, Christer Nilsson. Det war nästan, som om han känt sig bättre till sinnes, när Nils Stensson tog afsked och skildes wid honom.

Christer Nilsson fängslas.

738. Med mörka tankar red Carl in i Skeninge. Det war ocksä ingen ringa fiende, han hade att bekämpa. Wäl woro dessa herrar ej så farliga, som Erik Puke, ty de hade ej bakom sig allmogen, såsom denne hade haft, men deras förenade makt kunde dock blifwa farlig nog, isynnerhet om konungen fick lust att med kraft understödja dem. Detta war dock ganska osannolikt, och en kraftig och rask handling i rättan tid kunde deßutom lätt gifwa sakerna ett skick, som man ej förutsett.

I Skeninge kallade Carl till sig en af sina swenner wid namn Clas Lang, måhända densamme, som wi sågo i Engelbrekts här, när han ryckte in i Blekinge och som der sattes till höfding på Ronneby (679). När Clas, en rask och modig man, stod inför Carl, sade han och såg honom in i ögonen: "will du wåga något för min skuld?" — "Jag will wåga mitt lif för eder, herr marsk" — swarade Clas; — "hwart I sänden mig, så skall jag utföra eder wilja, eller ock skolen I mig aldrig mera se." Carl lät honom då förstå, att det gälde drotset, och att han måste bemäktiga sig hans person. "War wid godt mod, herr marsk" — sade den raske Clas — "gif mig tillräcklig hjelp, och jag hämnar eder!" — "Wälj sjelf bland mina swenner, hwilka du will!" gentog Carl. — "Weten I, hwar drotset nu är att finna?" — sporde åter Clas. — "Jag wet för wisso" — swarade Carl — "att han nu befinner sig på sin gård Räfwelsta!" — "Gif mig då" — sade

Clas — "30 rasta swenner, och I skolen snart spörja goda tidningar!"

Clas fick, som Carl sagt, sjelf utwälja de raskaste och pålitligaste bland swennerna, hwilka alla antecknades på en lista, som öfwerlemnades till Carl. Han lät genast sammankalla de 30 till herberget, der han bodde, och stälde dem under Clas Langs befallning. "De skulle lyda honom" — sade Carl — "i allt hwad han befalte." Swennerna lofwade det. Tillika lemnade han Clas ett bref, som denne skulle framföra till herr Christer. Omedelbart derefter lät Clas blåsa till uppbrott. Med friskt mod redo swennerna ut ur Skeninge.

739. Norr om Enköping ligga de twenne långsträckta häraderna Simtuna och Thorstuna, skilde till större delen genom en åt söder löpande bergås, längs hwilken från **Wansjön** i Thorstuna härad **Örsunds-ån** flyter i sydlig riktning, tills den nära häradets södra gräns böjer sig åt öster, hwarpå den flyter i denna riktning genom **Alstasjön** till **Låstawiken**, en wik af Mälaren. Utmed östra gränsen af Simtuna härad ligger **Altuna** socken, genomfluten af nämnde Örsunds-å. Sjelfwa kyrkan är byggd på en enstaka liggande bergkulle, utefter hwars östra sida Örsunds-ån flyter till en liten sjö. Inwid denna sjö, på sluttningen af den nämnda bergkullen ligger **Räfwelsta** gamla gård.

Från Nyköping hade herr Christer begifwit sig till denna gård, der han med sin husfru och sina män firade julen. Det gick muntert till och ingenting sparades wid de rika julborden, hwarken uppe hos drotset och hans fru, eller nere i borgstugan, der hundrade swenner under skämt och sång läto bägarne gå omkring. Plötsligt en eftermiddag stördes det glada laget af wäktarens lur, som gaf tecken, att främmande nalkades gården. Det war en ensam ryttare, som kom ridande. Wäktaren lät honom stiga af och föra sin häst i stallet, hwarpå han infördes i borgstugan.

Det war Clas Lang, som lemnat sitt folk ett stycke från gården och ensam begifwit sig dit för att utforska

gården och deß folk. Han hade bref och helsningar från riksföreståndaren och begärde derför att blifwa förd till drotset. Det skedde, och drotset dröjde ej att bryta det mottagna brefwet. Det innehöll blott några rader. "Käre fader" — skref Carl Knutsson — "I mågen weta att jag nu är i Skeninge eller trakten deromkring; om någon olycka kommer att drabba eder, så skolen I finna mig der." Ett leende drog sig öfwer drotsets anlete, när han läst brefwet, men som han icke hade något att säga, drog sig Clas tillbaka. Tillfället war ypperligt för att utföra, hwad han hade i sinnet. Drotset och hans husfru woro ensamma på gården och swennerna drucko om i borgstugan. Litet emellan stannade Clas, der han gick omkring och gjorde sig bekant med gårdens och byggnadernas läge. Han stannade och lyßnade, om han skulle höra hästtraf, men timmarna gingo, och der blef allt muntrare i borgstugan, och bägarne gingo allt flitigare omkring, och den ena wisan aflöste den andra.

När tiden war inne, då Clas Lang wäntade sitt folk, skyndade han att öppna porten. Intet hinder mötte. En del af swennerna rusade genast till borgstugan att försäkra sig om männen derinne, några skyndade upp till drotset. Denne höll just på att afkläda sig för att gå till sängs och tänkte minst af allt på att ett sådant besök wäntade honom, då han plötsligt hörde buller på gården. Han lyßnade dertill ett ögonblick, men då det war otänkbart att någon fiende förorsakade det, lade han ej widare märke dertill, utan gick till sängs.

Knappt hade han dock lagt sig, förr än bullret tilltog, det lät som rop af stridande nere ifrån borgstugan och hastiga, kraftfulla steg af flera män nalkades dörren till sofkammaren. Tanken på Carls bref genomfor som en blixt den gamle herrens hufwud och han aktade resa sig upp, då med ens dörren slogs upp och främmande män inträngde i rummet. De rusade genast fram till sängen, drogo upp den öfwerraskade gubben och förde honom med sig, halfnaken som han war.

Han kom ej wäl i fängen ned,
förr än marskens swenner togo honom wid.
Hans Mädewijk och Jeppe Tiby,
de kände[1]) honom ena wisa a ny
och togo honom upp så brådelik,
att han fick ej wäl signa sig.

Nedkommen på gården fick drotset se, huru med allt detta hängde tillsamman. Hans swenner hade till en början med wåld satt sig emot de anfallande, hwarwid tre förlorat lifwet. Några hade tagit till flykten, men de fleste woro fångna.

Men drotset kastades i en släda, Carls ryttare satte sig till häst, och så bar det af i ilande fart från Räfwelsta gård midt i natten.

Förlikning mellan Carl Knutsson och Christer Nilsson.

740. Så snart Clas Lang aftågat från Skeninge, lät Carl en annan skara af sina swenner under anförande af den ofwannämnde Arwid Swan och en Erik draga ned emot Kalmar, som de tillsammans med de uppbådade Smäländingarne skulle belägra. Detta slott innehades, som wi weta, af Bo och Bengt Stenssöner (Natt och Dag).

Omedelbart derefter lemnade Carl sjelf Skeninge. Han drog westerut till Elfsborg, som han tog ifrån en Snakenborg och gaf åt sin halfbroder Ture Stensson (Bjelke). Från Elfsborg skyndade Carl uppåt Nerike. När han kom till Arewalla, fick han weta, att Clas Lang utfört sitt ärende och att drotset war fängslad förd till Westerås. Carl skickade genast bud och befallning att föra drotset till Örebro, och dit begaf han sig ocksä sjelf oförtöfwadt.

[1]) Lärde.

Här i Örebro möttes nu åter de båda männen, som under den största wänlighet på ytan, stått och stodo så fiendtligt emot hwarandra. Carl lät först genom någon förtrogen [1]) utforska sin gamle frände, om han nu ändrat sinnelag och om han wore willig att lemna ifrån sig sina slott och förläningar. "Allan hans wilja jag göra will!" — skall den gamle mannen hafwa swarat. Hans mod war krossadt och hans kraft bruten.

Carl lät genast genom bud och bref kalla folk till Nyköping, dit drotsets fru Margareta Moltke hade tagit sin tillflykt och dit också sonen Carl genast efter underrättelsen om tilldragelsen på Räfwelsta hade begifwit sig. Carl skyndade sjelf till Nyköping och förde sin fånge med sig. Men belägringen af slottet war knappt börjad, förr än fru Margareta och herr Carl Christersson infunno sig i lägret hos Carl. Här kom man i närwaro af flera rådsherrar till förlikning. Nyköpings slott skulle följande morgon öfwerlemnas åt Carl, och herr Christer endast behålla Wiborgs slott och län i Finland. Carl Christersson skulle behålla Ringstaholm, men både han och fadren afswuro konungen och hyllade riksföreståndaren samt swuro att hjelpa honom "med makt och råde".

Sålunda blef då en ända på striden mellan Carl och drotset.

741. Nu wände sig Carl mot sin swåger Nils Stensson på Stegeborg. Denne hade, så fort Carl lemnade Östergötland och drog till Elfsborg, åter börjat fiendtligheter. Carl wille göra upp saken i godo äfwen med denne. Han skref till riksens råd och bad dem möta wid Stegeborg, hwilket herrarne lofwade. De skickade också ett bref till herr Nils, att han skulle wara dem till mötes. Men herr Nils skrattade åt herrarnes bref och sade: "wilja de tala wid mig, så kunna de komma hit. Törs marsken öfwer Bråwiken rida, här skall han finna dem, som töras honom bida!"

---

[1]) Rimkrönikan lemnar dertill anledning.

Carl war på en mil nära Stegeborg, när budet kom med herr Nils' swar. Arla om morgonen dagen derpå red han och de herrar och riddare som woro hos honom fram emot Stegeborg. Man såg i skaran sjelfwa erkebiskopen och biskop Thomas, samt Christer Nilsson och hans son, Carl. Det war herrarnes mening, att Nils skulle komma ut till dem, men detta gjorde icke herr Nils. Han kom wäl ut på den nedfälda windbron, men der stannade han och 30 män bewäpnade med armborst stodo bakom honom. Man underhandlade, men Nils förklarade: "will ej marsken komma hit, så gör det mig detsamma."

Då sände Carl erkebiskopen och drotsets swenner till windbron, men de kunde ej få bättre swar. Herrarne begåfwo sig till en klockarestuga i närheten, för att öfwerlägga. Här sporde marsken dem till, hwad de ansågo wara bäst att under slika förhållanden företaga. Herrarne stodo rådwille. "Käre wänner" — utbröt då Carl med hetta — "detta ärende måste få ett slut, och mig synes det bästa medlet wara att innesluta dessa skalkar!" **Erik Behrman** war med i Carls följe, och denne fick befallning att innesluta slottet från södra sidan.

"I skolen ock här bida" — sade Carl derpå och wände sig till Carl Christersson — "I skolen innesluta slottet från norra sidan, hjelp och folk dertill skall jag nog skipa eder!" — Denna befallning innebar ett hårdt prof för herr Carl. Det föll sig swårt för honom att strida mot sin och sin faders frände och wän, på hwars sida de kort förut befunnit sig emot Carl; men å en annan sida kostade det hans förläning att wägra lyda den gjorda befallningen. Han betänkte sig en stund, och man kunde se, att han kämpade en strid inom sig, men det ädla i hans sinne segrade, och historien har en ridderlig handling att uppteckna. "Jag kan det icke" — swarade han — "och förr än jag tager mig det uppå, återlemnar jag eder Ringstaholm." Dermed lemnade den ädle riddaren klockarestugan.

Riksföreståndaren såg förwånad efter honom. Men Ringstaholm öfwerlemnade han genast åt Erengisle Nils-

son (Natt och Dag), och denne drog emot Stegeborg och inneslöt det från norra sidan, liksom Behrman från den södra.

Drotset och hans son dröjde ej länge derefter i Swerige; de drogo öfwer hafwet till Finland och togo Wiborgs slott i besittning.

742. Men belägringen af Stegeborg pådrefs med allwar af Behrman och Erengisle Nilsson, och Carl begaf sig derifrån uppåt mellersta Swerige. Då började herr Nils dagtinga, och lyckades förmå de belägrande att ingå stilleստånd till Palmsöndagen. Undertiden skulle icke belägringsarbetena på något sätt skadas, herr Nils skulle förblifwa på slottet, och hans broder Bo Stensson skulle följa med Erengisle till Carl Knutsson att underhandla om lejd för Nils att komma fri och säker till och från Carl. Herr Nils wille återwinna Carls kärlek, hette det.

Carl wistades då i Örebro och dit kommo Erengisle och Erik Behrman jemte herr Bo Stensson. Carl blef högeligen förundrad öfwer deras ankomst och sade rent ut till sina höfwidsmän: "I hafwen låtit eder skamligen bedraga, jag känner Nils, han lärer ej länge hålla denna dagtingan!" Emellertid lät han Bo Stensson få företräde och lofwade honom, att Nils skulle fara "felig" [1]) till och från honom.

Dermed skildes han från Bo och begaf sig oförtöfwadt till Nyköping. Om aftonen samma dag, han kom dit, fick han underrättelser från Stegeborg. Nils Stensson hade med sina swenner lemnat slottet och ridit söderut genom Tjust och uppkastat alla broar efter sig. När han kom till **Eds** kyrka, hade han gripit fyra frälsemän. Från Ed hade han begifwit sig in i Småland förbi Stäkeholm till **Luna**. Här hade han wändt sig mot kusten, der ett fartyg legat färdigt att mottaga honom och hans folk. Han hade med detta farit öfwer till Öland.

---

[1]) **Fri och säker efter erhållen lejd.**

Nils Stensson blir marsk.

743. Från Öland begaf sig herr Nils öfwer till Gotland, der konungen uppehöll sig. Dit kommo äfwen hans broder, Bo, och hans brorsson, Magnus Bengtsson samt Magnus Green. Från Bengt Stensson kom en skrifwelse, innehållande bittra klagomål mot Carl. Desse herrar woro nu Eriks sista hjelpare i Swerige, och han skyndade att begagna sig af dem. Han utnämnde Nils Stensson till sin marsk samt gaf honom 200 man, penningar och skepp, med hwilka han skulle öfwerfara till Swerige. Bref uppsattes tillika, som innehöll en berättelse om de senaste tilldragelserna, konungens klagomål mot Carl, samt i följd deraf dennes afsättande från marskembetet och Nils Stenssons utnämnande i hans ställe. Äfwen till Norrmännen sändes bref med uppmaning att inbryta i Swerige.

Sålunda blef åter ofred i riket. Herr Nils återwände snart såsom marsk från Gotland till Stegeborg, som ännu war i hans wåld, och från Norge inbröto Norrmännen under anförande af **Johan Umereise** och **Olof Block**.

Nils Stensson for fram med stora grymheter och i spetsen för hans skaror swajade danska fanan med dannebrogskorset. Han wände sig först mot Söderköping, der Erik Behrman befann sig med obetydligt folk. Denne måste derför draga sig tillbaka, och Nils hotade att antända staden, om ej borgarne förenade sig med honom. Behrman drog sig till Ringstaholm. Sedan sände Nils uppmaningar omkring till de öfriga östgötastäderna att sluta sig till honom och konungens bref uppTästes från predikstolarne. Men framgången blef ej långwarig.

Så wäl Carl som Behrman skyndade mot Söderköping. Så fort den senare erhållit förstärkning wände han

om, och emedan Nils då befann sig så godt som ensam — "hans swenner woro till Wadstena dragne med Dannebroka utslagne" — "så fick han sitt pantzar i sin famn" och begaf sig på flykten. Det war i påskweckan.

Kort derefter började Carl belägra Stegeborg, hwars besättning fått förstärkning af de 200, som konungen skickat med Nils Stensson. Den 5 Maj instängdes slottet på ömse sidor. Hufwudlägret war på en holme, kallad **Skeppsholmen**, men som efter denna belägring fick namnet **Carlsholmen.** För att äfwen hindra slottsfolket att till sjös bibehålla förbindelsen med sina wänner, något som oaktadt inspärrningen egde rum med smärre båtar, lät Carl några skepp lägga sig i farleden. På slottet woro 14 "föglare" [1]). Dessa wändes alla mot norra sidan, och man hoppades med deras skott kunna träffa Carl, när han gick att bese det norra "holdet" eller belägringsarbetena och lägret på norra sidan. Byssemästare [2]) war en, som hette **Rodenborg** och han war så säker på sin sak, att han swor wid både lif och ära, att marsken skulle få döden, om han gick den wägen till holdet.

Det dröjde ej länge, förr än Carl begaf sig till norra holdet, och genom sin resliga wäxt och sin ståtliga hållning kändes han lätt igen bland tusende, äfwen på långt håll. Också war det på slottet ingen twifwel om, att den långa skepnaden, som gick fram der utmed berget, icke war Carl Knutsson, och allas ögon riktades på Rodenborg och hans föglare. Denne war ej heller sen att försöka sin lycka. Han riktade och skottet brann af. Men stenen — man laddade då oftare med stenar, än med gjutna jernkulor — flög wäl 20 famnar öfwer marskens hufwud, och när krutröken hade skingrat sig kring föglaren, fann man denne kastad från sin ställning. Rodenborg skyndade ögonblickligen till den närmaste föglaren och affyrade den. Men

---

[1]) Kanoner; på franska Vengliers.

[2]) Den som skötte kanonerna, laddade och affyrade dem, kallades byssemästare.

krutkammaren sprang och stenen gick ej 20 famnar långt. Då riktade han den tredje och affyrade den, men äfwen denna blef kastad från sin ställning och man kunde genom krutröken se, huru marsken lugn och oskadd fortsatte sin gång från holdet. "Skjut, skjut!" — ropades från alla håll till byssemästaren, men han swarade: "jag skjuter aldrig mera, jag känner att Gud kastar mig plåga uppå, ty jag wille dräpa marsken!" Och dermed gick han förtwiflad bort. Han insjuknade genast och wann aldrig helsan åter.

744. Emellertid blef belägringen af Stegeborg långwarig, och Nils Stenssons folk wärjde sig med förtwiflans mod, wäl wetande att de hade intet godt att wänta, om de fölle i den uppretade marskens händer.

I marskens läger gick det gladt och muntert till, och Carls husfru jemte många andra fruar och jungfrur infunno sig der, och lekar och dans omwexlade med stridsbullret. Medan marsken på Holmen låg, heter det,

de dansade, quodo och woro kata
och glädde sig i allo måtta,
pipara och basuna lek
man der ymnogt höra fick,
fruger och jomfruer woro der,
deß mer glädje mände der wara,
mat och öl der ingom brast.
Marskens hustru ock der war,
dansa och leka hade han ospar.

I åtta weckor låg Carl framför Stegeborg. Derunder kom hans halfbroder Ture Stensson (Bjelke) till Stegeborg från Elfsborg.

745. Denne omtalade, huru Norrmännen kommit och belägrat Elfsborg, då han war alldeles oförberedd, och att han derför måst efter 10 weckors utstånden belägring dagtinga på willkor, att om slottet icke inom en månad erhölle förstärkning, skulle det till Norrmännen öfwerlemnas. Ture Stensson war då helt ung, blott ett par och tjugu år gammal, men det war en rask och manhaftig yngling.

"War utan sorg, min broder" — sade marsken — "wi skola wäl undsätta Elfsborg." Carl bad sin broder att stanna hos sig, men derom wille den stridslystne ynglingen icke höra talas. Han wille rida ned mot fienden. Och oförtöfwadt skickades bud och bref till allmogen i Nerike och Westergötland att wara Ture Stensson till mötes wid Arewalla.

När Norrmännen sporde detta, gjorde de sig lustiga på ynglingens bekostnad. "Den gräsgäddan" — sade de, syftande på Tures ungdom — "törs icke hit, och kommer han, lärer han ej duga till mycket." Men litet derefter — säger rimkrönikan — hände det sig, att de jämrade sig för gäddans lek.

På en stor äng utom Elfsborg träffade Ture Stensson på Norrmännen, som stodo i slagordning med armborst, spjut och kärrebyssor. Norrmännen ledo ett fullständigt nederlag, och Elfsborg befriades. "Norrmännen lära länge äta sin sura sill, innan de längta efter slik en manspillan" — heter det.

Wid Stegeborg afgjordes icke saken så raskt. Dock lyckades det Carl att förmå besättningen till dagtingan. Finge ej slottet undsättning, skulle det öfwerlemnas till Carl i början af September. Det war måhända ej Carls afsigt att så afbryta belägringen af detta slott, men orsaker förefunnos, som gjorde det nödwändigt, och wi gå att betrakta dessa, innan wi afsluta berättelsen om huru Eriks konungadöme fick ett slut.

Rådet.

746. Wi hafwa i de föregående skildringarna sett, huru Carl Knutsson så småningom wunnit allt större och widsträktare makt och anseende, allt sedan wi första gången sågo honom uppträda på skådebanan. Till en början intager han dock ej, äfwen som marsk, främsta rummet.

Detta innehafwes af Engelbrekt. Men Engelbrekt skjutes åt sidan, till formen om ej i werkligheten, och marsken blir rikshöfwidsman. Efter Engelbrekts död har han en farlig motståndare att bekämpa i Erik Puke, och knappt har han segrat öfwer denne, förr än han ser nya uppträda i Christer Nilsson och sina fränder af Natt- och Dag-slägten. Men redan är den förre afwäpnad, och Carl wänder sig med utwidgad makt mot de senare. I sjelfwa werket synes nu blott namnet fattas, för att Carl skulle styra Swerige som konung.

Det är utom all fråga, att både Carl sjelf och hans samtid tänkte sig det såsom en möjlighet, att han kunde blifwa Sweriges konung, och i samma mån denna tanke klarnar till wißhet ser man motståndet öka sig mot Carl. Det är naturligt att detta motstånd får sökas inom rådet, som numera kan betraktas såsom omfattande samtlige "rikfens herrar och män". Denna förstärkning af nya medlemmar i rådet är en följd af de senaste tilldragelserna, som gifwit rådet en sjelfständighet, hwilken det ej innehaft allt sedan slutet af folkungaätten och konung Albrekts dagar.

I denna samling af rikfens herrar och män war Carl den förnämste personen, så länge någon gemensam fara hotade, ware sig från folkwiljans sida eller från den utländska konungens; men i samma stund som faran aflägsnar sig, splittras herresamlingen och en eller flera, wanligen de mäktigaste och inflytelserikaste, uppträda mot Carl.

747. Wid denna tidpunkt, medan belägringen af Stegeborg warade, när förhållandena i afseende på konungen började klarna och antaga bestämdhet, ser man tydligt denna söndring mellan herrarne framträda. Wäl hade rådet i April månad utfärdat ett bref emot konung Erik och hans då förordnade marsk, Nils Stensson, men knappt hade det wisat sig, huru föga man hade att göra afseende på denne fiende, förr än rådet fattar beslut af en helt annan anda.

Både brefwet om Nils Stensson och det senare beslutet äro för märkeliga, för att förbigås, och wi anföra deras hufwudinnehåll. "Käre herrar och gode wänner" — heter det i det förra, dateradt Stockholm, der rådet då war samladt — "wi görom eder weterligt, att wi hafwom nu här tillsammans warit och öfwerwägt riksens ärende, serdeles de nu på färde äro, om Nils Stensson och hans sällskap, som riket och oß alla wilja föra i stor bedröfwelse och ewinnerlig träldom, så att Nils Stensson hafwer låtit göra sig till marsk, oß allom oåtspordom och rätt twärt emot Kalmare dagtingan, och hafwer fört Danabroka här in i riket med härsköld och olaglighet; och som wi kunnom märka, menas der intet annat med, än att nedertrycka Sweriges tre kronor och komma oß alla i utländska manna händer och wåld igen mot Gud, ära och rätt, och serdeles mot Sweriges lagbok, privilegier och frihet, och synnerligen mot Kalmar dagtingen, hwilken wi finna nu skenbarligen brytas på herrskapets wägnar ...... Och ty ärom wi nu så öfwerens, att wi wilja taga Gud till hjelp och wärja wårt eget fädernesland för sådan orätt och hålla Carl Knutsson för marsk i Swerige, tills riket kommer i en bättre stadga och han kommer med så skäl af det embetet, som han dertill kommen är, med riksens råds och inbyggares samtycke."

Men Nils Stenssons företag fick en snöplig ända. Han flydde tillbaka till konungen i Påskweckan och så började Carl belägra Stegeborg i Maj månad. Något efter Helga Trefaldighets Söndag, som det året inträffade d. 31 Maj, war åter ett rådsmöte i Stockholm, och wid det tillfället fattades följande beslut:

"Kalmare dagtingan borde efterlefwas, ty, om man afweke derifrån, skulle man sätta riket i yttersta fara för de andra rikena i unionen, för hansestäderna, Preussen och kejsaren; wille konungen ej efterkomma denna dagtingan, skulle man uppsäga honom all tro och lydnad; wille han iakttaga den, hwarpå man dock icke synnerligt kunde lita, skulle han förblifwa i sin konungsliga wärdighet och erhålla

en årlig ränta af riket, antingen han wille lefwa på Gotland eller annorstädes; hertig **Christofer** skulle förestå riket på konung Eriks wägnar och om Erik wore nöjd att mottaga en wiß ränta, kunde man äfwen taga Christofer till konung. Det kunde wäl synas nyttigast att taga en infödd swensk man till konung, men i anseende till den rådande oenigheten i landet wore det nu icke rådligt; man skulle derigenom äfwen gifwa anledning till mindre goda omdömen om Swenskarne, emedan det då skulle sägas, att allt hwad man hittills gjort att förswara rikets frihet, icke skett derför, utan derför att man icke kunde tåla någon utländsk herre, och skulle både konungen, de danske och andre utländingar förebrå dem, att de satt sina sigill under förbraget i Kalmar. Detta allt borde med försigtighet meddelas marsken och de andre herrarne wid Stegeborg."

Utan twifwel ser man här ett mot Carl fiendtligt parti, som dock icke i likhet med Christer Nilsson och herrarne af Natt- och Dag-slägten sökte sitt stöd i den gamle unionskonungen, utan i en ny, hwars namn redan började framskymta från grannriket, och som redan börjat underhandla med herrarne i Swerige.

748. **Christofer af Bayern** war konung Eriks systersson [1]). Danskarne hade redan på hösten föregående året 1438 skrifwit till honom och bedt honom skyndsamt infinna sig hos dem och öfwertaga styrelsen öfwer deras rike. Wi hafwa förut nämnt, att mißnöjet med konung Erik ingalunda war mindre i Danmark, än i Swerige. Det långwariga kriget med Holstein om Sleswig och de tryckande bördor det medförde, Eriks i allmänhet odugliga regering, som också haft Swériges utträdande ur unionen till följd, de många pomerska riddarne, som konungen gynnade och försåg med län framför infödda danska män, och slutligen — något som wäckte den största owiljan — konungens bemödanden att få sin brorsson, hertig Bo-

1) Se slägttaflan sid. 8 och här nedan.

gislaw till efterträdare, — se der i allmänhet hwad som i Danmark wäckte mißnöje och bitterhet mot Erik.

Eriks kärlek till en af sin aflidna drottnings hofstärnor, som hette **Cecilia**, skall också i sin mån hafwa bidragit att minska folkets kärlek och aktning för honom, och en sägen går, att det warit Cecilia, som förmått honom att lemna Danmark och slå sig ned på Gotland. En dansk riddare, den mäktige **Olof Axelsson Tott**, skall en gång i spetsen för sitt beridna följe hafwa mött den sköna Cecilia, som åkte i en grön karm. Herr Olof helsade ridderligt den åkande och tog af sig hatten för henne, men märkte derwid, huru hans män icke kunde tillbakahålla ett löje. Förundrad deröfwer efterfrågade han orsaken, och fick då weta, att den, för hwilken han så ridderligt hade blottat sitt hufwud, icke war någon annan än konungens frilla. Detta satte den hetlefrade riddarens blod i swallning. Han lät inhemta den bortilande wagnen, kullstjelpte den och drog ut den förskräckta Cecilia, som han gaf tre slag med flatsidan af sitt swärd. Dermed affärdades hon, sedan den förtörnade riddaren tillika bedt henne helsa konungen, "att denna hans kärlek kunde skilja honom wid land och rike." — Harmen öfwer denna skymf skall hafwa wäckt hos Cecilia begäret att skiljas från Danmark och att dertill förmå konungen.

Huru härmed nu än må wara, oron i Danmark war stor, och Erik lemnade med sin Cecilia Danmark, och begaf sig, som wi weta, till Gotland. Då sammanträdde Danmarks råd i Korsör och tillskref hertig Christofer. Det war en af dessa många små tyska furstar, som gerna wille utbyta en konungakrona och ett konungarike, om än så stormigt, mot det lilla stycke land, som han kunde hafwa att wänta i arf efter sin fader, hertig **Johan** [1]). Det faller derför af sig sjelft, att Christofer med nöje skulle mottaga danska rådets bref och icke länge låta wänta på sig.

---

[1]) Det war ett litet stycke af Pfalz, som han också ärfde 1443.

Men ej nog dermed. Wid sidan af den danska kronan blänkte äfwen en annan, den swenska, och Christofer kastade genast blickarna på begge. Det war i slutet af Oktober, som danska rådet skref sitt bref, och redan i November skref hertigen till swenska rådet. Han talar här först om uppresningen under Engelbrekt, huru den war riktad mot flere konung Eriks tyranniska embetsmän, men hwilken oenighet likwäl blifwit bilagd i Kalmar. Derefter ordar han om, att hans morbroder konung Erik icke welat i enlighet med sina bref och löften emottaga regeringen i Swerige, med mindre han kunde der, liksom i Danmark och Norge, underkasta Sweriges lagar, slott och land sina utländska och tilläfwentyrs grymma höfdingar. "Det ginge ett allmänt rykte" — säger hertigen widare — "att konungen wore sinnad genom pomerska wapen twinga Swerige att blifwa ett arfrike under Pomern, men då han (Christofer) nog kunde föreställa sig, att Swenskarne hellre i sin fromma enfald [1]) skulle föredraga döden framför förlusten af rikens rätt och frihet, så tillbjöde han dem sin hjelp. Han wißte icke med säkerhet, om han egde arfsrätt till Swerige, liksom till Norge, dock wore det allom bekant, att han hade sin upprinnelse af swenskt kungligt blod. Han wore så mycket mer skyldig att skynda till Sweriges hjelp mot konung Erik, som denne hans morbroder fattat ett oförsonligt hat mot sin syster, hans moder, och emot honom sjelf" [2]).

[1]) In bona simplicitate — heter det i det på latin skrifna brefwet.

[2]) Slägtskapen med det förra swenska konungahuset gick naturligtwis genom Eufemia, hertig Eriks dotter och Magnus Erikssons syster.

Birger Jarl
Magnus Ladulås
Birger. Erik. Waldemar.
Magnus. Eufemia ‿ Albrekt af Meklenburg.
Albrekt, konung. Henrik ‿ Ingeborg
Maria ‿ Wratislaw
Erik XIII. Katharina ‿ Johan af Bayern.
Christofer.

749. Wi finna det sålunda icke underligt, om det parti, som fanns emot Carl, reste upp hufwudet och wisade sig werksamt, fastän Carl med framgång bekämpat detta partis mäktigaste män. Det war ett unionswänligt parti, som gick den wäntade nye unionskonungen till mötes. Beslutet i Stockholm i Juni 1439 är ett intyg derpå och wisar tillika, huru försigtigt man gick till wäga.

Denna försigtighet förestafwades af den betydenhet och werkliga makt, som Carl för tillfället egde. Att deras sträfwande war ofosterländskt, och att Carls styrka egentligen låg deruti, att han war ett sjelfständigt Sweriges målsman, äfwen om han icke alltid hade allmogen bakom sig, — det besinnade icke desse herrar. Men så wäl deras motstånd, som äfwen Carls egen äregirighet, i det han efitersträfwade Sweriges konungakrona, stälde honom på rent swensk grund. Hans werksamhet blir derigenom en fortsättning af det befrielsewerk, det sjelfständighetsarbete, som Engelbrekt begynte.

Att å en annan sida detta motparti icke war att förakta, är naturligt, och Carl wisade ockå, att han nogsamt wißte uppskatta detsamma. Utan twifwel war det underrättelsen om det i Stockholm fattade beslutet, och den benägenhet att lyßna till Christofers löften, som deruti uppenbarade sig, — utan twifwel war det dessa omständigheter, som förmådde Carl att från Stegeborg skynda uppåt Stockholm.

Men wi återgå till den afbrutna berättelsen.

Konung Erik förlorar sina kronor.

750. Knappt hade Carl lemnat Stegeborg, förr än konung Erik infann sig der, åtföljd af sin marsk, Nils Stensson och Hans Kröpelin. Konungen wille nu blifwa en god konung och regera efter Kalmar dagtingan, och lät kungöra denna sin afsigt samt kalla till sig rikens råd.

Herrarne infunno sig icke, men Carl Knutsson drog nedåt Nyköping och började en skenunderhandling med konungen, hwarwid han lofwade att rådet innan Michelsmessan skulle wara hos konungen.

Härunder kom danska rådets affägelsebref konung Erik tillhanda. De danska herrarne woro församlade i Lybeck, för att mottaga hertig Christofer, och derifrån skrefwo de sitt affägelsebref till konungen, uppsägande honom, sedan de först anfört allt hwad han mot riket brutit, manskap och trohet å egna och alla rikets inbyggares wägnar, samt förklarande honom, att de woro betänkte på walet af en annan konung.

De brefwen syntes honom ram [1]) och stark.
— — — — — — — — — — — — — —
Till hjertans sorg det konungenom kom.

Kort efter mottagandet af detta bref begaf sig konungen åter till Gotland, och sedan kom han aldrig mer i Sweriges rike.

Det war naturligt, att denna konungens plötsliga afresa skulle helt och hållet förändra ställningen i Swerige, i synnerhet sedan Danskarne gjort allwar af sitt hot att affätta honom. De swenska herrarne samlades till ett möte i Telje, det war i början af Oktober. Mötet utfärdade fullmakt för några sändebud, som skulle möta fullmäktige från Danmark i Jönköping påföljande månad, att tillsammans med dem "fullborda den sammanbindning som wåra förfäder och föräldrar för oß mellan dessa tre riken gjort och fattat hafwa." Tillika uppsatte man ett affägelsebref till konung Erik. Deruti anfördes allt som konungen mot rikets lag bedrifwit, och

det brefwet läto de honom få,
han gladdes ej mycket då.

Dermed slutar historien om den förste unionskonungen, ett sorgligt slut på en lysande början. På Gotland

---

1) Hårda.

sökte Erik trösta sig bäst han kunde öfwer förlusten af sina tre kronor, ehuru det sätt hwarpå han tillbringade de näst=följande tio åren af sin lefnad ingalunda bidrager att mildra den dom, man måste gifwa honom såsom konung. Från Wisby slottstorn spanade den gamle konungen ut öfwer hafwet, hwar fredliga köpmansskepp seglade fram, och tog dem som godt byte, upplifwande dermed det sjöröf=weri, som kostat hans fostermoder så många ansträngningar att kunna utrota.

Hwad wårt fosterland beträffar, war Erik, såsom wi hafwa funnit, under de sista åren endast en namnkonung, som begagnades af de store att skjuta framför sig mot folket, så länge konung Eriks namn kunde dertill begag=nas. Konungen sjelf står i bakgrunden såsom en obetyd=lighet. Andra män, än han, hafwa Sweriges öden om hand, andra tilldragelser, än de, hwari han deltog, fylla Sweriges historia.

Wi öfwergå till dessa män och till fortsättningen af dessa tilldragelser och lemna konung Erik, der han sitter på Wisborgs slottstorn med sin Cecilia och ser, huru haf=wets wågor rulla. Tidens ström rullar lika rastlöst framåt, och den drager oß med sig.

Rådsmötet i Telje.

751. Konung Erik war afsatt, och frågan war, om Swerige skulle wälja en inländsk man till konung eller förena sig med Danmark om den, som der blef wald till konung. Frågan war före på det möte i Telje, der konung Erik afsattes.

> Sedan sagde hwarannan i det sinne [1],
> hwar skolom wi en konung finne?

---

[1] Den gången.

Erkebiskop Nils talade öppet för sammanbindningen och Christofer. "På mitt samwete" — sade han — "säger jag så, bättre råd kunna wi ej finna, än wi taga hertig Christofer, den de i Danmark wilja hafwa; då tarfwa ej rikena skiljas." Erkebiskopens och de liksinnades mening segrade dock icke den gången. Man skall temligen allmänt, enligt rimkrönikan, hafwa uttalat en motsatt åsigt. "De utländske hade endast fört olyckor öfwer riket" — hette det. Man kom öfwerens om att wara utan konung och att marsken skulle swara för riket, tills de hade det fritt med land och slott.

Wid detta möte infunno sig äfwen de tre bröderna Natt-och-Dag, både herr Nils och Bo och Bengt, och riksens råd gingo emellan, så att de fingo marskens wänskap. De lofwa att stadigt hålla med marsken och riket samt att öfwerlemna sina slott, Stegeborg och Kalmar, och uppsäga konungen "tjenst och manskap". Men — tillägger rimkrönikan — det war en ren nödwändighet för dem att förlika sig med marsken i godo, ty de hade ej mat och öl på slotten, och marsken hade tagit dem i alla fall.

Dermed skildes herrarne åt.

752. Carl for till Stockholm och redde sig att derifrån draga ned till Kalmar och Öland, der Magnus Gren innehade Borgholms slott. Carls broder, den unge och tappre Thure Stensson (Bjelke), war med i hans sällskap. Den 21 Oktober redo de båda herrarne från Nyköping. Om natten, när de hunnit ett godt stycke in på Kolmorden, och tagit herberge, började den unge herr Thure känna sig sjuk. Twå nätter låg han till sängs, men den tredje dog han. Marskens sorg war stor, och i den deltogo alla som kände den raske mannen. Ty han war allmänt omtyckt, och den wunna segern wid Elfsborg bidrog att stadga de förhoppningar, man fästade wid honom. Han war en hjelte i sitt lif — säger rimkrönikan — manlig både i storm och strid; af alla, med hwilka han omgicks, fick han ett godt tycke.

Alla de honom dödan sporde,
stor quida dem det gjorde,
och bädo Gud i himmelrik
wara hans själ nådelik.

753. Oaktadt frågan om anslutningen till Danmark föll på mötet i Telje, måhända mycket derför att Carls personliga närwaro utöfwade inflytande, så uppgåfwo derför icke de unionswänlige sina planer. Det wisade sig i Jönköping, der de swenske fullmäktige mötte de danske. Erkebiskopen, biskop Bengt i Linköping och biskop Thomas i Strengnäs jemte fyra werldsliga herrar woro Sweriges fullmäktige, och man kan redan deraf och af erkebiskopens i Telje uttalade åsigt finna, hwilken färg beslutet i Jönköping skulle få. Rikena skulle hafwa en gemensam konung, men all gammal lag och rätt i hwartdera riket skulle wara oförkränkt. Kalmar dagtingan af 1438 med undantag af hwad som rörde konung Erik skulle widhållas och man skulle påföljande midsommar sammanträda i Kalmar, för att wälja konung.

I samma anda fattades äfwen ett beslut i Enköping, ocksä i November månad, af Sweriges och Danmarks fullmäktige, erkebiskoparne, biskoparne och **Albrekt Mörer**, hertig Christofers hofmästare — alla desamme som i Jönköping, samt åtta werldsl·ge ledamöter.

Nils Stenssons död. Carl winner Borgholm.

754. I trots af förlikningen med Carl i Telje foro både herr Nils och hans broder Bo till Gotland till konungen. Men herr Nils lemnade sina swenner qwar, och de drogo 60 man starke omkring i Östergötland och wåldgästade hos bönderna och foro fram med mycken wildhet. "Hwar de redo, slogo de upp dörr, och gjorde hwad dem lyste." Så fortgick det i 9 weckors tid.

Då sände Carl, som wille göra ett slut på detta ofog, sina swenner till Östergötland med befallning att gripa och slå Nils Stenssons folk, hwar de påträffades. Det war om en Tisdag, som marskens swenner redo åstad, och redan Thorsdagen derpå funno de dem, de sökte. De hade ridit ett stycke söder ut från Norrköping på wägen till Söderköping, då de på en äng, ungefär halfwägs mellan båda städerna, påträffade ej blott Nils Stenssons swenner, utan äfwen honom sjelf. Det bar sig ej bättre, än att herr Nils dagarna förut återkommit från Gotland. Men hans mod war brutet. Han flydde till en närbelägen by och lemnade sina män att strida mot marskens, han som så ofta talat stora ord om att han önskade möta marskens folk på öppna fältet.

Hwad tänkte då hans starka kämpar?

utropar rimkrönikan:

förra förrymmade [1]) alltid de,
att en war manligare än marskens tre.

Liten stund warade striden. Carls swenner nedgjorde en del af sina fiender och stodo snart i byn, der herr Nils befann sig, sjuk och öfwergifwen. Han bad för sitt lif och wille gifwa sig och sina öfwerblifna swenner såsom fångar i Carls hand. Han fördes fången till Norrköping, der han dog af pesten. Hans swenner fördes på Carls befallning till Söderköping, der de stäldes för rätta. Nio af dem blefwo afrättade.

755. Nu war riket med alla deß slott i Carl Knutssons hand. Blott Gotland lydde honom icke, och på Öland satt Magnus Gren såsom innehafware af Borgholms slott. När konung Erik sist war på Stegeborg, hade så wäl Magnus som Hans Kröpelin lofwat att ej widare deltaga i hwad konungen kunde stämpla mot riket, och den ädle Kröpelin, som hela sitt lif wisat sig

---

[1]) Skröto.

wara konungens närmaste wän och äfwen nu warit den, som åwägabragt underhandlingarne mellan konungen och Carl, drog sig tillbaka till sin förläning Åbo. Helt wißt insåg han, att numera för Erik allt war förloradt.

Emellertid återfordrade Carl Borgholms slott af Magnus Gren, men erhöll till swar, "att han wille hålla slottet konung Erik till handa." — "Hwar äro nu dina löften och dina eder att blifwa wid mig och riket" — lät Carl fråga, men Magnus gaf endast hotande swar. "Komme marsken öfwer till Öland, skulle det gå honom illa." Marsken lät dock icke skrämma sig, utan drog öfwer till Öland och belägrade slottet.

Härunder kom Carl till Kalmar, det war fastlagsafton d. 6 Februari 1440. Här låg Rodenborg sjuk, han som wid Stegeborg sökt skjuta på Carl, men mißlyckats. Han lät helsa Carl, "att han aldrig haft helsan, sedan den olyckliga dagen på Stegeborg, då han wille skjuta Carl, och att han pinades swårligen, men kunde ej dö, förr än han fått Carls wänskap." **Birger Trolle** och **Gustaf Carlsson (Gumsehufwud)** — den senare war gift med Carls halfsyster Brita Bjelke — hwilka Carl satt till höfdingar på Kalmar slott, framförde detta bud till marsken. Carl förundrade sig öfwer hwad han hörde. Och sade: "Gud förlåte honom hans synder, men hwad han lefwer eller dör, tillgifwer jag honom gerna." Med denna helsning kommo herrarne tillbaka till Rodenborg. "Gud löne honom" — sade denne — "få mig ljuset, nu ändas min wånda." Och dermed gaf han upp sin anda. Det war ett katolskt bruk, att en döende höll ljus i hand.

756. Sedan Borgholm war inneslutet, begaf sig Carl åter uppåt Stockholm, dit han anlände omkring d. 13 Mars. Här mötte honom underrättelsen att Hans Kröpelin war död, och han drog öfwer till Finland, för att försäkra sig om Åbo slott. Detta öfwerlemnades åt honom d. 3 Maj, och sedan han äfwen fått Castelholms slott på Åland, kom han wid pingsttiden, d. 15 Maj, åter till Stockholm.

Nu drog han ned åt Kalmar för att på fullt allwar utföra striden mot Magnus Gren. Med en betydlig styrka wille han gå öfwer till Öland. Magnus höll god utkik från tornet på Borgholms slott, och när han såg marskens stora skepp komma seglande inåt sundet och böja af inåt Borga hamn [1]), wände han alla sina bössor eller kanoner mot sjösidan, för att riktigt wälkomna marsken. Men då bredde sig med ens, säges det, en sådan tjocka öfwer sundet, att ingen kunde se, hwar marsken seglade fram. När Carl wäl hade landstigit och befann sig i sitt läger, förswann tjockan och det blef lika klart som förut.

Magnus Gren fann snart omöjligheten af att hålla ut mot Carl. Han dagtingade och lofwade att, om ej undsättning komme, öfwerlemna slottet med allt hwad han derpå egde innan Olofsmessan.

Carl Knutsson och Christofer.

757. Den 9 April 1440 hyllades Christofer af Bayern såsom Danmarks konung på Wiborgs ting. Det synes, som om man i Danmark i förstone haft för afsigt att efterkomma unionsstadgan och öfwerenskommelserna om gemensamt konungawal. Ty först war det ej fråga om annat, än att hertig Christofer skulle förestå riket, tills konung blefwe wald. Men man ändrade sig, och konungawalet försiggick, innan man ännu angående detsamma enligt Kalmaredagtingan af 1432 kommit öfwerens med Swerige. Wäl hade de fullmäktige på mötet i Jönköping uttalat de åsigter, att man borde wälja gemensam konung, men Danskarne inwäntade icke det möte, der denna sak skulle afgöras.

Men man kunde förutse, att på det förestående mötet i Kalmar knappast något kunde afgöras. Dertill war Carl allt för mäktig. Ett herremöte hade också egt rum i Ar-

[1]) Inwid Borgholm.

boga wid Trettondedagstiden 1440, der man enhälligt fattat det beslut, att aldrig antaga någon utländing till konung i Swerige, och att man för att wälja en inländsk man till konung skulle ytterligare sammankomma i Arboga wid Michelsmessan, då äfwen bönder och köpstadsmän skulle wara närwarande. Man märkte tydligt, att här en annan wind blåste, än wid de föregående mötena i Jönköping och Enköping. Carl war också sjelf närwarande och kallar sig "rikets föreståndare".

På detta möte tilldömdes äfwen riksföreståndaren Östkinds och Aska härader i Östergötland samt Tryserums och Hananäs socknar i Tjust, hwilka han och hans arfwingar skulle få behålla för 1200 mark lödig, som han haft att fordra hos kronan allt sedan drottning Margaretas tid, hwaremot Wäddö, Estuna och Lohärads socknar i Roslagen afträddes. Äfwenså förliktes här ytterligare Bo och Bengt Stenssöner med Carl.

Sedan inträffade Carls tåg till Finland och Öland. Det i Jönköping beslutade mötet i Kalmar blef ej af; men när Carl i Juli kom för att emottaga Borgholms slott af Magnus Gren, sammanträffade han i Kalmar med erkebiskopen i Lund, Paul Laxmand, och Claes Nilsson (Rönnow), hwilka infunnit sig der för att enskildt underhandla med Carl om Christofers antagande till konung i Swerige. Herr Clas war marskens swåger, såsom gift med en **Catharina**, hwilken skall hafwa warit Carls halfsyster.

758. I närwaro af de rådsherrar, som då befunno sig i Kalmar, framförde sändebuden sitt ärende. De sade, att, om Swerige wille taga Christofer till konung, skulle han blifwa en god konung och hålla dem wid rätt och lag. För uppriktigheten af hans löften wore hans stora egenskaper den bästa borgen. De kunde ej nog uttala sitt beröm öfwer honom. "Han war manlig, mild och wis" — sade de — "och skönare man funnes icke bland alla herrar i hela werlden; om de också egde hundrade tungor af jern, skulle de icke kunna till fyllest uttala hans beröm; hans

regering skulle blifwa som ett swalkande westanwäder, hwilket efter de swåra stormar, som öfwergått riket, skulle wederqwicka detsamma."

Allt detta lät förträffligt och war egnadt att skaffa Christofer anhängare, men i afseende på öfwerwinnandet af det förnämsta hindret war det blott att betrakta såsom en förberedelse. Riksföreståndaren war naturligtwis den som i första rummet skymde undan Sweriges konungathron för Christofer, och det beslut, som fattades på mötet i Arboga, wisade också, att detta hinder war mäktigt. Derför gälde de danska herrarnes besök och bemödanden egentligen Carl. Men han höll Swerige säkrare i sin hand, än att han wille gifwa det förloradt för blotta ord. Han swarade derför: "det må wäl wara som I sägen, dock kunna wi dertill intet swara, förr än flera af rådet komma tillsammans; wi äro nu för få." — Men man fattade dock det beslut, att hwad än i Swerige kunde ske rörande konungawalet, så skulle freden ega bestånd båda rikena emellan.

Sedan togo erkebiskopen och herr Clas riksföreståndaren afsides till ett enskildt samtal, och här sparades ej på löften eller stora, smickrande ord. På honom berodde — heter det — om freden och enigheten mellan rikena skulle bibehållas, och hans blefwe äran, om Christofer blefwe Sweriges konung, ty han egde makt att göra honom dertill. Hwad riksföreståndaren för sin egen del åstundade i afseende på land och län, det skulle han blott låta förstå, och han skulle erhålla det. "I kunnen ju" — sade de — "utwälja åt eder Finland, der kunnen I lefwa i ro, och wi lofwom eder dertill Borgholm med Öland, och denna ö skall ej kronan taga från eder eller edra barn utan en lösen af 40,000 mark." På ett mer lysande sätt kunde knappast riksföreståndaren draga sig tillbaka, när han war ense med sig sjelf att försaka kronan; han kunde ej wara blind derför, men icke heller för opålitligheten af de löften, som gjordes. Han lät också de båda underhandlarne öppet förstå sina twifwelsmål. "Jag törs ej fulleligen tro på

edra lysande löften" — sade han — "när eder herre wäl får Sweriges rike i sin wärjo, torde det hända att han unnar mig hwarken lif eller gods; och jag har ej makt att strida mot honom, och mina owänner äro många. Att konung Erik är skild från riket, det är mitt werk, men dertill har jag måst twinga många af dessa herrar och män, och de skola alla klaga hos den nye konungen, fastän det alltsammans skett till rikets bestånd."

"Nej, nej" — swarade erkebiskopen — "den sorgen behöfwen I ej bära! Wi lofwa eder wid lif och ära, att konungen skall hålla eder allt hwad wi lofwat utan falskhet och skall styrka och beskärma eder wid lif och makt, och aldrig skall något åtal ske öfwer hwad I eller någon af edra gjort. Derpå skolen I erhålla konungens bref!"

759. Om dessa löften werkligen utöfwade något inflytande på Carl, så är det å en annan sida säkert, att de icke bestämde honom. Det war andra förhållanden. Det kunde inträffa, att han twingades träda tillbaka, och då skulle det wißt icke ske på sådana wilkor, som nu bjödos honom. Det war i synnerhet presterna, som woro unionens bibehållande tillgifne, och främst af alla erkebiskopen, Nils Ragwaldsson, men omkring denna kärna fanns redan, fast det för ögonblicket war qwäfdt, ett parti af werldsliga stormän, som lätt kunde förökas.

Emellertid skildes man åt, och de danska herrarne återwände hem. Carl Knutsson begaf sig uppåt Swerige. Att han umgåtts med tankar på konungakronan, det framgår af ett par omständigheter, som rimkrönikan omtalar. Han gick en gång — berättas här —

dit, som en gudeligen jungfru bor,
hon war wäl wid 80 år;
utaf det hus, hon då i war,
hade hon i 20 år ej warit.

Hon kunde förutsäga tillkommande ting, och Carl frågade henne, "om det war Guds wilja, att han skulle sig wid riket skilja?" Den gamla qwinnan swarade: "Guds wilja hafwer jag förstått så: han hafwer eder frälst i alla

dagar och will hafwa eder till Sweriges konung." — "Huru skall jag det förstå" — återtog Carl — "de wilja nu hafwa Christofer till konung, och han blir det ock!" — Den gamla swarade: "tre plågor skall derför riket få: örlig, hungersnöd och pest; så skall Guds wilja framfara. Sweriges konung skolen I allt förty warda." — "Gånge dermed, som Gud will" — skall Carl hafwa swarat — "och som han skjuter herrarne i hug; jag skall dem ej dertill truga."

En annan gång, då Carl afhörde predikan i Wår fru kor i Wadstena, skall en liten slicka hafwa ropat till sin moder: "se moder, hwilken guldkrona är på marskens hufwud." Och modren skall hafwa sett detsamma som barnet och omtalat det för andra.

Af huru föga betydelse sådana omständigheter, som dessa, än äro, så wisa de dock att tanken på Carl såsom den blifwande konungen började utbreda sig bland folket, och detta war wißt icke utan betydelse för Carl. Någon annan hade de säkert icke för honom sjelf.

Konungawalet i Arboga.

760. Allt efter som tiden framskred, fann Carl swårigheten för sig att göra anspråk på kronan, och han blef till slut ense med sig sjelf, att nu ej tiden dertill för honom wore inne. Frampå högsommaren mottog han också konung Christofers försäkringsbref på de löften hans sändebud gifwit Carl å hans wägnar, äfwensom ock konungen på förhand gaf sitt samtycke till allt, hwad rikſens råd kunde till Carls förmån förordna. Konungens bref war dateradt i Köpenhamn den 16 Augusti 1440.

Månaden derpå — wid Michaeli — samlades biskoparne samt rikets herrar och män i Arboga, såsom öfwerenskommet war, när de woro dersammastädes wid Trettondagstiden. Bönder och köpstadsmän synas ej hafwa warit

närwarande, och det bewisar, att Carl lät herrarne råda. Erkebiskop Nils och 6 lydbiskopar, Bengt i Linköping, Swen i Skara, Thomas i Strengnäs, Magnus i Åbo, Olof i Westerås och Lars i Wexiö; riddarne: Gotskalk Bengtsson, Lars Olsson, Bengt och Bo Stenssöner, Gustaf Algotsson (Sture); herrarne af wapen: Bengt Jönsson (Oxenstjerna), lagman i Upland, Nils Jönsson, Carl Ormsson (Gumsehufwud), Mats Ödgisleson, Bo Knutsson, Erengisle Nilsson, Arwid Swan, Otto Ulfsson, Gustaf Sture, Johan Carlsson, Gustaf Larsson, Birger Trolle, Magnus Gren, Johan Gädda och Gustaf Ulfsson — se der åter, liksom så många gånger förut, en samling af herrar och män, "rikens herrar", som de kallade sig, hwilka upphäfde sig till rikets förmyndare och handlade i deß namn, fastän deras handling stod i rak strid emot gällande lag. Men wi hafwa sett, att lagen blott undantagswis hade sina förswarare bland herrarne.

När mötet war öppnadt, uppträdde Carl Knutsson och gjorde reda för sin förwaltning, för kronoinkomsterna och för deras anwändning. Han wisade att de alla utgått till rikets nytta. Derefter förde han de församlade till minnes, i hwad tillstånd riket war, då de walde honom till höfwidsman, huru de flesta slotten woro i främmande händer, och huru ingen säkerhet war i landet; nu deremot wore riket fritt och ingen funnes som stode det emot. "Hwad eder nu lyster att företaga om konungawalet" — sade han — "det skall ocksä behaga mig. Dock hafwer jag en bön till eder. I weten, huru jag till rikets tjenst haft lif och helsa osparda; derunder har jag ådragit mig stor gäld till mången man, som jag näppeligen kan betala, och allt har skett, på det att riket måtte komma till frihet. Det är derför min bön till eder, att I måtten wara betänkte på en sådan lön för mig, att jag ej kommer i större nöd och att ej mina barn efter mig måtte gå omkring efter bröd."

Sedan Carl yttrat detta, lemnade han församlingen och gick ut. Efter en stunds öfwerläggning sändes bud till Carl med begäran att han skulle säga, hwad han önskade.

Carl swarade: "Finland och deßutom Öland som pant för mig och mina arfwingar." Herrarne funno de uppstälda fordringarne antagliga och läto åter inkalla marsken. När han inkommit, tillkännagafs för honom att hans begäran blifwit bifallen. Han erhöll Finland såsom förläning för sin lifstid och Öland som ersättning för sina gjorda omkostnader. Den sistnämnda förläningen skulle tillika öfwergå till hans arfwingar, tills de gjorda uppoffringarna blifwit godtgjorde, men kunde återlösas mot 40,000 mark Stockholmska penningar. Erkebiskopen steg upp och tackade honom å allas wägnar för hwad han gjort. "Käre herr marsk" — sade han — "wi hafwa gerna gjort eder till wiljes. Oß tyckes det wara för riket bäst att der intaga konung Christofer, men I skolen få bref och insegel på hwad som här blifwit eder lofwadt. I hafwen oß hulpit till lag och rätt och kommit oß från träldom och olycka — det glömma wi aldrig, utan skola eder det alltid förskylla!"

761. Nu skred man till konungawal, och det utföll så, att Christofer skulle blifwa konung, om han wille försäkra Swenskarne deras fri och rättigheter. "Walet skedde" — skref Wadstenamunken i sin dagbok — "på presternas tillskyndande, såsom det säges; måtte det också hafwa skett på Guds!"

Man uppsatte tillika wissa artiklar eller en så kallad konungaförsäkran, som af konungen skulle underskrifwas innan han blefwe antagen som konung. Med dessa artiklar affärdades **Lage Posse** till konung Christofer och Danmarks råd. Wilkoren woro hårda, men den swenska kronan war så begärlig, att Christofer icke betänkte sig länge. Det säges till och med, att han warit färdig att låta Carl Knutsson behålla regeringen och sjelf nöja sig med blotta namnet konung.

Carl och Christofer mötas. Konungaförsäkran.

762. Äfwen Carl sände bud och bref till konung Christofer med anhållan om bekräftelse å de förläningar, som blifwit honom gifna af rådet.

Christofer hade under detta år ett uppror i norra Jutland att bekämpa. Det framkallades dels af böndernas tillgifwenhet för konung Erik, dels af det förtryck, som adeln och presterna utöfwade. Detta bonduppror synes dock hafwa blifwit dämpadt utan synnerlig blodsutgjutelse, och hwad som är säkert, det ingaf icke den lefnadsglade och njutningslystne Christofer hälften så mycken oro, som det förestående konungawalet i Swerige. Äfwen sedan underrättelsen om detsammas utgång hade inlupit och sedan han emottagit swenska rådets bref, synes han hafwa med mycken spänning afbidat den stund, då han kunde mottaga den swenska kronan.

Till Carl Knutsson skref konungen och anhöll om ett personligt möte i Halmstad tjugondedag Jul eller den 14 Januari 1441. Carl efterkom konungens önskan och infann sig. Här uppbjöd Christofer all sin förmåga för att riktigt winna den mäktige swenske riksföreståndaren för sig. Han war färdig att lofwa allt och att förekomma Carls minsta önskningar. "Hade marsken begärt sjustjernan" — säger en gammal häfdatecknare — "så hade han fått henne."

Slutligen sände konungen twenne de förnämsta af de danska rådsherrarne, hwilka woro med honom, till den swenske riksföreståndaren med den helsning, "att konungen önskade och bad, det marsken wille blifwa honom för en fader; i hela sitt lif wille konungen deremot blifwa marskens "tro-son". Carl afböjde detta smickrande wedermäle af konungens ynnest, men sade: "will konungen blifwa för mig en fader, så skall han för sanning röna, jag blifwer honom en tro-man!"

Derpå skildes konungen och Carl åt. De skulle åter träffas i Kalmar wid midsommar, dit konungen enligt swenska rådets begäran ämnade sig, för att mottaga riket. Med detta möte blef dock ingenting af, ty bondupproret i Jutland utbröt ånyo och hotade antaga en farlig utsträckning, innan det kunde stillas.

763. Men deßförinnan war allt klart å konungens sida, för att infinna sig i Swerige. Sin konungaförsäkran hade Christofer uppsatt helt och hållet i öfwerensstämmelse med de på mötet i Arboga uppstälda wilkor. Wi må anföra hufwudinnehållet af densamma.

"Konungen skulle widmakthålla Sweriges lagar och privilegier och gamla goda sedwänjor, och om antingen de nu lefwande eller de efterkommande skulle finna tjenligt att förbättra lagen, utlofwade konungen att fullborda och stadfästa densamma. Ingen skulle intagas i konungens råd, som icke wore infödd swensk man, och det efter riksens råds råde, synnerligast erkebiskopens, drotsets och Uplands lagmans. Slottslofwen i riket skall så ställas, att slotten efter konungens död öfwerlemnas till erkebiskopen, drotset, lagmannen i Upland och tre andra gode män, som riksens råd dertill efter de flesta rösterna utwälja. Alla slott, land, län och Upsala öds gods skulle anförtros åt infödde swenske män efter riksens råds råd och de flesta rösterna. När konungen wistas i Swerige, betjenas han af swenska män efter rådets förordnande, och hofmästare, kansler, kammarmästare, köksmästare, skänk- och fodermarsk skola wara konungen till mötes på gränsen. Konungen uppehåller sig i hwartdera riket efter omständigheterna, såsom kronoinkomsterna tillåta, så att lagskipningen icke blifwer åsidosatt i följd af konungens frånwaro. Skatten skulle utgå i waror och anwändas till landets behof, samt icke få utföras ur landet, utan skulle öfwerskottet förwaras i rikets skattkammare, om ej konungen för wissa orsakers skuld kunde wara nödsakad att fara af alla tre rikena, då hjelp dertill kunde tagas af alla tre rikenas förråd. Alla bref rörande Swerige, som kunde finnas i Danmark eller Norge, skulle af-

lemnas till riksens råd nästkommande midsommar. Så snart möjligt war skulle Gotland återställas till Swerige, och tullen i Bohus ej widare på något sätt beswära de swenske. Kunde något winnas från Ryßland eller andra närgränsande orter, skulle det förenas med Swerige, fastän de andra rikena deltagit i krigskostnaderna."

Sådan war Christofers konungaförsäkran. Wi öfwergå nu till historien om hans korta konungadöme.

3.

Christofer af Bayern.

Christofer kommer till Swerige.

764. I Kalmar samlades wid midsommartiden allt hwad Swerige egde stort och lysande för att emottaga den nywalde konungen. Men han kom icke, och en stor del af de församlade åtskildes derför, medan blott några få qwarblefwo, hwilka begagnade tillfället att afgöra några wigtiga frågor, såsom bekräftandet af hwad som blifwit Carl Knutsson förunnadt.

Det war Jutländska böndernas uppror, som uppehöll konungen. Jutland war då den enda af danska rikets besittningar på andra sidan sundet, der bönderna bibehöllo någon sjelfständighet och kraft. På öarna hade bonden helt och hållet dukat under för adeln. Om wåren 1441 stodo 25,000 bönder på Jutland under wapen, för att krossa de hatade herremännen, som wille i grund qwäsa dem. I synnerhet war en herre **Eske Brok** bönderna förhatlig. I spetsen för bondehären stod ett riksråd **Henrik Tageson**, och konung Eriks utskickade gjorde allt hwad de kunde för att uppreta bönderna.

Från **Vensyssel**, **Thy** och **Mors** i nordligaste Jutland kommo de nedtågande mot Limfjorden, afbrände kungsgården i **Aggersborg** och mötte adelshären under anförande

af riksmarsken **Stig Palleson** wid St. Jörgensberg d. 3 Maj 1441. Här stod ett blodigt slag, men bönderna segrade. Bondplågaren Eske Brok, som war med i slaget, nedhöggs och 12 andra herrar, som blifwit tillfångatagne, halshöggos af de förbittrade bönderna.

Nu grep upproret omkring sig, så att äfwen bönderna söder om Limfjorden började röra på sig. Då kom konung Christofer sjelf öfwer till Jutland och stälde sig i spetsen för adelshären. Han ryckte emot bönderna och mötte dem straxt norr om St. Jörgensberg wid Husby. Bönderne hade lägrat sig på en backe och hade omgifwit sig med en wagnborg. Deras ställning war ganska fördelaktig, så att konungen och herrarne icke wågade angripa dem, utan började underhandla och lyckades derunder förmå bönderna från Thy och Mors att lemna wagnborgen. Folkwisan sjunger derom:

Först så rände de Morsinger
och så de förrädare af Thy;
efter då stodo de **Vendelboer**,
för de wille icke fly.

Det war den 6 Juni, som adelshären angrep de nu ensamma Vendelsbönderna. Men desse stredo som lejon, och en förtwiflad strid uppstod. I synnerhet kämpade Henrik Tageson med en otrolig tapperhet. Hwar han gick fram, så slog han ned fienden omkring sig, och när han slutligen sjönk ned på knä, dödade han ännu sju fiender, innan han föll. Konungen behöll dock segern, och bönderna måste med dryga böter köpa sig nåd, sedan Henrik Tageson och 14 andra på slagfältet blifwit steglade.

Konungens seger war af mycken betydelse för bönderna på Jutland. De förbjödos att härefter gå beväpnade och deras ställning blef sådan, att föga fattades för dem att de blifwit lifegna liksom bönderna på öarna. Hela upproret påminner om hwad som timat i Swerige de föregående åren. Men lyckan war ej så gynsam mot de danska som mot de swenska bönderne.

765. Underhandlingar i Köpenhamn mellan hansestäderna och de nederländska städerna uppehöllo äfwen konung Christofer, sedan han kommit åter till Köpenhamn. Dessa städer, af hwilka de nederländska wille blifwa delaktiga af den winstgifwande Östersjöhandeln, men derutinnan, som naturligt war, på allt sätt hindrades af hansestäderna, lågo i öppet krig med hwarandra, och den danske kungen höll på att bli inweckladl deruti, emedan Nederländarne hwarken skonade de nordiska handelsfartygen eller ens hans rikes kuster. Genom hans bemödande hade nu fullmäktige å ömse sidor sammanträdt i Köpenhamn för att bemedla fred.

Konung Christofer kundo dock ej afbida underhandlingarnas afslutande. Han måste begifwa sig öfwer till Swerige. Men freden mellan sjöstäderna afslöts d. 23 Augusti 1441.

766. Den 16 Augusti 1441 kom konung Christofer till Kalmar. De swenska herrarne, som då befunno sig i staden, mottogo konungen på det högtidligaste och följde honom i procession till slottet. Konungen war åtföljd af twenne danska biskopar och en stor skara danska herrar och andra utländingar.

Men man dröjde ej länge i Kalmar. "De läto sig strax till Stockholm lida." När konungen kom till Härstäket, war marsken jemte en mängd herrar honom der till mötes. De följde sedan konungen till **Waldemarsön** (nu Djurgården), der man lade i land. Konungen stannade der öfwer twå nätter, men marsken begaf sig förut till Stockholm att ordna allt för konungens emottagande.

Wid Södermalm lade konungens skepp till, och der steg han i land. Biskopar och riksens herrar och män jemte riksföreståndaren woro honom här till mötes, och en stor massa folk hade samlat sig för att se på ståten.

De swenske mötte honom med stor åra,
biskopa, prælata och klerka alla
med procesſio honom till fota falla.

Konungen fattade riksföreståndarens arm, och stödjande sig på honom satte han sig i gång mot staden, och processionen följde efter och folkmassan. Folket, som icke kunde känna det inre af sin tids historia, kunde ej underlåta att se och anmärka den stora yttre skilnaden mellan dessa båda män, som nu i all förtrolighet arm i arm nalkades Sweriges hufwudstad. Christofer war en liten, undersätsig man med ett godmodigt ansigte, och glädje och njutningsbegär lyste ur hans ögon. Men wid sidan af den höge, reslige riksföreståndaren, huru skulle han taga sig ut inför folkets ögon? De der allwarliga, manligt sköna dragen, dessa strålande ögon, detta majestät, som utmärkte Carl Knutsson, — det snarare förökades än minskades wid konungens sida. Åtminstone tyckte folket så, och hwiskningar hördes man och man emellan, som ingalunda woro till konungens fördel. "Marsken" — sade man — "är bättre wärd att bära kronan, och konungen borde wara hans tjenare!" — Och man gick ännu längre, hwiskningarne började innehålla hot emot dem som så stält till att marsken blifwit skild från riket. "Gud bedröfwe dem det gjorde och wille" — hette det — "och oß så från marsken skilde. Marskens like få wi aldrig igen."

Den gången hörde konungen intet af detta prat, utan wägen till stadsporten och derifrån till slottet fortgick, utan att glädjen stördes. På slottet blef han mottagen med all möjlig ståt.

767. Wistandet i Stockholm blef då ej långwarigt. Konungen begaf sig till Upsala, för att hyllas på Moraäng och sedan krönas. Helga kors afton eller d. 13 September mottog konungen folkets trohetsed och hyllning och swor sin konungaed wid Mora stenar, och dagen derpå skedde kröningen i Upsala domkyrka, som då kort förut blifwit färdig. Efter kröningens slut slog konungen icke mindre än 76 herrar, både Swenskar, Danskar och Tyskar, till riddare. Carl Knutsson war den förste. Alla omkostnader wid konungens ankomst och wid kröningen hade blifwit besörjde och utlagde af Carl Knutsson. Dock skulle

det goda förhållandet mellan honom och konungen ej blifwa af synnerligt lång waraktighet.

Man återwände till Stockholm, och Carl öfwerlemnade till konungen Stockholms slott och län, samt nedlade sitt riksföreståndareembete i konungens händer. Konungen utnämnde honom till rikets drots och gaf honom tillökning i de förläningar, han förut bekommit. Bland annat erhöll han Swartsjö slott och län.

Carl Knutssons förhållande till konungen.

768. Det goda förhållandet mellan den mäktige f. d. riksföreståndaren och den nye konungen förändrades snart. Något sådant wisade sig redan i Upsala. Konungen skulle en dag begifwa sig till kyrkan och marsken ämnade följa honom. Då wände sig konungen till marsken och bad honom ej gå så nära. "Wi hafwa haft stor nesa deraf" — sade han — "redan när wi drogo in i Stockholm, war det talet gängse bland folket, att I ären bättre wärd kronan än jag, och att wi borde eder tjenare wara, emedan I är den skönare mannen." Marsken log wid konungens ord, som knappast kunde tagas för annat än skämt, och swarade: "en dåre må säga hwad han will, nådig herre; hwar god man kan wäl förstå, att jag ej kan i skönhet liknas wid eder!" — Något widare blef ej taladt i den saken, men marsken kunde wäl förstå att konungen hade ombytt sinne.

När man återkom till Stockholm, war den gamle Christer Nilsson kommen öfwer från Finland. Han androg genast häftiga klagomål mot Carl.

Hade marsken ej då så klok warit,
lefwandes haden ej då dädan farit.

Wi hafwa sett förhållandena allt mer och mer ställa sig så, att Carl Knutsson, den mäktige och rike herreman-

nen, stod i spetsen för dem, hwilka wille hafwa ett sjelfständigt och oberoende Swerige med en egen swensk konung. Det är ocksä sannolikt, att Carl sjelf nu klart fattat sin ställning och sitt mål. Möjligheten för hans makt hwilade numera i sjelfwa werket på grunden af ett sjelfständigt Swerige, och denna grundwal innebar i sig och fordrade med nödwändighet unionens upplösning. Omkring Carl stodo många mäktige och ansedde män, främst medlemmarne af Sureslägten, och bakom dem de djupa lederna af det egentliga folket. Att detta parti war mäktigt, så mäktigt till och med, att man föredrog ett uppgörande i godo framför strid med detsamma, — derför tala de stora uppoffringar man från den motsatta sidan gjorde för att winna partiets hufwudman. Segern war dyrköpt, men segerns fördelar för de unionswänlige woro större, de uppwägde i flera fall priset för densamma.

Det följer af sig sjelft, att det war unionswännerne, som föranledde Christofers inkallande. Serskildt woro prelaterne derwid werksamme, och en och annan betraktade det nya konungawalet helt och hållet såsom deras werk. En reaktion — för att begagna ett nytt uttryck — hade inträdt i afseende på det starka framåtskridande, som den nationella saken wunnit allt sedan Engelbrekt. Denna reaktion war nu så stark, att Carl fann det nödwändigt att för ögonblicket för densamma wika. I spetsen för dem, som werkade i denna tillbakagående riktning — tillbakagående, emedan de wille hafwa sakerna sådana, som de woro under slutet af folkungaätten och under Albrekt, då herremakten war så godt som utan alla skrankor — i spetsen för dessa stod ännu den gamle Christer Nilsson, wäl bruten af år, men ingalunda derför mindre hätsk emot den, som stod honom i wägen och en gång besegrat honom. Omkring honom se wi förnämligast medlemmar af Oxenstjerne- samt Natt-och-Dag-slägterne.

Nu war tiden inne för dessa herrar att återwinna hwad de förlorat, och det war ganska naturligt, att konungen icke ogerna skulle se, om den förre riksföreståndarens

makt i någon mån kunde inskränkas, samt att han derför icke skulle sluta sina öron för klagomålen mot en man, som han ansåg sig böra frukta. Om deremot, såsom rimkrönikan låter förstå, bitterheten, sedan den nu under de nya förhållandena fått luft, öfwergått till en förföljelse som hotade med wåldsamheter, det torde wara swårt att bewisa. Sannolikast är det blott ett utrop af krönikeskrifwarens egen owilja, och torde derför, då man känner hans bewågenhet för Carl Knutsson, få betraktas som ett uttryck af partihat. Till en del gäller wäl detta omdöme äfwen om rimkrönikans berättelse, rörande dessa saker i allmänhet.

769. Christer Nilssons klagomål möttes af Carl med klokhet. Han hänwisade till rådets och konungens bref, att intet skulle åtalas af hwad han eller hans tjenare gjort [1]). Saken uppgjordes genom förlikning mellan Carl och Christer. Den senare skulle få behålla Wiborg till den 1 Maj 1442; Raseborgs slott skulle han deremot få behålla i 4 år och Korsholm med all kunglig skatt och ränta i 14 år. Skulle herr Christer dö före denna tid, skulle slotten öfwerlemnas till konungen. Löftesmän för Christer woro de för oß wälbekante riddarne Bo och Bengt Stenssöner (Natt-och-Dag), Bengt och Nils Jönssöner (Oxenstjerna), **Carl Månsson**, som ocksă skall hafwa fört oxenstjernewapnet, och **Anders Isaksson** af wapn. Carls löftesmän woro riddarne Bo Knutsson, Erengisle Nilsson, Gustaf Sture, Gustaf Carlsson, **Jon Carlsson (Färla)** och **Mats Odgislesson** (förde i wapnet en lilja) af wapn.

Denna förlikning, som synes hafwa grundat sig på billigheten att fästa afseende wid Christer Nilssons äldre rättigheter till de delar, han innehade af Finland, wisar oß ännu förhållandet mellan konungen och Carl såsom drägligt, ehuru wisserligen den förre lagt i dagen sitt hjertas mening om de stora förmåner, han bewiljat Carl,

[1]) Att aldrig skulle dömas hwarken litet eller stort, det marsken eller hans tjenare hade gjort.

och denne å sin sida wäl i sitt sinne kunde säga, hwad rimkrönikan högt uttalar, att —

Konungen gick sedan i allo stunde
efter marskens förderf hwad han kunde.

Under sådana förhållanden förundrar sig ingen öfwer att Carl Knutsson fann wistandet i konungens närhet ganska swårt. En omständighet ännu qwarhöll honom dock, det war hans hustrus nedkomst. Hon hade afbidat denna på Swartsjö slott, och för att å sin sida bibehålla åtminstone utseendet af ett godt förhållande med konungen, anhöll Carl hos denne, att han måtte biwista dopet och dertill frambära hans nyfödda dotter. Konungen willfor också denna begäran. Med ett lysande följe infann han sig på Swartsjö. "Han höll marskens [1]) dotter till kristendom" — heter det, och wälfägnaden war riklig som den alltid plägade wara i Carl Knutssons gård, och glädjen stod högt i tak. Dock rådde en wiß spänning. Det war som en skymt af afund fördunklat den upprymde konungens blick, och aldrig lemnades honom ett ögonblick, hwarunder han kunde öfwerlemna sig åt sin naturliga böjelse för harmlöst skämt. Alltid stod någon af unionswännerna wid hans sida. Äfwen den ridderlige wärden war ej sådan som man war wan att se honom. Wäl bar han sitt hufwud lika högt, som någonsin, men i ögonblick, då han trodde sig obewakad, kunde hans wänner se, huru hans blickar sökte genomborra konungen.

Snart war gästabudet slut, och konungen och herrarne drogo derifrån. Det blef tyst i gemaken på Swartsjö. Endast höstwinden for suckande genom de aflöfwade träden,

---

[1]) Detta uttryck hos rimkrönikan wisar, huru stående för Carl benämningen "marsk" war. Han war nu konungens och rikets drots, men det oaktadt kallas han marsk, och det war troligen den titel, som åtföljde hans namn bland folket i allmänhet.

som omgåfwo slottet [1]). Måhända sjöng den för den tillbakasatte mannen om kommande dagars seger; måhända upplifwade den tanken på de spådomar om en wäntande konungakrona, som gingo bland folket.

Icke långt efter bröt äfwen Carl upp och begaf sig till Stockholm, der han inskeppade sig att fara öfwer till Åbo. Han anlände dit den 10 November.

Han kom dit om S:t Mårtens afton, som han wille,
och tackade Gud, som honom och konungen åtskilde.

Äfwen den gamle Christer Nilsson for öfwer till Finland, och är det sagdt, att han swurit dyra eder att aldrig Carl Knutsson skulle få Wiborg. I hwar sitt hörn af södra Finland sutto nu på sina slott de forne fienderna, spanande efter nyheter om hwarandra och om hwad som tilldrog sig hos konungen på andra sidan hafwet. Wißt är dock, att utsigterna för herr Christer woro nu wida ljusare än för hans "troson", Carl Knutsson på Åbo.

Men konung Christofer red den wintern efter gammal sed sin eriksgata kringom riket.

Carl stämmes till Stockholm.

770. Ännu war Carl för mäktig, och ännu hade ej hans fiender tystnat eller konungen slutit sitt öra för dem. Det sades till och med, att konungen gerna hörde hwarje klagomål mot Carl.

---

[1]) Swartsjö med Färingsön war ett af de län, som "brukade ligga under konungens fatabur", d. w. s. som konungen hade sjelf i wärjo. Att ett slott fanns der wid denna tid, synes man kunna antaga af ett bref som ännu finnes i behåll och som skrefs d 3 Dec. 1497. Deri talas om "hans nådes och kronones gård Swartsjö" på Färingsön, och förmodligen war det detta, som sedan förändrades till kloster, innan det åter på Gustaf I:s tid blef slott igen.

Hwar marsken förtalade alle mesta[1],
han war konungens wän den alle bästa.

På Åbo slott höll Carl ett lysande hof med sin hustru, sina barn och wänner. Plötsligen en dag kom bud med bref från konungen. Det innehöll en kallelse för Carl att med första öppna watten infinna sig i Stockholm och stå till swars för sina anklagare. Carl swarade, att han icke wågade infinna sig i Stockholm utan säker lejd.

Någon sådan hördes icke af, men en tid derefter infann sig Albrekt Mörer å konungens wägnar. Han medförde wäl icke hwarken gißlan eller lejd, men desto frikostigare war han på löften. Som han stod högt i konungens gunst, så egde hans ord en wiß betydelse. Men då konungen sjelf wisat sina löften så föga pålitliga, så kunde man wänta föga mera af hans tjenares. Carl beslöt dock att efterkomma konungens bud, men på ett sätt, som gjorde all gißlan öfwerflödig.

Han lät utrusta 3 mersesfepp och 7 mindre, och å denna flotta insfeppade han sig med 500 riddare och swenner, alla utwaldt folk — "de fägerste män, som å fötter kunde gå", säger rimkrönikan. Det war wäl ej så alldeles owanligt att se en mäktig herreman komma ridande med ett följe af några hundra man, men icke war det efter konungens uträkning, att Carl skulle komma så manstark. Om han haft några wåldsamheter i sinnet och om han afstått från dem wid åsynen af dessa ståtliga riddare, det weta wi icke. Men wänlig och blid war han till utseendet, när han emottog Carl[2]. Konungen skickade Albrekt Mörer till Carl med begäran att han följande morgonen emellan 3 och 4 skulle infinna sig hos konungen, man skulle öfwerlägga om maktpåliggande saker och ingen skulle wara närwarande utom Albrekt Mörer.

---

[1]) Allra mest.

[2]) Konungen honom wäl undfick;
marsken räddes dock för hans swik.

Carl efterkom konungens önskan och stod mellan klockan 3 och 4 i konungens rum. Konungen gick wänlig emot honom, trydte hans hand och bad honom sitta ned wid sidan af sig. Carl iakttog dock all höfwiskhet och intog den plats, som han borde inför sin konung. Hwad som egentligen war föremålet för detta tidiga sammanträffande hos konungen, derom lemnas oß ingen upplysning. Konungen swor och bedyrade, att han aldrig skulle gå efter Carls skada, och Carl å sin sida lofwade att alltid wara konungens "tro-tjenare". Det är allt hwad som berättas om detta möte, men tydligtwis hade det ett annat ändamål än blott att utbyta löften om en wänskap, som ingendera menade ärligt. Sannolikt war det konungens affigt att känna sig för och derefter ställa sina mått och steg, innan saken kom före inför en större samling af män. Slutligen bad konungen, att Carl wille åter klockan 7 infinna sig på slottet.

Marsken kom åter som konungen bad
och rönte hans falskhet strar i stad.

Det war en stor rådssamling hos konungen, medlemmar från alla tre rikenas råd, säger rimkrönikan, och wid konungens sida stod Albrekt Mörer. Nu framlade konungen sin bestämda fordran, att Carl skulle till honom afstå Åbo, Tawastehus, Borgholm med Öland och Swartsjö. Det war anspråk, som öfwergingo allt hwad Carl kunde föreställa sig. Han gjorde inwändningar deremot och begärde blott att få återwända till sitt län igen. Men —

konungen och hans råd woro kloka,
de lade för marsken många kroka.

Till slut fann Carl att han måste lemna ifrån sig ettdera länet, antingen Åbo eller Wiborg. Han walde att afstå Åbo. Det rann honom då i sinnet, hwad han hade hört herr Christer yttra, att han aldrig skulle få Wiborg, så länge han (Christer) lefde, och derför swarade han nu

konungen: "när jag har Wiborg i min wärjo, skall jag lemna Åbo åt hwem konungen will!"

771. Sedan detta ärende war ändadt, skred man till behandlingen af de klagomål, som yppades mot Carl. En dom, utfärdad af konung Christofer d. 6 Maj, hafwa wi i behåll. Den rörer ett dråp å en Peder Ulfsson, hwilkens twenne söner uppträdt som anklagare, och lyder, att Carl sjelf tolfte skulle med ed wärja sig för beskyllningen. Det gjorde äfwen Carl, hwarpå wid konungens hämnd och wrede all widare talan dödades. Flera andra klagomål anfördes, men Carl stödde sig på rådets och konungens bref, som frikallade honom från allt swar för hwad som tilldragit sig, medan han war rikets höfwidsman. Hade Carl — säger rimkrönikan — hänskjutit saken inför rätta, så hade wisserligen icke domare saknats, men säkert hade föga skett honom efter rätt.

Ty stöt marsken alltid å konungens bref,
dermed han deras ondska fördref.

Derefter drog Carl åter öfwer till Finland och tog Wiborg i besittning. Det gick lättare för sig än han wäntat. Ty Christer Nilsson war död. Den 29 April hade han gått ur tiden. Enwisheten i hans bitterhet mot Carl Knutsson hade följt honom till hans sista stund. När han kände döden nalkas och när han så kunde märka, att oaktadt alla hans bemödanden Wiborg skulle komma i Carls händer på den utsatta dagen, den 1 Maj, sammankallade han till sin dödssäng sina män och bad dem wäl förwara slottet.

Gud gjorde dock som han wille,
drotset och marsken wäl åtskilde.

Norge.

772. Wi hafwa blott obetydligt och undantagswis berört Norge och deß förhållanden. Kriget med de hol-

steinske grefwarne under större delen af konung Eriks regering och dennes wistande i Danmark, qwarhöllo oß hufwudsakligen der, medan endast en eller annan tilldragelse under kriget förde oß upp till detta det tredje riket i unionen, och den underbara frihetsrörelsen i Swerige fäster så helt och hållet blickarne på sig under de sista åren af samme konungs tid, att man knappast har en blick öfrig för detta Norge.

Sant är dock, att Norge war den minst wigtiga delen i unionen. Det ligger der bakom sina fjäll likſom en bruten kämpe, hwilken drömmer om sina stora minnen. Han hör ej stridslurarnas ljud, ej swärdens klang — han har slumrat in efter sin dag af stor och lysande werksamhet. Under århundraden fortfar denna sömn, men det war dock ej en sömn till döds. Wåra dagar hafwa sett kämpen wakna till ett lif af fullt sjelfmedwetande och oberoende.

Unionstidens Norge är ej detsamma som det, hwilket wi sågo förenadt med Swerige under Magnus Eriksson. Då war det jemförelsewis ännu ett rike, fullt af kraft. Numera går handlingens ström likſom på sidan om Norge. När det någon gång wisar en handling af lifskraft, är den wanmäktig; det är en ryckning under sömnen, ingenting annat. Det är Swerige och Danmark, som handla; det är ofta endast från Swerige och Danmark, som fullmäktige komma tillsammans till unionsmötena. Så war det på det mötet i Kalmar 1438. Norge följer med den mäktigare och utgår slutligen ur medeltiden fastkedjadt wid Danmark. — Se der hufwuddragen af Norges historia under medeltiden! Men enskildta punkter finnas, som wi böra närmare känna.

773. En omständighet, som genast faller i ögonen, är den, att Norge i det längsta höll fast wid konung Erik. När Danmark och Swerige uppsade konung Erik tro och lydnad, war der ännu icke fråga om något sådant i Norge. Norrmännen uppfordrades från både Swerige och Danmark att följa deras föredöme, men de gjorde det icke. De gåfwo wisserligen ej något bestämdt afslående swar, men

de wisade nogsamt, att de icke woro sinnade att obetingade förena sig med de andra båda rikena. Sedan Christofer blifwit wald till konung i Danmark på Wiborgs ting i April 1440 och medan utsigterna för honom höllo på att antaga ett fördelaktigt utseende i Swerige, beslöts att sända en beskickning af fyra norska män — biskop Jöns i Opslo, prosten **Sigwart Björnsson** i Bergen, Johan Umereise och **Kolbjörn Gærst** — till Gotland till konung Erik för att muntligen framställa de werkliga förhållandena och wisa honom nödwändigheten af en hastig hjelpsändning, för så widt som det skulle blfwa möjligt för Norrmännen att längre hålla fast wid konung Erik. Johan Umereise dog dock, innan beskickningen lemnade Norge, och då de öfriga tre kommo till Öresund blefwo de anhållna af Christofers utliggare. Prosten och Kolbjörn Gærst lyckades att genast komma åter till Norge, men biskop Jöns blef qwar i Danmark intill Julen. När han då kom hem till Norge igen, öfwerlemnade han tolfte dag jul brefwen, som woro bestämda till konung Erik, och ett nytt sammanträde egde rum. Men utsigterna woro nu wida mörkare än hwad de warit under den sistförflutna sommaren.

Man kan under sådana förhållanden icke underlåta att förundra sig öfwer den trohet, Norrmännen wisade mot den oduglige konungen, som, om han egt en skymt af kraft och beslutsamhet och begagnat sig af Norrmännens goda wilja, måhända skulle från detta rike kunnat gifwa det språk han nu förde från Gotland en helt annan klang. Äfwen den omständigheten, som i de öfriga båda rikena, synnerligast i Danmark, warit en af de förnämsta orsakerna till mißnöjet med Erik, nämligen hans bemödanden att få sin frände Bogislaw erkänd som efterträdare, — äfwen denna omständighet skadade honom alldeles icke i Norge. Detta rike war nämligen ett arfrike och hwad man lofwat Erik 1388, att hans fäderneslägt skulle ärfwa thronen, om han (Erik) doge utan barn, det höll man sig i detta rike fast wid.

Men — frågar man — war då i öfrigt Eriks regering i Norge sådan, att hon kunde winna folkets tillgifwenhet; tryckte icke börborna med anledning af det långwariga kriget lika hårdt här, som i Swerige; woro skatterna här mera billiga, de kungliga fogdarne mindre grymma? — Nej, härutinnan war föga skilnad mellan de båda rikena. Både kriget, skatterna och fogdarne wäckte mißnöje, och en bland de senare, Herrman Moltke, densamme som wi känna af det föregående, beskyldes att framfara med sådan egenmäktighet, att man påminnes om Jösse Eriksson i Dalarne. Trenne bref med klagomål från bönderna till konungen finnas ännu qwar i arkivet i Köpenhamn. När sedan de swenske bönderna med Engelbrekt och Dalkarlarne i spetsen slutligen drogo man ur huse för att skydda lag och rätt, wisade sig äfwen i Norge en liknande rörelse. I spetsen för densamma stod en **Amund Sigurdsson.** Men denna frihetsrörelse dämpades snart, ehuru den stora belöning, som genom erkebiskopen och rådet lofwades anföraren, synes utwisa, att den icke warit utan betydenhet. I likhet med hwad som skedde i Swerige, erhöll Norge, till en del såsom en följd af detta uppror, sin egen drots år 1439. I Tellemarken fortsattes dock upproret under den nämnde Amund Sigurdssons och twenne andras anförande, och ännu 1442 måste konung Christofer utfärda befallningar med många hotelser om straff, i händelse bönderna icke fogade sig under de kungliga embetsmännen.

Men Norges bönder kunde icke handla med den sammanhållning som Sweriges, och ibland de norska stormännen fanns ingen med tillräckligt anseende att samla ihop de spridda krafterna, lika litet som der funnos några partier för eller mot unionen, hwilka i allmogen sågo sitt förnämsta stöd eller sitt farligaste hinder. Lemnadt åt sitt öde af konung Erik, återstod för Norge att förena sig med ettdera af de öfriga rikena eller med båda, allt efter omständigheterna.

774. I Februari 1441 egde ett sammanträde af norska och swenska herrar rum i Lödöse. Man kom öf-

werens om inbördes fred och sämja mellan rikena. Till Kalmar kommo om sommaren 1441 äfwen norska sändebud. Christofer blef af de jutländska böndernas uppror, som wi weta, hindrad att infinna sig, men hwad de swenske och norske herrarne öfwerenskommit om i Lödöse, det bekräftades här. Freden och förbindelsen skulle ega rum antingen båda rikena finge gemensam konung, eller hwartdera riket sin egen.

Så stodo sakerna, då Christofer kom till Swerige. Ännu när han red sin eriksgata i wårt land, hade icke Norrmännen bestämt sig. Men i Maj 1442 kom Christofer ned till Lödöse, och der woro honom till mötes herrar och män från alla tre rikena. Här blef Christofer wald till Norges konung, och i Predikaremunkarnes klostersal gåfwo de norska bönderna sitt samtycke till walet, hwarpå Christofer drog in i Norge och kröntes i Opslo.

Som Christofer nu förutsåg en längre frånwaro från Swerige, förordnade han, innan han lemnade Lödöse, om regeringen i Swerige. Först det följande året kröntes han i Danmark.

Wi wände oß till Swerige och hwad som der ytterligare timade före konungens afresa.

Landslagen.

775. Det är oß redan af det föregående bekant, att Swerige egde en allmän landslag, den så kallade Medellagen, äfwensom att denna i följd af presternas protest aldrig erhöll konungens stadfästelse, men att den likwäl war gällande i werldsliga mål[1]). Wid sidan af denna allmänna lag woro dock landskapslagarna fortfarande gällande.

Häraf uppstod mycken förwirring. Både likheten mellan de olika lagarne och deras motsägelser framkallade den-

---

[1]) Se Del IV, s. 145 o. f. (340).

samma. Dertill funnos spridda stadgar alldeles utom den äldre lagboken, hwilka blott genom någon sedwänja eller serskildt anledning blifwit följda. På dessa grunder — hwilka anföras i konung Christofers stadfästelsebref för den lag, som under honom blef antagen — hwilade behofwet af ett nytt lagarbete.

När detta lagstiftningsarbete begynte, weta wi icke, men det är alldeles tydligt att det icke kan helt och hållet tillhöra Christofers regering, enär det blef färdigt strax i början af densamma. Lika litet känner man, hwilka de woro, som werkstälde arbetet; dock nämnas erkebiskopen och hans lydbiskopar uttryckligt. Men allmoge eller köpstadsmän nämnas icke såsom på något sätt deltagande i detta lagstiftningsarbete, ehuru deras samwerkan med konungen uti sådant arbete ännu till grundsatsen erkändes. "**Konungen och rikfens råd med allmogens samtycke** i Swerige hafwa satt och skipat lagen i Swerige" — heter det i en forntida skrift, utgången från Sweriges råd.

I werkligheten betydde både konungen och allmogen denna tid föga. Det war de store — till en del såsom folkets representanter — och i första rummet rikfens råd, som egde makten och som regerade i Swerige. Det är ocksä utan twifwel rådet, som åstadkommit denna omarbetning af Magnus Erikssons landslag. I sin stadfästelse af den nya lagen säger derför konung Christofer, att rådets samtlige ledamöter — om allmogen nämnes ej ett ord — både warit de som begärt lagen och rådplägat om deß innehåll.

Detta innehåll är föga afwikande från medellagen. Anordningen är densamma. Rättegångsordningen (Tingmålabalken) är den som undergått de wäsendtligaste förändringarne. Det forna lagmanstinget eller landstinget sammanfaller i det närmaste med konungens räfst- och rättareting. I öfrigt tagas alla bestående rättigheter och privilegier i lagens hägn.

Den 2 Maj 1442, när konung Christofer återkom ifrån sin eriksgata, framlades för honom detta lagwerk med

begäran om hans stadfästelse deraf. Han willfor denna begäran, och så blef i wårt land gällande den lag, som under namn af **Christofers landslag** nuder nära 300 år war Sweriges allmänna lag.

Almarstäk.

776. Liksom Christofer egentligen genom de swenske prelaternas kraftiga medwerkan erhållit den swenska kronan, så war han dem tillbaka synnerligt bewågen. På sin kröningsdag i Upsala bekräftade han kyrkans alla privilegier i widsträcktaste mening. Inga skatter af hwad namn de wara måtte skulle beswära kyrkan, och när någon begått edsörebrott på kyrkogrund eller emot någon prest, skulle böterna höra kyrkan till och ingenting eftergifwas, om icke på målsegandens förbön. Allt skedde, för att presterne så mycket bättre i ro och stillhet måtte strida för "konungarnes Konung".

Men wisade sig konungen i allmänhet de andlige bewågen, så war han det i ännu högre grad mot erkebiskopen Nils Ragwaldsson, och detta med rätta, då, som wi weta, han i första rummet hade honom att tacka för den framgång han rönte mot Carl Knutsson och för sitt swenska konungadöme. Det torde wara på sitt rum att här med några ord närmare skildra denne man, som då war swenska kyrkans öfwerhufwud.

777. Wi känna honom till en del redan af det föregående. Efter erkebiskop Olofs död, postulerades Nils, då biskop i Wexiö, till dennes efterträdare och stadfästades i sitt nya embete (sannolikt) af mötet i Basel, som för tillfället war mäktigare än påfwen. Erkebiskop Nils skall hafwa warit en klok och erfaren man, samt dertill mild och wälgörande. "Han war" — säger Ericus Olai, som war hans samtida och med honom stått i personlig beröring — "i allt sitt förhållande lugn, bland både prester och lekmän

mycket wänlig, from, rätträdig, mild, gudfruktig, klok, frikostig." Huru han som medlem af rådet deltagit i de föregående händelserna, det hafwa wi sett af det föregående. Wi finna honom emot Carl Knutsson på Christer Nilssons sida, så länge utsigterna för konung Eriks bibehållande woro möjliga, wi finna honom sedan på Carls sida mot Christer, när denne fortfarande sökte werka för denne konung, äfwen sedan alla utsigter för honom woro förswunna, och sedan åter emot Carl, när det blef fråga om unionens upprätthållande och Christofers wäljande till konung.

Som belöning för wisade tjenster erhöll Nils Ragwaldsson af denne konung ej blott wanligt skyddsbref, utan äfwen wigtiga län, hwaribland Östhammars. Genom honom erhöll också Upsala erkebiskopsstol **Almar-stäk.**

778. Almar-stäk är af allt för mycken betydelse, för att ej här närmare omordas. Det blef ej blott för erkestiftet utan för hela Sweriges rike ett fäste, inom hwars murar månget märkeligt beslut fattades och hwarifrån mången betydelsefull handling utgick.

Mer än en gång hafwa wår historias tilldragelser fört oß till Almarstäk och trakten deromkring. För den som far sjöwägen från Stockholm upp genom den gamla segelleden — Görfwelen, Skarfwen, Sigtunafjärden — wisar sig i det smalaste sundet, mellan de båda förstnämnda fjärdarna en utskjutande halfö, som fordom war en wacker holme. Numera ligger här en herregård, som bär namnet **Stäket.** Men derinwid ser man äfwen några ruiner efter en forntida byggnad, numera mycket förstörda, emedan en mängd sten af desamma på senare tider blifwit anwänd till bro- och wäg-anläggningar. Dessa ruiner, öfwerwäxta som de äro af mossa och till en del af gräswall, äro den enda återstoden af det förra Almar-Stäk, på hwars innehafware en gång ej blott Swerige utan hela den skandinawiska norden hade sina blickar fästade.

Redan i längst förswunna tider wäckte, som wi sett af det föregående, den lilla holmen uppmärksamhet genom

sitt fördelaktiga läge. Den tycktes af naturen wara ditlagd för att inbjuda till befästning. Den beherrskade helt och hållet farleden intill hjertat af det gamla Tiundaland, der det rika Sigtuna och Upsala lågo wid leende stränder och lockade wikingar och sjöröfware till anfall. Här seglade en gång Olof Haraldsson fram [1]), då han som wiking härjade i Mälaren och, såsom det säges, förstörde Forn-Sigtuna, och här något wester om Stäket war det, som han gräfde sig ut om natten förbi den swenske konung Olofs folk. Man ser ännu en fjerdedels mil wester om Stäket wid Dalkarlsbacken lemningar efter en graf, som här sammanbundit Görfweln och Skarfwen. Här seglade ockå de Estländska sjöröfwarne fram, när de förstörde det ånyo på östra sidan om fjärden uppförda yngre Sigtuna [2]).

Då fanns ett fäste på denna holme, det så kallade "S:t Eriks slott". Det innehades äfwen då af erkebiskopen, som i egen person befann sig på slottet. Men sjöröfwarne kommo alldeles owäntade. Förswarare på slottet funnos icke. Det öfwerrumplades och nedbröts och erkebiskopen sjelf dödades.

Denna egendom war kronans, men hade icke ursprungligen tillhört "Upsalaöd", utan enskildta, men sedermera kommit till kronan, "med öfwerwåld trängdt dem af som det atte". Sannolikt tillhörde wid tiden för Esternas sjöröfwartåg Almarstäk den gamla, så kallade Runby-slägten, till hwilken äfwen den då mördade erkebiskopen hörde. Sedan synes egendomen blifwit skiftad mellan flera. I början af 1300-talet, medan konung Magnus Eriksson war minderårig, fingo Sigtuna munkar Almarstäk i testamente af Carl Oresteson och hans husfru **Helena**, som fått den i arf af ofwannämnda slägt [3]). Ett århundrade derefter

---

[1]) Se Del I (256).

[2]) Se Del II, sidd. 167 o. f. (486, 487). Jmfr här ofwan Del V, sidd. 46, 47 (542).

[3]) Medlemmar af Runby-slägten hafwa wi en och annan gång i det föregående lärt känna. Se del III, sidd. 98, 99 (76). "Den blygsamme och fromme" erkebiskop Peter Filipsson på Mag-

finna wi fyra egare till delar "i Almarstäket". En del af egendomen kallas då öfre byn, en annan del yttre eller nedre byn. Twå öresland jord i "yfra bynom" utgjorde en lott, ett halft markland jord i "yttre bynom" med hus, jord etc. utgjorde en annan lott. Genom giftermål hade en tredje lott, hufwuddelen, "Stäket och färjostaden", utgörande ett markland jord, 1/2 i öfre bynom och 1/2 i nedre bynom, kommit i Sturesläkten. Anund Algotsson Stures enka och barn egde denna lott. En fjerde lott, sexton örtugland jord med åker, äng etc., egdes af en annan enka, fru **Christina** och hennes twenne söner, hwilka båda woro prester i Westerås. Dessa enskildta egolotter woro de, som blefwo föremål för öfwerwåld, då konungens fäste byggdes, som på konung Eriks befallning uppbrändes under befrielsekriget.

Se der i korthet Almarstäks historia till den tidpunkt, der wi nu befinna oß.

779. Wäl hade numera farhågan för utländska röfware förswunnit, åtminstone kunde Mälarängden anse sig trygg bakom Stockholms fasta murar, men wårt land hade nu en annan fiende, hwars werk war wida farligare än olyckorna af ett snart förswinnande fiendtligt härjningståg. Denne fiende war de högtstående och deras begär att bli en makt gent emot Sweriges folk, icke i spetsen för detsamma. Men makt utan wederbörlig betäckning af murar och jernklädde krigare war då en otänkbarhet. Derför reste

---

nus Erikssons tid war åfwenledes af Runby-slägten. Del IV, sidd. 81, 265 (428). Gården, hwarefter denna slägt tog namn, låg sannolikt i Eds socken i Upland, der flera gamla gårdar finnas. På en runsten i socknen finnes Runby nämndt.

På Carl XII:s tid utbröts ur Eds kyrka, hwars gråstensmurar antyda deß höga ålder, en runsten, som fördes till England, der den ännu förwaras i Oxfords universitets samlingar. Det skedde med konung Carls tillåtelse på engelska konungens begäran.

Carl Oresteßon lefde på konung Magnus Erikssons tid och war en bland rikets råd. Se Del IV, sid. 18.

sig de många befästade borgarna i wårt land, och de andlige herrarne följde de werldsliges föredöme.

Erkebiskopen i Upsala hade redan befästade gårdar. Både Biskops-Tuna och Biskops-Arnö hafwa wi i det föregående hört talas om [1]). Deßutom egde de Gaddaborg i Gestrikland, ett slott som wi påminna oß att Swen Sture för en tid bemäktigade sig under Margaretas tid [2]). Men wid den för Upsala wigtigaste farleden, wid den, som ledde rakt upp till erkebiskopens hufwudgård, der fanns intet förswar. Erkebiskop Nils insåg wigten af ett starkt fäste wid denna farled såsom skydd för erkebiskopsstolen mot de faror som kunde hota från Stockholmssidan. Der låg för icke längesedan ett fäste till skydd för konungen i Stockholm, deß ramlade murar så godt som rykte ännu [3]).

Till den ändan uppträdde biskop Nils inför Sweriges församlade herrar och män på mötet i Arboga 1440 i Oktober och sporde "om han, kronans ränta och afgäld oskadd, måtte skifta till sig Almarstäk, der slottet war bygdt uppå, med allt hwad som dertill hade legat, så att han uppå Upsala domkyrkas wägnar gåfwe jord för jord, ränta för ränta, lika mot lika, ehwem hon tillhörde, friborne män eller skattebönder, när han deras goda wilja dertill kunde få." Riksens råd och män togo erkebiskopens begäran i öfwerwägande, och lemnade det swar, att de ej kunde finna annat än att erkebiskopens begäran borde bifallas, "hwar som icke kronans skatter förminskades och andra egande läto sig nöja, serdeles förthy att det ej är och aldrig war konungs Upsala öd, utan war med öfwerwåld trängdt dem af, som det atte, och nu sedan konung Erik lät det sjelfwiljandes bränna, då kändes hwar wid sitt."

På grund häraf förunnade de församlade herrarne på menige rikets wägnar och efter Sweriges lag wärduge fader erkebiskop Niklis "att på Upsala domkyrkas wägnar lösa

---

[1]) Se Del V sid. 95 (587).

[2]) Se anfördt st. sid. 45 (541).

[3]) Se anfördt st. sid. 170 (652).

och skifta till sig Almarstäk med allt tilliggande i watten och land, när kronan får fullt för fullt i sinom skatt och andra egande låta sig nöja. Sedan kunde erkebiskop Niklis och hans efterträdare på Upsala erkebiskopsstol obehindradt hafwa, bruka och behålla och bygga Almarstäk, som dem täcktes, med mur och träbyggning till slott eller gård, som honom och dem och domkyrkan kan bäst komma till nytta, mest derför, att erkebiskopen warder oftast till herredagen kallad och der sitter han konungen och riket näst tillhanda både till land och watten och må deß yttermera wara riket och kyrkan till nytta."

Nu skyndade erkebiskop Nils att werkställa hwad som sålunda på herremötet blifwit beslutadt, och under de närmast följande åren finna wi den ena lotten efter den andra komma i erkebiskopens ego. Gustaf Anundsson Sture bekräftar 1441 den mellan hans moder, fru Christina, och erkebiskopen förut gjorda öfwerenskommelsen om byte af jord och werkställer detsamma 1443. På jordeskiftet med de båda presterna i Westerås erhölls fastebref af domhafwanden i Solentuna härad 1445.

Det dröjde sedan ej länge, förr än man fick se murar och torn, ännu fastare och ståtligare än fordom, resa sig på den lilla holmen. Det kostade mycket pengar, detta slott; men Upsala domkyrka war rik, erkebiskopsbordet likaså och deßutom fick äfwen presterskapet i Upland i sin helhet släppa till medel för slottsbyggnaden. Slottet kallades **S:t Eriks slott**. Det skulle blifwa en helig ort derför att det erhöll namn af Sweriges skyddshelgon; ingen skulle wåga röra, menade man, S:t Eriks egendom. År 1446 i Maj utfärdades i Upsala en förordning, "hurusom Stäkes slott skulle af en edswuren höfwidsman mottagas, fullbyggas och styras."

780. Konung Christofer, som hade all anledning att wisa sig gynsam mot det swenska presterskapet i allmänhet och mot deß öfwerhufwud i synnerhet, stadfästade Arbogamötets beslut år 1442. Han gjorde det — heter det —

"Gudi till heders, S:t Erik och den heliga kyrkan till wärdighet och Sweriges krona till styrka och beskärm."

I sammanhang härmed och som bewis, att konungens ynnest mot presterna icke stannade wid hwad han gjorde för dem på sin kröningsdag, må nämnas, att ytterligare efter återkomsten från kröningen till Stockholm ganska wigtiga saker till förmån för presterna werkställdes. Hwarje domkyrka fick sitt serskildta skyddsbref, så äfwen åtskilliga kloster. Det år 1438 anlagda Birgittinerklostret **Nådendal** i Finland fick kungsgården **Helgå** och bekräftelse på gården **Stenberg**, hwarförutom köpstadsrätt bewiljades åt dem, som wille nedsätta sig omkring klostret[1]).

När konungen derefter i början af år 1442 företog sin Eriksgata, besökte han äfwen Wadstena kloster. Han lät här föreläsa sig klostrets privilegier, hwilka han stadfästade, försäkrande, att han hyste högt förtroende till den heliga Birgittas beskydd. Fördenskull anhöll han ocksa ödmjukligen att blifwa upptagen som klosterbroder samt emottog tacksamt det bref, som häröfwer af klostersamfundet utfärdades.

Sedermera, då Christofer efter fullbordad Eriksgata återwändt till Stockholm, der han, som wi weta, stadfästade landslagen i Maj, rustade han sig att draga ned till Lödöse. Här ökade han ytterligare erkebiskopens förläningar med Östhammars län i norra Upland. Endast twenne socknar, Löfsta och Hålnäs, woro derifrån undantagna.

---

[1]) Det war biskop Magnus Tawast i Åbo, som synnerligast werkat för anläggandet af detta kloster. År 1443 flyttades det från Helgå till Ayles gods i Mesa socken, som blifwit skänkt af "några Guds wänner". Här, ej långt från Åbo, wid hafwet reste sig Nådendals kloster och blef, liksom moderklostret wid Wettern, den kärna, hwaromkring staden Nådendal uppwärte.

Konungen lemnar Swerige. Köpenhamn.

781. Konungen lät sig sedan lida
det snaraste han kunde rida,
till Lödöse i Westergötland.

I Lödöse blef Christofer, som redan nämndt är, utwald till Norges konung. När han då aktade draga in i Norge, war han betänkt på, hwem som skulle förestå Swerige rike under hans frånwaro. Förr i tiden skulle man derwid icke råkat i willrådighet. Drotset, rikets högste embetsman, war dertill sjelfskrifwen. Men så war det icke nu. Dels war icke förhållandet sådant mellan Christofer och Carl Knutsson, som då war drots, att konungen wille öfwerlemna styrelsen åt denne, dels hade man under de föregående åren blifwit wand att tänka sig en serskildt styresman, när konungen sjelf war förhindrad att föra styrelsen, en styresman som man började kalla riksföreståndare.

De riksföreståndare wi hittills lärt känna woro utnämnda af folket eller, rättare, under större eller mindre påtryckning af folket. Nu utnämnde konungen sjelf riksföreståndare för Swerige. Dessa riksföreståndare blefwo till antalet icke mindre än fyra, nämligen erkebiskopen, lagmannen i Upland, Bengt Jönsson (Oxenstjerna), Erengisle Nilsson och Magnus Gren. De skulle riket Swerige styra och råda på konungens wägnar, beställa om myntet och tullen i riket, att det hölles, som derom i Stockholm i rådets närwaro blifwit beslutadt. "Och gifwom wi dem" — heter det — "full makt att skicka skäliga, goda män till, som rätter skola och måga hålla öfwer allt riket och hwad tid de det göra skola och hwilka de wara skola uti hwart biskopsdöme och hwad pligt de lida skola som ej wilja sig låta nöja åt lag och laga domar. Och när de fyre eller

förskrifne wärduge fader erkebiskop Niklis med twå af dem eder sammankallande warde, wårt och rikets bästa och bestånd att förhandla, då bjudom wi eder alla och hwar och en, att I dem deruti höruge och följaktuge waren, liker wis som oß sjelfwom."

782. Från Lödöse begaf sig Christofer till Norge, der han i Opslo kröntes af erkebiskopen i Trondhjem **Aslak Bolt.**

Ifrån Norge kom konungen åter till Lödöse, det war i Augusti 1442. Han ämnade sig nu till Danmark och utfärdade ett bref till Sweriges rikes inbyggare, erkebiskop, biskopar, prelater, riddare, swenner, köpstadsmän och menige allmogen, att lag och rätt skall råda, wåld och orättwisa strängeligen bestraffas, konungens fogdar och embetsmän wara answarige för öfwerträdelser, och förbrytare i det ena riket ej skyddas i något af de andra. Dermed skildes Christofer den gången från Swerige.

I Danmark skedde konungens kröning den 1 Januari 1443. Den egde rum i **Ribe** i Jutland och skall hafwa warit utmärkt af en owanlig prakt och ståt. Tyska furstar buro regalierna. Hertig **Adolf** af Sleswig bar swärdet, hertig **Wilhelm** af Braunschweig kronan, en hertig af Schlesien spiran och en hertig af Bayern äplet. Men wigtigare för Danmark än kröningen med deß ståt och lustbarheter är en annan omständighet, som icke bör förbigås. Det är att Köpenhamn blef Danmarks rikes hufwudstad.

Köpenhamns historia må wäl förtjena några rader i dessa berättelser. Första gång namnet Köpenhamn förekommer i danska krönikor är år 1027. Knut den store war då konung i Danmark och befann sig på en Romresa. Olof den helige från Norge [1]) — berättas det — kom då till Seland och lät stämma ting wid **hamnen,** köpmanshamnen, som Danskarne kallade den eller Selands hamn, som den kallades af utländingar. Olof talade här till den församlade menigheten och uppbjöd hela sin wältalighet för

[1]) Se om **dessa** konungar Del I, sidd. 292—335; 294, 332.

att winna folket. En gammal gråskäggig bonde steg då fram ur mängden och swarade konungen och utbredde sig öfwer konung Olof sjelf och hans owanliga egenskaper. Härunder förgick tiden och det sades till Olof att stora fartyg började wisa sig i farleden. Konungen blef något orolig, men den gamle bonden bad honom wara wid godt mod. "Det är köpmansskepp" — sade han — "och sådana komma här alltid wid denna tid i mängd för handelns skuld." Olof lugnade sig och började åter underhandla, men då kom ett nytt bud, som omtalade detsamma som nyß om de stora fartygen. Bonden sökte åter betaga honom all fruktan, men nu war Olofs mißtanke wäckt och han skickade ett pålitligt bud till stranden att taga reda på förhållandet. Detta kom genast tillbaka och bekräftade konungens tanke, att det war krigsskepp. Han aflyste derför tinget, i det han förebrådde bonden att denne sökt bedraga honom. "Dock är det sant" — skall denne hafwa swarat — "hwart ord som jag har sagt. Dessa äro just de rätta köpmän, när man will handla om Danmarks rike, och de hålla det salt för godt jern och stål!" Den norske konungen lyckades emellertid undkomma.

Köpenhamn war till en början endast ett fiskläge, tills konung Waldemar den store gaf detta jemte omliggande trakt och en stor del af Amager åt biskop Absalon, hwilken egentligen war den som anlade staden. Hamnen war beqwäm och låg beqwämt till både för fredliga wärf och krigets. Biskop Absalon anlade derför här en befästad borg och omkring densamma samlade sig småningom det ena huset efter det andra, tills det blef en ansenlig stad. Biskop Absalon testamenterade denna stad till Roskilds biskopsstol och alla biskopar der woro synnerligen måne om den raskt uppblomstrande staden.

Christofer II bortpantade slutligen, fastän han icke egde denna stad, Köpenhamn till grefwe Johan och derefter kom staden, som förut är berättadt, till konung Magnus Eriksson i Swerige. Konung Waldemar Atterdag lyckades genom swek narra till sig staden från Magnus Eriksson

och förmådde äfwen biskopen i Roskild att till en wiß tid afstå staden åt Danmarks konung. Det war år 1341.

Sedan war Köpenhamn under de följande hundrade åren ett ständigt twiste=äple mellan biskopsstolen i Roskild och danska kronan. Men Waldemars dotter Margareta war icke den som i brådkastet släppte ur händerna hwad hon kunde behålla, och icke heller konung Erik lät på något wis förmå sig att återlemna Köpenhamn, der han ofta wistades. Då inträffade år 1441 i Roskild en brand, som förstörde konungaboningen samt en stor del af staden och domkyrkan. Konung Christofer lyckades då komma till en slutlig uppgörelse med biskopen, och samma år han der tog sitt konungasäte, gaf han staden en ny och förbättrad stadsrätt. Det war år 1443 d. 14 Oktober.

Sin första stadslag fick Köpenhamn af erkebiskop Jakob Erlandsen 1254.

Erkebiskopskorset.

783. I Danmark tillbringade konung Christofer hela det nämnda året 1443. Någonting af wigt tilldrog sig icke. Men ur Sweriges historia förswinner ett i de föregående tiderna ofta förekommande namn. Biskop Thomas i Strengnäs, den gamle, allwarlige Engelbrektswännen, dog den 28 Januari 1443. Huru innerligt han älskade bondehöfdingen, befriaren, det weta wi af det föregående. Hans lefnads afton fördystrades genom Erik Pukes död. Han skall derefter icke hafwa haft någon glad stund, ehuru han icke förtröttades i utöfningen af de pligter, som då ansågos tillhöra en swensk biskop. Huru warmt han brann för det sanna och rätta, derom tala hans sånger. Men att han äfwen djerfdes i förebrående ton föra ordningens talan inför den mäktigaste, derom wittnar ett af hans bref till Carl Knutsson, hwari han bland annat yttrar: "jag will gifwa dig ett godt råd, gör så mycket i dag, som du

kan med lika och ära swara i morgon, och så i år, att du kan swara åt året. Tag dig ett annat sinne och förskona Gud och den heliga kyrkan." — Slutorden tyckas utwisa att den stränge biskopen haft att klaga öfwer något förfång för kyrkan från Carls sida. Denne skall en gång hafwa yttrat, "att han skulle göra det, som skulle spörjas i hundrade år," måhända med afseende på de mäktige prelaterna. Man håller ocksä före att detta bref skrefs med anledning af Erik Pukes död. Huru dermed må wara, känner man icke med wißhet.

Bland den swenska kyrkans biskopar war biskop Thomas på sin tid en bland de mest framstående, och ensamt det förhållande, hwari han stod till Engelbrekt, ger wißhet om att hans minne sent skall slockna.

För öfrigt må, hwad året 1443 beträffar, endast nämnas, att underhandlingar pågingo med den afsatte konung Erik på Gotland. Christofer wille förmå honom att afsäga sig de tre rikenas kronor. Underhandlingarna bedrefwos äfwen från Lybeckarnes sida, hwilkas sändebud satte sig i förbindelse med swenska riksråd. Serskildt skrefwo de bref till Gustaf Sture, hwarom man upplyses genom ett bref från riddarne Bengt och Bo Stenssöner, Erengisle Nilsson och Johan Carlsson, skrifwet i Kalmar d. 29 Juni 1443 till herrar **Wilhelm van Caluen** och **Jacob Bramsteten**, lybska rådets sändebud.

Dessa underhandlingar, till hwilka wi återkomma här nedan, ledde icke till något af wigt. Af de nämnde swenske riddarne dog Gustaf Sture i början af år 1444. Det året återkom konung Christofer till Swerige. Underhandlingarna med Erik fortsattes, och derunder egde ett stort rådsmöte rum i Kalmar på sommaren. Man känner icke anledningen till detta möte, men det är sannolikt att förhållandena till den afsatte konungen warit ett af ändamålen med detsamma. Likwäl är det något helt annat än underhandlingarne med den fördrifne konungen, som häfderna hafwa upptecknat om detta möte, hwilket egde rum i Juni månad och biwistades af konung Christofer och en mängd rådsherrar

samt andra rikſens herrar och män från både Danmark och Swerige.

784. Erkebiskop Johan Laxmand i Lund dog 1443, och efterträddes af **Tuvo Nilsson**, en man af ringa härkomst, men som det oaktadt åtnjöt ett högt anseende. När denne erkebiskop Tuvo nu kom till Kalmar för att öfwerwara det stora herremötet, lät han bära framför sig korset såsom ett tecken på sin wärdighet. Enligt påfliga stadgar egde en erkebiskop icke rätt att låta bära korset framför sig utom sin egen kyrkoprovins. Men erkebiskop Tuvo betraktade sig som Sweriges primas och ansåg sig som sådan ega rätt till denna ära.

Wi weta redan, att man sedan längre tid tillbaka i Swerige war mißnöjd med detta den lundensiske erkebiskopens primariat öfwer den swenska kyrkoprovinsen, och wi påminna oß att erkebiskop Johannes Jerechini uppträdde mot samma anspråk. Erkebiskop Tuvos uppträdande i Kalmar uppfattades af de närwarande swenska biskoparna som ett försök att låta wisa sina företrädesrättigheter, och de woro ingalunda sinnade att genom sitt stillatigande liksom godkänna dem.

Sweriges erkebiskop war icke närwarande, men biskop Nils i Linköping, biskop Thomas' efterträdare i Strengnäs, **Erik Birgersson** och biskop Lars i Wexiö föranstaltade ett sammanträde, till hwilket kallades en notarius publicus, som skulle uppsätta de swenska biskoparnas protest emot lundensiska primariatet, en rättighet, som genom tidens längd och urminnes häfd förlorat all betydelse. Just som notarien höll på att uppsätta denna protest, inträdde erkebiskop Tuvo i samlingsrummet. De församlade läto sig dock icke störas, utan en af de swenske biskoparne tillkännagaf ändamålet med deras sammanträde och sporde erkebiskop Tuvo till, "hwarför han låtit bära korset framför sig utom sin kyrkoprovins, till förklenande af erkebiskopen i Upsala". — Erkebiskopen swarade härpå, "att det war ett andaktstecken, att han låtit bära korset framför sig, emedan konungen war närwarande, men alldeles icke emedan han dermed

welat förklena erkebiskop Nils i Upsala; att han alldeles icke dermed åsyftat att tillegna sig någon primats- eller företrädesrätt öfwer Swerige och att erkebiskop Nils skulle få bruka samma frihet i Danmark."

För ögonblicket lugnades de swenske prelaterne af dessa erkebiskop Tuvos ord, men då han fortfor att låta bära korset framför sig, uppsattes sex dagar derefter en formlig protest, på det att detta icke måtte tjena till något ingrepp i swenska kyrkans frihet. Såsom wittnen underskrefwo Bengt Jönsson (Oxenstjerna), lagman i Upland, Magnus Gren, som då innehade Stockholms slott, **Ragwald Puke,** lagman i Östergötland, och **Nils Kyle** af wapn, äfwensom några prester.

785. I Kalmar utfärdades äfwen en stadga, hwari konung Christofer förebrår wissa häradshöfdingar och fogdar, att de tillwällade sig häradernas saköresmedel samt räntorna af häradsallmänningarna, utan att de gjorde räkning derför och utan häradets tillstånd; allt sådant förbjöds nu på det strängaste öfwer hela Linköpings biskopsdöme, Östergötland, Småland, Öland och Möre.

Man eger många minnesmärken, som tala om denne konungs goda wilja att upprätthålla lag och ordning. Så wäl detta som den omständigheten, att intet mißnöje på grund af lagarnes kränkning wisade sig under Christofers regering, länder honom till beröm. Om hans werksamhet lagstiftningswäg hafwa wi förut talat. Straxt efter sin kröning i Swerige, sedan han från Upsala återkommit till Stockholm, utfärdade han ett påbud om att noggrant efterlefwa lagen. Han förmanar deri alla sina undersåter, så högre som lägre, att lefwa fredligt med hwarandra och söka sitt förswar i lagen, så kärt det wore dem att se sig oförderfwade till lif och gods. Han förbjuder widare all wåldgästning hos klerker, bönder och landboar, wid den påföljd af öfwerträdelser häremot som stadgas af lagboken i konungsbalken. Wägfarande skola mot betalning erhålla hus, mat, öl och foder. Wapen fick ingen föra med sig i kyrka eller köpstad, synnerligast då konungen war närwa-

rande, undantagandes de som woro i konungens råd eller konungens embetsmän. Men bönder, landboar och deras hjon fingo icke föra armborst, swärd, bredyxa, spjut eller andra skadewapen hwarken till kyrka, ting eller andra samqwäm wid förlust af wapnet och 40 markers vite.

Man finner af denna förordning, huru swårt det war för den frie mannen, äfwen om han icke frälst sin gård från skatt till kronan, att bortlägga dessa wapen, som warit den fribornes rättighet och kännemärke så långt tillbaka som saga eller sång kunde gå. Men ur en annan synpunkt war det till en del just denna omständighet, som räddade wårt land och bibehöll för detsamma ett sjelfständigt lif, när Danmarks konungar, den ene efter den andre, sökte göra det till ett lydrike under Danmark. När hwarje bonde, hwarje landbo och till och med deras hjon, såsom det säges i konungens förordning, egde sina egna wapen och wißte att bruka dem, då egde Swerige lika många krigare, som det egde manliga inwånare — på presterne när — att uppställa till sitt förswar. Seden att hwarje man war bewäpnad kunde medföra mycket ondt, men ännu mera godt, och först af allt det, att Sweriges målsmän aldrig behöfde spilla tid med wärfwande af folk. Sweriges här stod färdig, när deß sakförare läto budkaflen gå, att faran hotade Sweriges land.

Oaktadt emellertid mißnöjet icke wisade sig i uppror under Christofers regering, så fanns det dock och rimkrönikan sparar icke på bjerta färger i sin framställning deraf. Wi skola se det i följande.

"Barkekonungen".

786. Medan marsken mäktig war,
då war i riket de bästa år,
som man wille önska af wår herra;
strart konungen kom, wart det wärre.
Å medan han rådde, war stor hunger,

ty hatadt honom gammal och unger.
Bönder och bokarle[1]) alla
honom barka-konung kalla.

Af gammalt war det, som wi weta, en sed hos swenska folket att tillräkna konungen allt hwad som timade, både godt och ondt. Den seden fortfor då och ännu länge efter denna tid. Deraf kommer rimkrönikans sammanställning af konungen och marsken med afseende på den mißwäxt, som rådde under Christofers tid.

Dock war det något mera än blotta mißwäxten och den deraf föranledda hungersnöden, som wållade konung Christofers onda tillnamn. Det är när öfwerflödet hålles nöden under ögonen, som denna kännes så tung, att bitterhet födes. Konung Christofer drog öfwer landet med stort och lysande följe och många hästar. Det fordrades ej mindre än fem läster korn för natten åt deras hästar. Tänkom oß nu konungen med de åtföljande herrarne rida in på en gård, der de beslutat taga qwarter öfwer natten. Bonden dukar upp, ölet flödar och skämt och glädje råder wid den kungliga taffeln. Och när och fjärran ifrån komma wagnar med foder åt de många hästarna, som frustande under sitt glänsande hull skrapa jorden med sina hofwar. Magra, aftärda menniskohamnar ila som skuggor förbi de upplysta fönstren. Det är män och qwinnor, som hungra till döds, medan konungen och hans herrar frossa i kräslighet af det, som skulle utgjort bondens lifsuppehälle för en lång tid.

Der gafs full illa mången åt,
som åter sutto i jämmer och nöd
och hade hwarken öl eller bröd
utan bark, der skulle de wider lefwa
och konungens hästar kornet gifwa.

Den bitterhet, som i följd häraf grodde i folkets hjertan, gaf sig dock endast luft genom att tillägga ko-

[1]) Bokarlar war detsamma som landboar eller landtbönder, d. w. s. hälftenbrukare, arrendatorer.

nungen namnet: barke-konung. Något uppror war ej tal om.

Konung Christofer war, när han kom till Swerige, i sin bästa ålder. Han hade ännu icke fyllt trettio år. Till lynnet war han glad och wänlig och wißte wäl att skicka sig i sitt umgänge med folket. Wid hans hof gick det muntert och lustigt till och sjelf war han ej den förste att lemna dryckesbordet. Men hans utseende war ej sådant, som Swensken älskar att se hos sin konung.

Konung Christofer war middelmåtta hög
och i oudom rådom slög;
— — — — — — — — — — — — —
han war ganska fet å lif.
Han war mycket hastig i sitt sinn,
mest alla nätter öfwer midnatt han drack,
störhet och bofweri war hans sak.

Sådant skänkte honom föga anseende. Måhända ligger det dock öfwerdrift i rimkrönikans beskrifning om konungen. "Dygd" — säger hon — "wet jag ej om honom att säga, och bättre är att tiga än skrifwa lögn." Men oaktadt denna kraftiga försäkran finnas dock minnen som uttala ett godt wittnesbörd om konung Christofer, och wid sidan af dessa förlorar rimkrönikans mörka målning en god del af sin werkan. Den skugga hon kastar öfwer Christofer har dels sin grund i den owilja mot de främmande konungarne, som war folket liksom medfödd, dels i den tillgifwenhet krönikeskrifwaren hyste för "marsken".

787. Straxt konungen kom till Swerige war han mycket omgifwen af utländingar, synnerligast Bayrare, hwilka han gynnade på allt sätt, både med förläningar och rika skänker. "Guld och silfwer och de skönaste hästar" — hette det — "allt skulle konungens Bayrare hafwa; hwad än de beddes af konungen, så fingo de. Wille någon län af konungen få, så skulle det ske genom någon Bayrares förord, och detta kunde endast winnas genom kosteliga skänker." Detta war dock något, som icke ensamt rörde Swerige. Äfwen i Danmark fördes samma klagan, och i båda rikena

gjorde rådsherrarne konungen föreställningar härutinnan. Christofer skall hafwa upptagit dem mycket onådigt, hastig till sinnes som han war. Men när wreden hade lagt sig, insåg han det billiga uti hwad som af honom kräfdes, och uppfylde båda sina rikens önskningar.

Han afskedade sina Bayrare och lät dem fara hem. Länen gåfwos endast åt infödda och äfwen i sitt hof omgaf han sig med Swenskar eller Danskar.

Rörande länen är en annan sak att märka. Konungen erfor snart, huru begärliga de swenska herrarne woro efter län, "huru den ene eftergick den andre, och huru den ene wille uttränga den andre", och han beslöt att begagna sig häraf till sin fördel. Hwad ingen förut hade tänkt på, det blef nu sedwanligt, — att konungen återtog efter behag de län han utdelat. Hwarken lagen eller hans konungaförsäkran lade hinder i wägen härför. Nu måste förläningsbrefwen betalas ganska högt, och enhwar som hade fått en förläning, måste af konungens kansler utlösa sitt förläningsbref. Och sådana förläningsbref funnos alltid att lösa, äfwen om det rörde ett län, som några dagar förut war bortgifwet.

Så fort någon anhöll om ett län, gaf den muntre konungen med leende min ett jakande swar, och så fick brefwet utlösas. Härigenom kunde det hända — berättar Ericus Olai — att ett län stannade i samma hand blott några dagar eller weckor, och war det en månad, så ansågs det redan wara mycket, så att ett och samma län under årets lopp kunde hafwa gått genom åtta eller tio händer. Twenne saker wunnos genom detta sätt att gå till wäga: oenigheten underhölls mellan de swenska herrarne och konungens skattkammare riktades.

788. Till år 1445 war konung Christofer ogift. "Då började konungen hugsa uppå, hwar han en drottning skulle få." I Brandenburg i norra Tyskland lefde då en kurfurste, som hette **Fredrik**. Hans äldste son, markgrefwe **Johan** af Brandenburg war en synnerlig wän af den då i högt rop stående **alchymien** eller konsten att göra guld och

finna **de wises sten.** Han kallades ocksä derför "Alchymista", men förlorade genom denna sin sysselsättning sin faders förtroende, så att denne i sitt testamente beröfwade honom kurfurstendömet.

Denne Johan Alchymista hade en dotter, som wid denna tid blott war 14 år gammal, men skall hafwa warit af en utmärkt skönhet, om man får tro rimkrönikan. Hennes namn war **Dorothea.** Till denna grefwinna friade konung Christofer, och markgrefwe Johan bewiljade hans anhållan och lofwade derjemte sin dotter 30,000 gulden i hemgift. Dorothea erhöll deremot löfte om 15,000 gulden från hwartdera af de tre förenade rikena, om hon efter konung Christofers död wille återwända från Skandinavien. Dertill erhöll hon lifgeding i alla tre rikena; i Swerige Örebro, Nerike och Wermland.

Någon hemgift erhöll dock aldrig Christofer med sin drottning. Johan Alchymista hade nog annan utwäg för sina 30,000 gulden.

I Köpenhamn firades bröllopet år 1445. Det war ståtligt som man kan föreställa sig, ehuru det warade blott tre dagar, något som i rimkrönikeskrifwarens ögon war ett stort fel. "Det hofwet" — säger han — "kan ej prisas mera, ty det stod ej i fulla tre dagar." På en Söndag skedde wigseln och på Måndagen kröntes den unga drottningen.

Många furstar och förnäma herrar woro närwarande. Drottningens fader, markgrefwe Johan, hertig Wilhelm af Braunschweig, landtgrefwe **Ludwig** af Hessen, hertig **Fredrik** af Bayern, hertig **Balthasar** af Schlesien och grefwe **Ernst** af Hohenstein. Af swenska herrar, som woro närwarande, känner man endast **Jöns Bengtson** (Oxenstjerna), en son af den ofta nämnde Bengt Jönsson, och biskop Erik från Strengnäs. Jöns Bengtsson war då domprost i Upsala.

Wid kröningen begagnade man sig af en krona, som för detta ändamål war lånad från Wadstena kloster. Konungens egen kaplan, mäster **Clas Ryting,** hade sjelf hemtat den dyrbara klenoden och framfört konungens begäran att

klosterfolket måtte i sina böner bedja om lycka för sin kunglige broder i hans äktenskap.

Dock tyckte sig de danske och swenske herrarne finna att de wäl mycket "trängdes till bordsändan". De främsta platserna, de största wänskapsbetygelserna woro förbehållna åt de främmande herrarne, och när festdagarna woro till ända, måste de swenska herrarne till högt pris betala hwad de och deras folk derunder behöft, medan allt rikligen östes öfwer de främmande.

Det war dock icke alldeles utan beräkning, som konung Christofer wisade sig så bewågen mot de furstliga bröllopsgästerna. Wi skola snart finna det, då wi nu gå att betrakta de förhållanden till grannstaterna, som under Christofers tid kunna wara att märka.

Härwid mötas wi först af dem, som uppstodo med anledning af den fördrifne konung Erik.

Konung Erik på Gotland.

789. Ända sedan år 1436 hade konung Erik, som wi weta, haft sitt hufwudtillhåll på Gotland, och sedan han 1439 förlorat alla utsigter att behålla sina riken, alldeles bortglömmande i sin wrede de trogne Norrmännen, slog han sig i allo ned på den herrliga ön, betraktande den som sin enskilda tillhörighet. De följande tio åren af sitt lif tillbringade han företrädeswis här på Wisborgs slott, utan att de mißöden, han rönt, på minsta sätt kufwat hans sinne. Om sina förra undersåter talade han i de bittraste ordalag, glömde aldrig de oförrätter, som han påstod, att de tillfogat honom, och hans frände, som blef hans efterträdare på de förenade rikenas throner, kallades af honom till en början aldrig annat än "hertig Christofer".

Den förste, som han wände sig till med sina klagomål, och på samma gång den ende, som han kunde wända sig till, war Tyska orden och deß högmästare. Medan ko-

nung Christofer war sysselsatt med de jutländska böndernas kufwande och medan man i Swerige rustade sig att mottaga honom för första gången, sedan han der blifwit wald till konung, låg konung Erik i underhandling med tyska orden om afträdande till densamma af Gotland mot wederlag af något område, som gränsade till hans arfland i Pomern. Han begaf sig också sjelf på wåren 1441 öfwer till Danzig, der tyska ordenshögmästaren befann sig jemte en stor samling ordensriddare. På Eriks förslag att afträda Gotland, wågade högmästaren icke ingå, emedan det ofelbarligen skulle hafwa medfört krig med Christofer, som nu war konung både i Danmark och Swerige. Men då Erik utfor i de bittraste klagomål emot Danskarne, som beröfwat honom hans thron, och begärde att få underställa orden sin twist med dem, erhöll han högmästarens löfte om bemedling.

Från Danzig begaf sig Erik till Pomern, der han från Rügenwalde skref ett bref till högmästaren, hwari han upprepar sin begäran, sägande tillika, "att tyska orden egentligen wore stiftad för att förswara furstar, riddare och wäpnare." Efter sin återkomst från Pomern till Gotland fortforo klagomålen till högmästaren och uppfordringarna att skaffa honom upprättelse för de lidna oförrätterna. Mest af allt synes det hafwa grämt honom, att de danska rådsherrarne läto på kyrkodörrarne i Lybeck uppspika kungörelsen om orsakerna till hans afsättning. Emellertid öppnades äfwen underhandlingar mellan konung Christofer och högmästaren om ett ömsesidigt förbund på tio år, så att högmästaren i följd deraf måste finna sig ganska beswärad af den förgrymmade konung Eriks ständiga klagomål. Dock gjorde han hwad han kunde.

790. Men Erik å sin sida inskränkte sig icke endast till klagomål. Han utrustade fartyg, som borttogo handelsskeppen i de nordiska farwattnen, skonande derwid hwarken de preussiska sjöstäderna eller de längre westerut belägna hansestäderna. Dessa kapare woro stundom ganska närgångna. De lade sig upp i Södermanlandsskären wid

Elfsnabben på lur och borttogo der en gång — det war i Juli 1442 — en mängd waror från olika orter i Swerige. Hände någon gång att en riddare war med på köpmansfartyget, så fördes han som fånge till Wisborg och måste med en dryg summa klingande mynt köpa sin frihet. Så tillfångatogs om wåren 1442 den swenske riddaren och rådsherren Bo Knutsson (Griphufwud) jemte hans följe. Den 2:dra Juni utfärdade Erik ett lejdebref för den fångne riddarens fränder att komma till Gotland och utlösa honom mot 5,000 gyllen. "För ödmjuk bön och begärans skuld herr Bo Knutssons, som wår fånge är" — skrifwer konungen — "hafwe wi det nu tillåtit, att han nu sände bud in i Swerige efter sin husfrus fader, Mats Ödgislesson, Erengisle Nilsson och Ficke Bylow, att de skulle komma hit öfwer till honom och oß (omkring S:t Olofs dag) och medföra till det minsta 5,000 nya gyllen, som herr Bo oß i god tro lofwat hafwer." Det war, som wi finna, ett uppenbart sjöröfweri. Folket benämnde ocksä den fördrifne konungens kapare med det gamla namnet: fataliebroder.

Å hwart swenska skeppen sig wände,
de kommo ju till konung Eriks hände,
hans fatalia de ej mycket rosa.

Och i ett bref från rådet af år 1441 beskylles konung Erik uppenbarligen för sjöröfweri. "Item kommo för wår nådige herre och oß" — heter det — "stor käromål, att I låten edra tjenare röfwa och skinna riksens inbyggare till sjös. Oß tyckes råd wara, att I låten deß af [1]) och skipen dem deras igen som mißt hafwa."

Ungefär samtidigt med Bo Knutssons tillfångatagande kom ordensriddaren **Fredrik von Eppingen** öfwer till Swerige såsom sändebud från högmästaren. Wid Pingsten war då det stora mötet i Lödöse, der rådsherrar från alla tre rikena woro närwarande och der Christofer blef wald till konung i Norge den 20 Maj. Ordensriddaren medförde

---

[1]) att I upphören dermed.

bref från högmästaren till konungen och deruti bifogades en klagoskrift från konung Erik öfwer swenska rådet, hwarjemte riddaren å högmästarens wägnar föreslog konungen, att orden skulle mot en wiß summa underhålla konung Erik i Preussen efter hans stånd och wärdighet, och att orden skulle erhålla Gotland såsom säkerhet för denna summas riktiga utbetalande.

Samma dag, som Christofer utfärdade den ofwannämnda förordningen om riksföreståndare i Swerige under hans frånwaro — det war aposteln Barnabas' dag eller den 11 Juni — beswarade han äfwen högmästarens bref, men öfwerlemnade så wäl detta som konung Eriks klagoskrift till de församlade herrarne [1]). Dessa uppsatte genast en skrifwelse till ordenshögmästaren, undertecknad af de tre rikenas erkebiskopar, Erik Nilsson, Bengt Jönsson (Oxenstjerna) och Siward Jonsson, drots i Norge. "De kunde icke inlåta sig" — skrifwa de — "på någon sådan rättegång, som konung Erik begärt, förr än han skickat qwitt och fri till Swerige igen de konung Christofers riddare och knektar, bland hwilka Bo Knutsson, som han tagit tillfånga, samt återstält till honom och de öfriga den röfwade egendomen; först då wille de förmå konung Christofer att lyßna till den genom högmästaren gjorda framställningen, och då skulle det nog wisa sig, hwad grund konung Erik hade för sin klagan, erkännande tillika och tackande högmästaren för hans goda wilja."

791. Naturligtwis blef det ingenting af denna rättegång, men konung Eriks kaperier tilltogo så, att, när konung

---

[1]) Ordensriddaren synes hafwa träffat konungen i Stockholm, der denne, som bekant är, efter slutad Eriksgata den 2 Maj stadfästade den omarbetade landslagen. Sannolikt sände konungen, sedan han tagit kännedom om brefwen, dessa på förhand till Lödöse, der herrarne måhända woro samlade några dagar före konungens ankomst. Endast på detta sätt låter det förklara sig, att rådsherrarne i sitt swar tala om "det bref, som deras nådige herre konung Christofer sändt dem från Stockholm, med en afskrift af högmästarens bref och en innesluten kopia af en konung Eriks klagoskrift öfwer rådet till högmästaren."

Christofer efter sin kröning i Norge kommit öfwer till Danmark, fann han sig nödsakad att gripa till allwarsamma mått och steg mot sin morbroder. Från slotten utmed Östersjön utrustades på hans befallning krigsskepp för att uppfånga konung Eriks kapare och äfwen afbryta all handel med Gotland.

Det war derefter under året 1443, som hansestäderna uppträdde och erbjödo sin bemedling för att åstadkomma en förlikning mellan konungarna Erik och Christofer. Den senare ingick willigt derpå, icke så Erik; han fortfor med sitt sjöröfweri äfwen medan de hanseatiska sändebuden befunno sig i Wisby. Dock lät han förmå sig till ett stillestånd, hwarom de hanseatiska sändebuden underrättade Gustaf Sture och de andra swenska herrarne i Kalmar. Dessa underhandlingar ledde dock till intet. En hertig **Barnim**, som konung Christofer skickade till Erik, lyckades wäl att förmå Erik att lemna sitt bifall till en fredssammankomst, men något sådant blef ej af och Erik fortfor att klaga sin nöd för högmästaren. Han tog sig äfwen för att skrifwa ett bref till swenska rådet, hwari han högeligen klagar öfwer Danskarne att de behandlade hans tjenare som sjöröfware. "De woro" — säger han — "konungaödare och gamla kattebitare, sådana hade de och deras föräldrar warit."

Ett möte, som skulle hållas 1444, blef ej af, emedan Christofer icke tillkallat ombud från hansestäderna, inför hwilka Erik nödwändigt wille framlägga bewis för sin rättwisa sak. Christofer sände då några af sina förnämsta rådsherrar till Erik på Gotland. De skulle spörja om orsaken till hans uteblifwande och underhandla om förlikning. Konung Erik mottog högdraget och med mycken köld de bugande herrarne. "Hwad är edert ärende?" war hans korta fråga, och sedan han fått den beswarad, sporde han ytterligare: "huru wiljen I att en sådan förlikning skall tillgå?" Herrarne swarade, "att konung Christofer och hans rådgifware wille för lifstiden tillförsäkra honom be-

fittningen af Gotland och dertill en årlig lifränta af 3,000 lybska mark." Då upplågade konungen af wrede, förbannade både herrarne och deras konung och utropade med ett hånleende på sina läppar: "Gotland är redan min egendom, jag har inlöst det från preussiska orden, och för en ränta af 3,000 mark kan jag ej uppgifwa mina konungariken." Man kan lätt föreställa sig, huru sådana ord skulle taga sig ut inför dessa herrars öron. Utan att afbida något yttrande af dem afwisade Erik dem med följande ord: "jag will aldrig hålla något möte med hertig Christofer!"

Sålunda uträttades icke heller den gången något och ett par år förgingo, utan att förhållandena på minsta sätt förändrade sig. Konung Erik förblef på sin ö, hans sjöröfware gjorde fortfarande hafwet osäkert, och härskepp utgingo från de swenska kustborgarne för att söka stäfja det onda. Bland dem som nu utrustade skepp war äfwen en af Eriks gamla wänner, Magnus Gren i Stockholm.

Men innan wi afsluta berättelsen om, huru sakerna rörande sjöröfwarkungen utwecklade sig, wilja wi kasta en blick öster ut och följa Christofer, då han återwände till Swerige ifrån Danmark, der han tillbringat största delen af år 1445.

S:t Birgittas skrin. Biskop Ludolf.

792. Den 19 Januari år 1446 rådde en owanlig lifligheit i Wadstena, och man kunde på de stora anstalter som widtogos se, att något utomordentligt förestod. Konungen och hans unga drottning [1]) skulle den dagen komma

[1]) Hon kallas i klostrets dagbok regina nova, som egentligen skulle betyda: nya drottning, men som naturligtwis har affeende på det nyligen (hösten förut) firade bröllopet och den samtidiga kröningen.

till Wadstena, och klosterfolket wille hedra sin kunglige broders gemål, på samma gång som allwarsamheten hos abbedissan, **Bengta Gunnarsdotter**, och klostrets confessor, **Magnus Unnonis**, en i klostrets angelägenheter djupt bewandrad man, hwilken äfwen warit klostrets ombud på Baslermötet, tycktes antyda, att man med de glänsande tillredelserna äfwen hade något annat än drottning Dorotheas hedrande i sigte. Ett wißt bekymmer hwilade äfwen öfwer **Johannes Borquardi** och den forne confessorn **Erik från Öland**. Den senare war en mäkta gammal man. Han hade förut warit klostrets confessor och friwilligt nedlagt denna befattning år 1439. Han skildras i öfrigt som en enkel, saktmodig och klok man, hwilken högeligen wårdat sig om kyrkans och klostrets byggnad [1]. Äfwen abbedissan war kommen till hög ålder och hade i 65 år tillhört klostret. Hon war en bland de första, som deruti inträdde. Wid hennes sida såg man furstedottern **Ingeborg**, hertig Gerhards af Sleswig dotter, hwilken såsom helt ung genom drottning Margaretas föranstaltande insattes i klostret. Hon blef icke långt efteråt Bengtas efterträdarinna som abbedissa [2].

Nu kommo de kungliga. Klostergården fyldes af riddare och swenner och ståtliga hästar i guldbroderade täcken. Klostrets korridorer genljödo af klingande sporrar och flamrande wapen. Trängseln war stor, ty konungen hade en stor skara af riddare med sig både från Danmark och Swerige. Utan att beskrifwa högtidens serskildtheter wilja wi blott nämna att S:t Birgittas "hufwud" bars i festlig procession ända ut till fältet och hennes helgedomsskrin till kyrkogården [3]. Detta war något så utomordentligt, att det är det enda, som ansågs wärdt att antecknas i klostrets dagbok.

---

[1]) Båda dessa sistnämnda för Wadstena kloster wigtiga män dogo det följande året 1447, Erik inom klostret, Johannes Borquardi i Finland.

[2]) Sannolikt redan 1447.

[3]) Detta efter ordalydelsen i klostrets dagbok.

S:t Birgittas skrin war en dyrbarhet, som sökte sin like. Det war af ett konstrikt arbete, helt och hållet af silfwer och skall hafwa wägt 429 marker. Riddarne Thure och Bengt Stenssöner skola hafwa låtit förfärdiga det, och år 1412 nedsattes det framför högaltaret i klosterkyrkan [1]). Det nämnes uttryckligen att detta skrin och helgonets hufwud buros för att wisa drottningen klosterfolkets ärebetygelse.

När drottningen derefter steg öfwer tröskelen in i kyrkan, uppstämdes: Te deum laudamus.

793. Sedan fortgingo några dagar, utan att glädjen och belåtenheten på något sätt stördes. Konungen begaf sig till Jönköping, der han befann sig den 21 Januari och bland annat afgjorde en twist mellan riddaren Anders Johansson och Birger Trolle. Men klosterfolket hade anhållit att få andraga några beswärspunkter inför konungen, och denne hade lofwat höra dem. Thorsdagen infann han sig derför åter i Wadstena och inträdde i refectorium, som brödernas matsal kallades, för att uppfylla sitt löfte, och då framburos klostrets klagomål. Först klagades öfwer, att klostrets landtbönder och borgare icke fingo njuta den frihet, konungen lofwat, men konungen låtsade icke höra denna klagan. Widare anhöll man, att af den bröllopsgärd, som war pålagd klostrets landtbönder, en del måtte få behållas till att upphjelpa klostrets koppartak, som behöfde lagas. Härtill swarade konungen nej.

Slutligen klagade munkarne för konungen, att åtskillig skada skedde klostret af flera herrar och riddare. Konungen swarade härtill att saken skulle afgöras af honom och rikssens råd på den herredag, som följande månaden skulle hållas i Stockholm. Derpå lemnade konungen med de få riddare, hwilka då woro honom följaktiga, refektoriet. Kort derefter lemnade han med sin drottning och sitt lysande följe Wadstena.

---

[1]) Jmfr Del IV, sid. 168 (351).

Klosterbröderne och systrarne utsågo oförtöfwadt den ofwannämnde Johannes Borquardi jemte en lekman, som också war broder, **Johannes Magni**, att afgå till herremötet i Stockholm. Der bedrefwo de klostrets sak med klokhet och framgång, ehuru ej allt återwans af det, som klostret ansåg sig hafwa förlorat.

Synnerligen mycket wann således icke S:t Birgittas klostersamfund af detta sin kunglige broders besök.

794. Konungen begaf sig från Wadstena uppåt mellersta Swerige. Han war den 25 Januari i Örebro och den 1 Februari i Arboga.

I Stockholm sammanträdde den nämnda herredagen i Februari 1446. Man känner föga af hwad som här förehades. Men tiden war bekymmerfull. Pest och hunger härjade landet; den förra rasade synnerligast 1444, den senare 1445. Dertill woro underrättelserna från den östra grannen långt ifrån goda. Sammanstötningar hade egt rum på gränsen af Finland, mellan Carl Knutsson på Wiborg och ryska adelsmän i grannskapet. Detta skall hafwa skett redan 1444. Fångar, som Carl tagit, utlöstes af ryske storfursten **Alexander Wasiliewitsch**.

Men det war ej blott Finland, som oroades af Ryssarne. Äfwen söder om finska wiken wisar sig tidigt fruktan för den mäktige grannen och behof att söka skydd emot honom. Nu kom en biskop **Ludolf** öfwer från Ösel till Swerige att söka skydd mot Ryssarne och inleda underhandlingar om ett förbund mellan konung Christofer och Swärdsorden. I båda dessa afseenden hade biskopen framgång. Den 16 Juli erhöll biskopen på Stockholms slott ett bref af konungen, hwari han lofwade honom sitt hägn, och följande året afslöts ett förbund mellan Swärdsordens härmästare och Christofer.

Förbundswilkoren woro hufwudsakligen följande: "förbundet skulle taga sin början med nästkommande Pingst och räcka i 2 år, och undertiden skulle intet sammanträde med Ryssarne tillåtas från någondera sidan enskildt, utan gemensamt. Kriget skulle begynna nästkommande midsommar; då skulle

härmästaren anfalla Nyslott och Coporie och konungen samtidigt anfalla Nöteborg, Landskrona och Wolchow. Under hela den tid, förbundet warade, skulle man draga försorg om att ingen tillförsel skedde till Ryssarne."

Wi hafwa anfört förbundswilkoren här för att få berättelsen om dessa förhållanden samlad på ett ställe.

795. Wida wigtigare woro dock de förhandlingar, som helt wißt wid detta möte i Stockholm egde rum med afseende på Gotland och konung Erik. Det war något, som äfwen borde oroa konungen personligen, enär han i sin konungaförsäkran hade lofwat att återbringa Gotland under Sweriges krona. Man känner intet af dessa förhandlingar, men utan twifwel war det här, som ett formligt krigståg till ön beslöts.

Till den ändan sändes äfwen befallning till Carl Knutsson på Wiborg att med skepp och manskap infinna sig i Stockholm.

Han skref marsken till och bad till sig komma
och sände honom giela-män fromma,
ty han wille till Gotland fara
och marsken skulle med honom wara;
han tröste ej annars konung Erik bestå [1])
— — — — — — — — — — — — — —
der war ock ingen i hans rike
i tolkom [2]) styckiom marskens like.

Wi finna sålunda af rimkrönikan, att marsken, efter erhållen gißlan, willfor konungens begäran. När han, åtföljd af ett talrikt och lysande följe, anländt till Stockholm, mottogs han af konungen med all möjlig wänlighet. För den ytlige betraktaren war det forna spända förhållandet mellan konungen och den mäktige, rike mannen alldeles förswunnet. Carl bjöds ofta till gäst wid konungens bord, och äfwen drottningen wisade honom den största uppmärksamhet. Hon tycktes finna mycket behag i umgän-

---

[1]) motstå.
[2]) dylika, sådana, "tåckna".

get med den ståtlige mannen, hwilken också ej blott genom sin manliga skönhet, utan äfwen i ridderligt och höfwiskt skick, öfwerträffade de flesta af sina samtida. "Månget ett gammans ord hade drottningen med honom" — säger rimkrönikan.

Carl å sin sida höll ett lysande hof i Stockholm. Drottningen förärade han kostbara skänker och likaså hennes hoftärnor. En gång tillstälde han ett så lysande gästabud, att alla prisade det som något utmärkt. Konungen och drottningen woro närwarande och äfwen sändebud från främmande länder. Serskildt nämnas sändebud från Nowgorod [1]).

Konungen och drottningen åto med honom der
och alla de herrar, der woro när;
af många främmande land och städer,
der woro än Nogords [1]) sändebud mäder [2]).

Dock är det sant att förhållandet städse till det yttre war godt och wänligt mellan konungen och den mäktige undersåten.

Tåget till Gotland.

796. Från lustbarheterna i hufwudstaden bröt man upp för att werkställa det beslutade tåget mot konung Erik på Gotland. Åtföljd af tre biskopar och flera riksråd samt de lifländska sändebuden steg konungen ombord på flottan, som utgjorde 40 skepp. Hären war 2,000 man stark.

Den 18 Augusti ankrade flottan i Westergarns hamn. Här blef hon liggande i 12 dagar, och, huru underligt det låter, inskränkte sig krigståget till detta. Konung Erik an=

---

[1]) Ett exemplar af rimkrönikan har Norge i stället för Nowgorod.

[2]) med, tillika.

kom nämligen till Westergarn, och ett sammanträde hölls i herrarnes närwaro mellan de båda konungarne på öppna fältet. Det war deras första möte, och är det sant, hwad konung Christofer yttrade i sitt bref till swenska rådet, när han erbjöd sig att blifwa Sweriges konung, att konung Erik fattat ett oförsonligt hat till sin syster och hennes son, — så war det helt wißt en swår pröfning för den stolte Erik att här nödgas underhandla med den föraktade "hertigen". Men den godmodige Christofer gjorde säkert sammanwaron drägligare för sin morbroder, än denne kunde wänta, äfwensom förhållanden funnos, hwilka på samma gång de gjorde det nödwändigt för Christofer att wisa swenska folket sin beredwillighet att uppfylla sitt löfte rörande Gotlands återwinnande, äfwen nödgade honom att derwid gå hofsamt till wäga och så godt som inskränka sig till att blott wisa sin goda wilja. De bestämmande krafterna i dessa senare förhållanden woro i första rummet hansestäderna och i det andra tyska orden.

Sammanträdet på öppna fältet räckte i fyra timmar. Det berättas i ett bref till tyska ordenshögmästaren af en ordens-embetsman, som war närwarande på Gotland, och som fått i uppdrag att inberätta till sin herre om konung Christofers styrka och hwad som för öfrigt tilldrog sig, under hans wistande på ön, — det berättas i dennes bref, "att konung Erik fordrat Linköpings biskopsstift för sin lifstid eller ock en summa af 200,000 mark silfwer." I följd derutaf kunde ingen werklig förlikning åstadkommas, men ett stillestånd afslöts, som skulle räcka från den 8 September till samma tid 1447 och ännu ett halft år derutöfwer, om ej under tiden fullständig förlikning kunde uppgöras.

Sedermera hade båda konungarne ett enskildt sammanträde med hwarandra, hwilket enligt det ofwannämda brefwet synnerligen skall hafwa förtrutit Carl Knutsson. Denne skildras som en mycket mäktig herre och kallas "Sweriges

hufwudman" [1]). Det är af mindre wigt, men wisar, hwilket intryck mannen gjorde äfwen på utländingen.

Om Gotlandståget är för öfrigt intet mera att säga. På återwägen drabbades konung Christofer af en olycka, som så när kostat honom lifwet. Konungen ämnade sig från Gotland till Kalmar för att derifrån begifwa sig till Danmark, men winden gick öfwer till storm och dref fartyget in i skärgården utanför Tjust. I grannskapet af Idön och Idasund (723) stötte fartyget på en blindklippa och sjönk så godt som ögonblickligt. En mängd menniskor förgingos, deribland många af frälset, och det war med yttersta nöd, som konungen sjelf lyckades kasta sig i en båt och sålunda rädda sig. Han hade blott hunnit kasta en tröja öfwer sig, och i detta tillstånd kom han till Stäkeholm. Fartyget säges hafwa warit lastadt med stora skatter. "Konung Christofer miste" — säger rimkrönikan — "sina bästa klenodier och många kistor fylda med guld och silfwer."

Från Stäkeholm begaf sig konungen till Kalmar, der han sammanträffade med sin drottning, hwarpå han begaf sig till Danmark, såsom hans affigt war då han for från Gotland.

797. Carl Knutsson for till Upland; så gjorde ock flera af de swenska herrarne. Anländ till Swartsjö, tillredde han der wid Michelsmessan sin dotter **Christinas** bröllop med **Erik Eriksson (Gyllenstjerna)**, en dansk, som blef stamfader för den swenska **Gyllenstjerne-ätten.** Alla mottogo med glädje bjudningen till bröllopet på Swartsjö.

De gjorde det gerna allesamman
och hade der glädje och gamman.

Brudgummen skildras som en ung och skön herre och kallas äfwen from, ett ord som man wanligen hör tilläggas medeltidens riddare.

Wid bröllopet befann sig äfwen en gråbroder, som hade rykte om sig att wara gudelig och kunna förutse till-

---

1) "Howbtman vsz Sweden".

kommande ting. Under bröllopsglädjen gick denne munk fram till Carl, der denne stod omgifwen af riddare och andra förnämliga herrar, och sade helt högt: "herr Carl, I waren beredd deruppå, innan try år här konung att wara; jag säger eder det uppenbarligen, det är wisserligen Guds wilja att skilja konung Christofer från riket!" — Carl swarade utan dröjsmål: "fader, tagen eder till wara för slikt tal; får konungen det höra, skall det säkert stå eder dyrt." Men gråbrodern swarade utan räddhåga: "jag wårdar ej, hwem det höra will, eller ho deröfwer gråter eller ler; konung Christofer kommer aldrig till Swerige mer!" — Och dermed wände munken de förwånade herrarne ryggen och förswann bland de öfriga gästerna.

Sedan bröllopet war till ända, drog Carl öfwer till Wiborg. Här började han bygga både utan och innan, och gjorde de skönaste gemak, så "att skönare slott kunde man ej finna." Dertill anlade han en karp- eller rud-dam, något som war alldeles nytt då för tiden,

som aldrig ingen gjorde för han [1]).

798. Men konung Erik satt qwar på Gotland och sjöröfwerierna fortforo liksom förut, något som alldeles icke wäcker ens förundran, när man känner opålitligheten hos denne konung. Denna osäkerhet fortfor, så länge Christofer war konung, och derom är icke mycket mera att säga. Men under denna tid pågick en underhandling om Gotlands öfwerlemnande till tyska orden, som här må widröras.

År 1447 kom en pomersk grefwe **Albrekt von Neugarten** öfwer till Gotland. Han kom egentligen som ombud för de pomerska städerna till Erik, men han hade äfwen ett hemligt uppdrag från ordenshögmästaren att göra sig underrättad om Eriks inkomst af Gotland och liksom af sig sjelf framkasta förslag, att konungen skulle öfwerlemna det till tyska orden. Grefwen utförde också högmästarens uppdrag, och började derför försigtigt ställa sina

[1]) före honom.

spörjsmål till konungen. Men denne tycktes genast ana, hwarom fråga war, ty han frågade med häftighet, "om grefwen fått någon befallning af högmästaren." Grefwen försäkrade wäl att så icke war förhållandet, men efter ytterligare något tal, hwarunder grefwen ännu en gång framkastade en fråga om landet och deß lägenhet, sade konungen: "jag menar, du har fått dig något anbefaldt af högmästaren, eftersom du spörjer om landet." Ännu en gång försäkrade grefwen att detta icke war händelsen, utan att en herr **Rickeritz** gerna wille weta det, och då sade konungen: "landet gifwer mig årligen 15,000 gulden." — Widare yttrade konungen sig mycket fördelaktigt om orden och högmästaren. "Hör, du skall weta" — sade han — "jag är en gammal man och är mästaren och orden huld; will mästaren gifwa mig i Pomern så mycket, som detta land här gifwer mig och en summa penningar dertill,, så unnar jag ingen landet hellre än honom och hans orden" [1]).

Någon tid efter den pomerske grefwens besök hos konung Erik, infann sig hos honom — det war mot slutet af år 1447 — ett sändebud från högmästaren, för att formligen underhandla om Gotlands afträdande. Sändebudet tackade konungen å sin herres wägnar för det wälwilliga yttrandet till grefwen af Neugarten, hwilket denne omtalat för en annan riddare, och konungen syntes till en början höra honom med nöje. Med mycken ifwer framhöll han Gotlands fördelaktiga läge och omtalade, att äfwen Lybeckarne welat köpa det, hwarpå han omnämnde sina anspråk för afträdandet.

Så långt war allt godt och wäl. Men nu framkom sändebudet med wissa fordringar från sin herres sida. Han begärde återlemnandet af alla skepp och waror, som konungens utliggare tagit från preussiska undersåter. Konungen swarade härtill, "att hans utliggare hade intet annat att lefwa af, ty sjelf gaf han dem intet." Sändebudet warnade

---

[1]) Konungens ord under detta samtal finnas återgifna i ett bref, som ännu finnes i behåll i Geheime-arkivet i Königsberg.

widare konungen för att fortsätta med denna rörelse, men då rann sinnet till på konungen och han swarade: "säg din herre, att han sticker händerna i barmen och låter mig stå mitt kast!" — Ytterligare klagade sändebudet öfwer ett kort förut utfärdadt påbud, att för hwar fjerde marks wärde af waror, som infördes på Gotland, skulle 1/2 mark silfwer i utbyte mot 4 mark penningar inlemnas å myntet i Wisby. Men härpå swarade konungen: "Lybeck tager accis, Tyska orden en tull, som är ännu drygare än denna. Jag är en fattig, fördrifwen konung, och mitt rike är litet; jag måste också hafwa något att lefwa af. Den som kommer hit, får betala; den som ej will betala, må blifwa hemma."

Dermed slutade den påbegynta underhandlingen mellan högmästaren och konung Erik. Det blef sedan fråga om en krigsrustning mot Erik af orden och hansestäderna gemensamt, men det stannade wid blotta förslaget.

Det säges om konung Christofer, att han yttrat om den fördrifne konungen och hans sjöröfwerier: "min morbroder sitter på ett skär, han måste ock hafwa sin bergning." Yttrandet påminner så lifligt om konung Eriks egna ord till högmästarens sändebud, att man wore frestad tro, det han haft ungefär samma yttrande till konung Christofer wid de båda konungarnes sammanträffande på Gotland. Måhända swäfwade dessa ord, som inneburo ett urskuldande så wäl inför honom sjelf som inför werlden, — måhända swäfwade de ofta på konungens läppar. De kunde sedan af konung Christofer upprepas inför någon, som klagade öfwer undergånget wåld, utan att Christofer sjelf deraf behöfde låta bewcka sig att lemna ofoget onäpst. Att Christofer med detta yttrande skulle hafwa welat liksom gäckas med den klagande, — det strider helt och hållet mot hans skaplynne och torde böra anses som en följd af rimkrönikeskrifwarens bekanta owilja mot den som stält sig emellan Carl Knutsson och konungakronan.

Hanseståderna.

799. Wid skildringen af konung Erik på Gotland och hans sjöröfwerier, hafwa wi berört Tyska orden och deß förhållande till unionskonungen. Wi hafwa äfwen omnämnt förhållandet till unionens grannar i öster, Swärdsorden och Ryssarne. Det återstår att kasta en blick på hanseståderna.

Någon wän af hanseståderna war aldrig Christofer. Han följde i detta afseende sin företrädares föredöme och sökte liksom denne gynna Holländarne. Christofer synes hafwa welat göra sina riken oberoende af de myndiga köpmansstäderna och sökte till den ändan befordra de inhemska näringarne, synnerligast i Danmark och Norge. Dessa båda riken woro ockjå i sjelfwa werket mindre utsatta för ofördelaktiga följder af något afbrott i den hanseatiska handeln, än Swerige. Hos oß hörde man litet emellan, när kriget störde denna handel, klagomål deröfwer, och en af de första åtgärderna, när befrielsekriget mot konung Erik begynte, war att återknyta förbindelserna med hanseståderna. "Alla de der wårt rike i Swerige" — heter det i rådets bref till Norge och Hanseståderna år 1434 — "wilja söka med deras köpenskap i kärlek och wänskap, de skola Gudi och oß wälkomna wara, och alla oskäliga tullar och tunga, som till denna tiden i wårt rike Swerige warit hafwa, wiljom wi efter skälighet aflägga" [1]).

Hansestädernas priwilegier blefwo derför i Norge och Danmark aldrig af konung Christofer bekräftade [2]). Hwad Swerige beträffar, sökte Christofer äfwen i det längsta un-

---

[1]) Man torde dock märka att wid detta tillfälle de politiska förhållandena äfwen werkade till detta mål. Klokheten bjöd ett närmande till konungens fiender. Jmfr rådets bref till Norge och hansestäderna år 1434. Del V, sid. 160 (647).

[2]) Åtminstone har man icke funnit någon sådan bekräftelse för dessa riken.

dandraga sig att stadfästa hansans tryckande företrädesrättigheter. Men då Lybeckarnes sändebud wid Christofers kröning åter framkommo med begäran om bekräftelse af deras gamla privilegier, kunde han ej längre komma ifrån dem. Lybeck, Stralsund, Rostock, Wismar, Danzig och Thorn jemte alla, som då woro i deras tyska hansa, blefwo då stadfästade i de fri- och rättigheter, som de af ålder åtnjutit, med wilkor att swenska undersåter skulle åtnjuta samma fördelar i hansestäderna.

800. I följd häraf war redan från början förhållandet spändt mellan Christofer och hansestäderna. Konungen sökte stärka sig genom förbund med de nordtyska furstarne, och ju lifligare denna wänskap syntes, desto oroligare blefwo städerna, och i första rummet Lybeck. Wi påminna oß, huru wi sågo en mängd af dessa tyska furstar omkring konungen, så wäl wid hans kröning, som wid hans bröllop. En af de kraftfullaste bland dessa war hertig Otto af Braunschweig, och det war till och med fråga om att denne skulle mottaga en slags beställning hos unionskonungen som riksråd med 500 rhenska gulden i årlig lön och deßutom underhållskostnad för sig och sitt folk, när han kallades till konungen.

Under en resa, som konungen kort derefter företog till wallfartsorten **Wilsnach**, sammanträffade han med denne hertig Otto och åtskilliga andra tyska furstar. Nu år 1447 företog konungen twenne resor till Tyskland. På den sista af dessa hade han stämt några furstar sig till mötes i Lybeck, och anhöll hos magistraten om lejd och qwarter. Men lybska magistraten war ingalunda böjd att mottaga konungen och furstarne. Christofer erhöll ett nekande swar. Man fruktade — heter det — ett anslag mot staden. Äfwen staden Wismar afslog en dylik begäran af konungen.

Man synes hafwa fruktat fiendtligheter från konungens sida, och efter Christofers död gick i Lybeck det talet, att han på sin dödssäng yttrat sådant till sina rådsherrar. "Jag märker nog" — skall den döende konungen hafwa yttrat till de kringstående herrarne — "jag märker nog, att

I betrakten mig med onda och mißtänksamma ögon, emedan jag will följa min morbroders exempel och resa ur landet, sedan jag hoplagt så stora skatter. Men det har aldrig warit min tanke, och jag wille önska, att det icke warit ert fel snarare, än hans, att han öfwergifwit sina riken. För öfrigt, allt hwad jag kunnat sammanskrapa, äfwen med indragning af dagliga utgifter, ligger allt redo och i behåll att nyttja till krig mot Lybeck, och kunnen I sjelfwa begripa, huru farlig denna stad är för wåra riken. Men Gud har nu beslutat lykta mina dagar, det blir eder sak att söka eder en konung, som kan styra och gagna rikena."

Det är numera omöjligt att säga, om ett anfall på Lybeck werkligen warit konung Christofers afsigt. Något skriftligt intyg på tillwaron af en sådan plan har man icke funnit.

801. Huru Hansestäderna uppträdde med afseende på Gotland, hafwa wi sett af det föregående. Oaktadt det spända förhållandet till unionskonungen och oaktadt all mißtro, woro de icke obenägna att wara honom behjelplige mot Erik på Gotland. Denna hjelp inskränkte sig blott till bemedling af fred. Men på detta område möttes konungen och hansestäderna liksom tyska orden. Alla hade de der fördelar att bewaka, faror att förebygga. Måhända war det just den omständigheten, att de tre icke kunde sluta sig tillsammans, som möjliggjorde Eriks långwariga wistande på Gotland såsom röfwarhöfding. Den ene mißtrodde den andra, den ene fruktade att den andra wille med hans hjelp göra sig till herre öfwer Gotland, och så wäl hansestäderna som stormästaren sågo gerna, att Gotland, denna sköna perla, icke blänkte i unionskonungens krona.

Men huru det war med det ena eller andra, konung Christofer gick bort från all oro och lemnade lösningen af sin tids frågor åt andra män.

Konung Christofer dör.

802. Konungen hade sammankallat en herredag till Jönköping i början af år 1448. På färden till denna herredag insjuknade han plötsligt i Helsingborg. Det war — säges det — en "frisma", som wållade konungens död. Frisma anses betyda en böld.

Af ena frisma fick han den fot,
som ingen kunde råda honom bot.

Det war den 4 Januari 1448, som konung Christofer dog. Han war då i sin bästa ålder, omkring 34 år gammal.

Samma dag konungen dog, säges en förfärlig storm med ljungeld och ondt wäder hafwa rasat. Rimkrönikan omtalar, att östra gafweln i Swartbrödernas klosterkyrka i Skeninge instörtade äfwensom hwalfwet i höga koret, hwarifrån twå munkar utdrogos döda. "Stormwädret gick långt genom riket" — heter det widare — "det blåste omkull så mången skog och mången skorsten nederslog."

Namn-, Ort- och Sakregister

öfwer 5:te Delen.

(Obs.: siffrorna utmärka sidorna.)

Hos alla Bokhandlare i Swerige säljas:

Almqwist, Berättelser ur Kyrkohistorien. h. 25 öre. (Aftryck ur Femte uppl. af förf:s kateketiska arbete.)

Då den i Lindblomska katekesen förekommande Religionshistorien är allt för kort, och öfriga kyrkohistoriska läroböcker deremot synas för den första underwisningen allt för widlyftiga, hafwa dessa Berättelser blifwit, på flere prestmäns och erfarne skollärares uppmaning, serskildt utgifne, såsom motswarande ett för folkskolan och lärdomsskolans lägre klasser länge kändt behof.

Bibelens Historia. Efter D:r Oestertag m. fl. författare. Med träsnitt. h. 1 Rdr 75 öre.

En berättelse hur:: bibelordet blifwit upptecknadt, förwaradt, bibehållet och spridt, — således: en "Bibelens Historia", bör wara för hwar och en wälkommen. Det försök till en sådan historia, som nu framlägges för swenska allmänheten, är afdeladt i 27 kapitel, deraf ett serskildt egnadt åt "Christendomen och Bibelen i Swerige."

Gumælius. Tal wid den högtid då Engelbrekts Minnesstod aftäcktes den 14 Okt. 1865, hållet i Örebro kyrka. h. 50 öre.

Hammerich, Den heliga Birgitta och hennes tid. h. 75 öre. Jemte framställningen af en utomordentlig persons yttre och inre lif, får man här äfwen en fullkomlig tidsbild, utgörande en för hufwudföremålets klarare framträdande nödwändig ram.

Levin. Försök till Sundhetslära för folket. pb. 85 öre.

— Wattenläkaren wid Sjuksängen, eller anwisning att med watten behandla de wanliga hetsiga sjukdomarne. En handbok för hwarje hem. Andra upplagan. h. 50 öre.

— Reglor att iakttaga wid alla slags bad, serdeles under kallwattenkur. h. 25 öre.

Författaren, känd såsom praktiserande läkare och mångårig föreståndare för den mycket besökta kallwattenkuranstalten wid Bie, har i det första af här anmälda arbeten welat framställa "hufwudgrunderna af nutidens wetenskapliga Sundhetslära, lämpade efter wåra inhemska förhållanden och efter uppfattningsförmågan hos den läsarekrets, som för boken afsetts." — I Wattenläkaren

och **Badreglorna** lemnar författaren dels fullt tillräckliga och lättfattliga anwisningar i de allmännaste sjukdomarnes behandling med watten, äfwen i hemmet, dels sådana föreskrifter wid alla slags Bad, som förf. genom sin erfarenhet funnit nödwändiga både wid och utom kallwattenkurs-anstalter.

Minnesreglor för det nya Mått-, Wigt- och Mynt-Systemet, genom hwilka, utan tillhjelp af tabeller, det nya och gamla systemet på ett lätt och enkelt sätt kunna i det dagliga lifwet jemnföras med hwarandra, jemte ett tillägg om fördelen af det nya Systemet, tillegnade Sweriges Allmoge och alla dem, hwilka, med någon kunskap i räknekonsten, wilja lära känna och anwända det nya Systemet. Ett sällskap till Almanackan af —s[—. h. 25 öre.

Den utförliga titeln angifwer tillräckligt bokens innehåll, hwilket till alla delar håller hwad titeln lofwar.

Pressensé. Evangelii Land. Anteckningar under en resa i Österländerna. Med en Charta. Öfwers. från 3:dje franska uppl., med tillägg, af **P. W. Bergstrand**. h. 2 Rdr 25 öre.

Denna, en bibeltroende christens resa i "Evangelii land", men äfwen en klassiskt lärds resa genom Grekland, har i Frankrike under åren 1864 och 1865 upplefwat 3:ne upplagor. Öfwersättning af latinska citater, förklaringar samt en och annan rättelse äro af öfwers. tillagde. — Den åtföljande kartan, aftryckt i Leipzig efter den utförliga kartan i Bunsens Bibelwerk, lemnar läsaren en af nutidens bästa wägledningar i det heliga landet.
